

Jász Világtalálkozó

Az 1995. július 29-i ünnepélyes megnyitón elhangzott beszédek*

MAGYAR LEVENTE JÁSZBERÉNY POLGÁRMESTERE

MÉLYEN TISZTELT HÖLGYEIM ÉS URAIM!
KEDVES BARÁTAIM !

RUSVAY LŐRINC ITT A FŐTÉREN LÉVŐ NAGYTEMPLOMBAN JELENTETTE BE 1745-BEN A REDEMPTIOT A JÁZSÁGNAK, JÁSZBERÉNYNEK. EBBEN A BEJELENTÉSÉBEN ÜNNEPRE SZÓLÍTOTTA FEL A TERÜLET LAKOSSÁGÁT, A JÁSZOKAT. ÖRÖMMEL JELENTEM ÖNÖKNEK, HOGY EZ A TERÜLET AZ ÜNNEPRE KÉSZ, JÁSZBERÉNY VÁROSA S A JÁSZ TELEPÜLÉSEK MINDENT MEGTETTEK AZÉRT, HOGY EZ AZ ÜNNEP MÉLTÓ LEGYEN AHHOZ AZ ESEMÉNYHEZ, AMI 250 ÉVVEL EZELŐTT MEGTÖRTÉNT. AMIKOR A KÖSZÖNTÖMET EL KELL MONDJAM ÖNÖKNEK, AKKOR EGYÜTTAL JELENTENEM KELL. JELENTENEM KELL AZ ŐSÖKNEK, HOGY 250 ÉV ÓTA IS ÉL JÁSZ E FÖLDÖN, ÉS AZ AZ ESZME, AMIT ŐK A REDEMTPIOVAL BELÉNK OLTOTTAK, AZ Ő FIAIKBA, UNOKÁIKBA ÉS BELÉNK KÉSŐI UNOKÁIKBA, AZ JELEN VAN KÖZÖTTÜNK ÉS IRÁNYÍT BENNÜNKET.

JELENTEM AZ ŐSÖKNEK, HOGY 1989 ÓTA ISMÉT EGY SZABAD ORSZÁGOT ÉS EGY SZABAD JÁZSÁGOT ÉPÍTÜNK. TUDJUK, AHOGY ŐK IS TUDTÁK, HOGY A SZABADSÁGUNKHOZ A GAZDASÁG IS HOZZÁTARTOZIK, SŐT AZ IGAZI SZABADSÁGOT A GAZDASÁGI HÁTTÉR ALAPOZZA MEG. MI MEGPRÓBÁLTUK 1990 ÓTA A JÁSZ ÖNKORMÁNYZATOKBAN EZT A GAZDASÁGOT LÉTREHOZNI. KOMMUNÁLIS, IPARI- ÉS MEZŐGAZDASÁGI BERUHÁZÁSOKKAL FEJLESZTETTÜK A TERÜLETET. A MAGÁNOSÍTÁSSAL A TÉRSÉG RÉGI HAGYOMÁNYAIT ÉLESZTETTÜK ÚJJÁ. ITT SOHA NEM VOLT NAGYBIRTOK, KISBIRTOKOS EMBEREKÉ VOLT EZ A TERÜLET, ÉS AZ AZ ÖNÁLLÓ GONDOLKODÁS ALAPOZTA MEG A GAZDASÁGOT. REMÉLJÜK EZ AZ ERŐ MOST IS JELEN LESZ EZEN A TERÜLETEN. MEGPRÓBÁLUNK ÚJRA VISSZATÉRNI RÉGI HITÜNKHÖZ. IGAZ, HOGY TÉVELYGÜNK, IGAZ HOGY NEM MINDIG TALÁLJUK MEG A MEGFELELŐ UTAT. DE OLY KORBAN ÉLÜNK, AMIKOR NAGYON NEHÉZ ELIGAZODNUNK. RENGETEG AZ ÚTVESZTŐ, NAGYON NEHÉZ MEGTALÁLNI EBBEN A HALLATLAN NAGY LABIRINTUSBAN A KIVEZETŐ UTAT. TÁPLÁLJON BENNÜNKET ŐSEINK HITE ÉS AZ A REDEMPTIO, AMIT CSAK ÖSSZEFOGÁSSAL TUDTAK MEGVALÓSÍTANI. MI ENNEK SZELLEMEBEN HOZTUK LÉTRE A JÁSZ ÖNKORMÁNYZATOK SZÖVETSÉGÉT. REMÉNYKEDÜNK ABBAN, HOGY A JOGI KERETEK FESZÍTÉSÉVEL ELŐBB-UTÓBB LEHETŐVÉ VÁLIK E TERÜLET RÉSZBENI VAGY TELJES ÖNÁLLÓSÁGA.

ÚJ REDEMPTIOT HIRDETÜNK. KI KELL JELENTSÜK, HOGY ÖSSZEFOGÁS NÉLKÜL NEMCSAK EZ A TERÜLET, HANEM AZ ORSZÁG SEM FOG TALPRA ÁLLNI ! - DE AZ IS LEHETSÉGES, HOGY A MAGYAROKAT ÉS JÁSZOKAT MEGŐRZŐ NAGY OLVASZTÓMEDENCÉBEN EZER ÉV MÚLTÁN FEL FOGUNK OLVADNI. HA MÉGIS ÖSSZEFOGUNK, ÉS ILYEN EREDMÉNYEKKEL PRÓBÁLJUK MEG A HITÜNKET TÁPLÁLNI, VISSZATÉRÜNK ŐSEINK HITÉHEZ, AKKOR REMÉLEM ÉS HISZEK BENNE ÖNÖKKEL EGYÜTT, HOGY ISMÉT AZ AKKORI BOLDOGSÁG KÖLTÖZIK ERRE A TERÜLETRE. OLYAN, MINT AMILYEN 250 ÉVVEL EZELŐTT TÖLTÖTTE EL A REDEMPTUS ÉS A NEM REDEMPTUS JÁSZOKAT.

EHHEZ KÉREM AZ ÖNÖK SEGÍTSÉGÉT!

* A beszédeket elhangzásuk sorrendjében közöljük - szerk.

TISZTELT JÁSZ VILÁGTALÁLKOZÓ, KEDVES BARÁTAIM !

SZERETETTEL ÉS TISZTELETTEL KÖSZÖNTÖM A VILÁG MINDEN TÁJÁRÓL ÖSSZESEREGLETT JÁSZKUN HONFITÁRSAIMAT, TISZTELETTEL KÖSZÖNTÖM IRÁN NAGYKÖVETÉT, AZÉT A NÉPÉT, AMELY A TATÁROK ELŐL A HAZÁNKBA MENEKÜLT JÁSZOKKAL ŐSI ÉS GAZDAG KULTÚRÁJÁNAK EGY ÉLETERŐS HAJTÁSÁT OLTOTTA ÁT A MAGYARSÁG TÖRZSFÁJÁRA, HOGY OTT HOZZON ÉVEZREDHOSSZAN GAZDAG TERMÉST MINDANNYIUNK, MINDEN MAGYAR JAVÁRA. SAJNÁLOM, HOGY AKADÁLYOZTATÁSA MIATT NEM LEHET KÖRÜNKBEN A NÉMET LOVAGREND KÉPVISELŐJE, AKI EZEN AZ ÜNNEPNAPON SZEMÉLYESEN GYŐZÖDHETNE MEG RÓLA, HOGY A JÁSZKUNOK - SZABADSÁGUKAT VISSZAVÁSÁROLVÁN-, OKOSAN ÉLTEK E SZABADSÁGGAL, HASZNÁT VETTÉK MINDANNAK, AMIT A LOVAGRENDDDEL EGYÜTT ÉLVE A MAGUK HASZNÁRA ELSAJÁTÍTHATTAK, S MA KESERŰSÉG NÉLKÜL, BÜSZKÉN EMLÉKEZNEK TÖRTÉNELMÜK E KURTA SZAKASZÁRA, AMELYNEK NEM FEGYVERREL, HANEM VERITÉKES MUNKÁJUK ÁRÁN VETETTEK VÉGET, VÁLTOTTÁK MEG MAGUKAT AZ URALKODÓJUK ÁLTAL RÁJUK MÉRT SZOLGASÁGBÓL. NEM HISZEM, HOGY HOSSZAN KELLENE RÉSZLETEZNEM A KÉT ÉS FÉLSZÁZ ÉVVEL EZELEŐTT TÖRTÉNETEKET, HISZEN AZOKAT HÍVEN ŐRZI A JÁSZKUN NÉP ELEVEN EMLÉKEZETE. MINT AHOGY ELEVENEN ÉL E NÉP SZÍVÉBEN ANNAK AZ ŐSI SZABADSÁGNAK A KÉPE IS, AMELYNEK IDEJÉN A HÁROM KERÜLETBEN NEM VOLT SE FŐRENDŰ, SE KÖZNEMES, SZABAD VOLT FÖLD ÉS EMBER, EGYENLŐSÉG URALKODOTT JÁSZOK ÉS KUNOK KÖZÖTT. ÉS EZÉRT AZ EGYENLŐSÉGÉRT, ÚJ HAZÁJUKÉRT, ÉVSZÁZADOKON ÁT VÉRÜKKEL ÁLDOZTAK A KÖZÖS HON VÉDELMEBEN. I. LIPÓT CSÁSZÁR FÉLMILLIÓ RÉNUS FORINTRA TAKSÁLTA A JÁSZKUNOK SZABADSÁGÁT. ENNYIÉRT BOCSÁTOTTA ÁRUBA KARDOSTUL, FÖLDESTÜL, EMBERESTÜL A NÉMET LOVAGRENDNEK, S A JÁSZ-KUNOK ENNYIÉRT, DE KAMATTAL MEGTETÉZVE VÁSÁROLTÁK VISSZA 43 ÉV MULTÁN A SZÍVÜKBEN SOHA KI NEM ALVÓ SZABADSÁGOT, AMIVEL AZÓTA IS OKOSAN GAZDÁLKODNAK.

A JÁSZ ÉS A KUN NYELV 850 ÉV ALATT ELENYÉSZETT. E KÉT KULTÚRA ELVÁLASZTHATATLANUL ÖTVÖZÖDÖTT ÖSSZE A HONFOGLALÓ MAGYAROK ROKON KULTÚRÁJÁVAL, HISZEN A JÁSZKUNOK SZÁLLÁSTERÜLETE SEM A HONFOGLALÓK, SEM A TATÁROK ELŐL MENEKÜLŐ, A TISZA KÉT PARTJÁN SÁTRAT VERT JÁSZOK ÉS KUNOK SZÁMÁRA NEM VOLT IDEGEN. UGYANANNAK A FÖLDNEK A KÉPÉT IDÉZTE, AHONNÉT IDE TELEPEDTEK. ŐSI ÉLETFORMÁJUKAT TOVÁBB MEGŐRIZTÉK MINT A MAGYAROK, ITT, A SZTYEPPE LEGNYUGATIBB MARADÉKÁN. TALÁN EZÉRT VAN AZ, HOGY A JÁSZOKAT, KUNOKAT ENNYI ÉV UTÁN A MAGYARSÁG EGÉSZE NEMCSAK A TULAJDON VÉRÉNEK, HANEM A MAGYAR FA LEGMAGYARABB HAJTÁSÁNAK ÉRZI ÉS VALLJA. NEKÜNK, MINDANNYIUNKNAK, AKIK ITT ÉLÜNK E KICSINY HAZÁBAN, EGY SZÓT, EGYETLEN KURTA SZÓCSKÁT KELL MEGTANULNUNK TŐLÜK, AZT A MINDENNÉL FONTOSABB KIS NÉVMÁST, HOGY "MI". EZ A SZÓ VOLT AZ, AMI ŐKET ÉVSZÁZADOKIG MEGTARTOTTA, EZ, AMI HA KELLETT, FEGYVERT ADOTT A KEZÜNKBE, S HA KELLETT, A KITARTÁS ÉS SZORGALOM CSODÁIRA SARKALLTA ŐKET. EZ A KURTA KIS SZÓ AZ, AMIT MA KEVÉSBÉ VOLNA SZABAD ELFELEJTENÜNK, MINT VALAHA. EZ ADOTT ERŐT ELEINKNEK, HOGY A TÖRÖK ELTAKARODÁSA UTÁN A FELDÜLT ÉS PARLAGGÁ VÁLT FÖLDJEIKRE VISSZATÉRVE, JOBBÁGYSORBA SÜLLYESZTVE, MUNKÁJUK ÉS KITARTÁSUK ÁRÁN NE CSAK KORÁBBI KIVÉTELES JOGÁLLÁSUKAT, ŐSI SZABADSÁGUKAT SZEREZZÉK VISSZA EGY TELJES ÉVSZÁZADDAL A JOBBÁGFELSZABADÍTÁS ELŐTT, HANEM ANYAGILAG IS GYARAPODJANAK. S PONTOSAN ISMERVÉN FÖLDJÜK GAZDASÁGI, TERMÉSZETI ADOTTSÁGAIT, KIÉPÍTSÉK A MEZŐGAZDASÁGI ÁRUTERMELÉS, AZON BELÜL AZ ÁLLATTARTÁS JÖVEDELMEZŐ ÉS RUGALMAS SZERVEZETI FORMÁJÁT. S AMI ENNÉL

IS TÖBB, MEGTEREMTSÉK PARASZTI TÁRSADALMUK SZABAD ÉS KIEGYENSÚLYOZOTT, AZ ANYAGI KÜLÖNBSEGEKET PONTOSAN TÜKRÖZŐ, DE A KÖZÖSSÉG EGÉSZÉT HÍVEN ÉS RUGALMASAN SZOLGÁLÓ SZERVEZETÉT. HA NAPJAINK SZAVAIVAL ÉLÜNK, NYUGODTAN ÁLLÍTHATJUK, HOGY EZ A GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI SZERVEZET A PARASZTI MAGÁNTULAJDONON ALAPULT, DE JELLEGÉT TEKINTVE UGYANAKKOR SZÖVETKEZET IS VOLT. NEM ELVI MEGGONDOLÁSBÓL, A TERMŐHELYI ÉS TÁRSADALMI KÖRÜLMÉNYEK PONTOS FELISMERÉSÉBŐL FAKADT, S AZT HASZNÁLTA KI. A VALÓSÁGBÓL KIINDULVA, DE A MINDENKORI VÁLTOZÁS LEHETŐSÉGÉT IS NYITVA HAGYVA, A HAZAI PARASZT-POLGÁROSODÁS, A MEZŐVÁROSI FEJLŐDÉS LEHETŐ PÉLDÁJÁUL. HA EZ A SZERKEZET KÉSŐBB MÉGIS A FEJLŐDÉS GÁTJÁVÁ LETT, AZÉRT A FEUDÁLIS VISZONYOK A FELELŐSEK, S NEM A SZABAD JÁSZ ÉS KUN PARASZTOK. AMIT MA PÉLDAKÉNT HASZNOSÍTHATUNK BELŐLE, AZ NEM A SZERKEZET MAGA, HANEM A SZELLEM, AMI A SZERKEZETET LÉTREHOZTA. AZ ÖNBIZALOM, AMI A CÉLJA MEGVALÓSULTÁT NEM FELSŐBB HATALOMTÓL, HANEM AZ EGYENLŐ SORSÚAK ÖSSZEFOGÁSÁTÓL VÁRTA. AMELY KÉSZ VOLT NEKIVÁGNI A BIZONYTALANNAK, A VIHAROS ÁTALAKULÁS IDEJÉN. EGY REMÉNYEIT BE NEM TELJESÍTŐ SZABADSÁGHARC UTÁN, A TÖRÖKDÚLÁS MÉG BE SEM HEGEDT SEBEIT VISELŐ ORSZÁGBAN. MEG AZ ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS NAGYVONALÚ MAGABIZTOSSÁGA. AZ ENNEK ALAPJÁT KÉPEZŐ TÉVEDHETETLEN VALÓSÁGÉRZÉK, A TÁRSADALMI ÉRDEK- ÉS ÉRTÉKVISZONYOK PONTOS FELMÉRÉSE, GAZDASÁGI SZINTEN A TERMELÉSI ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI FELTÉTELEK CSALHATATLAN ISMERETE ÉS ÖSSZEHANGOLÁSA VOLT. MINDÖSSZESEN: AZ A JÓZAN PARASZTI ÖSZTÖN, AMELY KÉPES VOLT MINDEZEKRE KIEGYENSÚLYOZOTT TÁRSADALMAT ÉPÍTENI. TEKINTSÜNK KÖRÜL - MA IS AZ ÖNHIBÁNKON KÍVÜLI KÉNYSZERŰ LEMARADÁS IDEJÉT ÉLJÜK. AMIBŐL KI KELL TÖRNI, ÉS KÉPESEK IS VAGYUNK KITÖRNI BELŐLE. KÖRÜLÖTTÜNK MA IS VIHARZIK AZ ÁTALAKULÁS, JÖVŐNEK HITT JELENÜNKHÖZ FÚZOTT REMÉNYEINK MA SEM TELJESÜLTEK, TÁVOLABBI JÖVŐNK KÖRIVONALA MÉG ELMOSÓDOTT, HOLNAPUNK ÉPPOLY BIZONYTALAN, MINT A REDEMPTIO IDEJÉN ÉLT ŐSEINKÉ. A MI VÁLLUNKAT IS AZ ÚJRAKEZDÉS, AZ ÖNMEGVÁLTÁS MINDENNAPOS ANYAGI TERHEI NYOMJÁK. VAJON KÉPESEK VAGYUNK-E MINDEZZEL ÉPP OLY NYITOTT SZEMMEL SZEMBENÉZNI MINT ŐSEINK TETTÉK? - VAJON ÉL-E MIBENNÜNK IS AZ Ő NYUGODT ÖNBIZALMUK? - VAJON ELHISSZÜK-E, KÉPESEK VAGYUNK-E HINNI, HOGY NEM VAGYUNK SENKINÉL ALÁBBVALÓK, HOGY MINDANNYIUNKAT MEGILLET, ÉS KI IS TUDJUK A MAGUNK SZÁMÁRA VÍVNI A BOLDOGULÁS SZABADSÁGÁT? - S HAJLANDÓK VAGYUNK-E ÁLDOZNI IS MINDANNYIUNK KÖZÖS BOLDOGULÁSÁÉRT? - VAGY KÉSZEN VÁRJUK, MINT SZÁNKBA A SÜLT GALAMBOT? - VAJON ISMERJÜK-E MÉG A "MI" SZÓCSKA ÉRTELME? - AZ "EGYÜTT", S A "MAGUNK" SZÓ JELENTÉSÉT! - AMI NÉLKÜL NINCS REDEMPTIO! - AMIT HA ELFELEJTÜNK, EGYMÁSNAK NEM FELEBARÁTAI, HANEM FARKASAI LESZÜNK. DE NEMCSAK EGYMÁST TÉPJÜK SZÉT, HANEM TÖBBET IS ANNÁL - A KÖZÖS, MAGYAR JÖVENDŐNKET.

KEDVES FELEIM, JÁSZOK ÉS KUNOK !

JÖTTÜNK BÁR A 25 JÁSZ-KUN KÖZSÉG BÁRMELYIKÉBŐL, A VILÁG BÁRMELY ZUGÁBÓL, BÁRHONNÉT, AHOL A 15 MILLIÓ MAGYAR ÉL A HATÁRAIN KON BELÜL ÉS TÚL, HIGGYÉK EL, EZ A MAI NAP, A MAI ÜNNEP IGAZI KÉRDÉSE ÉS MONDANIVALÓJA.

Kis Zoltán a Felső-Jászság országgyűlési képviselője, FM politikai államtitkár

TISZTELT HÖLGYEIM ÉS URAIM !
BARÁTAIM !

EGYÜTT VAGYUNK, ELJÖTTÜNK, NAGYON SZÉP DOLOG. ELJÖTTÜNK KÜLÖNBÖZŐ TELEPÜLÉSEKBŐL, JÁSZSÁGBÓL, KUNSÁGBÓL, ELJÖTTÜNK A VILÁG MINDEN RÉSZÉRŐL. LEGALÁBBIS AZOK, AKIKNEK EZ A TERÜLET MOND VALAMIT. VAGY ITT SZÜLETETT, VAGY ITT ÉLT, VAGY EGYSZER JÁRT ITT ÉS MEGKAPTA EZ A HANGULAT, MEGKAPTA EZ A KÖZÖSSÉG ÉS ÚGY DÖNTÖTT, VISSZAJÖN IDE. MILYEN JÓ DOLOG EZT LÁTNI, S MILYEN JÓ DOLOG AZT ÁTÉREZNI, HOGY GONDOKKAL TERHELT VILÁGUNKBAN, VAN MÉG TENNI AKARÓ KÖZÖSSÉG, VAN MÉG AZ EMBEREKBN VÁGY AZIRÁNT, HOGY EGYMÁST MEGISMERJÉK ÉS EGYMÁSSAL SZÓT VÁLTSANAK. S NE ADJ ÚRISTEN, VANNAK OLYAN EMBEREK, AKIK A KÖZÖSSÉGÉRT ÁLDOZNI IS KÉPESEK, TUDNAK. ÉPPEANNAK A FALUNAK VAGY VÁROSNAK ÉRDEKÉBEN AHOL ÉLNEK, HOGY OTT ELVISELHETŐBB ÉS SZEBB KÖRÜLMÉNYEK LEGYENEK. TERMÉSZETESEN MINDENKI TEHERVISELŐ KÉPESSÉGÉNEK MEGFELELŐEN. ÍGY VOLT EZ 250 ÉVVEL EZELŐTT IS, AMIKOR A JÁSZ ÉS A KUN TELEPÜLÉSEK MÁRIA TERÉZIÁNÁL BEJELENTETTÉK IGÉNYÜKET, HOGY SZABADSÁGUKAT SZERETNÉK VISSZAVÁSÁROLNI, S ÖSSZEADTÁK AZT A PÉNZT, AMI NEM VOLT HIÁBAVALÓ ÁLDOZAT. UGYANIS AZZAL, HOGY MEGKAPTÁK A SZABADSÁGUKAT, MEGKAPTÁK A HÁRMASKERÜLETI SZABAD KIRÁLYI STÁTUSZT, A GAZDASÁGI FEJLŐDÉS MEGINDULHATOTT. AZ A SZORGALOM, AZ A SZELLEMI ERŐ, AMI ITT ÖSSZPONTOSULT, AZ ORSZÁGBAN EGY KIVÉTELEZETT HELYZETET TEREMTETT AZ ITT ÉLŐKNEK ! - EZT 1876-IG ÉLVEZHETTÜK, AMIKOR A VÁRMEGYERENDSZER KIALAKÍTÁSÁVAL A SZABAD HÁRMAS KERÜLETI STÁTUSZT ELVESZÍTETTÜK. UGYANEZ KÖVETKEZETT A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT ÉS FOLYTATÓDOTT EZ 1990-IG, A TANÁCSRENDSZER ALATT. HIÁBA DOLGOZTUNK TÖBBET ÉS JOBBAN MINT A KÖRNYEZETÜNKBEN ÉLŐK, DE NEM ÉLVEZHETTÜK ENNEK JAVAIT, MERT A MEGYEI ELOSZTÓ RENDSZER UGYANARRA A SZINTRE NYOMOTT VISSZA BENNÜNKET, AMELY A MEGYÉBEN JELLEMZŐ VOLT. SÓT MI TÖBB, A MI ÁLTALUNK BEFIZETETT ÉS MEGTERMELT KÖZTERHEK JÓ RÉSZÉT EGY OLYAN VÁROS FEJLESZTÉSÉRE FORDÍTOTTÁK, AMELYHEZ NEKÜNK NEM SOK KÖZÜNK VOLT. OLYAN VÁROSRA, MELYNEK FEJLESZTÉSE ALAPVETŐEN ELHIBÁZOTT KONCEPCIÓRA ÉPÜLT ÉS AMELYBEN AZ OTT ÉLŐK SEM ÉRZIK IGAZÁN JÓL MAGUKAT. MI VISZONT MEGTARTOTTUK A RÉGI JELLEGET, A KISVÁROSI LÉGKÖRT. A JÁSZSÁGBAN, KÖZÖSSÉGEIBEN MINDENÜTT ÉREZHETŐ A TÁJBA ILLÓ, AZ EMBEREK SZÍVÉHEZ KÖZEL ÁLLÓ, A VILÁG ELŐTT IS BÁTTRAN VÁLLALHATÓ HANGULAT. HA CSAK SZÉTNÉZÜNK EZEN A FŐTÉREN TAPASZTALHATÓ SZEMBEÖTLŐ VÁLTOZÁSOKON, JOBB ÉRZÉSSEL MEGYÜNK ITT VÉGIG. HOGY ITT ESTÉNKÉNT - TEGNAP IS NÉZEGETTEM - A KÚT MELLETT SZÁZAK ÁLLNAK MEG, NÉZEGETIK EZT A KIS SZOBROCSKÁT, S REMÉLJÜK AZOK A DURVÁBB LELKŰ FIÚK, AKIK ESTÉNKÉNT AZ EREJÜKET SZOKTÁK FITOGTATNI, NEM EZEN A KORSÓS LÁNYON FOGJÁK MAJD KIPRÓBÁLNI A VÉDTELENNEL SZEMBENI HÓSI EREJÜKET. HANEM TALÁN A MAI VILÁG A VÍZTORONY MELLÉ VISZI KI, MERT ARRÁ IS MEGVAN ITT A MEGFELELŐ HELY, ÉS A VIRTUSNAK IS MEGVAN A MAGA MÓDJA ÉS A MAGA EREJE. TEHÁT EZZEL AZ ÖSSZEFOGÁSSAL, AZ ÁLDOZATVÁLLALÁSSAL, ITT AZÉRT SOK MINDEN ELINDULT, SOK FEJLESZTÉST MEGÉLTÜNK, ÉS HA MINDEN IGAZ, EZ ÉV VÉGÉRE MEGVALÓSUL A JÁSZSÁG TELJES INFRASTRUKTURÁLIS KIÉPÍTETTSÉGE. IDŐKÖZBEN SZÜLETETT KÉT ÚJ VÁROSUNK IS, IGY MÁR A JÁSZSÁG NÉGY VÁROSSAL BÜSZKÉLKEDHET, AMELYHEZ A TELEPÜLÉSEK NAGYON SZÉPEN ÉS HARMONIKUSAN CSATLAKOZNAK. ÉN NEM SZERETNÉM, HA AZ AMI NÉGY ÉS FÉL ÉV ALATT ILYEN EREDMÉNYEKET PRODUKÁLT, ELAKADNA. AZ ORSZÁG GAZDASÁGI ÁLLAPOTA OLYAN AMILYEN, DE SEMMIKÉPPEN SEM INDOKOLNÁ A PÉNZ ISMÉTELT MEGYEI

ÚJRAELOSZTÁSÁT. ENNEK MEGAKADÁLYOZÁSÁRA ÉS ELLENSÚLYOZÁSÁRA KÉRJÜK A LAKOSSÁG SEGÍTSÉGÉT,. KÉRJÜK TÁMOGASSÁK A JÁSZ TELEPÜLÉSEK ÖNKORMÁNYZATI SZÖVETSÉGE ÁLTAL ELINDÍTOTT KÖZJOGI FELADATRENDSZERT MÓDOSÍTÓ KEZDEMÉNYEZÉST. A POLGÁRMESTEREKKEL ÉS SZEKERES IMRE ÚRRAL, A MÁSIK KERÜLET ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐVEL - AKI SAJNOS MOST SZABADSÁGA MIATT NEM LEHET ITT - EGYÜTT ELHATÁROZTUK EGY SPECIÁLIS TÁRSULÁSI TÉRSÉG KIALAKÍTÁSÁT. EZT A KÖZJOGI IRÁNYÍTÁSI MÓDSZERT MEGPRÓBÁLJUK A TÖRVÉNYHOZÁSON IS KERESZTÜLVINNI. MÉGHOZZÁ ÚGY, HOGY AZ AZ ORSZÁG VALAMENNYI RÉGIÓJÁNAK ADJON ILYEN LEHETŐSÉGET. ENNEK SEGÍTSÉGÉVEL AZ ORSZÁGBAN VALÓBAN JOBB ÉRZÉSŰ, NYUGODTABB ÉS EGYMÁSSAL SZÓBA ÁLLÓ POLGÁROK FOGNAK EGYÜTT ÉLNI. REMÉLJÜK, EHHEZ OLYAN MENTALITÁS TÁRSUL MAJD, MINT AMIRE AZ IMÉNTI TÁNC KÖZBEN LEESETT VIRÁGCSERÉP MUTATOTT PÉLDÁT. MERT AZ, MINDENKI LÁTHATTA, TALPRA ESETT. AZ EGY JÁSZ VIRÁG, PONT OLYAN MINT A JÁSZ EMBER, MINDIG TALPRA ESIK.

ENNEK SZELLEMÉBEN KÍVÁNOK A KÖVETKEZŐ KÉT HÉTRE JÓ SZÓRAKOZÁST, S A RÉGIÓ FEJLESZTÉSE ÉS GAZDASÁGI ERŐSÍTÉSE ÉRDEKÉBEN EREDMÉNYES EGYÜTTMŰKÖDÉST.

KÖSZÖNÖM SZÉPEN MINDENKINEK !

MORTEZA SAFFARI NANTAZI, AZ IRÁNI ISZLÁM KÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETE

TISZTELT HÖLGYEIM ÉS URAIM !

KEDVES BARÁTAIM !

KETTŐS ÖRÖM SZÁMOMRA, HOGY A MAI NAPON RÉSZT VEHETEK AZ ÖNÖK FELEMELŐ ÜNNEPSÉGÉN. EGYFELŐL RÉSZESE LEHETEK ÜNNEPI MEGEMLÉKEZÉSÜKNEK, MÁSFELŐL ROKONI ÉRZELMEIM ÉBREDNEK AZ ÖNÖK KÖRÉBEN. MOST, HOGY KIKÜLDETÉSEM UTOLSÓ NAPJAIT TÖLTÖM AZ ÖNÖK SZÉP HAZÁJÁBAN, MÉG INKÁBB ÖRÜLÖK ENNEK A RITKA ALKALOMNAK.

NÉGYÉVES MAGYARORSZÁGI TARTÓZKODÁSOM SORÁN TÖBBSZÖR HALOTTAM AZ ILLETÉKESEKTŐL ÉS A TUDÓSOKTÓL, HOGY A MAGYAR ÉS AZ IRÁNI NÉP KÖZÖTT A TÖRTÉNELEM ERŐS SZÁLAKAT SZÓTT. A NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT KUTATÁSI EREDMÉNYEK ARRÓL TANÚSKODNAK, HOGY A KÉT NÉP BEN GENETIKAI HASONLÓSÁGOK MUTATHATÓK KI. SZÉLES KÖRBEN ELISMERT SZAKEMBEREK - PL. HARMATTA PROFESSZOR ÚR - AZON A VÉLEMÉNYEN VANNAK, HOGY A MAGYAR NYELV SZÓKINCSENEK TÖBB MINT HÁROM SZÁZALÉKA PERZSA-IRÁNI EREDETŰ, EZEN TÚLMENŐEN, TÖBB EGYBEHANGZÓ HITELES TÖRTÉNELMI FORRÁS, DOKUMENTUM EGYÉRTELMIEN BIZONYÍTJA, HOGY A JÁSZOK ÉS AZ IRÁNIAK ROKONSÁGBAN VANNAK EGYMÁSSAL.

NEMRÉGIBEN NYÍLOTT ARRA ALKALMAM, HOGY TANULMÁNYOZZAM SÁNDOR GYULA: A JÁSZOK NYOMÁBAN CÍMŰ IGEN ÉRTÉKES DOLGOZATÁT. E MUNKÁBAN A SZERZŐ NYOMON KÖVETI A JÁSZOK TÖRTÉNETÉT KÖZÉP-EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON, TOVÁBB ISMERTETI A JÁSZOK KULTÚRÁJÁT, HAGYOMÁNYAIT, VALLÁSÁT A TÖRTÉNELEM FOLYAMÁN. KÖSZÖNET ÉS DICSÉRET ILLETI ÖT EZÉRT A MUNKÁÉRT.

EZÚTON SZERETNÉM TISZTELT JÁSZ BARÁTAIM FIGYELMÉT FELHÍVNI AZ ISZLÁM IRÁNBAN KÖZZÉTETT ÚJABB KUTATÁSOK EREDMÉNYEIRE. NEMRÉGIBEN JELENT MEG BEHZADI ÚRNŐ KÖNYVE AZ ŐSI IRÁNI NÉPEK, MELYBEN TÖBBEK KÖZÖTT A JÁSZOK, AZ ALÁNOK ÉS A SZARMATÁK TÖRTÉNETÉVEL IS FOGLALKOZIK. A JELES TÖRTÉNÉS-ZASSZONY AZT ÁLLÍTJA, HOGY E HÁROM NÉPCSOPORT KÖZÖS GYÖKÖREKBŐL SZÁRMAZIK. EBBEN A MŰVÉBEN NEMCSAK EZEN NÉPEK TÖRTÉNETÉT TÁRJA FEL, HANEM AZT IS BEMUTATJA, HOGY A HUNOK-MONGOLOK-TATÁROK TÁMADÁSAINAK KÖVETKEZTÉBEN EZEK AZ IRÁNI NÉPEK HOGYAN VÁNDOROLTAK A NYUGAT FELÉ: ELŐBB A FEKETE-TENGER TÉRSÉGEIBE JUTOTTAK, MAJD A DUNA VÖLGYÉBE ÉS KÖZÉP-EURÓPÁBA. EZEK UTÁN 377-BEN ÁTKELTEK A DUNÁN ÉS CSATLAKOZTAK A VIZIGÓTOKHOZ, A KÉT GERMÁN NÉPCSOPORTHOZ ÉS 406-BAN A GERMÁNOKKAL EGYÜTT MEGTÁMADTÁK GALLIÁT. ONNAN ÁTHALADTAK AZ IBÉRIAI-FÉLSZIGETRE, SŐT AZON TÚL IS, ÉSZAK-AFRIKÁBA IS ELJUTOTTAK. ENNEK A JÁSZ, ILLETVE ALÁN NÉPNEK HOSSZÚ IDŐN KERESZTÜL SZEREPE VOLT EURÓPÁBAN. A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK ARRÓL IS EMLÍTÉST TESZNEK, HOGY A JÁSZOK, ILLETVE ALÁNOK ARDAK NEVŰ KIRÁLYA A GALLIA ELLEN VÍVOTT HÁBORÚBAN ESETT EL.

E NÉP JELENLÉTÉNEK HATÁSA HOSSZÚ IDEIG ÉRVÉNYESÜLT A MAI FRANCIAORSZÁG TERÜLETÉN IS. BIZONYOS FRANCIA TULAJDONNEVEKNEK - TÖBB MINT 30 NÉVNEK - ALÁN VAGY JÁSZ EREDETE VAN. PÉLDAKÉNT EMLÍTEM ALANSZON KIKÖTŐ NEVÉT, VAGY AZ ALAIN FÉRFINEVET, MELYET ALAIN DELON IS VISEL.

SZERETNÉK FIGYELMÜKET EGY MÁSIK IRÁNBAN MEGJELENT KÖNYVRE IS FELHÍVNI. A KULTÚRA ALAPÍTVÁNY KIADOTT KÖNYV SZERZŐJE ABOLGHASEMI

PROFESSZOR A JÁSZ NYELVVEL ÉS ANNAK NYELVJÁRÁSAIVAL FOGLALKOZIK ÉS AZT ÁLLÍTJA, HOGY A JÁSZ NYELV AZ IRÁNI NYELVEK CSALÁDJÁBA TARTOZIK. A JÁSZ NYELVNEK KÉT NYELVJÁRÁSA ISMERETES, IRONI ÉS DIGORI NÉVEN. A JÁSZ NYELV HÉT MAGÁNHANGZÓBÓL ÉS HÚSZ MÁSSALHANGZÓBÓL ÁLL, SZERKEZETILEG A RAGOZÓ NYELVEKHEZ HASONLÍT. EZ A NYELV MA IS ÉL, AMELYET A KÖZÉPKAUKÁZUSBAN, OLAGHOM TÉRSÉGÉBEN BESZÉLNEK. FELTÉTELEZHETŐ, HOGY NÉHÁNY EURÓPAI FOLYÓ - DUNA, DNYESZTER, DON - SZINTÉN JÁSZ EREDETŰ, MIVEL A JÁSZ NYELVBEN A DON SZÓ FOLYÓT JELENT.

MÉG EGY ÉRDEKESSÉGRE KELL FELHÍVNOM TISZTELT JÁSZ BARÁTAIM FIGYELMÉT. HAZÁMBAN IRÁN KÖZEPÉN VAN EGY YAZD NEVET VISELŐ MEGYE. TALÁN KORAI E MEGYE NEVÉT A JÁSZOKKAL ROKONÍTANI, NEKEM MÉGIS FELTÚNT AZ, AMIRŐL SÁNDOR GYULA EMLÍTETT KÖNYVÉBEN OLVASTAM. SÁNDOR ÚR A JÁSZOK ŐSI VALLÁSÁT ISMERTETVE EMLÍTI A MITHRÁSZ KULTUSZT ÉS A ZOROASZTER VALLÁST. AZ AZ ÉRDEKES, HOGY HAZÁMBAN A MITHRÁSZ KULTUSZ ÉS A ZOROASZTER VALLÁS ÉPPEN YAZD MEGYÉBEN A LEGINKÁBB ELTERJEDT, MINDMÁIG ÉL ÉS GYAKOROLJÁK IS TANAIKAT. MEGHÍVTAM ENNEK A MEGYÉNEK ELNÖKÉT, HOGY VEGYEN Ő IS RÉSZT EZEN AZ ÜNNEPSÉGEN, AKI EGYEZTETÉSI NEHÉZSÉGEK MIATT MÉGSEM TUDOTT ELJÖNNI. REMÉLEM MÁS ALKALOMMAL SOR KERÜL ERRE A TALÁLKOZÓRA ÉS MEGKEZDŐDIK A KÉT HASONLÓ NEVŰ MEGYE KÖZÖTTI KAPCSOLATOK KIÉPÍTÉSE.

BESZÉDEM VÉGÉN SZERETNÉM HANGSÚLYOZNI, HOGY A MAGYAR ÉS AZ IRÁNI NÉPET, ÉS KÜLÖNÖSEN A JÁSZSÁGOT ÉS A AZ IRÁNI NÉPET MÉLY ÉS TÖRTÉNELMI GYÖKEREK KÖTIK ÖSSZE. EZ A TÖRTÉNELMI KÖTŐDÉS OLYAN TŐKE ÉS ÖSSZEKÖTŐ KAPOCS, AMELY ELŐSEGÍTETTE ÉS ELŐSEGÍTI A BARÁTI KAPCSOLATOK SZOROSABBÁ TÉTELÉT ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSÁT A KÉT NÉP KÖZÖTT. ÍGY SEMMILYEN KÜLSŐ ERŐ ÉS HATALOM SEM KÉPES EBBEN ZAVART KELTENI VAGY AZT SZÉTROMBOLNI. REMÉLEM, HOGY EZ AZ ÖSSZETARTOZÁS TOVÁBBRA IS SZILÁRD ÉS TARTÓS MARAD. A KÉT ORSZÁG, MAGYARORSZÁG ÉS IRÁN KÉPES LESZ MÉG NAGYOBB LÉPÉSEKET TENNI A KÉT NÉP BARÁTSÁGA ÉS KÖZELEDÉSE ÉRDEKÉBEN.

SOK SIKERT KÍVÁNOK ÖNÖKNEK !

CSÓRI SÁNDOR A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGÉNEK ELNÖKE

TISZTELT ÜNNEPLŐ SOKADALOM !

A KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE ÉS KIS ZOLTÁN KÉPVISELŐ ÚR UTÁN ÉN A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGE NEVÉBEN KÖSZÖNTÖM A JÁSZOK VILÁGTALÁLKOZÓJÁNAK MINDEN RÉSZTVEVŐJÉT. A HAZAIKAT ÉS A HAZÁN KÍVÜL ÉLŐKET EGYARÁNT.

HA VÉLETLENÜL IDETÉVEDT TURISTÁK VAGY A FÜLLEDT MELEGTŐL ELPILLEDT MARSLAKÓK HALLANÁK EZEKET A MONDATAIMAT A VILÁG LEGTERMÉSZETESEBB ÜDVÖZLŐ SZAVAINAK GONDOLHATNÁNK ŐKET. ABBAN A SZEPLŐTELEN HITBEN ÉS TUDATBAN, HOGY ITT, EZEN A VÁROSHÁZA ELŐTTI TÉREN, EGYIK NÉP SZÓSZÓLÓJA KÖSZÖNT EGY MÁSIK NÉPET, EGY MÁSIK TÁRSASÁGOT: EZÚTTAL A MAGYAROK A JÁSZOKAT. DE MI, AKIK SE TURISTÁK, SE MARSLAKÓK NEM VAGYUNK, TUDJUK, HOGY EZ EGY KISSÉ MÁSKÉNT VAN. AZ ESEMÉNYT AHHOZ HASONLÍTANÁM INKÁBB, MINTHA VALAMILYEN NEVEZETES ÜNNEPEN, EGYIK CSALÁD TAGJAI KÖSZÖNTENÉK A MÁSIK CSALÁDOT, A HAGYOMÁNYOS SZOKÁSOK, SZERTARTÁSOK FENNKÖLTSÉGÉVEL, DERŰJÉVEL, BELEKEVERVE EBBE A DERŰBE, EGY KIS TESTVÉRI HUNCUTKODÁST ÉS JÁTÉKOSSÁGOT IS. MERT HA KÜLÖNBÖZNEK EGYMÁSTÓL A CSALÁDOK, CSAK AZ EREDETÜKBEN, A SZOKÁSAIKBAN KÜLÖNBÖZNEK, NEM A CÉLJAIKBAN! MAGYAROK ÉS JÁSZOK? MAGYAROK ÉS SZÉKELYEK? KUNOK, CSÁNGÓK, PALÓCOK, GÖCSELYBELIEK? A KÜLÖNBÖZŐSÉGÜK ÉS EGYEZÉSÜK MÉLYSÉGE ÉS TERMÉSZETE AKKOR VILÁGOSODIK MEG TELJESEN, HA EGYSZERRE KÉRDEZNÉNK MEG ŐKET: UGYANÚGY VAGY LEGALÁBBIS HASONLÓAN LÁTJÁK-E SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYUNKAT, MÁTYÁST, RÁKÓCZI FERENCET, S UGYANÚGY GONDOLNAK-E SZÉCHENYI ISTVÁNRA, ARANYRA, ADYRA, JÓZSEF ATILÁRA VAGY BARTÓKRA.

MEGGYŐZŐDÉSEM, HOGY UGYANÚGY! ÉS KITERJESZTHETNÉNK EZT A KÖZÖS AZONOSULÁST KÖZÉPKORI SZENTJEINKRE ÉS A MODERN VILÁG NOBEL-DÍJAS MAGYAR TUDÓSÁIRA IS!

DE HA MÁR A LEGFŐBB EGYEZÉSHEZ ELJUTOTTUNK, MOST KELL GYORSAN KIJELENTENEM, HOGY KÜLÖNBÖZNI CSAK A HASONLÓK TUDNAK IGAZÁN. IGEN, CSAK A HASONLÓK !

EZT AZ ELLENTMONDÁSNAK LÁTSZÓ, ELEVEN GONDOLATOT KEVÉS NÉP, NÉPESSÉG TESTESÍTI MEG OLYAN LÁTHATÓAN ÉS ÉRZÉKELHETŐEN MINT A JÁSZOK. ITT VAN BESZÉDES IGAZOLÁSNAK EZ A VILÁGTALÁLKOZÓ IS. MELYIK KIS NÉP, TÖREDÉK, KÖZÖSSÉG MER HASONLÓRA VÁLLALKOZNI ? S EZ A VÁLLALKOZÁS NEM CSUPÁN MAGABIZTOSSÁGUKRÓL, ÖNÉRZETÜKRŐL ÁRULKODIK, HANEM ARRÓL A KIVÉTELES KÉPESSÉGRŐL, AMELLYEL ŐK MAGUKAT, A LÉTEZÉS ŐSIBB ÉS NAGY ÁRAMAIHOZ TUDTÁK ODAKÖTNI.

NÉZZÜNK CSAK KÖRÜL EGY SZEMPILLANTÁSNYIRA KORUNKBAN: AZ ÚJSÁGOK, A RÁDIÓK, A VÁLTOZÉKONY POLITIKÁK VILÁGÁBAN. MINDENFELÉ AZT TAPASZTALJUK, HOGY EBBEN A ZSÚFOLT VILÁGBAN AZ EMBERISÉG NAGY RÉSZE FELEJT, IGAZODIK, TÖMEGESEDIK MINT AZ ÁRUCIKKEK, ÉS HA IDŰNKÉNT VISSZA KELL NÉZNIÉ MAGA MÖGÉ, MÁR NEM LÁT TOVÁBB NAGYSZÜLEI HÁZÁNÁL, VAGY SÍRJÁNÁL.

EZZEL SZEMBEN VISZONT A JÁSZOK, TÜNTETŐEN EMLÉKEZNI AKARNAK. EMLÉKEZNI MÚLTJUKRA, EREDETÜKRE, KÜZDELMEIKRE. MÁLLANAK ÉS FOSZLANAK SZÉT A HAGYOMÁNYOK MINDENÜTT? A JÁSZOK VISZONT HAGYOMÁNYOKAT ÉBRESZTENEK. MINT AKIK SZINTE AZ ÖSZTÖNEIKKEL TUDJÁK, HOGY CSAK AZ A NÉP ÉRDEMLI MEG SZÜLŐFÖLDJÉT, AMELYIK MINDENT TUD RÓLA.

AZ, AMELYIK NEMCSAK A TÁJ FELSZÍNÉT LÁTJA, HANEM A HOZZÁTARTOZÓ TÖRTÉNELEM GEOLÓGIAI RÉTEGEIT IS.

LEHET, HOGY EZT A TUDATOT CSAK NÉHÁNY SZEMÉLYISÉG HORDOZZA, ÉS MŰKÖDTETI MAGÁBAN, DE SUGÁRZÁSÁT A HOZZÁJUK TARTOZÓK MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐEN ELFOGADJÁK.

TISZTELT ÜNNEPLŐK ! AMIKOR MA ITT JÁSZBERÉNYBEN EGY 250 ÉVVEL EZELŐTT LEZAJLOTT, NAGY ESEMÉNYRE EMLÉKEZÜNK, A TÁJ-HAZA VISSZAVÁLTÁSÁNAK FELEMELŐ PILLANATÁRA, NEM TUDOM, VÉGIGGONDOLTA-E VALAKI, HOGY EZ A MŰLTBELI TÖRTÉNET MILYEN IDŐSZERŰ ÉS JELKÉPES EREJŰ MANAPSÁG. A JÁSZOK 500 EZER FORINTÉRT ÉS EZER FŐNYI HUSZÁRSÁG FELÁLLÍTÁSÁNAK FOGADALMÁVAL A FÖLDJÜK MELLÉ SZABADSÁGOT ÉS AUTONÓMIÁT IS SZEREZTEK MAGUKNAK.

NEM KÉTSÉGES, HOGY EZ AZ AUTONÓMIA ŐRIZTE MEG ŐKET AZ IDŐBEN, LELKÜKBEN ÉS SZELLEMÜKBEN MINDMÁIG.

MA, AMIKOR KÖZÉP-EURÓPÁBAN, KELET-EURÓPÁBAN, S DÉLEN, ÉLETHALÁLKÜZDELEM FOLYIK A TÖBBSÉGI NEMZETEK ÉS A KISEBBSÉGIEK KÖZÖTT, BÁRKI BÁRMIT MOND IS, A TÖRTÉNELEM NAGY KILENGÉSEI, BŰNEI ELLENSÚLYOZÁSÁRA, EGYETLEN MEGOLDÁS ÍGÉRKEZIK: AZ AUTONÓMIÁK KÜLÖNFÉLE FORMÁI. AZ A NAGYGYŰLÉS, AMELYET TEGNAPELŐTT A DEBRECENI NAGYTEMPLOMBAN RENDEZETT A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGE, A HATÁROKON TÚL ÉLŐ MAGYAROK RÉSZVÉTELEVEL, EGYEDŰL EZT A MEGOLDÁST LÁTJA ELFOGADHATÓNAK.

Íme, a régi hűség, a régi áldozat emléke így válik - épp most a jászok által - eleven példázattá.

Kívánom, hogy a Világtalálkozó résztvevői ezzel a jelen idejű tudattal is gazdagodva ünnepeljenek.

Czettler Antal - Svájc - a világban élő jászok képviselőjében

Mélyen tisztelt Köztársasági Elnök Úr !
Mélyen Tisztelt Érsek Úr !
Mélyen Tisztelt Polgármester Úr !
Hölgyeim és Uraim, kedves Jász Barátaim !

Engedjék meg nekem, mint a hazától és a szűkebb értelemben vett kisebb hazától, a Jászságból messzire elkerült, ezért "kettős diaszpórában" élő külföldre szakadt honfitársuknak, hogy mindenek előtt a hála és köszönet szavaival forduljak valamennyiükhöz. Hálás vagyok azért, hogy e felejthetetlen ünnepen, a redemptio kettőszázötvenedik évfordulóján a nyugaton élő magyarok - tudatosan nem használom az emigráció kifejezést - nevében köszönhetem a megjelent vendégeket és a jász települések küldöttségeit. A hálán és a köszöneten túlmenően a harmadik érzés, amelyik úrrá lesz rajtam, a meghatottság érzése. Meghatott vagyok, mert az a nagyszerű demokratikus mozgalom, amelyik 1989-90-ben egész Kelet-és Közép-Európának és így magyar hazánknak és a Jászságnak is visszaadta a szabad fejlődés lehetőségét, számomra is lehetővé tette, hogy a hazába visszatérve szabadon elmondhassam gondolataimat.

Kettős diaszpóráról beszéltem, mert én személy szerint már nem születtem a Jászságban, de mégis ideköt a származás tudata. Nagyapám már fiatalon idetelepült a Jászságba, itt házasodott meg s beírta nevét e térség történetébe, mint a Jászkun-kerület mérnöke. Apám Árokszálláson született, Jászberényben járt gimnáziumba s közéleti tevékenységét jelentős mértékben a Jászságban folytatta, a Jászság szolgálatának szentelte. Ezért úgy érzem, az ünnepség rendezői nem hívatatlan személyt kértek fel, amikor rám esett választásuk. S én is úgy érzem: hazajöttem.

A nemzeti szocialista diktatúra elől külföldre menekült világhírű német író, Carl Zuckmayer, önéletrajzában úgy nyilatkozott: aki egyszer emigrál, mindörökre emigrál, aki egyszer elhagyta hazáját, mindörökre elhagyta. Nos, engedjék meg nekem, hogy ezen az ünnep napon megcáfoljam a nagy humanista német író szavait. Amióta először, az 1990-es fordulat idején kapcsolatba léptem jász barátaimmal, úgy éreztem, soha nem hagytam el a hazámat, úgy éreztem, soha nem szakadtam el tőle s valahányszor hazajövök Svájból, valóban minden fenntartás nélkül úgy érzem, hogy hazajövök.

Mit jelent nekünk, külföldre szakadt magyaroknak a hazához, vagy a szűkebb pátriához való kapcsolat? Mindenekelőtt a gyökereket, a származáshoz való ragaszkodást. Az a kis ország, amelyikben élek, amelyiknek polgára lettem, s amelyik a hosszú évek, évtizedek folyamán második hazámmá vált, Svájc, Európának az az országa, ahol talán a legerősebben tartják tiszteletben a lokálpatrióta hagyományokat. Minden kanton, minden régió megünnepli a maga évfordulóit, megemlékezik szűkebb történelme jelentősebb eseményeiről. Ez a hagyománytisztelet tartotta életben évszázadokon keresztül az etnikailag nem, de ami az állami tudatot jelenti, nagyon is egységes svájci népet. S mivel szerintem minden külföldre sodródott magyar, aki nem szakadt el az elhagyott hazától, bizonyos értelemben diplomatája a magyarságnak, s így adott esetben a szűkebb pátriának, a Jászságnak is, kötelességemnek érzem, hogy második hazámba visszatérve, erről a ünnepségről s annak jelentőségéről beszámoljak. S éppen Svájcban, Európa legrégebbi demokráciájában nagy jelentősége van annak, ha a Magyarországra települt jászok, kunok, vagy az Erdélyben élő székelyek évszázadokon keresztül fenntartott demokratikus társadalmi struktúráját ismertté teszem. A Magyarország iránt ellenségesen motivált propaganda a múlt század vége óta differenciálatlanul kizárólag Magyarország feudális jellegét hangsúlyozta. Kétségtelen, sok vidékünk, sok régiónk erősen feudális velleitású volt. Annál nagyobb jelentősége van annak, ha rámutatunk arra, hogy Magyarország jelentős régiói a feudalizmus, az abszolutizmus évszázadaiban is meg tudták őrizni demokratikus társadalmi és politikai szerkezetüket. Ilyenek a már említett székely, kun kerületek, valamint a Hajdúság. De ilyen a Jászság is, amelyik a redemptiot megelőző félévszázad kivételével szintén meg tudta őrizni ősi szabadságait, vagy régi nyelven szólva, kiváltságait. Ez azt bizonyítja, hogy rendületlen életerő él ebben a jász népben s ezért - öt évvel a rendszerváltozás után - fenntartás nélkül bízom abban, hogy a Jászság népe modern formában újra visszatalál a maga régi, a szó igazi

értelmében vett demokratikus hagyományaihoz.

Engem, mint jogászt és történészt, személy szerint mindig is érdekelt, hogyan volt lehetséges, hogy a jász nép a földesúrilag szervezett Magyarország szívében - a székelyekhez, kunokhoz és hajdúkhöz hasonlóan - fenn tudta tartani a jász etnikai alkotmányt, a kisbirtokos demokráciát évszázadokon keresztül. S amit Svájcban hangoztatni fogok s itt is megemlítem: August Meitzen német professzor, a századforduló Európa-szerte ismert agrártörténésze Svájc és egyes németországi szabad területek földműveseinek agrárszerkezetével állította párhuzamba a jászokét s csak azon csodálkozott, hogy a Jászság agráralkotmányát, örökösödési jogszokásait a nyugat-európai közvélemény, de még a szakirodalomban sem ismeri. S a jász társadalom tagolatlan jellege folytán, amelyik éppen a redemptio után - amikor a társadalmi egyöntetűség csaknem zavartalan volt s a vagyoni különbségek jelentéktelenek voltak - volt legerősebb, hosszú időn keresztül nem ismerte a másvidékeken uralkodó társadalmi egyenlenségeket. E hagyományok modern formában való újjáéledését kívánom a Jászság népének, mint e régió messzire szakadt, kettős diaszpórában élő ivadéka.

De ma, a redemptio évforduló első nagy ünnepségén nem óhajtok hosszú jogi, történelmi és szociológiai fejtegetésekbe bocsátkozni. Ma azért jöttem ide Európa nyugati részéből, hogy együtt ünnepeljek jász barátaimmal, jász testvéreimmel. Árokszállási barátaim, akik előtt e költői szavakat már három évvel ezelőtt idéztem, ne tekintsék sem közhelynek, sem üres ismétlésnek, ha Ady Endre szavaival adok most kifejezést annak, amit a pillanatban érzek: "Föl-föl dobott kő földedre hullva, kicsi országom, újra meg újra hazajön a fiad". S a költő befejező sorai a legkifejezőbbek: "És jaj, hiába, minden ha szándék, százszor földobnál, én visszaszállnék, százszor is, végül is".

A redemptio kettőszázötvenedik évfordulóján Isten áldását kérem a Jászságra és annak szabadságszerető népére.

Hegyi Klára

TÖRÖK KATONASÁG A JÁSZSÁGBAN

A magyar turkológiának és oszmanisztikának századunk első felében két olyan tudós szerzett világhírnevet, akik szoros szálakkal kötődtek a Nagykunshoz és a Jászsághoz: Németh Gyula és Fekete Lajos. A jelen tanulmánnyal munkásságuknak és emléküknék adózom.

Németh Gyula éppen 105 éve született Karcagon. Tizennégy évesen a szülői házban kezdett törökül tanulni, két év múlva innen indult első törökországi útjára. Mindössze huszonhat éves volt, amikor átvette a budapesti egyetem turkológiai tanszékének vezetését, hogy éppen fél évszázadon át tanítsa a felnövekvő nemzedékeket. Szerzte a világban a turkológia tucatnyi professzora vallotta és vallja őt tanárának. A magyar őstörténetnek, a honfoglaló magyarság török elemeinek úttörő kutatója, a nagyszentmiklósi kincslelet rovásírásos török feliratainak megfejtője, a magyarországi jászok egyetlen fennmaradt nyelvemlékének feltárója és feldolgozója. Az ezer évvel ezelőtti török-magyar kapcsolatok mellett behatóan foglalkozott az oszmán-törökök hódoltságkori kulturális, elsősorban nyelvi hatásaival is, és lankadatlanul gyűjtötte és kutatta a mai balkáni török nyelvjárásokat.

Fekete Lajos emlékmúzeummá alakított szülőháza a Komárom megyei Tardoson áll, de házassága révén Jászberény lett a második otthona. Soha el nem mulasztott egyetemi óráinak sorát csak az az egy hetes szünet szakította meg minden ősszel, amikor berényi szőlőjében szüretelt. 1893-ban született, török hadifogoly társaitól vette első nyelvleckéit. A Magyar Országos Levéltár levéltárnokaként, majd 1939-től a budapesti egyetem Török Tanszékének tanáraként Isztambultól Szófián és Velencén át Berlinig gyűjtötte a magyarországi hódoltság török forrásait, az isztambuli Miniszterelnökségi Levéltár leg gondosabban rendezett gyűjteménye az ő nevét viseli. Azok a munkái, amelyek az oszmán-török iratok paleográfiai jellegzetességeit rendszerezik, nehézségeit feloldják, ma is szerzte a világban tankönyvei minden kezdőnek és állandóan forgatott segítő társai a gyakorló kutatóknak. Feltárt forrásai közül sokat publikált, köztük a hatvani szandzsákban fekvő Jászság első török összeírását is. Ő írta meg a hódoltság korának máig legszebb összefoglaló munkáját, Buda és Pest török kori történetét.

Mindannyian, akik ma ebben a szakmában dolgozunk, mindkettőjük tanítványai vagyunk. Az idősebbek személyesen tanultak tőlük, a fiatalabbak sok, időtálló munkájukon keresztül. Városaik tisztelettel őrzik emléküket, s talán Jászberényben is őrizhetné emléküket valamely utca vagy intézmény.

Dzsánfedá várának őrsége

Miközben a várháborúk évtizedeiben a török birodalmi és helyi haderők sorra vették be a magyar erődítéseket, a megszállást szervező budai hatóságok nekiláttak, hogy kiépítsék belőlük

az Oszmán Birodalom magyarországi végvárrendszerét. Az óriásállam európai felében a hódoltság a katonailag legfontosabb területek közé tartozott, ha nem a legfontosabb volt; csak a Dnyeszter-Duna torkolatától az AI-Duna mentén futó északi határvonal meg a Márvány-tenger és a görög félsziget déli partvidéke vetekedtek vele. A magyarországi tartomány a Habsburgok érdekszférájába ékelődött, akiket Nagy Szulejmán szultán a Mohácsot követő évtizedekben európai hatalmi törekvései legádázabb ellenfeleivé tett meg,¹ és akik megmaradtak ennek azután is, hogy az oszmánok lemondtak az európai hegemoniáról.

A hódoltsági török végvárrendszer, amelyben fennállása másfél évszázada alatt békében is húszezer főhöz közelítő katonaság állomásozott,² azt a feladatot kapta, hogy védje a birodalom nyugati felét Európával és különösen a Habsburgokkal szemben, és bázisa legyen a további török terjeszkedésnek. Alapját az 1540-1560-as években elfoglalt magyar várak adták, amelyeket egyrészt korszerűsíteni kellett, másrészt új építésekkel kifelé jól záró, belül egyenletes hálózattá egészíteni ki. A stratégiai fontos folyó menti erődítésvonalak foghíjas, gyengén védett szakaszaira török várak kerültek, és határozott célzatosság fedezhető fel a Buda körüli építésekben is.

Buda védelmére védőgyűrűt alakítottak ki, részben készen szerzett, részben épített várakból. A gyűrű déli irányban, a hódoltság védett, Duna-Tisza közti belseje felé nyitott volt. Az óramutató járásával megegyező irányban haladva a Duna nyugati partján álló Földvártól indult ki, a Dunántúlon egyrészt a Budára tartó utat vigyázta, másrészt a Balaton északi csücskétől Esztergomig húzódó szakaszt zárta le. A Duna mentén a Csepel-sziget déli csücske mellé Dzsánkurtaran (másik nevén Korkmaz) vára, tőle északra, Érd határába a Hamzabég szerájának nevezett kisebb erődítés került. A Balaton-Dunakanyar vonal védelme két óriáserődre, Fehérvárra és Esztergomra épült, mellettük több kisebb, nagyjából a törököktől megerősített vár: Battyán, Csókakő, Vál és Zsámbék alkották a védőgyűrű dunántúli szakaszát.

A Budáról Bécsbe tartó víziút és a folyó mellett futó hadiút védelmét a törökök a középkori esztergomi várral nem érezték megoldottnak, ezért vele átellenben felépítették Dzsigerdelen (Párkány) várát. Innen keletre fordulva a Dunakanyar és a nógrádi hegyvidék készen szerzett várai sorakoztak: Visegrád, Vác, Nógrád, Buják, Szonda, Hollókő, Salgó, Szécsény, Ajnácskő, Somoskő, Fülek és Szabadka; az Ipoly völgye a délebbi Bügürdelennel, északabbra az elavult Drégely mellett emelt Drégelypalánkkal erősödött meg, és valahol a nógrádi tájon épült Derbend vára is.

A védőgyűrű délkeletnek forduló szakaszát őrizte volna Eger. Minthogy 1552-es ostroma kudarcra végződött, a védelmet más váraknak kellett átvenniük. Elfoglalása után a törökök megerősítették Hatvant, majd a Zagyva torkolatában álló Szolnokkal szemben Szentmiklóson is

¹. Fodor Pál: I. Szulejmán, a Pompás és a Törvényhozó. In: Török és tatár hódítók. Budapest 1993, 43-51.

². A magyarországi török haderőre Hegyi Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Budapest 1995, 81-117.

erődöt emeltek. A Hatvan és Szolnok között elterülő, kelet felé nyitott síkságon pedig Jászberény szomszédságában a kolostor helyén és felhasználásával felépítették Dzsánfedá várát.³ Az elnevezés jelentése "a lélek feláldozása", "önfeláldozás".⁴

Dzsánfedá (nevezzük törökül, hiszen magyar nevét, a "Jászberényi várat" ritkán használták tehát egy kicsit az elszalasztott Eger helyettesítette a török várrendszerben. Építésének ideje is erről árulkodik: a vár a drinápolyi békével egyidős. Valószínűleg 1567-ben kezdték építeni, és a békekötés évében, 1568-ban fejezték be, amikor a nyolc évre rendelt fegyvernagy Eger megszerzését a távoli jövőbe utalta. Egy 1568 április végén kelt irat még a folyó építkezésről tudósít, de már januárban neveztek ki ide várkatonát.⁵ Az új erősség védőit az építés évétől 1594-ig ismerjük (adataik alább következnek). Ebből az időszakból külön említést érdemel az 1580. év nagy eseménye: "az jazbirini palánk megége", írta Üvejsz budai pasa Ernő főhercegnek.⁶ A rongált részeket sebesen újjáépítették, a pasa levele éppen arról panaszkodott, hogy a javítással foglalkozó emberekre, akik épületfáért mentek az erdőre, siroki magyar katonák támadtak rá. Másfél évtized múlva azután a vár teljesen leégett. 1594 májusának elején maga a török őrség gyújtotta fel és menekült el belőle, amikor a német és magyar hadsereg ostrom alá vette Hatvant, és megverte a felmentésére érkező török csapatokat.⁷

Ezután csak egyetlen forrás említi Dzsánfedá várát és a benne székelő török bírót, a kádit: a budai pasa 1621. április 23 - május 2. között kelt rendelete.⁸ Ez arra utasítja a kádit, akadályozza meg, hogy a hatvani szandzsákbég a hatvani vár építésére rendelje a berényieket, akik régen is, most is "a jászberényi palánkvár építésében, javításában és más szükséges munkáiban szolgálnak". A hatvani bég zaklatása miatt most "a jászberényi palánkban több helyütt elmaradt a javítási és építési munka".

A budai pasa rendeletén kívül nemcsak a város levéltárában fennmaradt török levelek, hanem a katonasággal foglalkozó iratanyag sem tud a palánkról. Nem szerepel sem a budai vilájet várvédőit regisztráló zsoldlistákban, sem a hasonló egriekben (a hatvani szandzsákbéget, ahova Jászberény is tartozott, Eger bevétele után a körülötte kialakított tartományba osztották).

A történész ritkán kesereg azon, ha forrásai maradtak fenn - most mégis könnyebb dolgunk lenne, ha a budai pasa 1621-es rendelete elenyészik az évszázadokban. Ez esetben Dzsánfedá várának és kádjának eltűnte annak az egész hódoltságra jellemző változásnak lenne része, amelynek során a tizenöt éves háború katonajárásai miatt a kádik és más török

³. Gyárfás István: A jász-kúnok története. IV.: 1542-1686. Budapest 1885, 87-88.

⁴. Fekete Lajos: Hódoltságkori oszmanli-török helyneveink. In: Századok 1923-1924, 623.

⁵. Fekete Lajos: Bevezetés a hódoltság török diplomatikájába. Budapest 1926, 28-29.

⁶. Takáts Sándor - Eckhart Ferenc - Szekfű Gyula: A budai basák magyar nyelv- levelezése. Budapest 1915, 214.

⁷. Botka János: Latin és magyar nyelvű források a Jászság XVI-XVII. századi történetéhez. Szolnok 1988, 241-245.

⁸. Hegyi Klára: Jászberény török levelei. Szolnok 1988, 21.sz.

hivatalok elhagyták a megerősítetlen mezővárosokat, és a békekötés után sem tértek vissza. Jászberény esetében ez úgy módosulna, hogy Dzsánfedá 1594-es pusztulása és Eger két évvel későbbi bevétele után a feladatát veszített várat már nem építették újjá, a katonai védelem nélkül maradt török bíróságot pedig felszámolták.

Ehelyett bizonytalan feltételezésekre kényszerülünk. Arra az egyre nem gyanakodhatunk, hogy Szúfi Mehmed budai pasa, aki 1616 végétől a következő év közepéig tartó első kormányzása alatt már megismerkedett a budai vilájet viszonyaival, a gondot okozó rendeletet pedig második budai szolgálatának harmadik hónapjában adta ki,⁹ olyan járatlan volt a helyi ügyekben, hogy a ravasz berényiek panaszának beugorva egy nemlétező vár javítására rendelte őket, s ezt egy nemlétező kádival tudatta. Inkább azt feltételezhetjük, hogy Berény negyedszázados tetszhalála után nemcsak a szétfutott lakosok tértek vissza a városba, hanem a hatóságok is nekiláttak a vár helyreállításának (ehhez kellett a berényiek robotmunkája), és a kádi is visszatért állomáshelyére. A vár és a kádhivatal feltámadása azonban rövid életre szült, feltehetően újabb tűzvésznek és rombolásnak estek áldozatul. Egy jászági helytörténeti munka az eseményt rablóknak tulajdonítja és 1637-re teszi.¹⁰ Ha így volt is, mindenképpen egy évtizeddel korábban kellett történnie, mert a berényi török levelek tanúsága szerint itt az 1630-as évek első felétől már egyedül a hatvani kádi volt illetékes. E változat szerint a kádi Jászberényből is elköltözött, de jó negyedszázaddal később, mint a többi mezővárosból.

A megválaszolatlan kérdések ingoványáról jobb visszatérnünk a biztos terepre, Dzsánfedá őrségéhez, amelynek listái 1569 és 1594 között több időpontból fennmaradtak.

A frissen felállított őrség alakulataival egy 1568. december 20. és 1569. december 9. között készült zsoldszámlás segítségével köthetünk ismeretséget,¹¹ a névsorba szedett katonákkal pedig egy zsoldlistából, amelyet a hidzsra 977. évében, 1569. június 16. és 1570. június 4. között vetettek papírra.¹² A két forrás lehetne éppen egyidős is, a névsor készülhetett volna a zsoldkifizetés közvetlen előzményének és lehetne ettől a két lista valójában egy forrás azonos adatokkal, de szerencsénk van: függetlenek egymástól, néhány hónapos eltérésük bepillantást enged a várőrség felállításának folyamatába.

A zsoldszámlásban Dzsánfedá 392 katonával szerepel, akik öt alakulatba tagolódtak: ez az öt alkotta a szabványos hódoltsági várak mindenütt megtalálható legénységét. Az első háromba a gyalogságot osztották. Értékük szerinti rangsorukban a *müsztahfizok*nak nevezett elit gyalogság vezette őket, élén az egész várnak is parancsnokló várnaggyal, a *dizdár*ral és

⁹. Gévy Antal: A budai pasák. Bécs 1841, 25.

¹⁰. Tóth Tivadar: A jászúnok története a török hódoltság korában. Szolnok 1913, 30.

¹¹. Österreichische Nationalbibliothek, Wien (a továbbiakban ÖNB), Mxt.617, 4. Kiadta Velics Antal - Kammerer Ernő: Magyarországi török kincstári defterek. II. Budapest 1890, 384. Velics dátumával ellentétben az elszámolás a hidzsra 976. éve redzseb havának elsejétől nem félévre, hanem egy teljes pénztári évre szól.

¹². ÖNB Mxt. 642, 40-49.

helyettesével, a *kethüdával*; a műsztafizok legénységét *bölükök*be osztották, amelyek az egységet vezető altiszttel, a *bölükbasival* együtt tíz katonát foglaltak magukba. Dzsánfedá induló őrségének műsztafiz alakulata a várkapitánnyal és helyettesével együtt 64 katonából állt. Hét *bölük*be osztották őket, az elszámolás elkészültekor tehát a tízes egységeket még nem töltötték fel teljesen, egy *bölük*be átlagosan kilenc katona sem jutott.

A műsztafizokat minden zsoldlistában a várban szolgáló iparosok és a tüzérek követik. Dzsánfedában nem szolgáltak iparosok, tüzérek, *topcsik* viszont igen. Egy *aga* vezetésével két *bölükbasi* alá rendelték őket. Ők a vár egyetlen, teljesen feltöltött alakulata, az *agával* együtt 21-en voltak.

A gyalogosok harmadik alakulatát, az *azabokét* kevesebbre tartották, mint a műsztafizokat. Az ő egységeiket nem *bölüknek*, hanem *odának* nevezték. 1569 első felében Dzsánfedában egy *aga*, egy *agahelyettes* és egy *reisz* vezetésével tíz *odában* összesen 76 *azab* állomásozott, így egy *odába* alig több mint hét katona jutott.

A vár lovas védőit két alakulat képviselte. Ismét harci értékük sorrendjében jegyezték be őket a listába: elsőnek a *fáriszokat*, másodiknak - és egyben mindig minden várórség utolsó alakulataként - a *martalócokat*. Dzsánfedá őrségének jó felét, 392 katonájából 199-et a sokra becsült *fáriszok* tették ki. Összesen négy *aga* alatt szolgáltak. Az első *agaságba* tíz *odát* osztottak, a következőbe hatot, a harmadikba és a negyedikbe már csak öt, illetve két *oda* jutott. Egy-egy *odában* az *agákat* nem számítva átlagosan 8-9 katona szolgált. A *martalócok* kevésre becsült alakulata állt fel a leghiányosabban. *Agájukkal* az élen öt *odába* osztva összesen 32-en voltak, egy *odára* tehát hat katona jutott tíz helyett.

A kerekítve négyszáz fős védőserег nem számított kicsinek sem a török területen, sem a királyságban. 1569/1570-ben az egész budai tartományban, *vilájetben* 10.616 várkatonának fizetett zsoldot a kincstár; ugyanebben az évben a legnagyobb őrséggel ellátott Budát 1655, a dél-dunántúli és a horvátországi magyar végvárak közé ékelődő, kiemelten fontos Berzencét 379, Babócsát 558 katona védte.¹³ Dzsánfedá veszélyeztetettsége nem ért fel Babócsáéval, de a vár mint egy hosszabb határszakasz egyetlen erőssége fontos volt. Ezt nemcsak katonái magas száma mutatja, hanem az őrség felépítése is. Az ellenséges portyáknak a határvárak voltak a leginkább kitéve, és az ő katonáik adták a török portyák főszereplőit. Dzsánfedá őrségében ezt a lovasok magas aránya jelzi, s a vár fontosságát mutatja az is, hogy katonáinak közel háromnegyedét értékesebb alakulatok tették ki.

Kétségtelen viszont, hogy a zsoldelszámolás elkészítésének idején, Dzsánfedá életének első évében az őrséget még nem töltötték fel teljesen. A várban 89 katonával kevesebb szolgált annál, amennyit tízes egységei megkívántak. Hála a kevéssel későbbi részletes zsoldlistának,

¹³. Hegyi: Török berendezkedés i.m. 86-92.

bizonyossággal eldönthető, hogy ez nem a hadvezetés tehetetlenségéből vagy közönyéből következő végállást jelentett, hanem csak azt, hogy a védősereg felállítása még nem fejeződött be. A két forrás elkészülte között a vár legénysége 54 újabb katonával 446 főre szaporodott.

Az állomány összetétele, a bölükök és odák száma nem változott, csak a hiányos egységek teltek meg katonával. A műsztahfizok bölükjei egy kivételével már tíz-tíz katonából álltak, a fáriszok és azabok odáinak többsége is teljessé kerekedett. Csak a martalócok maradtak erősen hiányosak, 51 helyett most is csak 36 katonából álltak. Feltöltésükhöz biztosan nem az ember hiányzott, mert ehhez a gyakorlatilag teljesen keresztény délszlávokból verbuvált alakulathoz mindig akadt utánpótlás, hanem valószínűleg az akarat (erre a kérdésre, a rácok katonáskodására még visszatérek). A lényeg így foglalható össze: az 54 új katonával a vár őrségéből már csak 35 ember hiányzott ahhoz, hogy teljes legyen, és ez 93%-os feltöltöttséget jelent. Ezzel az őrség felállítása azonban be is fejeződött. Későbbi forrásaink azt mutatják, hogy a katonák száma a következő évtizedben nemhogy nem nőtt tovább, hanem inkább lassú csökkenésnek indult.

De időzzünk el még egy kicsit az induló őrségnél! A következő táblázat a zsoldelszámolás és a zsoldlista adatait összesíti.

Dzsánfedá őrsége

Alakulat	L é t s z á m	
	1569 első felében	1569 második felében
Műsztahfizok	64	68
Tüzérek	21	21
Azabok	76	98
Fáriszok	199	223
Martalócok	32	36
<i>Összesen</i>	392	446

Az őrség belső arányait vizsgálva feltűnő a gyengébb harcértékű azabok és martalócok - különösen az utóbbiak - alacsony részesedése. Az 1540-es évek első hódoltsági váraiban ők sokkal nagyobb számot képviseltek. 1543-ban pl. Esztergom védőinek a háromnegyede belőlük állt¹⁴ - Dzsánfedá esetében az arány éppen fordított, itt a legénységnek csak bő egynegyedét tették ki. Különösen szembetűnő, hogy a martalócok mindössze 8%-kal részesedtek az összlétszámból (Esztergomban 1543-ban 35%-kal).

¹⁴. ÖNB Mxt. 566, 83-142.

A várak legkevesebbre becsült martalóc alakulata csaknem kizárólag keresztény délszlávokból verbuválódott. A 16. század közepén mind az Al-Duna - Száva - Dráva török váraiban, mind a magyarországi hódoltság első őrségeiben 25-35%-os volt a részesedésük. Ebben az időben sok rác szolgált a várak kézművesei és tüzérei között is, és kisebb számban az azabok közé is bekerültek. Az 1550-es évektől a martalócok és velük együtt a délszláv katonák száma apadni kezdett. 1559-ben a budai vilájet 11.110 fős teljes zsoldos várkatonaságának már csak 16%-a volt rác,¹⁵ a század végére pedig a legfontosabb várakban már elhanyagolható részt képviseltek. 1594-ben alig 4%-nyi rác szolgált Fehérvár 1316 fős őrségében,¹⁶ Budán 1613-ban csak 3%, hogy a következő évben ezek többségét is lecseréljék.¹⁷ A hódoltság belsejében fekvő, jelentéktelenebb várakban a rácok megőrizték súlyukat, néhol túlsúlyukat, leépítésük csak a legfontosabb erősségekben ilyen feltűnő. Ezek esetében a hadvezetés arra törekedett, hogy a tömeges várfoglalások és várépítések idején nélkülözhetetlen rác martalócokat a konszolidáció évtizedeiben kitegye belőlük.

Dzsánfedá alapítása idején - az első váraké után negyedszázaddal - már javában folyt a rác martalócok leépítése. Ide ezért eleve kevés került, 1569 második felében mindössze 7 %-os részesedésnek örvendtek. Arról már meggyőződünk, hogy a hadvezetés a martalóc egységek feltöltését nem érezte szívügyének. 1570 után pedig a várnak ezt az alakulatát teljesen felszámolták, ettől kezdve itt nem szolgáltak rácok.

1570 és 1573 között még egy jelentős változás állt be a vár életében, amely ismét egy olyan folyamat része, amely az egész hódoltságot átfogta. Ez a szervezeti átalakítás nem a várkatonaság számát vagy összetételét érintette, hanem a legénység ellátását. A kincstár az egész hódoltságban általánossá tette azt a gyakorlatot, amely korábban csak helyenként élt: anyagi gondjait enyhítendő a várvédők egy részét nem zsolddal fizette ki, hanem nekik is szolgálati birtokokat osztott, hasonlóan a szpáhikhoz.¹⁸ Az általánossá váló gyakorlat alól csak az ezer főnél nagyobb őrségű óriásvárakat (Buda és Pest kettősét, Fehérvárt, Esztergom és Dzsigerdelen azaz Párkány kettősét) vonták ki, amelyeknek katonaságát végig készpénzzel fizették. Az ezer főnél kisebb várőrségek alakulatai közül a lovasok, tehát a fáriszok és a martalócok zsoldon maradtak, a gyalogos műsztafizokat és azabokat meg a tüzéreket elégitették ki birtokjövedelemmel. Általában egy egység, bölük vagy oda katonái kaptak együtt akkora birtokot, amelynek előírányzott bevétele megfelelt évi zsoldjuknak. Ezek a szolgálati

¹⁵. ÖNB Mxt. 614.

¹⁶. Basbakanlik Osmanli Arsivi, Isztambul (a Török Miniszterelnökség Levéltára, a továbbiakban BOA), Maliyeden müdevver (a továbbiakban MM) 3370, 224-283.

¹⁷. BOA MM 4000, 24-74.

¹⁸. Az átállás 1570-ben volt a legnagyobb méretű. Dávid Géza: a Simontornyai szandzsák a 16. században. Budapest 1982, 76.

birtokok leagalacsonyabb kategóriájába, az un. *tímár-birtokok* sávjába estek, s minthogy zsoldot helyettesítettek, *zsold-tímároknak* nevezzük őket.¹⁹

A változás a pénzügyi adminisztráció egyszerű átalakítását jelentette, a ma kutatójának azonban megnehezíti a helyzetét. Az 1570 utáni zsoldlistákban ugyanis már nem találjuk meg a várak teljes katonaságát, zsold-tímáros részüket a birtokosok listáiban, az un. *tímár-defterek*ben kell felkutatnunk. Sajnos alig akad olyan év, amikor a keresett vár zsoldosainak és zsold-tímárosainak a listái is fennmaradtak.

Dzsánfedá soron következő zsoldlistája 1573-ból való.²⁰ Ebben már csak fáriszokkal találkozunk: a gyalogos alakulatok és a tüzérek átkerültek a zsold-tímárosok közé (de róluk 1573-ban és a környező években semmilyen forrásból nem tájékozódhatunk), a martalócok pedig eltűntek az őrségből. A lista 224 fáriszot sorol fel név szerint, számuk tehát az eltelt négy év alatt nem változott, egységeik is megmaradtak.

A várvédőknek ez az egyetlen alakulatot tartalmazó, csonka listája nem alkalmas a legénység összlétszámának megállapítására, névanyagával alkalmas viszont a katonaság cserélődésének, mozgásának a felmérésére. Már 1569 fiatalabb forrása, a részletes lista is sok érdekességgel szolgál ebben a tárgyban. Az írnok ugyanis nemcsak a katonák névsorát foglalta bele, hanem azoknak a neve fölé, akik bármilyen okból megváltak a vártól, odaírta a helyükbe lépő csereember nevét, az eseteknek majdnem a felénél a csere okát is. Ez általános gyakorlat volt a katonák adminisztrálásában, és a zsoldlistákat különösen értékes forrásokká teszi. Esetünkben a cserekatonák bejegyzésének egyetlen szépséghibája van: az általános gyakorlattól eltérően az írnok ebben az esetben nem jelölte meg a cserék dátumait, amelyek nélkül a katonák mozgásának mértéke és sebessége nehezen mérhető fel.

Az 1569-es lista 446 katonája közül 93 vált meg a vártól (ebben a számban az a néhány eset is benne foglaltatik, amikor egy hely nem egyszer, hanem kétszer cserélt gazdát). Ez nagyon erős mozgást mutat: a legénység egyötöde kivált az őrségből. Az írnok 42 esetben jelölte meg a csere okát: harmincheten egyszerűen elhagyták a várat, négyen meghaltak (ketten harcban), egy ember "fellázadt". A cserék bizonyosan nem húzódtak el 1573-ig, a négy évnek valószínűleg az elején zajlottak, mert a fáriszok 1573-ban készült névsora még erősebb, nem lankadó mozgásról tanúskodik. A cserékkel átalakult első listában szereplő lovasok több mint felét(!) hiába keressük az 1573-as névsorban.

Ennek a különlegesen erős elvándorlásnak az okairól ma még semmit nem tudunk, a katonák mobilitását vizsgáló kutatások nemrég kezdődtek. Az eddigi tapasztalatok azt valószínűsítik, hogy a gyakori csere legfőbb oka ekkor is a katonák tömeges szökésében keresendő - amelynek indítékait egyelőre csak találgatjuk.

¹⁹. A zsoldosok és a zsold-tímárosok arányára az egész budai vilájetben Hegyi: Török berendezkedés i.m. 88-95.

²⁰. ÖNB Mxt. 626. A budai vilájet várkatonasága a hidzsra 981. évében (= 1573. május 3 - 1574. április 22.)

Nem tudjuk, mi készítette a katonákat ilyen méretű dezertálásra, hol reméltek és találtak-e maguknak jobb megélhetést. Az 1540-es évek szökései könnyebben magyarázhatók: a katonailag még nem kellően biztosított, veszélyes és ismeretlen új tartományban a várvédők is bizonytalanságban érezhették magukat, s ha a szökés után csalódtak egzisztenciális reményeikben, az újabb és újabb törökké lett várak újra felszívták őket. A szökés kockázata tehát kisebb volt, a megélhetés könnyebben megoldható. Az 1570-es évek elején azonban a várak már megteltek, újak a békekötés óta nem kínálták magukat: rejtélyes, hogy milyen remények vezették a dzsánfedái lovasokat, amikor elhagyták a várat. Egy részük talán belefért abba az erős mozgásba, amely a hódoltság török katonatársadalmát mindig jellemezte. Vándoroltak egyik várból a másikba, a zsoldos várvédő szolgálatból a szolgálati birtokkal fizetett szpáhik közé igyekeztek, s amikor végre e testületbe kerültek, lemondtak birtokukról és valamelyik szandzsákbég személyes kíséretébe álltak, hogy patrónusuk támogatásával nagyobb jövedelmű birtokhoz jussanak. A katonák egy része állandó körforgásban volt, ám a dzsánfedái fáriszok jóval több mint felének kilépése ebbe a normális mozgásba érzésem szerint nem fér bele, túlnó rajta. Tömeges szökésükre egyelőre nem találok magyarázatot.

A 16. században két időpontban tudjuk összehozni Dzsánfedá zsolddal és zsold-tímárral fizetett katonáit. Az első az 1580 körüli néhány év: egy 1579-es zsoldelszámolásban²¹ a zsoldos fáriszokra bukkanunk rá, a budai szandzsák 1580. évi²² ill. a hatvani szandzsák 1583 első felére datálható tímár-defterében²³ a vár zsold-tímáros műsztafizait és azabjait találjuk meg. A fáriszok 199-en, a műsztafizok 66-an, a Budáról javadalmazott azabok 23-an, a Hatvanból javadalmazottak 73-an voltak. Némi aggodalomra adhat okot a három forrás keletkezésének négyéves eltérése. Ha azonban megnézzük, milyen keveset változtak a létszámok az 1569. év első őrségéhez képest, megnyugodhatunk: négy évnek legfeljebb néhány fős változásáról maradunk le. Nagyobb baj, hogy a vár tüzérei sem most, sem később semmilyen lajstromban nem szerepelnek. Nem valószínű, hogy a martalócokhoz hasonlóan az ő nélkülözhetetlen alakulatukat is felszámolták. Inkább azt feltételezhetjük, hogy ők egy harmadik szandzsákban kaptak zsold-tímárokat, amelynek anyagát nem ismerjük. Az alakulatok létszámának állandóságára építve őket 1569 példáján 20 főre tehetjük. Az őrség korábbról ismert alkotóelemei 1580 körül tehát így alakulnak: 66 műsztafiz, 20 feltételezett tüzér, 96 azab és 199 fárisz, összesen 380 körüli katona szolgált a várban.

A második időpont egy évtizeddel későbbi. Ismét egy zsoldelszámolásból ismerjük a fáriszok 1591. évi számát:²⁴ ekkor 200 lovas állomásozott a várban. Egy év múlva, 1592 végén

²¹. BOA MM 498. A 987. év pénztári naplója (= 1578. december 1 - 1579. november 20.).

²². BOA Tapu 590.

²³. BOA Tapu 662.

²⁴. BOA MM 3762. Az elszámolás a 999. év (= 1590. október 30 - 1591. október 18.) létszámadatait és zsoldkifizetéseit tartalmazza.

a hatvani szandzsák tímár-birtokosai között²⁵ Dzsánfedá 65 müsztahfiza és 64 azabja szerepel. Az azabok egy része minden bizonnyal ekkor is a budai szandzsákban kapott birtokot, ahogy a tűzérek is lappanganak valahol, de ebből az időből nincs olyan forrásunk, amelyben utánuk nézhetnénk. 1591/1592-es hiányos létszámadatainkat nem érdemes összesítenünk, azt a tanulságot viszont levonhatjuk belőlük, hogy az 1580-as években Dzsánfedá őrsége semmilyen érdemi változáson nem esett át.

Megalapításától a tizenöt éves háborúig - és a hamarosan bekövetkező pusztulásig - a várőrség egyetlen jelentős átszervezést ért meg, a martalócok felszámolását. Ettől eltekintve belső felépítése, a fegyvernemek és alakulatok aránya és részesedése állandó, csak a katonák összlétszámában tapasztalható kisebb hullámozás. Az őrség felállításakor számuk gyorsan felfutott, 1570-ben érte el csúcspontját. Ezután 1590-ig enyhén csökkent. A vár fontosságát ez az enyhe csökkenés is mutatja. A hódoltság várainak többségére, még a legnagyobbak egy részére is, másfajta mozgás volt jellemző: a megalapítás utáni évek magas őrségszámait az 1550/1560-as években a katonák számának meredek zuhanása erősebben lepassztotta.²⁶

Forrásaink még egy kérdés vizsgálatát engedik meg: érdemes megnézni, milyen életszínvonalat biztosított katonáinak a török kincstár zsoldja. 1569 első felében a vár teljes őrsége egy év alatt 901.790 akcse (török ezüst váltópénz) zsoldot kapott, ami ez idő tájt kb. 12.000 magyar aranyra felelt meg. Egy katona átlagos évi zsoldja 2300 akcsét (kb. 30 aranyforintot) tett ki, és napi 6,7 akcsét biztosított. Az átlagon belül nagy szóródások tapasztalhatók: a várkapitánynak 15, a helyettesének 10, egy átlagos müsztahfiznak és tűzérnek 6, fárisznak 8, martalócnak 4-5 akcse járt naponta. Ebből kellett élelmezésükről és fegyvereikről, a lovasoknak lóról és takarmányról gondoskodniuk. A zsold-tímáros katonák még rosszabbul jártak. Közös birtokaik jövedelmét úgy számolták ki, hogy egy müsztahfizra évi 1700, egy azabra 1600 akcse bevétel jusson, ami naponta 4,8 ill. 4,7 akcsét jelentett (a kincstár müsztahfizoknál 354, azaboknál és fáriszoknál 342 nappal számolt el egy évet). Ebben az időben egy darab só 5-6, egy tyúk vagy egy liter bor 8, egy rab 300-1000 akcséba került.²⁷

Bár az akcse nagyarányú értékvesztése a századfordulón következett be, már a Nagy Szulejmán halálát (1566) követő évtizedekben komoly inflálódást szenvedett el. Mindent összevéve a század utolsó három évtizedében értékének a felét elvesztette.²⁸ Ezek után úgy illett volna, hogy a katonák zsoldja az infláció üteméhez igazodjék, ám az emelkedés közel sem volt ilyen méretű. 1591-es zsoldszámadásunkban a 200 dzsánfedái fárisz egy évre 614.570 akcse zsoldot kapott, egyenként és naponta átlagosan 9 akcsét. A napi egy akcsés

²⁵. BOA Tapu 675.

²⁶. Hegyi: Török berendezkedés i.m. 90-91.

²⁷. Fekete Lajos - Káldy-Nagy Gyula: Budai török számadáskönyvek. Budapest 1962, 565, 567, 587.

²⁸. M. Akdag: Celali isyanlari, 1550-1603. (= A dzseláli felkelések.) Ankara 1963, 15-20.

zsoldemelés nehezen ellensúlyozta az inflációt. A zsold-tímárosok helyzete még siralmasabban alakult, átlagosan 1600-1700 akcsés éves bevételük papíron egyetlen akcséval sem emelkedett. Kárpótlásul viszont államuk minden korlátozás nélkül ráeresztette őket a falvakra: szedjenek be lakosaiktól annyit, amennyit tudnak, tartsák el magukat kedvük szerint a rovásukra.

A Jászság falvaiból élő szpáhik

A hódoltság török haderejének a várvédők csak egyik, igaz, népesebb elemét alkották, másik összetevője a szolgálati birtokok jövedelme ellenében harcoló szpáhi-katonaság volt.

A hatvani szandzsák első összeírása²⁹ a Jászságot még egységként kezelte. 67.500 akcse közös adót vetett ki rá, s ennek indoklásául a török hódítás előtti állapotra hivatkozott: "Jászberén "varos" tizenkét faluval együtt a királyok korában tizedet és dzsizjét nem fizetett; mivel évenként szabott összegben hatszáz flórit, a flórit ötven akcse értékben számolva, és kétezer ötszáz kila búzát és kétezer ötszáz kila árpát szoktak fizetni, a régi szokáshoz híven az új szultáni defterbe is így jegyeztetett fel."³⁰

A szandzsák első tímár-deftere, amelyik a birtokok szétosztását rögzítette, az 1560-as évek elejéről való.³¹ Ebben a jász települések már nem kollektív adóval szerepelnek, hanem egyenként adóznak, s egyenkénti adóik összege az induló, közös adó bő háromszorosát tette ki. A Jászság török adói valamikor az 1570-es évek második felében értek csúcspontjukra. A következő évtizedben ezen a magasságon maradtak, majd az 1590-es évek elején kisebb - hol csökkenő, hol emelkedő - igazításokon estek át, összességük azonban nem változott. Az alábbi táblázat az egyes települések adóit mutatja négy időpontban. (Az első, 1546. évinek nevezett oszlopban a Fekete Lajos által publikált első összeírás kollektív adóját bontottam le az egyes helyek adózó egységei alapján, az összegek tehát kalkuláltak. A második oszlop az előbb már idézett tímár-defter adatait tartalmazza. A harmadik év egy újabb tímár-defter³² adatait közli, a negyedik egy 1592-es tímár-defterben szereplő adóösszegeket³³. A két utóbbi defter datálatlan, de a birtokosváltások jegyzőkönyvei, a *rúznámcsék* segítségével keletkezésük ideje pontosan meghatározható. A tímár-defterek adatait tizennégy rúznámcsében ellenőriztem.)

²⁹. Fekete Lajos: A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jászberény 1968. Az összeírás valószínűleg korábbi, az 1540-es évek közepére vagy második felére tehető. Erre az eredményre Szakály Ferenc jutott, miután Gyöngyös névanyagát összehasonlította az 1549. évi magyar tizedjegyzékkel, amelyben néhány olyan adózónak, aki a török összeírásban még él, már csak az özvegyei szerepelnek.

³⁰. I.m. 79.

³¹. BOA Tapu 318.

³². BOA Tapu 662.

³³. BOA Tapu 675.

A jász települések török adó

i

Település	Az adó akcsében			
	1546-ban	1561-ben	1583-ban	1592-ben
Ágó	6538	16880	23270	25270
Árokszállás	5095	15710	30664	30664
Boldogháza	1698	6730	13100	15800
Dózsa	1528	4886	9900	9900
Jákóhalma	1528	5680	12300	12300
Jászapáti	2462	12696	22343	20040
Jászberény	38546	106540	180000	180000
Jászladány	1274	4223	17100	10000
Kisér	2887	19260	25626	24334
Ladányszentgyörgy (=Alsószentgyörgy)	934	2927	7663	6900
Mihálytelek	2038	4855	10950	12000
Négyszállás	1698	4590	9600	15000
Gálszentgyörgy (=Felsőszentgyörgy)	1274	4945	12000	12000
Összesen	67500	209922	374516	374208

Az első tizenöt év háromszoros adóemelkedése nagyrészt annak tudható be, hogy a legelső török adóösszeírások még gyengék voltak. Az összeíró apparátusnak másfél-két évtizedre volt szüksége ahhoz, hogy a hódoltság minden adó alá vonható lakott és lakatlan helyét, összes adóalanyát, teljes termelését és minden jövedelmét számba vegye. A második és harmadik időpont közötti, szintén nem kis változás már tényleges adóemelés. A Jászság ilyen meredeken felfutó adójövedelmei egyre több hivatalviselő és katona megélhetését biztosították.

A települések 1561-es szétosztásakor a kincstár mindenestől bekebelezte a Jászság kereken 210.000 akcse adóját: valamennyi települését szultáni birtoknak nyilvánította. A katonák ellátásának szorító gondja azonban hamarosan arra kényszerítette, hogy többségüket tisztségviselői és katonái javadalmazására rendelje, csak Jászberényt tartotta meg végig magának. A három legzsírosabb falatot a hatvani szandzsák első két emberének birtokául kötötte le: Ágó és Árokszállás a hatvani szandzsákbégek, Kisér a szandzsákban birtokos szpáhi-katonaság előljárói, a *miralajok* állandó birtoka lett. A többi falu katonai szolgálati birtokok részévé vált. Többségüket szpáhik kapták meg, néhányuk - Boldogháza, Jákóhalma, Jászladány és Négyszállás - jövedelme teljesen vagy részben Dzsánfedá zsold-tímáros

védőinek megélhetését biztosította. A birtokosváltásoknak az 1580-as évektől szinte hiány nélkül megmaradt naplói, a már emlegetett rúznámcsék³⁴ azt mutatják, hogy a jász falvak török javadalombirtokosai gyors ütemben váltották egymást. A Felsőszentgyörgyből, Jákóhalmából, Négyszállásból és néhány más, nem jászsági helyből álló birtokegyüttesen több szpáhi osztozott, és 1583 és 1593 között minden évben kicserélődött közülük legalább egy, de inkább több.

A hódoltság települései nemcsak azokat a magas rangú hivatalviselőket és szpáhiakat tartották el, akiknek a birtokába kerültek, hanem azok kísérőit is. A törvények ugyanis megszabták, hogy a szolgálati birtokok gazdáinak jövedelmük arányában meghatározott számú felfegyverzett lovast kellett kiállítaniuk, eltartaniuk és a háborúba magukkal vinniük. A szandzsákbégek minden 5000, az évi 20-100.000 akcse jövedelemhatárok közötti nagyobb, ún. *ziámet*-birtokok gazdái minden 4000, a 20.000 akcse bevételig terjedő kisebb tímár-birtokok haszonélvezői minden 3000 akcse bevételük után állítottak ki egy lovas kísérőt, török nevén *dzsebelüt*, mellettük szolgálókat.

Egy adott közigazgatási egység, *szandzsák* tímár-defteréből könnyűszerrel kiszámítható, hogy a szandzsák adózó népessége hány török katonát: szpáhit, dzsebelüt és zsold-tímáros várvédőt tartott el egy adott évben. Már egy kisebb terület, így a Jászság esetében nehezebb a számítást elvégezni, mert a jász falvak a hatvani szandzsák más területein fekvő településekkel együtt alkottak olyan birtoktesteket, amelyek a számítás alapjául szolgálnak, és ezekből nehezen emelhetők ki. Az alább következő számítás ezért korántsem pontos, csak hozzávetőleges tájékozódásra szolgál.

1583-ban a hatvani szandzsákbég Ágó és Árokszállás jövedelméből 10, a miralaj Kisér adóiból 8 dzsebelüt állított ki. Két ziámet-birtokos 9 kísérőt vitt magával jászsági jövedelmei ellenében. Ez mindenestől (a birtokosok és a dzsebelük együtt) 31 katonát jelent. Dzsánfedá védői közül 27 élt jászsági falvak jövedelmeiből. Mindent összevetve a jász adózók legalább 58 török katonát tartottak el közvetlenül. (A kincstárba befolyó adóik ennél több katona megélhetésére voltak közvetve elegendők. Csak Jászberény adójából 100-110 várvédő zsoldja kitelt, a Jászság ez időben ismeretlen nagyságú állami adója, a *dzsizje* is jó néhány katona kenyerét biztosította.)

A rúznámcsék sorozata még jó másfél évtizeden át lehetőséget ad nyomon kísérenk a Jászságban birtokos szpáhiakat. Nyilvánvaló azonban, hogy az évek csak a birtokosok személyében hoztak változásokat, magában a rendszerben nem. Azután a rúznámcsék is megritkulnak, lapjaik üresen tátonganak. Az elpusztult dzsánfedái vár után a század közepére a Jászság szpáhi-katonáit is szem elől veszítjük.

³⁴. BOA Ruznamce 93, 107, 131, 143, 159; Kepeci 325; MM 15283, 15957. ÖNB Mxt. 559, 595, 570.

A török katonaság eltűnő nyomai helyébe más típusú, nem kevésbé értékes források lépnek: a török és magyar hatóságok iratai, amelyek a Jászságnak készültek és a Jászságról szólnak. Nem messziről idevetődött, megszálló katonákról tudósítanak, hanem a jászok török uralom alatti, nehéz hétköznapjairól beszélnek.

BEISKOLÁZÁS ÉS TANULMÁNYI KITŰNŐSÉG.
FELEKEZETI EGYENLŐTLENSÉGEK A JÁSZBERÉNYI GIMNÁZIUM DIÁKSÁGÁBAN
(1911-1944)

Bár történelmi jellegű pedagógiai irodalmunk rendre gazdagodik, sem a magyar, sem a nemzetközi társadalomtörténeti kutatás nem fordított eddig kellő figyelmet az *iskolán belül érvényesülő egyenlőtlenségek* vizsgálatára.¹ Márpedig ez a kérdéskör kulcsfontosságú annak a megértéséhez és értelmezéséhez, hogy az iskolarendszer ténylegesen milyen - történelmileg az idővel rendre alakuló, változó - társadalmi funkciókat töltött be.

Az iskolákat ugyanis sokfajta környezetből jött fiatalok használhatják. Márpedig az eltérő helyzetű családok különböző "felkészültséggel", otthoni kultúrával, anyanyelvi készséggel, esetleg idegennyelv-tudással, a tanulásra való motivációval stb. indítják útra gyerekeiket az iskolai pályán. Ezek számára az iskolában elért siker több-kevesebb súllyal esik latba érvényesülésükhöz. Az iskolázással járó anyagi ráfordítások és szellemi erőfeszítések a családok erőforrásait igencsak különbözőképpen érintik, nem beszélve a más tevékenységek vagy pénzkereső munkák kiesésével járó veszteségekről. Mindezeknek a tényezőknek együttes hatását tettenérhetjük az iskola előtti társadalmi egyenlőtlenségek sorában. A szakirodalomban gyakran esik szó az iskolai "kiválasztás" és az iskolák társadalmi rekrutációjának működési mechanizmusairól, tehát arról, hogy a különböző társadalmi rétegek, csoportok tagjai történelmileg mindig megfigyelhetően más és más eséllyel jutnak be a különböző iskolákba, s ezek az esélyek egyre csökkennek, ahogy az iskolai hierarchián felfelé haladunk. Minthogy csoportosajátos meritóhálójuk erősen változik, az iskolázás különböző szintjein ennek társadalmi funkciói is módosulnak.

Természetesen más tehát az elemi iskolázás, a középiskola és az egyetem szerepe a társadalmi viszonyok - nevezetesen a rétegek és osztályok közötti erőviszonyok - újratermelésében és alakításában. A funkcióváltás főbb okai maguknak a diákokat küldő rétegeknek alapvető adottságaiban rejlenek. Ezeknek az adottságoknak azonban rendszeresen érvényre jutó közvetítő változói az iskolába bekerülő diákoknak tanulmányi szereplésében, lemorzsolódási kockázatában és sikerlehetőségeiben is keresendők.

A jelen tanulmány ezeknek a közvetítő változóknak érvényre jutását kívánja néhány empirikusan megalapozott szempont szerint megvizsgálni a jászberényi állami gimnázium elsős, negyedikes és nyolcadik osztályos diákjainak iskolai szereplésével kapcsolatban 1911 és 1944 között.² Helyszűke miatt itt csak a felekezeti egyenlőtlenségek egyes következményeit vettem figyelembe, későbbre tartva fenn az egyéb, különösen a foglalkozási csoportok szerinti rekrutáció következményeinek vizsgálatát.

A felekezeti rekrutáció egyenlőtlenségei

¹A hazai irodalomban tudtommal erre csak egyetlen kísérlet történt egy tanítványommal közösen írt munkámban. Lásd Karády Viktor és Valter Csilla: Egy országos vonzaskörű szegedi főiskola, a polgári iskolai tanárképző diplomásai (1928-1950), Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1990. ("Szeged Művelődéstörténetéből")

²Munkám alapját egy nagyszabású történelmi-szociológiai felmérés szolgáltatta, melyet Pethő László főiskolai tanár vezetése alatt a Jászberényi Tanítóképző diákjai 1994-1995-ben végeztek el. A korszakhatárokat az határozta meg, hogy a gimnázium írártárában csak 1911 és 1944 közötti időszakra volt megtalálható majdnem hiánytalanul az összes számba veendő osztály anyakönyve, melyben a tanulók személyére vonatkozó keresett adatokat beírták. A résztvevőknek, különösen Pethő László kollégámnak, ezúton fejezem ki hálámat a felmérés gondos megszervezéséért és végrehajtásáért. Bár hasonló monografikus munkák már egyebütt is születtek egyes vidéki gimnáziumok diákságáról (így a három szegedi középiskoláról), illetve lezáróban vannak (nevezetesen Kiskunhalason), míg Budapest összes gimnáziumának diákságáról három történelmi korszakra, az 1870-80-as évekre, 1903-1911-re valamint 1923-1930-ra, történelmi mintavétellel készült azonos elvek szerinti felmérés, hasonló "mélységű" (párhuzamosan három osztályt érintő) s hosszabb történelmi korszakra vonatkozó felvételi anyag eddig nem állt még a kutatók rendelkezésére. Ilyen értelemben tehát az itt részletesen tárgyalandó jászberényi felmérés úttörő jellegűnek tekinthető.

Mindenekelőtt az iskola diákságának felekezeti összetételét illetve a vallási csoportok között már elve a beiskolázásnál jelentkező egyenlőtlenségeket kell pontosan feltérképeznünk. Erre ad részletes történelmi támpontokat az 1. és a 2. táblázat.

1. sz. táblázat A jászberényi gimnázium helyi születésű diákjainak rekrutációja felekezetek szerint %-ban, (1911-1944)

	Katolikusok	Zsidók	Más felekezetűek	Összesen
A város népessége (1920)	88,1	2,9	9,0	100,0
Diákok (1911-20)	71,6	21,8	6,5	100,0
A város népessége (1930)	90,2	2,2	7,6	100,0
Diákok (1921-31)	81,1	12,0	6,9	100,0
A város népessége (1941)	90,9	1,8	7,3	100,0
Diákok (1932-44)	86,5	8,1	5,4	100,0

Az 1. táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a diákság túlnyomó része katolikus volt mindhárom - körülbelül egy évtizedet - felölelő korszakban s a Jászberényben (és országosan is) többségi felekezethez tartozók aránya az idővel fokozatosan nőtt. Bár a táblázat módszertani okokból (az egész jászberényi népesség megosztottságával való összehasonlítás biztosítása végett) csak a helyi születésű diákok adataira utal, ezek az eredmények a tanulók összességére is érvényesek: az egész felvételen a katolikusok százaléka a megkülönböztetett évcsoportokban a legmagasabb volt. Mindhárom korszakban jelentős bár egyre csökkenő részarányú kisebbséget alkotott a zsidó diákság, míg az egyéb felekezethez tartozók végig csak marginálisan szerepeltek a tanulók között. Ezek az eredmények nem meglepőek egy zömmel (kilenc tizedében) katolikus városban, ahol mindössze a reformátusok és a zsidók alkottak valamelyest számottevő de összességükben is csekély súlyú népességi kisebbséget.

Éppen ezért sokkal tanulságosabb a helyi diákság és az össznépesség felekezeti összetételének összevetése. Ebből az derül ki, hogy amíg a többségi katolicizmus valamint az egyéb (túlnyomóan kálvinista) keresztények mindig is számottevően népességi arányuk *alatt* voltak a tanulók között képviselve, addig a helyi zsidóság jelenléte a gimnáziumban - ugyan történelmileg gyengülő tendenciával - rendre a zsidó népesség megfelelő arányainak sokszorosára rúgott. A zsidó diákok így számított statisztikai "túlreprezentációja" az első korszakban nem kevesebb, mint *hét és félszeres*, a másodikban *öt és félszeres* és még a harmadikban is (mely már részben a zsidóüldözések éveire esett) közel *négy és félszeres* volt. Hozzá lehet tenni egyébként, hogy a zsidóság képviselési arányainak csökkenése minden bizonnyal csak látszólagos eredmény. A teljes népességgel való összehasonlítás ugyanis leplezi a beiskolázás tényleges lehetőségei előtt álló lakosság - a 10-18 évesek - számának változásait. Márpedig egyéb kutatási eredményekből ismert, hogy a zsidóság - elsősorban a városi, különösen a Budapest vonzáskörében élő neológ zsidóság - már a századforduló táján elkezdte családnagyságának radikális leszorítását. A világháborúk között ez a malthuzianista magatartás már az érintett népesség természetes fogyásához és

a korfa gyors előregedéséhez vezetett. Elképzelhető tehát, hogy ha a diákság vallási megoszlásának idősorok szerinti összehasonlítását a 10-18 éves felekezeti népességgel tehattük volna meg (melyre nézve pillanatnyilag - úgy tűnik - nincsenek kidolgozott adatok) a zsidó képviseltettségnek nem csökkenő, hanem növekvő tendenciát tulajdoníthatunk volna. Ez csak megerősíthette volna így is nyilvánvaló főbb eredményeinket a keresztény és a zsidó csoportok gimnáziumba kerülési valószínűségeinek ellentétes irányairól.

2. sz táblázat A leánytanulók százaléka a jászberényi gimnáziumban vallás és születési hely szerint %-ban, (1911-1944)

Tanulók	%
jászberényi katolikusok	2,4
máshonnani katolikusok	3,5
jászberényi zsidó	13,4
máshonnani zsidó	13,5
jászberényi másvallású	0,7
máshonnani másvallású	5,7

Ezeket az általános eredményeket egészítik ki a lányok gimnáziumi jelenlétére nézve a 2. táblázat adatai. Történelmileg a magasabb lányiskolázás a régi rendszer végéig lényegesen elmaradt a fiúknak biztosított képzési lehetőségek mögött s ezt csak több évtizedes eltolódással követte. A teljes felzárkózás csak a szocialista rendszerben, ennek sem elején, tehát a középfokú iskolázás általánossá válásakor következett be.³ Viszont egyes rétegek és társadalmi csoportok változó motivációkkal és körülmények között igencsak egyenlőtlenül kapcsolódtak be ebbe a felzárkózási folyamatba. Azok, amelyeknél a fiúkat is erősebben iskoláztatták, legtöbbször korábban, míg azok, ahol a fiúk sem használták intenzívebben a régi rendszerben még elit-iskolázást nyújtó (s elit iskolának is számító) gimnáziumokat, általában később. Pontosan ezeket az eltéréseket tükrözi a felekezeti csoportok vonatkozásában a 2. táblázat, ahol a vallás mellett a születési hely tényezőjét is figyelembe vettük. Bár a leánytanulók aránya Jászberényben is (akárcsak országosan) igen alacsony maradt 1945 előtt, a felekezeti csoportok közötti eltérések ugyanazt a képletet mutatják, mint amit a fiú diákok között láthattunk: a zsidó diákok között a lányok jelenléte sokszorosán meghaladta a keresztény diákok között megfigyelhető. Különösen a helyi születésű keresztény lányok gimnáziumi esélyei tekinthetők elenyészőnek. Az ambiciózusabb keresztény szülők minden bizonnyal messzi földről küldték lányukat a jászberényi intézménybe, így a leánytanulók lakóhely szerinti rekrutációja sokkal szélesebb körű is volt, mint a fiúké, míg a helyi keresztény közönségből katolikusok közül nagyon ritkán, az egyéb keresztények között gyakorlatilag nem került lány a gimnáziumba.

Nem meglepő eredményről van szó. A viszonylagos zsidó "túliskolázás" körülményei a középfokú és felső képzésben - bár ez sem tartozik a fontosságához méltóan kutatott

³A lányiskolázás "elkésésének" társadalomtörténeti körülményeire nézve lásd tanulmányomat: "A társadalmi egyenlőtlenségek érvényesülési logikája a női felső iskoláztatás korai fázisában", Replika, 1944.június. 64-93.

társadalomtörténeti témák közé - már meglehetősen dokumentált terület.⁴ Arra nézve is vannak oknyomozó kutatások, hogy a középiskolába és az egyetemre jutás valószínűségeinek hierarchiája élén a régi rendszer Magyarországon rendszeresen a zsidók és az evangélikusok találhatók, a katolikusokat és a reformátusokat számottevően megelőzve, míg a görög rítusú felekezetek fiataljai az elitképzésben mindig a többinél lényegesen kevésbé voltak képviselve.⁵ Jászberényi vonatkozásban- tekintve, hogy itt az evangélikusok és a görög rítusú egyházak híveinek arányszáma elenyésző - a megfigyelt egyenlőtlenségek a katolikusokat és a reformátusokat állítják a zsidó diákokkal szembe. Túl messze vezetne az ilyen típusú, a legkülönbözőbb regionális környezetben is fellelhető s a hazai viszonyok között így általánosnak tűnő egyenlőtlenségek háttér-körülményeinek vizsgálata. Így nem mennék itt bele a valláscsoportokra jellemző eltérő szakmai szerkezet, osztálytagoltság és művelődési tőkével való ellátottság (iskolázottsági szint) hatásainak tárgyalásába, melyet a jászberényi gimnázium viszonylatában szintén egy másik tanulmányunk szánok. Megjegyezhető azonban, hogy mind a zsidó, mind az (főképp a világháborúk közötti időkben kiugró) evangélikus "túliskolázás" pozitív kilengést mutat akkor is, ha a rétegződési tényezők hatását kikapcsoljuk, statisztikailag semlegesítjük.⁶

A differenciális lemorzsolódás logikája

Az itt tárgyalt szempontból legyen elég annak leszögezése, hogy a zsidó diákok korcsoportjuknak lényegesen nagyobb részlegét alkotják, mint a keresztények. E megállapítás mögött az is van, hogy míg a keresztények között általában csak a legjobban felkészülteket küldték a gimnáziumba (tehát elvileg csak a "szellemi túl-szelekción" átesetteket), addig a zsidók között a kevésbé felkészülteket is (akik elvileg "szellemileg alul-szelektálnak" is minősíthetők). Ennek következtében el lehetne várni, hogy a keresztények az gimnáziumi virtuális "tanulmányi versenyben" jobban megállják a helyüket, legalább annyiban, hogy kevesebben morzsolódnak le tanulmányaik során. Mint a 3.táblázat tanúsítja, a megfigyelések éppen az ellenkezőre mutatnak.

3. sz táblázat A lemorzsolódási kockázat becslése a jászberényi gimnázium tanulói között felekezet és születési hely szerint (1911-1944)

	1	2	3	4=2/1	5=3/1	6=3/1
	elsősök	negyedikesek	nyolcadikosok			
jászberényi katolikus	946	523	239	56,2	25,3	45,7
máshonnani katolikus	621	371	265	59,7	42,7	71,4
jászberényi zsidó	127	107	65	84,3	51,2	60,7

⁴Erre nézve magyar nyelvű munkáim között lásd elsősorban "Felekezeti státusz és iskolázottsági egyenlőtlenségek" című tanulmányomat a Lackó Miklós szerkesztésében megjelent kötetben: A tudománytól a tömegkultúráig. Művelődéstörténeti tanulmányok, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1944. 124-168.

⁵Erre nézve lásd főképp következő tanulmányaimat: "Zsidók és luteránusok a magyar iskolarendszerben", Protestáns Szemle, 1944/2. 138-154., "Jewish Enrollment Patterns in Classical Secondary Education in Old Regime and Inter-War Hungary", Studies in Contemporary Jewry, (Bloomington), 1, 1984. 225-252, "Jewish Over-Schooling in Hungary, its Sociological Dimensions", in V.Karady, W.Mitter (ed.), Education and Social Structure in Central Europe in the 19th and 20th Century, Köln, Wien, Böhlau Verlag, 1990. 209-246.

⁶Erre lásd "Jewish Enrollment Patterns...", id.cikk, 239-242.

máshonnan zsidó	131	85	65	64,9	49,6	76,5
jászberényi másvallású	76	43	17	57	22	40
máshonnan másvallású	101	62	29	61	29	47

A 3. táblázatban ismét megkülönböztettem a helyi születésűeket a "bevándorló" diákságtól, illetve azoktól, akiket családjuk Jászberény vidékéről, esetenként változó okokból még messzebről (így Budapestről is) a jászberényi gimnáziumba küldött. Mivel a helyi és a máshonnan származó diákság lemorzsolódási körülményei erősen eltérnek egymástól, a felekezeti csoportok inkább csak eredet-csoportjukon belül hasonlíthatók érdemlegesen össze. Mivel itt, technikai okokból a határévszámok között a gimnáziumba járt összes elsős illetve negyedikes számát vetjük össze az összes negyedikes illetve nyolcadikos számával, az összehasonlítás csak azzal a teljesen nem igazolható felvetéssel érvényes, hogy az 1911 előtti négy illetve nyolc évben valamint az 1943/44-et követő években sem változott a különböző osztályok lélekszáma. A kétfajta torzítás azonban részben kiegészítőlegesen s így minden bizonnyal valamelyest semlegesíti egymást. A lemorzsolódás terén egyébként a valláscsoportok között mért kockázati eltérések olyan nagyok, hogy ezeknek zömét semmiképp sem lehet az esetleges statisztikai pontatlanság számlájára írni.

Ha a helyben született diákságot tekintjük, tehát a diákságnak azt a felét, melynek tanulmányait feltehetőleg nem vagy alig zavarhatta meg a családok vándormozgalma, ugyanazt az egyenlőtlenségi hierarchiát találjuk, mint a beiskolázási valószínűségeknél. Mind a két keresztény diákcsoporthoz nagyságrendileg teljesen azonos arányban - közel kétszer olyan gyakran morzsolódott le, mint zsidó társaik. Míg a keresztény elsősöknek csak mintegy negyedrészt találni meg nyolcadikban, addig a zsidó elsősöknek több mint a felét. Az is kitűnik, hogy az első és a negyedik osztály között minden csoportban kisebb volt a lemorzsolódási ráta, mint a negyedik és a nyolcadik között. Ez megfelel a régi rendszerben dívó középiskola-használat objektív társadalmi funkcióinak. Sok diákot, főképp a birtokos parasztság és a kispolgárság gyermekeit, csak az első négy illetve hat osztályig járaták "latint" tanulni, mivel az így szerzett képesítés már formális jogosítványt jelentett a közhivatal és az egyéb közületi apparátus (posta, államvasutak, közüzemek) alacsonyabb grádicsain való elhelyezkedéshez s bőven elegendő volt a magánszektor hasonló szintű kishivatalnoki állásainak betöltéséhez. A magasabb, érettségi felé vezető tanulmányok inkább csak azoknak a rétegeknek gyermekei számára voltak hasznosak, melyek főiskolai tanulmányokra szánták leszármazottaikat. Az érettségizők túlnyomó része ugyanis egyetemre ment, ez volt az érettségi fő funkciója.⁷ Feltűnő és különös "túliskolázási" körülménynek tekinthetjük azt a tényt, hogy a zsidó diákok tanulmányi "kereslete" a gimnáziumi tanulmányok lezárásához a numerus clausus éveiben, 1920 után sem gyengült, amikor is a magyar egyetemre jutás lehetőségei a zsidó érettségizők számára brutálisan leszűkültek, majd 1938 után lényegében megszűntek. Igencsak figyelemre méltó tehát, hogy az iskolán belüli lemorzsolódási kockázat a helyi zsidó tanulókat keresztény társaiknál a tárgyalt korszak végéig sokkal kevésbé érintette.

Ez az összkép nem változik alapvetően, ha a máshonnan származó diákságot vesszük számításba. Itt is a zsidók lemorzsolódási rátái a legcsekélyebbek, de az arányok minden csoportnál jobbak, mint a helyieknél s a felekezetek (különösen a zsidók és a katolikusok) közötti eltérések sokkal kisebbek. Ez utóbbi jelenségnek oka bizonyíthatóan az, hogy a máshonnan származóknak nem jelentéktelen része nem Jászberényben kezdte tanulmányait s a helyi diákság sorait csak a felsőbb osztályoktól kezdve dúsította. Minthogy a város lakosságának növekedése a század első két évtizedének végén lényegileg leállt s a

⁷1935-ben például az 1930-ban az érettségizett keresztények 65-78 %-a szerzett egyetemi diplomát Magyarországon és még a zsidó érettségizettek 42 %-a is - a fennálló zsidóellenes numerus clausus ellenére. Lásd "Felekezeti státus és iskolázási egyenlőtlenségek" id. cikk, 132.

népesség 1920 után már csökkent⁸. Tárgyalt korszakunkban a "máshonnan" származók elsősorban nem beköltöző családok gyermekei voltak. Inkább a város környékén lakók irányították át gyermekeiket a kevésbé "jöhírűnek" ítélt vidéki gimnáziumokból, esetleg különbözeti vizsga árán polgári iskolákból vagy felsőbb lányiskolákból, nem egyszer (különösen a század elején) az iskolába csak vizsgázni járó magántanulók közül a gimnázium felsőbb osztályaiba, az érettségi várt nehézségeit kivédendő, "rendes tanuló"-ként. Így a "máshonnan" számai a 3. táblázaton tulajdonképpen nem csupán és nem is tisztán a csoportspecifikus lemorzsolódási kockázat, hanem inkább az iskolai vándormozgalmak logikáját tükrözi. Ez a logika egy sajátos szelekciónak felel meg, melynek minden bizonnyal van egy társadalmi és egy intellektuális aspektusa. A vidékről való "felküldés" stratégiáját elsősorban a privilegizált osztályok tagjainak volt módjuk megvalósítani. Ezért találni a nem jászberényi diákok között sokkal kevesebb földműves és munkás gyereket és sokkal több középosztályhoz tartozót.⁹ Ami a szellemi kiválasztódást illeti, ennek az összetevőnek a nyomait a későbbiekben megtaláljuk a tanulmányi kitűnőség terén megnyilvánuló egyenlőtlenségek vizsgálatánál.

Mivel azonban a kétfajta diákságra vonatkozó eredmények egymást erősítik, tovább kell vizsgálni azokat a lehetséges tényezőket, melyek a tanulmányok folytatásának egyenlőtlen esélyeit a gimnáziumba kerülő diákok körében magyarázni engedik. Ehhez szolgáltatnak kiváló adalékokat az iskolai sikernek az átlagos tanulmányi eredményekben kifejezett jelzései.

A tanulmányi kitűnőség általános egyenlőtlenségei

A felmérésben ugyan az összes előforduló tantárgyat számbavettük, de ezek között csak azok szerepelnek táblázatainkban, melyekből a tanulók nem jelentéktelen hányada ténylegesen osztályzatot nyert. (Az esetenként kevés diákot érdeklő tárgyakat külön jeleztem.) A 4., 5. és 6. táblázat jelentősége az, hogy eddig ilyen nagy iskolai népességre semmifajta hasonló részletességű adatbank nem képezte publikáció tárgyát az iskolán belüli tanulmányi egyenlőtlenségek témájának megvilágítására.¹⁰

A három utolsó igen komplex táblázat főbb eredményei viszonylag egyszerű képletekben rendezhetők. Ezeket külön-külön vázolom, mielőtt értelmezésüket megkísérelném.

4. sz. táblázat A jászberényi gimnázium tanulóinak átlagos érdemjegyei egyes tantárgyakból felekezet és születési hely szerint (1911-1944)

Tantárgy	katolikus		zsidó		más felekezetű		átlag
	Jb-i.	más	Jb.	más	Jb.	más	

⁸A jászberényi összlakosság az 1869-es 20.233-ról 1900-ban 26.423-ra, majd 1910-ben 29.675-re és 1920-ban 31.971-re emelkedett. 1930-ban azonban már csak 30.101 lakost és 1941-ben mindössze 30.070-et írtak össze. (Népszámlálási adatok)

⁹Bár nincs helyünk a rétegszerinti rekrutáció összefüggéseinek tárgyalására, itt nem részletezett felvételi eredményeinkből kiderül, hogy míg a jászberényiek között a földművelők és munkások (35 %) és az iparos és kereskedő kispolgárság (32 %) leszármazottai domináltak, s mellettük a köz-és magánhivatalnokok valamint a szabadfoglalkozású értelmiség (25 %) gyerekei gyenge kisebbségben voltak, addig a máshonnan származó diákság társadalmi összetétele éppen ellenkező képletet mutatott: közöttük a földműves és munkás réteg (27 %) és a kispolgárság (20 %) kisebbségbe szorult, míg az értelmiség (45 %) számaránya megközelítette a többségnyit.

¹⁰Saját munkáimból is csak két idegennyelvű címre tudok utalni ezen a téren: (Vári Istvánnal közösen) "Facteurs socio-culturels de la réussite au baccalauréat en Hongrie", Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 70, novembre 1987, 79-82, "Social Mobility, Reproduction and Qualitative Schooling Differentials in Old Regime Hungary", History Department Yearbook, 1994, Budapest Central European University, 1995 (megjelenés alatt).

magaviselet	1,13	1,14	1,15	1,14	1,22	1,17	1,14
írásbeli külalak	2,14	2,02	2,15	2,07	2,13	2,17	2,10
hittan	1,99	1,83	1,57	1,59	1,72	1,71	1,85
magyar	2,59	2,44	2,30	2,12	2,57	2,53	2,48
filozófia	2,31	2,11	2,05	1,78	2,19	2,08*	2,15
görögpótló irod.	2,32	2,27	2,07	1,84*	2,22*	2,17**	2,21
történelem	2,35	2,20	2,18	1,98	2,33	2,27	2,25
földrajz	2,46	2,32	2,26	2,13	2,38	2,34	2,37
természetrjz	2,37	2,25	2,19	1,94	2,27	2,33	2,29
matematika	2,56	2,47	2,32	2,13	2,52	2,53	2,48
ábr. geometria	2,51	2,33	2,35	2,39	2,41	2,26	2,42
fizika	2,26	2,20	2,05	1,79	2,06	1,96*	2,15
latin	2,76	2,63	2,50	2,38	2,76	2,76	2,69
német	2,54	2,35	2,15	1,99	2,41	2,46	2,40
francia	2,45	2,18	2,00	1,89	1,89*	2,21**	2,23
különóra	2,09	1,98	1,81	1,81	2,26	2,12	2,01
testnevelés	1,91	2,01	2,19	2,14	2,01	1,99	1,99

*20-nál kevesebb diákra

** 10-nél kevesebb diákra

Mindenekelőtt a zsidó-nemzsidó különbségek minden tantárgyban az előbbiekre javára egyértelműen kitűnnek az átlagjegyek összehasonlításából, kivéve tornából (ahol a zsidók sokkal gyengébbnek minősültek) és a nem kifejezetten tanulmányi teljesítményt tükröző "tárgyakból" mint a magaviselet (ahol nem voltak a csoportok között érdemleges eltérések) vagy az "írásbeli külalak" (ahol a felekezeti egyenlőtlenségek nem szignifikánsak). Ugyanakkor, bár itt jelentős differenciális átlageredményeket figyelhetünk meg a keresztények hátrányára, a hittanjegyeket el kell különítenünk a többitől, hiszen a hitoktatást külön tanárok (általában maguk a helyi lelkészek) végezték s így a más-más vallású diákság e téren nem volt egyenlő esélyeket feltételező valódi versenyhelyzetben. *A szellemi erőfeszítést igénylő*

tantárgyakból a zsidó diákság általános fölénye alig ismert kivételt, még ha a másodlagos változókkal (magyar- vagy másnevűség, helyi vagy nem helyi születés) azonosított alnépességeket is hasonlítunk össze.¹¹ A zsidók és nemzsidók átlagjegyei közötti különbségek (a 6. táblázat tanúsága szerint) egyébként olyan nagyok voltak, hogy ezeket egyetlen tantárgy esetében sem lehet a véletlennek tulajdonítani.

Említeni lehet azt is, hogy a keresztények között tendenciálisan *a kisebbségi nem katolikusok szerepeltek a legtöbb tárgyból jobban* mint a katolikusok, különösen a helyi származású és a nem magyar nevű diákok között. A keresztény csoportok közötti összehasonlítás a budapesti és a szegedi középiskolai piacon is a kisebbségi felekezetek viszonylagos erőfölényét igazolta. Ezeket a viszonylag gyengébb eltéréseket azonban Jászberény vonatkozásában nemigen lehet egyértelműen értelmezni, mivel a nehezen elkülöníthető szórványnépességre érvényesek.

Rendszeres eltérések jellemzik a 4. és 5. táblázatban használt másodlagos tényezők által elkülönített diákcsoportokat is.

A "kemény" tantárgyakban kevés kivételtől eltekintve *a nem jászberényi illetőségűek tanultak jobban*. Mind a katolikusoknál mind a zsidóknál a helyi diákok csak ábrázoló geometriából mutattak fel a máshol születetteknél jobb átlagot. Az egyéb vallásúak között több szerény mértékű kivétellel találkozunk, de az átlag itt is a máshonnan jövők fölényére utal. Ezek az egyenlőtlenségek bizony magyarázhatók a nem helyiek jobb "szellemi kiválasztásával". Vidékről egy diákot a kisvárosi állami gimnáziumba küldeni minden bizonnyal nagyobb anyagi befektetést és a tanulmányi befektetésekre való hajlamot, hajlandóságot és rátermettséget (pl. "érettséget") igényelt, mint egy helyben lakó esetében. A "befektetés" csak akkor "érte meg" a családoknak, ha az érintett tanuló az átlagnál jobb tanulmányi eredményt ígért. A család nagyobb "ráfordítása" a teljesítmény maximalálásához minden érintett számára sajátos egyéni többletmotivációt is képezhetett. Jórészt ezeknek az összetevőknek a következményeit érhetjük tetten a máshonnan származók jobb agregált átlagteljesítményeiben.

5. sz. táblázat A jászberényi gimnázium tanulóinak átlagos érdemjegyei felekezet és a családnév nemzeti jellege szerint (1911-1944)

Tantárgy	katolikus		zsidó		más felekezetű		átlag
	magyar	másnevű	magyar	másnevű	magyar	másnevű	
magaviselet	1,14	1,16	1,14	1,15	1,21	1,11	1,15
írásbeli külalak	2,07	2,14	2,05	2,14	2,12	2,15	2,09
hittan	1,89	1,98	1,57	1,58	1,70	1,78	1,83
magyar	2,51	2,51	2,15	2,26	2,56	2,42	2,47
filozófia	2,19	2,32	1,87	1,94	2,20	1,89**	2,14

¹¹ Egyedül ábrázoló geometriában fordult elő, hogy a "máshol született" keresztények a megfelelő zsidó diákok átlagánál jobb eredményt mutattak fel. A nem katolikus keresztények közül a "másnevűek" földrajzból valamivel jobbnak bizonyultak zsidó pályatársaiknál. Minden egyéb vonatkozásban a zsidó diákok fölénye érvényesült.

görögpótló irod.	2,31	2,15	2,16*	1,81	2,20	2,00**	2,03
történelem	2,26	2,30	2,08	2,08	2,27	2,32	2,23
földrajz	2,39	2,43	2,04	2,31	2,37	2,25	2,36
természetrjz	2,31	2,30	2,02	2,10	2,30	2,35	2,27
matematika	2,51	2,58	2,15	2,30	2,54	2,40	2,47
ábr. geometria	2,47	2,39	2,28	2,43	2,31	2,44**	2,43
fizika	2,20	2,38	1,82	1,99	2,00	1,89**	2,15
latin	2,69	2,70	2,38	2,50	2,80	2,44	2,66
német	2,44	2,44	1,97	2,15	2,47	2,22	2,37
francia	2,27	2,38	1,68	2,12	2,15*	1,50**	2,22
különóra	2,05	2,10	1,84	1,78	2,22	1,80**	2,03
testnevelés	1,96	1,92	2,16	2,17	2,00	2,00	1,99

*20-nál kevesebb diákra

** 10-nél kevesebb diákra

Külön kell tárgyalnunk a magyar nevűeknek a katolikusoknál átlagosan jobb, a zsidó diákságnál lényegesen jobb tanulmányi teljesítményét. (A kisszámú másvallású keresztényeknél nincsenek ilyen értelemben egyértelmű eltérések.) A magyarnevelés társadalomtörténeti értelme kettős. Vagy azt jelenti, hogy az illető népesség magyar etnikai eredetű, vagy azt, hogy tagjait voluntarista asszimilációs magatartás jellemzi, amennyiben nevüket a család felmenői egy időben szándékosan magyarrá változtatták. A névmagyarosító mozgalom, mint tudjuk, az allogén eredetű népességeket már a reformkor óta, főképp a kiegyezés utáni évektől kezdve többé-kevésbé erősen érintette. Az is közismert, hogy míg a hazai katolikusok csak kismértékben voltak nem magyar (főleg szlovák vagy német-sváb) hátterű, addig a hazai zsidóság - úgy is mint a 18. és 19. századbeli morva-cseh illetve a galíciai bevándorlás népességi produktuma - majdnem teljes egészében, nem beszélve arról, hogy a II. József által elrendelt német családnév-választására vonatkozó kényszer még az őshonos zsidóság többségére is vonatkozott. Ismeretes, hogy a hazai zsidóság alkotta 1918 előtt a névmagyarosítók túlnyomó többségét (1897 és 1919 között nem kevesebb, mint 62 %-át)¹² s így körükben az "önkéntes magyar nevűek" aránya szükségszerűen sokkal magasabbá vált, mint a többi allogén népességben. Márpedig ha a magyar nevű zsidó és részben katolikus diákok jobb iskolai teljesítményeit értelmezni próbáljuk, nem mulaszthatjuk el azt, hogy a

¹² Minderre lásd tanulmányomat Asszimiláció és társadalmi krízis. A magyar-zsidó társadalomtörténet konjunkturális vizsgálata Világosság, 1993. 3.sz. 33-60, különösen 55-56.

megfigyelt *különleges iskolai kitűnőséget az asszimilációs erőfeszítések közé soroljuk*. Könnyen belátható talán ez az egyelőre csak feltételezett összefüggés (hiszen oknyomozó kutatások eddig nem születtek a témában), ha az iskolai értékekhez való konformizmust (az ezeknek való megfelelés igényét) rokonítjuk az asszimilációval járó kollektív identitást módosító, új kollektív személyiség kialakítását előkészítő aktusokkal. Abban az értelmezésben, melyben az asszimiláció kreatív módon sorválasztó, sorsépítő magatartást jelent, az iskolai kitűnőség megvalósítása konkrét társadalomtörténeti funkciót nyer az érintett népeségek fiataljai számára, különösen a nyomás alatt álló vagy fenyegetett csoportok tagjaira, mint a zsidóság. A jótanulással kifejezett asszimilációs kreativitás nemcsak az érintettek pozitív önképét és szakmai-mobilitási lehetőségeit javítja ugyanis, hanem az iskola által közvetített osztársadalmi normáknak való megfelelést is demonstrálja. A tanulmányi átlagok tantárgyak szerinti részletes elemzése lentebb ennek a feltevésnek még pontosabb valószínűsíthetőségét engedi majd meg.

Végül az iskolai eredmények felekezet-sajátos különbségeinek általános vizsgálatát az időbeni változásokkal zárhatjuk le a 6. táblázat alapján. A két főbb diákcsoport, a katolikusok és a zsidók eltérő magatartását a tanulmányi konkurenciában ugyanis igencsak erős időbeni változások és eltolódások jellemzik. Ha a magas átlagjegyekkel meghatározott "nehéz" főtantárgyakat tekintjük (ezek nehézségi sorrendben a latin, a matematika, a magyar és a német), egyértelmű, hogy a zsidók és katolikusok átlagjegyei között már kerek fél érdemjegynyi különbség volt, míg az első évcsoportban az eltérések még "csak" egy harmadjegy körül mozogtak. A melléktantárgyakban ez a tendencia kevésbé egyértelmű, bár a legfontosabbaknál - így történelemből, fizikából, franciából - szintén megfigyelhető. A felekezetek közötti iskolai esélyegyenlőtlenség tehát *az idővel csak súlyosbodott*.

Az egyenlőtlenségi rendszer romlását a többségi diákság kárára minden bizonnyal az érintett zsidóság legalább két fajta történelmi-helyzeti adottságával lehet összefüggésbe hozni. Egyrészt a világháborúk közötti évek antiszemita klímájának elnehezülésével a zsidó családok egyre inkább csak a legígéretesebb és legmotiváltabb gyermekeiket küldték középiskolába, akik "minden áron" tanulni akartak, még akkor is, amikor az egyetemre jutás esélyei egyre kétségesebbé váltak. A nehézségek leküzdésének kényszere (pl. konkrétan a zsidóság fokozódó jogfosztottsága, majd 1938 után egyedi elszegényedése) nyilván csak a szellemileg legrátermettebb jelölteket engedte a középiskolai piacra. Másrészt azonban, akik ebben a helyzetben tanulmányi lehetőséghez jutottak, éppen a közvetlen vagy a tágabb környezeti nyomás kompenzációja végett egyre nagyobb iskolai befektetésekre voltak hajlamosak, mivel ezekkel, legalább képletesen, egyensúlyozni lehetett a környezet nyomását. A "kompenzálás" adott esetben a szellemi-szimbolikus fölény-érvényesítés útján az antiszemita erőszak elleni fellépés, az antiszemitizmus jogosságának tettleges kétségbevonása, "delegitimálása", az érdemelv és az iskola tekintélye által igazolt kitűnőség segítségével, az identitás-élmény pozitív kifejezése, az adott hátrányok meghaladására tett erőfeszítés módozataiban történhetett.

A tantárgyak szerinti teljesítmény-különbségek rendszere

A tantárgyakban elnyert csoport-sajátos átlagjegyek közötti különbségek azért is változó nagyságrendűek, mert a gimnáziumi diszciplínák súlya igencsak eltérő volt az iskolai értékrendben. Függett ez az óraszámától, a tananyag elsajátításának vélt "nehézségeitől", az oktatók felkészültségétől, attól, hogy szaktanárookra vagy helyettesítőkre bízta-e ezeket, hogy szerepeltek-e a felsőbb osztályok tananyagában, nevezetesen, hogy az illető érdemjegy számított-e az érettségi jegy átlagában. Mindezekből a szempontokból nem kevesebb, mint ötféle tantárgyi minősítést különíthetünk el: a súlyosan osztályzott és nagy óraszámú minden vagy majdnem minden osztályban oktatott főtárgyakét, melyek a gimnáziumi oktatás

tulajdonképpen kemény magját képezték (latin, matematika, magyar és német¹³), a mellettük szintén fontosnak tekintett egyéb főtárgyakét (történelem, fizika, földrajz, ábrázoló geometria, természetrajz) a kisebb óraszámú és kevés osztályban tanított de a klasszikus műveltséghez kapcsolódó mellékes vagy nem kötelező tárgyakét (filozófia, görög-pótló irodalom, francia), az átlagjegyeken kívül számító járulékos tárgyakét (hittan, torna, különórák), végül a nem szellemi jellegű teljesítményre osztott érdemjegyeket (magaviselet, külalak).

Ha az előbb felsorolt tantárgy- illetve érdemjegy-csoportokat hierarchiában képzeljük el - melyet igazol az iskolai értékrendben elfoglalt általános pozíciójuk - igencsak feltűnő, hogy *a különböző felekezeti csoportok teljesítményei közötti eltérések mértéke nagyjából a tárgyaknak tulajdonított fontossági sorrendet követte*, legalábbis úgy, hogy a súlyosabb szellemi befektetést igénylő tárgyaknál az idővel erősebben nyílt ki a zsidók és a keresztények által elért eredmények ollója. Ha a hittant és a tornát külön vesszük, az első évcsoportban a zsidó diákok fölénye a katolikusokkal szemben (a 6. táblázat szerint, ahol csak az átlagjegyek közötti átlagos eltérések vannak feltüntetve) németből, földrajzból és magyarból volt a legszámottevőbb. A második évcsoportban a magyar, a német és a fizika választotta el leginkább a kitűnőségi rangsor helyzetét, míg a harmadik vizsgált korszakban már egyértelműen a "nehéz" tárgyakban figyelhető meg a zsidó diákok közben egyébként is jelentősen növekvő teljesítménybeli előnye: így - egymáshoz viszonyítva immár egészen kis eltérésekkel - németből, matematikából, latinból és magyarból. Legtöbbször erősek voltak a különbségek az említett tárgyakon kívül még filozófiából, történelemből, görög-pótló irodalomból, franciából is, tehát az összes "szellemi" tárgyból. Tendenciális az idővel, mint már említettük, ezekben a tárgyakban is nőttek a különbségek.

Egészen más volt a többi, nem "szellemi" érdemjegy szórásának alakulása. Hittanból, mint erre már történt utalás, vagy a keresztény oktatók mérték mindig sokkal szigorúbb mércével híveik tanulmányi igyekezetét, vagy a zsidó diákok vették a többi tárgyhoz hasonlóan komolyabban ezt az átmeneti (nem tisztán "szellemi") státusú diszciplínát. Itt semmiképp sem volt a csoportok között azonos feltételi adottságokkal ellátott konkurrenciahelyzet. A hitoktatás elvárásainak való megfelelést értékelhetjük a vallási konformizmus jelzésként is, annál is inkább, hogy ez konkrétan is magába foglalt bizonyos elvárt és a kisvárosi viszonyok között jobban ellenőrzött hitbuzgalmi aktusokat (bizonyos ünnepek megtartását, istentiszteleteken való részvételt, a katolikusoknál szentáldozást, esetleg a templomi énekkarban való szereplést vagy ministrálást), melyek kívül estek a tényleges tanulmányi kötelezettségeken. Elképzelhető, hogy a zsidók jobb hittanjegyei inkább a kislétszámú hitközség tagjainak nagyobb konformizmus-igényét illetve az erre irányuló közösségi kontrol erejét fejezték ki elsősorban.¹⁴

A magatartási jegy egyáltalán nem és a szépírási jegy alig különítette el a csoportokat, illetve az "írásbeli külalagnál" 1931 után a zsidó diákokat feltűnően "alulosztályozták". Ezt a konjunkturális sajátosságot, mely mereven eltér a korábbi gyakorlattól, (amikor a zsidó diákok valamelyest e téren is jobb eredményt regisztráltak) talán érdemes a tornajegyekkel kapcsolatba hozni.

6. sz. táblázat A zsidó és katolikus diákok átlagos érdemjegyei közötti különbségek alakulása a különböző tantárgyakból a jászberényi gimnáziumban (1911-1944)

¹³ Érdekes, hogy országosan is Jászberényben is a régi rendszerben a latint osztályozták a legszigorúbban - itt voltak az átlagjegyek a leggyengébbek - a matematika, a magyar és a német előtt. Az átlagjegyek szóródásának ezeket a sajátosságait minden felmérésben azonosítani lehetett, így Budapesten és Szegeden is.

¹⁴ Ennek a feltevésnek azonban látszólag ellentmond az a tény, hogy a zsidó diákok hittanjegyei nagyobb iskolai piacokon, így Budapesten és Szegeden is, jobbak voltak az átlagnál.

Tantárgy	1911-1920	1921-1931	1932-1944
magaviselet	0,04	-	0,03
írásbeli külalak	0,05	0,12	-0,26
hittan	0,39	0,55	0,35
magyar	0,34	0,43	0,47
filozófia	0,31	0,36	0,30
görögpótló irodalom	0,31	0,37	*
történelem	0,23	0,27	0,33
földrajz	0,37	0,27	0,23
természetrjz	0,31	0,29	0,32
matematika	0,28	0,33	0,51
ábrázoló geometria	0,16	-0,03	*
fizika	0,20	0,39	0,38
latin	0,27	0,31	0,50
német	0,36	0,42	0,52
francia	-0,17**	0,36	0,45
különóra (gyorsírás)	0,30	0,11	0,46
testnevelés	-0,26	0,05	-0,49

* nem volt

** 10-nél kevesebb diákra

A testnevelésben való teljesítmény iskolai értékelésének két társadalomtörténeti összetevőjét különíthetjük el. Az egyik a diákok tényleges fizikai diszpozíciójához, erőnlétéhez, a testi erőfeszítéshez és testedzéshez fűződő viszonyához, esetleg az iskolán kívüli sportolás gyakorlatához kapcsolódik, mely mintegy "objektív" módon meghatározza a tornából felmutatott eredményeket. A második kizárólag a tornatanárok ideológiai beállítottságától függ, pontosabban attól, hogy ezek mennyire várják el a különböző társadalmi háttér-adottságú diákoktól,

hogy tornából jól szerepeljenek, illetve mennyire hajlandók részrehajlás nélkül minősíteni az ezek által tanúsított igyekezetet vagy elért sikert. Itt nem tárgyalhatjuk részletesen a zsidó és nemzsidó elitcsoportok kapcsolatát a sporttal.¹⁵ Viszont a 6. táblázat idevágó adatai a két rész-tényező összjátékának igen meggyőző értelmezését teszik lehetővé. Mint ahogy ezt másutt (Szegeden és Budapesten) is meg lehet figyelni, a zsidó diákok legfőbb iskolai befektetései a nehéz "szellemi" tantárgyak felé irányultak, legalábbis az elit-iskolázásban való részvételük első, felfutó történelmi fázisában. Ez egyben a testnevelés elhanyagolásával járt, melyet Jászberényben is jól tükröznek az 1921 előtti évekre vonatkozó gyenge teljesítmények. A zsidó diákok azonban a Bethlen-féle konszolidáció időszakában korábbi hátrányaikat e téren behozták, annyira, hogy testnevelésből nyert átlageredményük keresztény társaikét kissé meg is haladta. Annál feltűnőbb, hogy a fasizálódás éveiben, 1932 után, a zsidók tornajegyei társaikhoz képest zuhanásszerűen romlottak. Ezt a hirtelen fordulatot nem lehet az érintett diáknépeség diszpozíciójának változásával magyarázni. Minden bizonnyal a tornatanárok által közismerten képviselt "mindennapi fasizmus" egyik megnyilvánulásával állunk itt szemben. Mivel a testedzésben való kiválóság a "magyar katonai virtus" képzeteivel kapcsolódott össze, a tornatanárok számára nyilván egyre elfogadhatatlanabbnak bizonyult, hogy itt zsidók is jeleskedjenek. Nem szabad elfelejteni ebben az összefüggésben, hogy a paramilitarista levente-oktatás feladatait - melyből az 1938 utáni antiszemita törvényhozás a zsidó diákokat kizárta - szintén a helyi tornatanárok látták el. Ideológiai szándék, antiszemita előítélet és (éppen a levente-intézménnyel) megszilárdult iskolán belüli hatalmi helyzetük a tornatanárokat hajlamossá és képessé tette ennek a minősítésbeli páfordulásnak végrehajtására. Elképzelhető, hogy az "írásbeli külalak" értékelése is hasonló okok miatt romlott le hirtelen a zsidó diákságra nézve az 1932 utáni évtizedben.

Érdeemes kissé visszatérnünk a főtárgyakban elért eredmények csoportosajátos alakulásának értelmezésére. Ebben a viszonylatban talán a legfeltűnőbb az a tény, hogy a zsidó diákság fölénye németben és magyarban rendre meghaladta, latinban megközelítette vagy szintén meghaladta a tudományos tárgyakban (matematikában és fizikában) mért szintet. Hasonló eredményre jutottam a csoportok közötti erőviszonyoknak a budapesti és a szegedi középiskolai piacon történő vizsgálatánál. Ezek szerint a zsidók előnyei nem azokban a diszciplínákban a legszámottevőbbek, melyekhez a sikert elsősorban a "tehetségnek", tehát mintegy antropológiai "adottságoknak" szokás tulajdonítani, hanem inkább azokban, melyeknél a teljesítmény más, egyáltalán nem "veleszületett", hanem "elsajátított", kulturálisan kifejlesztett, esetleg a csoport kollektív tulajdonát képező vagy a csoport társadalmi helyzetéből fakadó készségeknek tulajdonítható.

Eléggő beláthatóan így van a német esetében, ahol az eredetileg német vagy jiddisnyelvű zsidóság leszármazottai hosszú távon, még a teljes nyelvi elmagyarosodás után is, messzemenően megőrizték a német kultúrnyelv ismeretének, nemritkán párhuzamos használatának műveltség-hordozó "tőkét".¹⁶ Az így kialakított nyelvtanulási gyakorlat minden bizonnyal átvihető volt valamelyest a keményebben osztályzott latin vagy akár a francia elsajátítására is. Ennek hatását érhetjük tetten a zsidó diákok kiugróan jó latin és francia átlagjegyeiben.

A latin által mind az iskolai értékrendszerben mind a magyar kultúrtörténetben hordozott jelentéstartalom azonban messze meghaladta a holt irodalmi nyelvet, hiszen ez volt a feudális államiság nyelve, a nemesség és a kereszténység

¹⁵ Ezt egybeűtt kíséreltem meg, nevezetesen Hadas Miklóssal közösen írt tanulmányaimban: "Football és társadalmi identitás", Replika, 1995. június

¹⁶ 1910 táján például kimutathatóan az összes magyarországi felekezeti vagy etnikai csoport között a zsidóság birtokolta a messze legmagasabb szintű "idegennyelv-ismereti tőkét", hiszen 68 %-uk tudott egy vagy több "kultúrnyelvet" szemben a 19 %-os országos átlaggal (mely utóbbi egybeesett a katolikus népesség átlagával is). Lásd erre nézve tanulmányomat: "Egyenlőtlen elmagyarosodás, vagy hogyan vált Magyarország magyar nyelvű országgá". Századvég, 1990. 2. 5-37, különösen 12.

"kultúrnyelve" s mint ilyen a nemzeti történelem s egyben a klasszikus művelődés kulcsa, az "úriosztály" megkülönböztető kultúrjava. A latinban bizonyított kitűnőség az allogén eredetű csoportok tagjai számára tehát sajátos asszimilációs töltettel bírt vagy asszimilációs tőkebefektetést képviselt, mintegy belépőjegyül szolgálván az úri elit férfi köreibbe.¹⁷ Ennél is erősebb volt ugyanezen a téren a magyar nyelvben és irodalomban elért kiváló eredmény jelentése, mely még közvetlenebbül volt hivatva demonstrálni az asszimilációra elkötelezettek azonosulását a nemzeti "kultúreszményekkel". Itt sem tekinthető véletlennek, hogy a hasonló verbális készségeket és anyagmemorizálást igénylő egyéb humanisztikus tárgyakban (mint a filozófia, a görögpótló irodalom, a történelem vagy a földrajz) a zsidó diákok viszonylagos fölénye rendre kisebbnek bizonyult mint az asszimilációs "jó bizonyítvány" felmutatásánál sokkal perdöntőbb magyarnál.

Az iskolai eredmények terén a felekezeti csoportok között Jászberényben is megfigyelhető eltérések elemzését természetesen nem meríthetjük ki egy rövid, elsősorban a helyi gimnázium viszonyainak bemutatását célzó cikk keretében. Egy következő tanulmányban el kell mélyíteni a diákság rekrutációs összetevőienk tárgyalását (nevezetesen a szülők osztályhelyzete és lakóhelye szerint) s ezt összekötni a tanulmányi egyenlőtlenségek értelmezésével. További tisztázásra vár az is, hogy az asszimilációs kényszerhelyzethez kapcsolódó, széles társadalmi általánosságban érvényes ún. makro-tényezők hogyan csapódtak le konkrétan az érintett zsidó családok életvitelében, a gyerekeket illető iskolai és mobilitási stratégiáiban és különleges műveltségi befektetéseiben. Közelebbi vizsgálatot érdemel, hogy a keresztény (pl. sváb vagy szlovák) "asszimilánsoknál" nem található-e meg a zsidó asszimiláció iskolai vonatkozásaira jellemző jelenségek. Végül ez utóbbiak viszonylatában pontosítást igényelnek azoknak a készségeknek a gyökerei (pl. az irodalmi kitűnőséget meghatározó írásbeli és szóbeli verbális kompetenciaformák), melyeket talán pozitív módon a vallási kultúra jellegzetességei, a nevelési szokások vagy a családmódellek eltérései befolyásolhatnak meghatározólag.

¹⁷ A felső nőiskolák és líceumok tananyagából - nem véletlenül - hosszú ideig teljesen hiányzott a latin. Az áttérés e téren (mint sok más téren is) az I. világháború alatt történt, miután 1916-tól az utolsó másfél évtizedben megalakult lányközépiskolák felső osztályaiba is bevezették a latint. 1924 után, az egységes középiskola megszervezésével, a latin oktatása aztán általánossá vált a női elit-képző intézményekben is. Lásd. Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996-1948. Budapest, Akadémiai Kiadó 1988. 107-113.

AZ ALFÖLD ŐSTÖRTÉNETI VÁZLATA A MEZOLITIKUM ÉS A KORA NEOLITIKUM IDŐSZAKÁBAN*

(A JÁSZSÁGI ŐSRÉGÉSZETI MODELL JELENTŐSÉGE)

A JÉGKOR LEZÁRULÁSÁT KÖVETŐEN A KORÁBBI IDŐSZAK FEJLŐDÉSI ÜTEMÉHEZ VISZONYÍTVA ROBBANÁSSZERŰ GYORSASÁGGAL ELSŐKÉNT A KÖZEL-KELETEN ÉS ANATÓLIÁBAN JUTOTT ÉRVÉNYRE AZ A TREND, MELY ELVEZETETT AZ ÚJKŐKORI (NEOLIT) TERMELŐ GAZDÁLKODÁS, A NÖVÉNYTERMESZTÉS ÉS AZ ÁLLATTARTÁS KIALAKULÁSÁHOZ. EURÓPÁBAN SZÁMOS FONTOS ÖSSZETEVŐ HIÁNYZOTT EHHEZ A KORSZAKVÁLTÁSHOZ. A KONTINENSEN ENNEK KÖVETKEZTÉBEN MÉG ÉVEZREDEKRE A KÖZÉPSŐ KŐKORI (MEZOLIT) ZSÁKMÁNYOLÓ, VADÁSZ-HALÁSZ ÉS GYŰJTŐGETŐ VISZONYOK KONZERVÁLÓDTAK. EURÓPA KÖZÉPSŐ KŐKORI NÉPESSÉGE CSAK MINTEGY 9.000 ÉVVEL EZELEŐTT, AZ ELSŐDLEGES CIVILIZÁCIÓS TÉRSÉGEKBŐL KIINDULÓ ÉSZAKNYUGATI IRÁNYÚ KULTURÁLIS ÉS ETNIKAI IMPULZUSOK EREDMÉNYEKÉPPEN KEZDETT MEGISMERKEDNI A NEOLIT GAZDÁLKODÁS MINŐSÉGILEG ÚJ, KORÁBBI ISMERETLEN RENDSZERÉVEL. A KÖZÉPSŐ KŐKORI EURÓPA NEOLITIZÁLÓDÁSÁBAN, EBBEN A KORAI MAGASKULTÚRÁK ALAPJAINAK KIALAKÍTÁSÁT MEGHATÁROZÓ, NAGYSZABÁSÚ, TÉRBE ÉS IDŐBEN DIFFERENCIÁLTAN JELENTKEZŐ FOLYAMATBAN FÖLDRAJZI FEKVÉSE MIATT A KONTINENS DÉLKELETI RÉSZÉ JÁTSZOTTA AZ ÚTTÖRŐ SZEREPET. EURÓPÁBAN ELŐSZÖR A BALKÁN-DUNAI ZÓNÁBAN MUTATHATÓK KI A KÖZEL-KELETEN ÉS ANATÓLIÁBAN KIALAKULT NEOLIT INNOVÁCIÓK LEGKORÁBBI NYOMAI. A TERMELŐ GAZDÁLKODÁS, AZ ÚJKŐKORI ÉLETFORMA ÉS TECHNOLÓGIA (AGYAGEDÉNYEK KÉSZÍTÉSE, SZÖVÉS-FONÁS, KŐ CSISZOLÁSA ÉS FÚRÁSA) A KÖVETKEZŐ ÉVEZREDEKBE A DÉLKELET-EURÓPAI RÉGIÓ NEOLIT KULTÚRÁINAK KÖZVETÍTÉSÉVEL TERJEDT TOVÁBB A KONTINENS KÖZÉPSŐ, NYUGATI ÉS ATLANTI RÉSZEI FELÉ, GYÖKERESEN MEGVÁLTOZTATVA AZ ÉLELEMSZERZŐ MEZOLIT NÉPCSOPTORTOK LÉTFENNTARTÁSI VISZONYAIT.

KÖZÉP-EURÓPA NEOLITIZÁCIÓJA SZEMPONTJÁBÓL A KÁRPÁT-MEDENCE, ÉS EZEN BELÜL KÜLÖNÖSEN AZ ALFÖLD RÉGÉSZETI VIZSGÁLATÁNAK KIEMELKEDŐ JELENTŐSÉGE VAN. A BALKÁN-ANATÓLIAI FÖLDMŰVES CIVILIZÁCIÓ ÉSZAKI HATÁRA AZ ALFÖLDÖN UGYANIS 7.000 ÉVVEL EZELEŐTT A RÉGIÓ CENTRUMÁBAN, MAI KUNHEGYES-BERETTYÓÚJFALU MAGASSÁGÁBAN HÚZÓDOTT (1/A KÉP). AZ ALFÖLD KÖZÉPSŐ RÉSZÉN TALÁLKOZOTT TEHÁT AZ ALAPJAIBAN ELTÉRŐ ETNIKAI BÁZISSAL ÉS GAZDASÁGI RENDSZERREL BÍRÓ NEOLIT ÉS MEZOLIT KULTÚRA. ANNAK ELLENÉRE, HOGY A KORA NEOLITIKUM KUTATÁSA HAZÁNKBAN TÖBB MINT SZÁZÉVES HAGYOMÁNNYAL RENDELKEZIK, ÖSSZEFÜGGÉSE A MEZOLITIKUMMAL A LEGUTÓBBI IDŐKIG EGZAKT MÓDON NEM VOLT MEGHATÁROZHATÓ. A KÁRPÁT-MEDENCE KÖZPONTI TERÜLETEIN, A DUNÁNTÚLON ÉS AZ ALFÖLDÖN UGYANIS NEM VOLTAK A KORA NEOLITIKUMOT IDŐBEN KÖZVETLENŰ MEGELŐZŐ, ILLETŐLEG AZZAL RÉSZBEN EGYKORÚ, HITELESEN FELTÁRT KÖZÉPSŐ ÉS KÉSŐ MEZOLIT TELEPEK. A KÖZÉPSŐ KŐKORI LELŐHELYEK HIÁNYA A SZÓBAN FORGÓ TERÜLETEN EGYES KUTATÓKBAN ANNAK A TEÓRIÁNAK A MEGSZÜLETÉSÉT INDIKÁLTA, HOGY A MEZOLITIKUM IDŐSZAKÁBAN "ETNIKAI VÁKUUMOT", A KÁRPÁT-MEDENCE

* A tanulmány az OTKA F018058 sz. és az MHB "A Magyar Tudományért" Alapítvány 65/95/I. sz. pályázat támogatásával készült.

ÁTMENETI KIÜRESEDÉSÉT FELTÉTELEZZÉK.

A FENTEBB KIFEJTETT ŐSTÖRTÉNETI PROBLÉMA MEGOLDÁSÁBAN DÖNTŐ HATÁSA VOLT ANNAK, HOGY AZ ALFÖLD ÉSZAKNYUGATI RÉSZÉN AZ 1989-BEN MEGINDULT SZISZTEMATIKUS TOPOGRÁFIAI FELMÉRÉSEK ÚJ EREDMÉNYEKET HOZTAK A MEZOLITIKUM KUTATÁSÁBAN. AZ ÉSZAK-ALFÖLD EGYIK JELLEGZETES TERÜLETÉN, A JÁSZSÁGBAN VÉGZETT TEREPEJÁRÁSAINK FELSZÍNI ELŐFORDULÁSOK ALAPJÁN KIMUTATTÁK A MINDEDDIG HIÁNYZÓ MEZOLIT PERIÓDUST (1/B. KÉP). ÁSATÁSAINKON ZÁRT RÉTEGEKBEN, BOLYGATATLAN TELEPÜLÉSI VISZONYOK KÖZÖTT JELLEGZETES MIKROLIT IPAR, OKKERRÖG, FASZÉN, VALAMINT NAGY MENNYISÉGŰ "TELEPHULLADÉK" (HAL, VAD NAGYEMLŐS FAUNA CSONT- ÉS FOGMARADVÁNYAI, ILLETŐLEG TEKNŐSPÁNCÉL, MADARTOJÁS-, CSIGA- ÉS KAGYLÓHÉJ) KÍSÉRETÉBEN IDENTIFIKÁLTUK A MEZOLIT VADÁSZTELEPEKET.** A KÖZÉPSŐ KŐKOR KUTATÁSÁNAK MÉG A KEZDETÉN VAGYUNK, DE A KORA NEOLITIKUM JÓVAL NAGYOBB MENNYISÉGŰ, AZ ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁT TELJESEBBEN TÜKRÖZŐ LELETKOMPLEXUMA MELLETT AZ ELMÚLT ÉVEK JÁSZSÁGI KUTATÁSAI KÖVETKEZTÉBEN A MEZOLITIKUMOT IS REPREZENTATÍV RÉGÉSZETI FORRÁSANYAG KÉPVISELI. A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ JÁSZSÁGI BIZONYÍTÉKOK ALAPJÁN LEHETŐVÉ VÁLT AZ ALFÖLDI KORA NEOLITIKUM ÉSZAKI HATÁRÁNAK KÖZELÉBEN ÉLT MEZOLITIKUS NÉPCSOPORTOK KÖRNYEZETÉNEK, TÁBORHELYÉNEK, LAKÓÉPÍTMÉNY-TÍPUSÁNAK, ÉLETMÓDJÁNAK ÉS KULTURÁLIS-KRONOLÓGIAI KAPCSOLATAINAK REKONSTRUÁLÁSA, VALAMINT JELLEGZETES TÁRGYI EMLÉKANYAGÁNAK DEFINIÁLÁSA.

Őskörnyezeti és letelepedési viszonyok

8.000-7.000 évvel ezelőtt, a vadász-halász-gyűjtögető és a korai élelemtermelő populációk letelepedési lehetőségeit, mindennapi életét, gazdálkodását a környezeti hatások alapjaiban befolyásolták. Az Alföld északnyugati részén, a Mátra déli hegylábi szerkezetéhez kapcsolódó Jászság ebben az időszakban különleges élőhelynek számított. A Jászság specifikumát annak köszönhettem, hogy tektonikus események hatására Jászberénytől D-DK-re, a felső pleisztocénben-kora holocénban kialakult süllyedékmedence megváltoztatta az Ős-Zagyva és a Tarna korábbi folyási irányát, és a kistáj centrumába gravitálta őket. E folyók ezen a magasabb térszínekkel övezett ártéri területen egyesülve mellékágak, meanderek és lefűződött morotvák egész labirintusát, egy sajátos mocsárvilágot hoztak létre. Az így kialakult milió a régió más jellegű térségeihez képest kedvezőbb feltételeket biztosított a növény- és állatvilágnak. A szárazabb, meleg nyári hónapokban is dús vegetáció, a galériaerdőkben és az ártéri legelőkön bőségesen fellelhető nagyobb testű növényevők, a vízimadarakban, halakban és puhatestűekben gazdag élő- és holtágak, valamint a nádas-zsombékos környezetből alig 1-2 m-re kiemelkedő, az időszakos megtelepedésre kiválóan alkalmas vízmentes háta, meanderzugok idevonzották a kizárólag zsákmányoló életmódot folytató mezolit népcsoportokat. A Jászság központi zónájának a kora holocénban megnövekedett eltartóképességét jól mutatja, hogy a mezolit vadász-halász-gyűjtögetők nagy számban felfedezett telepei (közel 100) kivétel nélkül ebben a vízben gazdag ökológiai niche-ben fordulnak elő (2. kép).

A fenti őskörnyezeti adottságok mellett a jászsági pleisztocén végi-kora holocén korú süllyedékmedence intenzív mezolitikus megtelepedésében geográfiai helyzete is szerepet játszott. A mezolit népesség mindennapi életéhez nélkülözhetetlen szerszámok és vadászeszközök elkészítéséhez szükséges kovabeszerező helyek ugyanis a közelben voltak. A jászsági mezolit lelőhelyektől mintegy 30-50 km-re északra, a Mátra hegységben található változatos nyersanyagforrások gyakorlatilag korlátlan mennyiségben álltak a középső kőkori vadászok rendelkezésére. A középhegység felszíni kovaféleségei legegyszerűbben a Zagyva és a Tarna É-D-i irányú völgyei mentén voltak elérhetők. A jászsági középső kőkori telepek topográfiai helyzetéből kiindulva megállapítható, hogy további

** Jászsági kutatásainkhoz az anyagi feltételeket "A Jászság ősrégészeti kutatásáért" Alapítvány (MOL Rt. Szolnok, Alföld Program Kecskemét, Tisza Klub Szolnok, OTP Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Igazgatósága Szolnok, "TOPÁN" Műanyagfeldolgozó és Szolgáltató Kft. Budapest, Jászberény Város Önkormányzata, PROFEXT Kft. Jászberény, LEHEL - Elektrolux Jászberény, valamint a "Jászságért" Alapítvány Budapest) biztosította. Támogatásukat köszönjük.

mezolit lelőhelyek kimutatására elsősorban az Észak-Alföldnek a jászsági részmedencéhez hasonló ökológiai adottságú peremmedencéiben (Hevesi-ártér, Borsodi-ártér, Taktaköz, Bodroglak, Rétköz, Beregi-síkság és a Szatmári-síkság), valamint az Északi-középhegység nyíltszíni kovallelőhelyeinek térségében, és a két eltérő nagytájat összekötő Észak-alföldi hordalékkúp síkságon átvezető É-D-i irányú folyóvölgyek mentén van lehetőség.

A több időhorizontra tagolható jászsági mezolit telepeken végzett ásatásokra támaszkodva a térségben a kulturális határvonaltól délre található újkőkori élelemtermelő civilizációtól alapjaiban eltérő őstörténeti világ körvonalazható. A kimutatott mezolit lelőhelyek a Jászág tengelyében, a süllyedékterület közepén, mintegy 20 km hosszú és 5 km széles sávban találhatók. A mezolit telepek a pleisztocén végi-kora holocén korú Ős-Zagyvát és Tarnát övező laposabb folyópartok és ártéri szigetek vízhez közeli peremén fürtszerűen, csoportokba koncentrálódnak (3. kép). A jászsági mezolit táborok kis méretű (átlagosan 12-17 m átmérőjű), vékonyabb települési rétegű lakóoltjai alacsony lélekszámú, rövidebb életű, szezonális tartózkodásra utalnak (pl. Jászberény I-II, Jászberény IV). Mobilis életmódjuknak megfelelően ezek a kisebb, természeti gazdálkodást folytató mezolit népcsoportok évszakonként változtatták megtelepedési helyüket, s így alakultak ki téli és nyári táboraik. Ezzel szemben az Alföld délebbi területein a kora neolitikumban ekkor már intenzív leletanyaggal jellemezhető, nagyobb kiterjedésű (600—800x100—200 m) és hosszabb ideig lakott, centrális települések is (pl. Szajol-Felsőföldek, Dévaványa-Katonaföldek) voltak.

A mezolit kunyhó

Magyarországon a mezolitikum időszakának lakóépítmény típusára vonatkozóan elsőként a Jászágban folytatott kutatások szolgáltatottak reális adatokat. Az 1993 és 1994 nyarán Jásztelek I középső kőkori telepen végzett ásatásokon került elő olyan objektum, mely funkcióját tekintve egyértelműen lakóépületként határozható meg, és szerkezeti elemei alapján teljesen rekonstruálható.

Jásztelek I mezolit lelőhely települési formájától eltérően egy nagyobb, kb. 50x40 m-es, enyhén ívelt szürkés foltba koncentrálódtak. A lakóoltban 4-5 helyen leletfeldúsulásokat észleltünk, míg a folt más részein a felszíni anyag csak szórványosan jelentkezett. Az egyik ilyen intenzívebb foltba nyitott szelvényünkben találtuk meg a mezolitikum fiatalabb szakaszába sorolható lakóépület földbe süllyesztett alapjának és szerkezeti elemeinek nyomait (4—5. kép). A feltáráson a közvetlenül a jelenkori humusz (A réteg) alatt húzódó szubfosszilis talajszintbe (B réteg) és az ezt követő erősen karbonátos agyagrétegbe (C réteg) mélyített sötétebb színű betöltődés egyértelműen jelezte a lakóépítmény alapjának kiterjedését. Megfigyelhető volt, hogy a kunyhóalapot fedő, szántás által bolygatott recens talajszint (A réteg) a lakóépület felett laza összetételű volt, míg az objektum környezetében ugyanez a réteg már kötöttebb formában jelentkezett. A lemélyített kunyhóalapon az ásatáson nagyobb mennyiségű gerinces és puhatestű állatmaradványt, valamint számos típust képviselő pattintott leletegyüttest tártunk fel. Az utóbbi forráscsoport karakteres leletei alapján az objektum kora és kulturális kapcsolatai egyértelműen meghatározhatók. Feltételezésünk szerint a jászteleki telepen megfigyelt többi lelet-koncentráció is az egykori lakóépületek helyét mutatja.

A dél-alföldi korai neolitikum élelemtermelő közösségeinek először a Röske-lúdvári házmodell-töredékből megismert, később több lelőhelyen (Tiszajenő-Szárazérszék, Szajol-Felsőföldek, Szolnok-Szanda), ásatásokon is feltárt, fejlettebb, téglalap alaprajzú, oszlopszerkezetes, felmenő falú, nyeregretetős házaitól eltérően a Jásztelek I lelőhelyen feltárt mezolit lakóépítmény egy archaikusabb típust reprezentál. Kapcsolatai a korábbi időszak, a felső paleolitikum kunyhók felé mutatnak. A jászteleki lakóépület építésmódja nagy valószínűséggel az alábbiak szerint történhetett. A lakóépítmény alapját átlagosan 500 cm átmérőjű, megközelítőleg kör alakú felületen, a legmélyebb pontján mintegy 50 cm-re mélyítették az akkori felszínbe. A kitermelt földet a lakógödör külső szélé mentén halmozhatták fel. A gödör falának nagyobb részén eltérő magasságokban, egymással összefonódó padkákat alakítottak ki. A fal a padkák ellenére, a bejárat kivételével meredek. A bejárat, mely az egykori felszín magasságából lejtősen ereszkedett a lakógödör járósíntjéig, a délnyugati oldalon volt. A tűz közepén égett, közvetlenül a járósínten. A lakóépítmény járósíntjébe kissé lemélyítve ugyanis ezen a helyen dokumentáltuk az alig valamivel több mint fél méter átmérőjű, vastagon átégett tűzhely nyomát, a tűz magja körül pedig a hamus foltot. A bejáratl szembeni fal tövében egy kisebb élelemtároló gödör is megfigyelhető volt, ahol nagyobb testű növényevők csontjai,

valamint egy állkapocstörredék mellett egy átfúrt kagylóhéjat találtunk. A lakógödör járósíntjébe lemélyítve, körben közvetlenül a fal mentén 11 db, ferdén kivájt, befelé dőlő cölöplyukat tártunk fel, valamint ezektől eltérő helyen, a középen lévő tűzhely közelében pedig egy csaknem függőleges, nagyobb átmérőjű, mélyebbre ásott oszlop nyomára bukkantunk. A cölöplyukak elhelyezkedése, dőlési szöge és mérete alapján teljesen rekonstruálható az egykori tetőszerkezet (6. kép). A tetőszerkezet vázát a fal melletti lyukakba állított, 6-17 cm vastag és mintegy 600 cm hosszú, kúp alakban a tűzhely melletti ágasfához támasztott oszlopok alkothatták. Mivel azonban a fal melletti cölöplyukak dőlési szöge az északi oldalon meredekebb (80°) volt, mint a déli oldalon (60-65°), valamint az ágashoz tartozó cölöplyukat excentrikusan és nem is teljesen függőlegesen alakították ki, a konstrukció aszimmetrikus. Az így létrehozott közel 550 cm magas kúp alakú faszervezet, a stabilizálást szolgáló átkötésekkel együtt alkotta a belső köpenyt (7. kép). Ezt a kunyhóvázat később oszlop-, szálfá- és kéregborítással láthatták el (8. kép) vagy náddal fedhették. Összegezve tehát a jászteleki táborhelyen végzett ásatás alapján a rendelkezésre álló adatokat, megállapítható, hogy az itt élt mezolitikus népcsoport egy megközelítőleg kör alaprajzú, kissé földbemélyített, ágasfás, oszlopvas szerkezetű, aszimmetrikus kónikus kunyhóban lakott.

A jászteleki favázás, kúpos kunyhó alapjának feltárását megelőzően a mezolitikumból Magyarországon egyedül az időszak korai fázisába tartozó sződligeti lelőhelyen tártak fel egy kisebb (2,4x2,2 m), cölöplyuk nélküli, lekerekített négyszög alaprajzú, kövekkel kirakott objektumot. A hazánkkal szomszédos régiók zömében is kevés a mezolitikumból származó lakóépítmény (Ausztriában, Szlovákiában, a Partiumban és Erdélyben eddig még egyáltalán nem találtak). Kivételt képez a kárpátaljai és az al-dunai (Vaskapu) vidék, ahol az ásatások során kerültek elő lakóépületek, de ezek más típusba tartoznak mint a jászteleki. Földbe süllyesztett mezolitikus sátoralapok ismeretesek a morvaországi Smolín, a csehországi Putim, a sziléziai Klein-Vorwerk és a brandenburgi Jühnsdorf lelőhelyeken. Kőralakú cölöpszerkezetes lakóépítményeket tártak fel az írországi Mt. Sandel-en és a dániai kora mezolitikus korú Ulkestrupban. Jásztelek I mezolitikus telep kör alakú, földbe süllyesztett, oszlopvas szerkezetű kunyhóalapjának legjobb analógiái a földrajzilag távol eső, a Németország nyugati részén található Oerlinghausenben és az Urál-vidéki kora neolitikus Nizhnaya Makusa lelőhelyen vannak.

Nyolc-hétezer éves mindennapok

Az Alföld közepén húzódó kulturális határtól délre élt újkőkori népcsoportok letelepült élelemtermelő gazdálkodást folytattak: gabonanövényeket termesztettek és állatokat tenyésztettek. Termesztett növényeik a búza és az árpa, tenyésztett állataik pedig a juh, kecske, sertés, szarvasmarha és a kutya voltak. Fehérjესzükségletük biztosításában a vadászat-halászat és gyűjtögetés is jelentős szerepet játszott. A kora neolitikum anyagi kultúrájában a leghangsúlyosabb szerepet a változatos formájú, díszítő mintával (festés, barbotin, körömszipkedés, nádvéggel történő benyomkodás, bekarcolt hálóminta stb.) ellátott kerámialeletek, a hombárok, fazekak, tálak, csészék és kelyhek kapják. Az agyagipar további termékei közül az átfúrt agyaggömbök a hálós halászat, a kis átfúrt agyagkúpok pedig szövőszéknehezékként a szövés-fonás indirekt bizonyítékai. A csont- és agancseszközök között megtalálható a tű, ár, kanál és a szarvasagancsból készült földművelő eszköz. A kőiparban a pattintással előállított eszközök mellett már feltűnnek a csiszolt, átfúrás nélküli és a nyéllyukas kőbalták.

A kora neolitikumtól eltérően a mezolitikumban még nem ismerték a termelő gazdálkodás vívmányait, kizárólag zsákmányoló életmódot folytattak. A Jászságban feltárt régészeti forrásanyag szerint a mezolitikus telepek egykori lakói főként vadászból tartották fenn magukat. Ezt bizonyítják pattintott eszközeik közül a nyílhegyek, valamint a táborba hurcolt, megölt vadállatok csontjai. Az új vadászok zsákmányának zömét a nagyobb testű emlősállatok, az őstulok, gímszarvas, vaddisznó és az őz tették ki. Csupán egyetlen háziállatuk volt, a kutya, melynek jelenléte azonban nem a termelő gazdálkodás felé mutat, hanem a minél hatékonyabb vadászatot segítette elő. A "konyhahulladék" további leletei arról tanúskodnak, hogy a vadászat mellett a halászat, valamint a kagylók és a csigák fogyasztása is fontos volt az itt élők létfenntartásában. A Jászságban feltárt mezolitikus anyagi kultúrája jóval szegényebb mint a dél-alföldi kora neolitikus kultúráé. Az agyagipar, valamint a kőipar csiszolással előállított termékei a jászsági mezolitikumban teljesen hiányoznak. A mezolitikus pattintott eszközléltár azonban változatosabb mint a kora neolitikusé. A jászsági mezolitikus telepeken talált

eszközöket zömmel a közeli Mátrában található limnikus eredetű nyersanyagokból állították elő. A távolabbi alapanyagok, az obszián, radiolarit és az üveges kvarcporfír alárendelt szerepet játszanak. A mezolitikus eszközök rendkívül kis méretűek, csupán néhány centiméter nagyságúak, úgynevezett mikrolitok (9. kép). A kőiparban eltérő funkciójú szerszámok találhatók, így a korábban már említett nyílhegyeken kívül vakarók, fűrők és vésők, valamint retusált, csonkított és tompított darabok. A geometrikus elemek között a félhold és a háromszög mellett feltűnik a mezolitikum végső szakaszára jellemző trapéz is. Bizonyos eszköztípusok már a neolitikum felé mutatnak. A mikrolitok egy részét nem önállóan használták, hanem ún. kombinált eszközként, csont-, agancs- vagy fafoglatba erősítettek több darabot egymás mellé helyezve. A mezolitikus táborok kőiparát a fentiek mellett félkész termékek és preformák egészítik ki, melyek a nagyobb arányban jelentkező megmunkálatlan szilánkokkal, gyártási hulladékkal és a magkövekkel együtt a helybeli előállítás tanúsítják.

A dél-alföldi kora neolitikum vallásos elképzeléseiről és kultikus életéről a rendelkezésre álló számos tárgyi bizonyíték és megfigyelés — áldozógödrök, oltárok, agyag pecsétlők, antropomorf edények, ember- és állatreliciefek, idolkok, és egyéb agyagplasztikák — nyújt információt. A középpontban a termékenység nő- és hímnemű szimbólumai álltak. A feltárt sírok temetkezési szokásaiból részben az elhunytakról való gondoskodás, részben pedig a tőlük való félelem tükröződik. A Jászságban kimutatott mezolitikum időszakának szellemi életét, temetési rítusát és embertani arculatát jelenleg még nem ismerjük. A jövőben e téren végzendő kutatások szempontjából ugyancsak Jásztelek I lelőhely játszhatja a kulcsszerepet. Ezen a táborhelyen ugyanis a terepbejárások során a régészeti forrásanyag mellett emberi maradványokat is találtunk. Az előkerült három koponyatető-töredék két egységhez tartozott, s bennük a mezolitikus vadász kultúra egykori hordozói sejthetők.

Kulturális-kronológiai kapcsolatok

A jászsági mezolitikus komplexum alapján definiált észak-alföldi mezolitikus ipar a Kárpát-medence északi részén és az ehhez kapcsolódó térségekben mozaikszerűen elterjedő nyugat- és közép-európai kulturális zóna iparaival hozható kapcsolatba. Az Alföld déli felén található kora újkőkori Körös kultúrát viszont a Balkán neolitikus kultúráihoz fűzték szoros szálak. Az Alföldet 7.000 évvel ezelőtt ketté osztó etnikai, kulturális és gazdasági határvonal azonban csak időlegesnek bizonyult. A régészeti és a paleoökológiai adatok szerint, a mezolitikus népcsoportoknak az Észak-Alföldre történő infiltrációját az Északi-középhegységben kiinduló, a középhegységi erdőszűrt régiókhoz kapcsolódó süllyedésterületek tették lehetővé. Az Alföld centrumába nyúló, folyók mentén kialakult kedvező ökológiai adottságú korridorok azonban nemcsak a mezolitikus vadászok D-DK irányú mozgását segítették elő, hanem ugyanezt az utat használta az Alföldre a Balkán felől a kora neolitikus Körös népe is észak felé történő migrációja során. Így törvényszerű, hogy a Körös kultúra északi határa mentén elhelyezkedő észak-alföldi mezolitikus ipar lelőhelyei térben csak néhány km-re találhatók a legészakibb kora neolitikus településektől. A késő mezolitikus és a kora neolitikus kulturális egységek között kapcsolatot tételezünk fel, ezt azonban még nem tudjuk megnyugtatóan bizonyítani. A középső kőkori telepek eszközkészletének elemzése alapján megállapítható, hogy a jászsági mezolitikus fiatalabb szakaszának népessége kész volt a délről érkező neolitikus invenziók adaptálására. Ennek a folyamatnak a neolitikus anyagi és szellemi kultúrája fokozatosan érvényre jutott az Észak-Alföldön, később pedig Közép- és Nyugat-Európa távolabbi területein is.

Irodalom

- Bader, O. N.: Uralskii neolit. In: Kamennij Vek na territorii SSSR (Ed. Formozov, A. A.), Moskva 1970, 157-171.
Bácskay, E.—Simán, K.: Some Remarks on the Chipped Stone Industries of the Earliest Neolithic Populations in Present Hungary. *Archaeologia Interregionalis* (Kraków—Warszawa) 1987, 107-130.
Bárta, J.: Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava 1965
Diekmann, H.: Ein mittelsteinzeitlicher Wohnplatz bei Oerlinghausen im Teutoburger Wald. *Mannus* (Leipzig) 31 1939, 441-445.
Ecsedy, I.: Neolithische Siedlung in Dévaványa, Katonafőlek. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* (Budapest) 3 1972, 59-63.
Gábori, M.: Mesolithischer Zeltgrundriss in Szödliget. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* (Budapest) 20 1968, 33-36.
Kaczanowska, M.—Kozłowski, J. K.—Makkay, J.: Flint Hoard from Endrőd, Site 39, Hungary (Körös Culture). *Acta*

- Archaeologica Carpathica (Kraków) 21 1981, 105-117.
- Kalicz, N.: A Tiszazug őskori települései. Régészeti Füzetek (Budapest) 8 1957
- Kalicz, N.: Neuere Forschungen über die Entstehung des Neolithikums in Ungarn. Prace Komisji Archeologicznej (Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk) 21 1980, 97-122.
- Kalicz, N.: Die Körös—Starčevo-Kulturen und ihre Beziehungen zur Linearbandkeramik. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte (Hildesheim) 52 1983, 91-130.
- Kalicz, N.—Makkay, J.: A méhteleki agyagistenek. Guide to the Méhtelek Exhibition: a Summary. (Kiállítási vezető) Nyíregyháza 1974
- Kalicz, N.—Makkay, J.: A méhteleki ásatások jelentősége. Szabolcs-Szatmári Szemle (Nyíregyháza) 9 1974, 78-84.
- Kalicz, N.—Makkay, J.: A méhteleki újkőkori leletek. Élet és Tudomány (Budapest) 29 1974, 838-843.
- Kalicz, N.—Makkay, J.: Frühneolithische Siedlung in Méhtelek-Nádas. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (Budapest) 6 1976, 13-24.
- Kalicz, N.—Raczky, P.: Siedlung der Körös-Kultur in Szolnok-Szanda. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (Budapest) 10/11 1980/81, 13-24., 329-340.
- Kalicz, N.—Raczky, P.: The Precursors to the "Horns of Consecration" in the Southeast European Neolithic. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest) 33 1981, 5-20.
- Kertész, R.: Mezolit vadásztábor az Észak-Alföldön. Élet és Tudomány (Budapest) 45 1990, 1635-1636.
- Kertész, R.: Preliminary Report on the Research of Early Holocene Period in the NW Part of Great Hungarian Plain. Folia Historico Naturalia Musei Matraensis (Gyöngyös) 16 1991, 29-44.
- Kertész, R.: Data to the Mesolithic of the Great Hungarian Plain. Tisicum (Szolnok) 8 1993, 81-104.
- Kertész, R.: Late Mesolithic Chipped Stone Industry from the Site Jásztelek I (Hungary). Késő mezolit pattintott kőipar Jásztelek I lelőhelyéről. In: A kőkortól a középkorig - Von der Steinzeit bis zum Mittelalter (Ed. Lőrinczy, G.), Szeged 1994, 23-44.
- Kertész, R.: A középső kőkor kutatásának jelenlegi állása az Alföldön. The Present State of the Research of the Mesolithic in the Great Hungarian Plain. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei (Szolnok) 49 1994, 9-33.
- Kertész, R.: Az észak-alföldi mezolit ipar elterjedéséhez. Múzeumi Krónika (Szolnok) 2/1 1994, 3-4.
- Kertész, R.: Előzetes jelentés Jászberény IV mezolit lelőhely kőiparáról. In: Tanulmányok és Közlemények (Ed. Ujváry, Z.), Debrecen—Szolnok 1995, 15-25.
- Kertész, R.—Sümegei, P.: Régészet a levegőből. Élet és Tudomány (Budapest) 48 1993, 946-948.
- Kertész, R.—Sümegei, P.—Kozák, M.—Braun, M.—Félegyházi, E.—Hertelendi, E.: Archeological and Paleoecological Study of an Early Holocene Settlement in the Jászság Area (Jászberény I). Acta Geographica Debrecina (Debrecen) 32 1994, 5-49.
- Kertész, R.—Sümegei, P.—Kozák, M.—Braun, M.—Félegyházi, E.—Hertelendi, E.: Mesolithikum im nördlichen Teil der Grossen Ungarischen Tiefebene. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza) 36 1994, 15-61.
- Kozłowski, J. K.: The Problem of the So-Called Danubian Mesolithic. In: The Mesolithic in Europe (Ed. Kozłowski, S. K.) Warsaw 1973, 315-330.
- Kozłowski, J. K.: La néolithisation de la zone balkano-danubienne du point de vue des industries lithiques. Prace Archeologiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków) 33 1982, 131-170.
- Kozłowski, S. K.: Cultural Differentiation of Europe from 10th to 5th Millennium B.C. Warsaw 1975
- Kozłowski, S. K.: Atlas of the Mesolithic in Europe. Warsaw 1980
- Kozłowski, S. K.: Bemerkungen zum Mesolithikum in der Tschechoslowakei und in Österreich. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte (Potsdam) 14-15 1981, 301-308.
- Kozłowski, S. K.: The Pre-Neolithic Base of the Early Neolithic Stone Industries in Europe. Archaeologia Interregionalis (Kraków—Warszawa) 1987, 9-18.
- Kozłowski, J. K.—Kozłowski, S. K.: Upper Palaeolithic and Mesolithic in Europe. Prace Komisji Archeologicznej (Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk) 18 (1979)
- Kozłowski, J. K.—Kozłowski, S. K.: Le Mésolithique à l'est des Alpes. Preistoria Alpina (Trento) 19 1983, 37-56.
- Kutzián, I.: The Körös Culture. Dissertationes Pannonicae (Budapest) II, No. 23 1947
- Makkay, J.: Painted Pottery of the Körös—Starčevo Culture from Szarvas, Site No. 23. Acta Archaeologica Carpathica (Kraków) 21 1981, 95-103.
- Makkay, J.: Early Stamp Seals in South-East Europe. Budapest 1984
- Makkay, J.: Knochen-, Geweih- und Eberzahngegenstände der frühneolithischen Körös-Kultur. Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest) 1990, 23-58.
- Makkay, J.: Excavations at the Körös Culture Settlement of Endrőd-Öregszőlők 119 in 1986-1989. Archaeolingua (Budapest) 1992, 121-193.
- Makkay, J.—Trogmayer, O.: Die bemalte Keramik der Körös-Gruppe. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged) 1964-65/1, 47-58.
- Matskevoï, L. G.: Mezolit Predkarpatya, zapadnogo Podolya i Zakarpatya. In: Arkheologiya Prikarpatya, Volyni i Zakarpatya (Kamennyí Vek), Kiev 1987, 75-89.
- Mazalek, M.: Vyzkum Razické mezolitické oblasti c. r. 1950. - Archeologické Rozhledy (Praha) 3. 1951, 6-11.
- Mey, W.: Jungpaläolithikum und Mesolithikum in Brandenburg. Quartär (Bonn) 12 1960, 1-51.
- Nepper, I.: Megjegyzések a Körös csoport eszközkészletének vizsgálatához. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (Debrecen) 1967, 79-109.
- Raczky, P.: A Körös kultúra leletei Tiszajenőn. Funde der Körös-Kultur in Tiszajenő. Archaeologiai Értesítő (Budapest) 103 1976, 171-189.
- Raczky, P.: A neolitikum újabb kutatási eredményei Szolnok megyében. Múzeumi Levelek (Szolnok) 31-32 1978, 3-10.
- Raczky, P.: A Körös-kultúra figurális ábrázolásai Nagykőrűből. Figurale Darstellung der Körös-Kultur aus Nagykőrű. A

Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1978, 7-17.

Raczky, P.: A Körös kultúra újabb figurális ábrázolásai a Közép-Tiszavidékről és történeti összefüggések. *New Figural Representations of the Körös Culture from the Middle Tisza Region and Their Historical Connexions*. A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1979-1980, 5-33.

Raczky, P.: Újkőkori. Neolithic Period. In: Szolnok megye története a régészeti leletek tükrében (Kiállítási vezető) Szolnok 1982, 8-23., 92-99.

Raczky, P.: Origins of the Custom of Burying the Dead Inside Houses in South-East Europe. A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1982-1983, 5-10.

Raczky, P.: A korai neolitikumból a középső neolitikumba való átmenet kérdései a Közép- és Felső-Tiszavidéken. *Questions of Transition Between the Early and Middle Neolithic in the Middle and Upper Tisza Region*. *Archaeologiai Értesítő* (Budapest) 110 1983, 161-194.

Raczky, P.: A Tisza-vidék kulturális és kronológiai kapcsolatai a Balkánnal és az Égeikummal a neolitikum, rézkor időszakában. Szolnok 1988

Rowley-Conwy, P.: Stone Age Hunter-Gatherers and Farmers in Europe. In: *People of the Stone Age. Hunter-Gatherers and Early Farmers* (G. Ed. Burenhult, G.) Weldon Owen Pty Limited/Harper Collins, San Francisco 1993, 58-77.

Selmezi, L.: A szolnoki múzeum régészeti leletmentései 1967-ben. *Jászkunság* (Szolnok) 13 1967, 166-172.

Selmezi, L.: Das Wohnhaus der Körös-Gruppe von Tiszajenő. *Neuere Haustypen des Frühneolithikums*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged) 1969/2, 17-22.

Starnini, E.: Typological and Technological Analyses of the Körös Culture Chipped, Polished and Ground Stone Assemblages of Méhtelek-Nádas (North-Eastern Hungary). *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia* (Trieste) 8 1994, 29-96.

Tringham, R.: *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe 6000—3000 B.C.* London 1971

Trogmayer, O.: Megjegyzések a Körös csoport relatív időrendjéhez. *Remarks to the Relative Chronology of the Körös Group*. *Archaeologiai Értesítő* (Budapest) 91 1964, 67-86.

Trogmayer, O.: A Körös-csoport lakóházáról. Újkőkori házmodell-töredék Rőszkéről. *On the Dwelling of the Körös Group*. *Archaeologiai Értesítő* (Budapest) 93 1966, 235-240.

Trogmayer, O.: Ein neolithisches Hausmodellfragment von Rőszke. *Acta Antiqua et Archaeologica* (Szeged) 10 1966, 11-26.

Trogmayer, O.: A Dél-Alföld korai neolitikumának főbb kérdései. I-II. Szeged 1968, kandidátusi értekezés, manuscript.

Valoch, K.: Die endpaläolithische Siedlung in Smolín. *Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně* (Praha) 6/3 1978, 1-117.

Zotz, L. F.: *Das Tardenoisien in Niederschlesien*. *Altschlesien* (Breslau) 3 1931, 121-153.

Képalírások:

1. kép

A késő mezolitik és a kora neolitik kulturális egységek földrajzi elhelyezkedése Magyarország területén 7.000 évvel ezelőtt; 1. város; 2. holocén folyóvízi üledékek; 3. tőzeg; 4. infúziós lösz; 5. futóhomok; 6. a jászvási mezolitik lelőhelyek elterjedése; 7. a korai neolitikum északi határa

2. kép

Légifotó Jászberény II mezolitik telep környezetéről (a szerző felvétele). A képen látható nyíl a lelőhely egyik intenzívebb településfoltjának a helyét mutatja.

3. kép

Részlet a Jászvási mezolitik lelőhelyek elhelyezkedéséről és környezetéről

4. kép

A Jásztelek I mezolitik lelőhelyen feltárt földbe süllyesztett kunyhóalap (Kozma Károly felvétele)

5. kép

A jászteleki mezolitik lakógdör alaprajza. 1. bejárat; 2. hamus folt; 3. tűzhely; 4. cölöplyuk

6. kép

A jászteleki kunyhó B—B1 (l. 5. kép), megközelítőleg É—D-i metszete. A lakóépítmény külső borítása közel szimmetrikus, ezzel ellentétben a belső köpeny erősen aszimmetrikus lehetett. a. külső borítás adta méret; b. cölöplyukak szerinti szerkezeti forma; c. keresztirányú átkötések

7. kép

A mezolit kunyhó cölöplyukainak elhelyezkedése és dőlési szöge alapján rekonstruált belső oszlopvázis szerkezet perspektivikus képe D-ről nézve. A bejárati rész két oszlopának nyomát az ásatáson nem találtuk meg, de helyük a lakógödör külső peremén valószínűsíthető (Dékány Ágoston rajza)

8. kép

Az oszlop-, szálfá- és kéregborításos mezolit kúp alakú kunyhó feltételezett perspektivikus képe D-ről nézve (Lacza Márta—Dékány Ágoston rajza)

9. kép

Felszínen gyűjtött pattintott kovelemek Jásztelek I lelőhelyről (Szűcs Árpád rajza)

Kiss József:

ANTON ERHARD MARTINELLI A BAROKK ÉPÍTÉSZET ÉLVONALÁBAN

Az egymást követő évszázadoknak megvan a maguk sajátos művészeti aureolája, ékes fénykoszorúja, amely rávilágít az előző század hagyományos, értékálló elemeire, de kiemelkedő fénypontjaiban jól megkülönböztethető új elemeket tartalmaz. Ilyen fénykoszorú övezi a 18. század színgazdag, pompázatos barokk építőművészetét is, amelyben felfedezhető az antik hagyományokra épült humanista kultúra tartalma csakúgy, mint a felvilágosodás igazságkereső és szépségszerető s mégis a hit, a vallás metafizikáját ábrázoló törekvése. Ennek a barokk szimbólumokban gazdag építőművészetnek az élvonalában találjuk *Anton Erhard Martinelli* udvari építész-mérnököt a méltán nagynevű és szinte kortárs bécsi építészek - Joseph Emanuel Fischer von Erlach, Johann Bernhard Fischer von Erlach, Johann Lucas von Hildebrandt, Georg Rafael Donner, Franz Anton Hillebrant - előkelő és felejthetetlen társaságában.

Martinelli életéről és pályájáról

Életpályájáról és építészeti alkotásairól ezúttal csak vázlatos ismertetést, rövid tájékoztatást tudunk nyújtani.¹ Bécsben született 1684-ben. Édesapja Francesco Martinelli, a Milánótól északra fekvő Como város neves építőmestere volt. Édesanyja Lenthl Erzsébet, testvéröccse Johann Babtist Martinelli (1701-1754) szintén építőmester volt Bécsben. A.E.Martinelli 1709 decemberében kötött házasságot, feleségül vette az előkelő nemesi családból való Maria Rosina Josepha hajadont, akinek atyja a főherceg Adam Franz von Schwarzenberg uradalmi tisztartója, gazdasági igazgatója volt. E házasság révén . Martinelli magasrangú pártfogókhoz és összeköttetésekhez jutott. S így pályafutása szakmailag viszonylag gyorsan ívelt felfelé: 1710-ben még építőipari pallér lehetett, 1711-ben építőmesterré léptette elő a bécsi építészeti fő-céh-mester, 1716-ban udvari építőmesterré, majd hamarosan császári építőmesterré léptették elő. Időközben két gyermekük született, fia Franz Anton Martinelli nem folytatta atyja foglalkozását, jogásznak tanult, ügyvéd lett. Leánya, Maria Anna Theresia az Orsolya-rendi zárdában (Ursulinen-Kloster, Wien, Johannesgasse 8.) végezte iskolai tanulmányait, majd maga is Orsolya-rendi apáca lett és ott is tanított.²

Igen gazdag és sokoldalú tevékenység jellemezte Martinelli építőművészeti pályafutását. 1713 és 1715 között hg.Esterházy Pál kétemeletes házának a Burgfrieden kívüli (Wallnerstrasse 4.) lakóházát építette. Lichtenthal-ban két serfőzőházat épített. Hg.Schwarzenbergnél is építkezett Hirschstattenben, itt építésvezető volt.³

Hercegi összeköttetései révén fiatalon, életének harmincas éveiben ismerkedett meg a Német Lovagrend legfelső rendfőnökével (magister generalis), Franz Ludwig von Neuburg-i herceg birodalmi választófejedelemmel, illetve gr.Guido von Stahremberg landkomturral, a lovagrendi Österreich Rendtartomány főnökével, aki tartományi főpap és ezredesi minőségben tagja volt a Savoyai Jenő hg.tábornagy vezette császári Udvari

¹Jelen dolgozatunk egyik fő forrása Schoen Arnold: A Budapesti Központi Városháza. Budapest, 1930-ban megjelent műve, továbbá a bécsi Haus-,Hof- und Staatsarchivban a Hoffinanz- und Hofkammerarchivban a Kriegsarchiv Hofkriegsrat, az Invaliden-Amt, A Register Invaliden valamint a bécsi Deutsch-Ordens-Zentral-Archiv Ungarn Abteilung levéltári anyaga, amelyekben évtizedeken át folytattam levéltári kutatómunkát.

² Ember Mária: Bécs. Panorama. Budapest, 1982. 178-79. Az 1676-ban elhunyt I.Rákóczi Ferenc fejedelem özvegye, gr.Zrínyi Ilona fejedelemasszony és 18 éves leánya gr.Rákóczi Julianna 1688 márciusában érkezett meg az Orsolya-rendi kolostorba, Julianna két év múlva férjhez ment, édesanyja pedig 1692-ben utazott el Nikodémiába, férjéhez, gr.Thököly Imréhez. Itt élt 1703. február 18-áig.

³Kriegsarchiv, Wien, Invaliden-Amt (a továbbiakban: KA Inv. 1726. Nr.42. 1726. július 16. Spezifikation der Gebäu und Arbeiten...

Haditanácsnak is.⁴ Stahrembergtől kapott megbízást, hogy Spannberg községben a lovagrendi Osztrák Rendtartomány számára építsen egy nagy, kereszthajós templomot. Ugyancsak építkezett gr.Ottokar Stahremberg megrendelésére Entzendorfban (im Thal an der Fischa) is, továbbá gr.Pescowitz számára Drasskirchenben (Burgenland!), gr.Philippi részére Mollensdorfban. Stahremberg landkomtur javaslatára Martinelli 1720-ban kapott megbízást Franz Ludwig hg.lovagrendi nagymestertől arra, hogy a Német Lovagrend bécsi, Singerstrasse 7.sz. alatti háztömbjét, templomát és rendházát építse át és barokkosítsa.⁵ Schwarzenberg különböző uradalmaiban (Frauenberg, Wittingau, Cromau, Pöstlingberg, Wildschütz) építkezett. A Haditanács alá rendelt Udvari Commissio elnökének, gr.Gundacker von Althann tábornoknak a felesége bízta meg, hogy a stájerországi Joslowitzban és Fraiban vezessen építkezést, sőt a muraközi Csáktornyan is. Magyarországon gr.Csáky Imre kalocsai érsek és hg.Esterházy Pál Kismartonban (Eisenstadt) bízta meg építésvezetéssel. Itt a híres Esterházy-palota barokk stílusú átépítésére került sor. S természetesen a mögötte fekvő angolpark barokkosítását is Martinelli végezte. Ez irányban itt gazdag tapasztalatra tehetett szert.

1727-ben valósággal új szakasz következett be Martinelli szakmai pályafutásában, bár az 1724-től vállalt korábbi építkezéseinek az irányítását és felügyeletét is ellátta. A gr.Abhann elnöklete alatt működő Udvari Commissio 1727. december 3-án adott ki részére írásbeli megbízást, hogy utazzék Pest szabad királyi városba, részletesen vizsgálja meg az átmenetileg szünetelő Pesti Invalidus Ház építésének körülményeit, valamint a továbbépítés lehetőségeit. Ezt az épületet Fortunato de Prati udvari kamarai építész elfogadott terve alapján 1716-ban kezdték felépíteni, de a kivitelezés lassan haladt.⁶ A Pesti Invalidus Ház nagyszabású továbbépítésével párhuzamosan kiváló munkatársai részvételével több, kisebb arányú építkezést vezetett. Így Érsekújvár laktanyaépületét építette át úgy, hogy az alkalmassá váljék a rokkant katonák ideiglenes elhelyezésére. Közben, 1729 és 1732 között Bécsben, a Hoher Markt egyik épületén átalakítást végzett, és hg.Schwarzenberg egyik uradalmi épületén ismét dolgozott. 1734-ben a Jászkun Kerület földesúri főhatósága, az Udvari Commissio, illetve a Pesti Invalidus Ház megbízásából Jászberénybe, a kerületek központjába utazott, hogy elkészítse az összkerületi Székház tervrajzát, részletes építészeti és költségvetési terveit.⁷

Ezenközben és ezt követően, 1739-ben Mariahilf és a Sankt Marxer Friedhof területén öccsével, J.B.Martinellivel együtt két lőszerraktárt épített, 1740-ben Bécsben egy katonai fegyverraktár boltozatát javította. 1742-ben hg.Schwarzenberg palotájának (Rennweg 2.) díszkertjében felújította a kertészházat és a vízgyűjtő-fürdőmedencéket. 1745-ben ugyancsak Bécsben egy fegyverraktár épületének falazatán dolgozott.⁸

1747. szeptember 16-án hunyt el 63 éves korában a Kärtner-Thor mellett lévő Steinmetz-Házban, súlyos tüdőgyulladásban. Fiútestvérének fia, Franz Xaver Martinelli szintén építész volt (1735-1787). Állítólag ők is működtek hazánkban.⁹

A Német Lovagrend bécsi épülettömbjének átalakítása

⁴Deutsch-Ordens-Zentral-Archiv (a továbbiakban: DOZA U.), 156/1. Diarium und Berichte der ersten Generalvisitation der Jassig-und Kumaner Distrikte...Ludwig Franz 1694-től 1732-ig volt a Német Lovagrend magister generális. Guido Stahremberg pedig 1703-tól 1734-ig volt az Osztrák Rendtartomány (Ballei Österreich) komturja. Akkor még hozzátartozott a Száva menti Bród és a Dráva menti Eszék város és várerőd Szlavóniában.

⁵Ember M. i.m. 165. A gót és a barokk stílus egyeztetéséről volt szó.

⁶ Fortunato de Prati (1682-1738) igen neves udvari kamarai építész.

⁷KA Inv. 1734. Nr.55.f. 1-3 Spezifikation der Materialhen und Unkosten zu Erbauung des Gebäudes zu Jasperin...Továbbá: Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága. 1731-1745. Budapest, 1992. Akadémiai Kiadó. 52-58.old.

⁸V.ö. Schoen A. i.m. 124. Párhuzamosan egymástól is igen távol eső városokban, különböző épületek terveinek kivitelezését irányította.

⁹U.o. továbbá: Új Magyar Lexikon, 4. Bp. Akadémiai Kiadó, 1962. 559.

Szűkebb hazánk történelmében az egyházi lovagrendek történeti szerepe csupán a szorosan vett szakmai körökben ismeretes. Sokszor előfordul, hogy a Német Lovagrendet a köztudatban azonosítják a Máltai Lovagrenddel (Malteser Ritterorden), a Szent János Lovagrenddel (Johanniter Orden) és a Templomosok rendjével (Templer Orden). Bár ezek a lovagrendek többé-kevésbé egyazon időszakban, a 12-13. században jöttek létre, s tevékenységük is nyomon követhető a szakirodalomban, ezúttal talán mégsem felesleges a Német Lovagrend (Ordo Theutonicus, Deutscher Ritterorden) néhány jellegzetességét kiemelni. Mert pl. a barokk korban Franz Ludwig, a Német Lovagrend nagymestere a hivatalos kancelláriai levelezés során - miközben felsorolja egyházfői, választófejedelmi és lovagrendi tisztségeit - két olyan tényre is rámutat, amely szakmai körben is sokáig vitatott kérdésként szerepelt: a Német Lovagrend eredete, Jeruzsálem vagy Akkon?¹⁰ - A másik kérdés: megilleti-e a Német Lovagrend tagjait, hogy őket "mariánus lovagoknak" nevezzék? - Mivel Ludwig Franz magát "Princeps Elector, Generalis Militiae Hyerosolimitanae, Ordinis Beatae Mariae Theutonicorum"-nak nevezte,¹¹ ezek szerint mindkét kérdésre igenlő válasz adható. Tehát G.Müller is azt írja, hogy 1165-ben Jeruzsálemben volt a Rendnek az első temploma, amelyet Szűz Mária tiszteletére emeltek, "eine Kirche zu Ehren der heiligen Maria".¹² Akkonban viszont a johannitáknak volt temploma, de csak 1190-ben.

Az már köztudott, hogy a johanniták a papi teendők mellett inkább gyógyítással, míg a theuton lovagrendiek katonáskodással foglalkoztak. Bécsben már az 1200-as évek elején megtelepedtek. Kápolnatemplomuk a Stephans-Kirche közelében épült. 1355-ben egy szép gótikus templomot építettek. Ezt 1664 és 1667 között lebontották és egy háromemeletes rendházzal kibővítve létrehozták a lovagrendi épülettömböt. Az épülettömb reneszánsz jelleget öltött a Singerstrasse 7.sz.alatt.¹³

Előljáróban lássunk néhány adatot a Német Lovagrend 17. századvégi és a 18. század első harmadának időszakából! A másfél évszázados török uralomnak véget vető, de 16 esztendeig tartó felszabadító háború (1683-1699) folyamán a Német Lovagrend katonai egységei is jelentős szerepet kaptak. 1685-86-ban részt vettek a Buda felszabadításáért folyó hadműveletekben, továbbá gr. Guido von Stahremberg tábornok vezetésével az 1697 szeptemberében zajló zentai csatában is, ahol a Savoyai Jenő herceg tábornagy főparancsnoksága alatt küzdő császári-királyi hadsereg döntő győzelmet aratott a II. Musztafa szultán parancsnoksága alatt harcoló török fősereg felett.¹⁴

Ezt követően szabadult fel a Dráva-Száva közti Szlavonia és Horvátország a török uralom alól, s Bród és Eszék várerőd központokkal a Német Lovagrend Österreich Provinciájának területéhez csatlakozott.¹⁵

A 18. század elején a Német Lovagrend már nemcsak egyházi, hanem világi földesúri tekintetben is feudális nagyhatalomnak számított. Közép-Európában tizenegy

¹⁰Gerard Müller: Jerusalem oder Akkon? Über den Anfang des Deutschen Ordens nach dem gegenwärtigen Stand der Forschung. Bad Münstereifel, 1984.

Marian Tumler: Der Deutsche Orden in seinem Werden, Wachsen und Wirken bis 1400 mit einem Abriss der Geschichte des Ordens von 14 bis zur neuesten Zeit. Wien, 1954. 82-87.

Borosy András: Egyház és honvédelem az Árpád-korban. In: Hadtörténelmi Közlemények, 2.Bp.1987. 223-229. A Német Lovagrend barcasági (Burzenland!) szerepéről.

¹¹KA Inv. 1731. Nr.215.f.21. Nos Dei gratia Franciscus Ludovicus Archi-Episcopus Trevirensis (Trier), usw. Érsekei 1364 óta birodalmi választófejedelmi tisztségre emelkedtek. Ferenc Lajos emellett Worms választott püspöke, Breslau püspöke, Ellwangen hercegprépostja és egész sor grófság és hercegség földesura volt. Sógora volt I.Lipót osztrák császár és magyar királynak, öccse Eleonora régens császárnénak.

¹²G.Müller, i.m. 8-14. Ezt a lovagrendi templomot eleinte "Haus der Alemannen" néven ismerték, s Szűz Mária tiszteletére emelték.

¹³V.ö. Ember M. i.m. 166. Gótikus templomát a magyarországi Szent Erzsébetről nevezték el. Bécsben sokáig csak ebben a templomban végeztek magyar nyelven is istentiszteletet. Később már a Collegium Pazmaneum kápolnájában is mondtak magyar nyelvű misét.

¹⁴DOZA U. 169/4. Proviant-Mehl und Hafer für des Ordens nach Ungarn zu Hilfe contra Turcam abgeschickte Mannschaft. 1685.

Továbbá: Franz Schultz: Vorgeschichte des Regiments Hoch-und Deutschmeister. Wien, 1896. 91.old.

¹⁵DOZA U. 172-4. "...wie auch die vorgehabte Überlassung der beiden Festungen, Esseckh und Brodt an den Orden. 1701.

hatalmas tartománya (Deutsch-Ordens-Provinzen, Deutsch-Ordens-Balleien) volt: a porosz területen: Elsass-Burgund, Koblenz, Österreich és Etsch: a német területen: Franken, Hessen, Westphalen, Thüringen, Sachsen, Lothringen és Altenbiesen. E hatalmas lovagrendi tartományi rendszernek a főhatósági igazgatási kancelláriája a Frank Rendtartomány (DOBallei Franken) központjában, Mergentheimben létesült, de pl. hg.Ludwig Franz lovagrendi nagymester inkább a sziléziai Breslauban (Boroszló, ma Wroclaw) és Nyssaban (Neisse) tartózkodott. A Német Lovagrendnek eladott Jászkun Kerület vezetői és fuvarosai lovas kocsikkal - útba ejtven Bécsben a lovagrendi templomot, a nagy épületblokkot - ebbe a két sziléziai városba szállították a finom tokaji aszút (Tokayer Ausbruchwein) és az egri bikavért (Erlauer Stierblut) földesúri járandóság címén az 1710-20-as években.¹⁶ "Illendőségből" kialakult az a gyakorlat is, hogy gr.Stahremberg landkomturnak, Johann Solanus Späth von Zwiefalten komturnak és Christoph Heinrich Kyau lovagrendi főpapnak is értékes ajándékokat (hátasló, fejőstehén, csikó, bárány) adjanak át. A jászkunsági kerületi kapitányok abban reménykedtek - s nem is alaptalanul -, hogy a lovagrendi szemlék és adóösszeírások alkalmával eltekintenek a királyi kisebb haszonvételek (regalia minora) számbavételétől, s így kevesebb földesúri árendát kell fizetniük. S valóban, az 1720-as évek közepétől alig emelkedett az árenda összege. Ebben szerepe volt az 1724-26. évi jászkunsági lázongásnak is.

A Jászkun Kerület földesúri adója 1726-ban 22 201 rajnai Ft 30 kr volt, s 1731-ig is csak 25 501 r.Ft-ra tudták felemelni.¹⁷ Ez az árenda-összeg lovagrendi viszonylatban nem volt túlságosan jelentős, hiszen a 11 lovagrendi tartomány évi földesúri jövedelme átlag 1,8 millió és 2 millió r.Ft között mozgott a 18. század első felében.¹⁸ Ráadásul a Jászkun Kerület megvásárlásába 1702-ben befektetett 500 000 r.Ft tőkének még a 6 %-át sem érte el ez a jászkunsági árenda-összeg. Ennél sokkal kedvezőbb befektetési lehetőség adódott számára, amikor az Udvari Kamara útján eladta a Jászkun Kerület tulajdonát a Pesti Invalidus Háznak, mint intézményi földesúrnak.¹⁹

A 18. század első negyedében is sok pénze volt a Német Lovagrendnek, s ebből bőven jutott a lovagrendi Osztrák Rendtartomány művészeti értékeinek gyarapítására, így a Deutschordens-Haus átalakítására is. Nézzük meg ezt közelebbről !

Ha manapság Bécsben a Kärtner-Strasse elegáns sétálóutcájából kimegyünk a Graben műemlékekkel és tarka üzletekkel zsúfolt térségébe, elsősorban a Szentháromság-oszlop 21 méter magas emlékműve tűnik fel. Ettől jobbra haladva mindjárt beérkezünk a Singer-Strasse jóval keskenyebb utcájába, ahol a 7.szám alatt a Német Lovagrend templomát és épületegyüttesét találjuk, amely szinte belesimul az itt elhelyezkedő többemeletes épületeinek a sorába. E háromemeletes épületegyüttesnek két, az utcára nyíló kapubejárata van, s ezek elvezetnek a hosszan elnyúló, két hatalmas hátsó udvarba. Az épülettömb két szárnya között foglal helyet a Singerstrasse-ra néző főhomlokzattal a barokk lovagrendi templom.

Ez az épülettömb a 17. század utolsó harmadában, egészen az 1720-as évekig reneszánsz s részben gótikus stílusú külsőt mutatott. Martinelli 1720-ban a lovagrendi kancellária, illetve Stahremberg landkomtur engedélye alapján kapott megbízást arra, hogy ezt a reneszánsz épülettömböt barokk stílusú épületelemekkel és ornamentikával teljesen építse át úgy, hogy a templom és a két épületszárnyon elhelyezkedő lovagrendi rendház a

¹⁶Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága. 1731-1745. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992. 62-63.old.

Továbbá: Uő: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején, 1702-1731. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979. 49., 159. Ilyen szállítmányok érkeztek még Freudenthalba is.

¹⁷DOZA U. 155/3. Rechnungen über die eingegangenen Arenda-Gelder in den Jahren 1726. inclusive, dann 1728.

¹⁸Hoffmann Hans Hubert: Der Staat des Deutschmeisters. Studien zur einer Geschichte des Deutschen Ordens in Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation. München, 1964. 309.old. Pl. a Frank Rendtartományhoz tartozó Kapfenburg-uradalom évi földesúri jövedelme 210 000 r.Ft-ra, a Nürnberg-uradalom pedig 192 773 r.Ft-ra rúgott. Ezekhez képest a jászkun territorium földesúri adója valóban csekély volt.

¹⁹Hoffmanz-und Hofkammer-Archiv, Wien. A továbbiakban: HFHKA. 1731. Rote Nr.644. f.695. Contractus, 26. April 1731. "Nos Carolus Sextus..." Registriert Király mp. 16. Maj. 1731.

szimmetria szabályai szerint simuljon bele a Singerstrasse felőli főhomlokzatba és az utcaképbe.²⁰

Martinelli a templom és a rendház barokkosítását és egyben megnagyobbítását úgy oldotta meg, hogy a templom korábbi gótikus tornyát egy emelettel magasította és barokk kupolával látta el. A templom négy gótikus, keskeny sávú ablakai közül egyet befalaztak és a megmaradtak fölé, az így nyert orommezőn egy háromszögletű homlokzati részt, timpanont helyeztek el, amelyen szobrászati díszek foglaltak helyet.

A templom bejárati folyosóját és lépcsőrendszerét barokk díszítőelemekkel látták el. Martinelli számára ez nem volt újszerű feladat, hiszen éppen egy évvel korábban, 1719-ben vállalta el gr.Csáky Imre kalocsai érsek megbízása alapján, hogy a Villánytól délre fekvő Magyarbóly korábban lerombolt uradalmi kastélyát és templomát a barokk stílus szabályai szerint - "ad regulas architectonicas recentiores" - építse fel.²¹ Ámbár Bécs és Magyarbóly egymástól messze van, de ez utóbbi területén éppen átmegy a lovagrendi várerődhez, a Dráva menti Eszékhez vezető útvonal. Ez a két nagyszabású s párhuzamosan végzett építkezés részünkre azt az eredményt is meghozta, hogy mindkét átalakítás során sajátosan magyar barokk díszítőelemek is megjelentek főként a berendezésekben. Amellett, hogy Martinelli a gótikusan szögletes falakat kívül-belül legömbölyítette, kifinomult ízléssel, gyöngéd érzékkel úgy alakította át, hogy "a négyszög körösítése", tehát a gótika és a barokk stíluselemek harmonikus összetételével különlegesen szép épületegyüttes jött létre. A templom belseje valóságos ékszerárlat képét idézi fel bennünk. A templomhajó előtere és a hajó a mellékoltárokkal kissé talán túldíszítettek is. A szentélyben a centrális belső tér fenséges látványt nyújt a gótikus eredetű szárnyas oltárral együtt. Gyönyörű talapzatán három osztatú oltárképek láthatóak. A szárnyasoltár fölött hatalmas oltárkép függ, amely II.András magyar király és Gertrud meránói hercegnő házasságából született, s később szentté avatott Erzsébet megkoronázását ábrázolja. Szent Erzsébet volt e lovagrendi templom névadója, s a magyarok iránti különleges megtiszteltetés az, hogy magyar nyelvű istentiszteletet Bécsben csak itt tartanak. Ebben talán része volt annak is, hogy a magyarországi Jászkun Kerület 1702 és 1731 között a Német Lovagrend földesúri tulajdonához tartozott, ha szabad e helyütt társadalomtörténeti vonatkozásokra is hivatkoznunk. Ez a közel háromévtizedes földesúri függőség - amellett hogy megismertette a magyarokat s ezen belül a jászkunságiakat a fehér taláron, másrészt a szintén fehér katonai köpenyen fekete keresztet viselő lovagokkal mint adóbehajtókkal is²² - a lakosság szabadság és függetlenség utáni vágyát, barokkos optimista öntudatát érlelte és a társadalmi összefogás erőforrásaira is ráirányította a közfigyelmet.

Efféle kis kitérő kapcsán láthatjuk, hogy e lovagrendi templom főoltárképe mennyi gondolatot ébreszthet. Bizonyosan vannak ezen épületegyüttesnek még olyan létesítményei, amelyek ugyan nem építészeti minőséggel, hanem e rendház udvari és emeleti alkotásaival, valamint intézményeivel keltik fel érdeklődésüket. Ilyen létesítmény elsősorban az egyik udvarról nyíló épületszárny első emeletén elhelyezett klauzurás lovagrendi levéltár, teljes nevén: a Német Lovagrend Központi Levéltára (Deutsch-Ordens-Zentral-Archiv=DOZA), ahol a hatalmas 11 lovagrendi provincia levéltári iratanyaga külön-külön is tanulmányozható.²³ Számunkra különösen fontos e levéltár magyar vonatkozású iratanyaga, amely 18 kartonköteggben van elhelyezve és 37 fondban van összegyűjtve. Ez a gyűjtemény

²⁰V.o. Ember M.i.m.165. Tehát nagyszabású átépítésről volt szó. A rendház egyik udvari szárnyépülete a Stephansplatz felé fordul.

²¹Szeekfű Gyula: Magyar történet. IV.k. Budapest, 1939. 404.o. Gr.Csáky Imre később Nagyvárad érseki adminisztrátora és érseke. A híres barokk stílusú magyar építető főpapok sorába tartozott.

²²Fehér talárja baloldali mellrészén fekete keresztrel a lovagrendi pap (Deutschordenspriester), kezében a nagy breviárium, szintén fehér köpenyén a fekete keresztrel, oldalán a lovagi karddal a lovagrendi katona (Deutschordensritter).

²³ Jó előzetes ismertetést nyújthat a Német Lovagrendről a "Vom Ursprung bis zur Gegenwart" (10/80/110. - S) című kiadvány, amely kapható a levéltárban: Sekretariat d.Hochmeisters. A-1010 Wien, Singerstrasse 7. A levéltár igazgatója Pater Dr.Bernhard Demel OT (Ordinate Theutonicorum). Ugyanitt tanulmányozhatóak a "Deutscher Orden" című folyóirat, valamint a "Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens" című, a Lovagrend történetével foglalkozó könyvek és kiadványok is.

a DOZA Wien, Abteilung Ungarn címet viseli.²⁴ Ez a levéltári anyag döntő többségében a Jászkun Kerület 1702 és 1731 közötti történetére vonatkozik. Magam sok éven át dolgoztam benne.²⁵

Martinelli és építészeti szakemberei, valamint lovagrendi szaktanácsadói sokoldalúságát dicséri, hogy az épületblokkban igen alkalmas, szintén klauzúrás épületrészt alakítottak ki a lovagrendi kincstár (Schatzkammer des Deutschen Ordens) és az éremgyűjtemény (Münzsammlung) elhelyezésére. Ez a részleg az épülettömb első udvarának első lépcsőházán át található meg. Középkori és újkori eredetű műkincsekben és ritkaságszámba menő érmekben igen gazdag gyűjteményei valóságos ékszertárlatnak nevezhetőek. Állandó kiállítását sokan felkeresik. Bár a csodálatos és minden művészettörténeti szépséget felmutató Stephans dómhoz képest a barokk lovagrendi épületegyüttes az átlagember számára nem túlságosan érdekes, de ha valaki belülről is megismeri, felejthetetlen élményt nyújt.²⁶

Martinelli a Pesti Invalidus Ház építője

Ha ma Budapesten, a Belvárosban a Martinelli térről elindulunk és betérünk a Városház utcába, mindjárt szemünkbe tűnik az a háromemeletes, gazdag barokk ornamentikájú, műemléki főhomlokzattal rendelkező, monumentális épülettömb, amelyet sokan Martinelli-palotának is neveznek. Ez a négy tágas udvart körülfogó, quadrumos építmény, első intézményi nevén: a Pesti Invalidus Ház, ma Budapest Főváros Központi Városháza (Budapest, V. ker. Városház u. 9-11.) 39700 négyzetméter alapterületen fekszik. Az építkezés megkezdéséhez szükséges 157 000 rajnai Ft alaptókéét 1692-ben a századik életévében járó Szécsényi György esztergomi érsek helyezte el az esztergomi káptalannál.²⁷ Annak ellenére, hogy a háborús események következtében nagy mértékben megnövekedett a sebesült és a rokkant katonák száma, s megfelelő ellátásukról a főhatóságok nem tudtak gondoskodni, a Pesti Invalidus Ház építése csak 24 évi késedelemmel indulhatott meg. Ennek az volt az oka, hogy a császári Udvari Kamara ezt az alapítványi összeget is részben a közvetlen fegyverkezési és a hadikiadásokra, részben pedig a Jászkun Kerület törvényellenes megvásárolására fordította a Német Lovagrend javára.²⁸ Ezért az építkezés csak 1716-ban kezdődhetett meg, de még nem Martinelli, hanem Hölbling János budai építőmester (1660-1736) és Fortunato de Prati (1682-1738) szintén Budán működő építész-mérnök nagyszerű tervei alapján. 1716. augusztus 2-án helyezték el az építkezés alapkövét, a közvetlen szomszédságban lévő Szervita Rend (Ordo Servorum Beatae Virginis Mariae) előjárója pedig néhány megszentelt ereklyét helyezett el az alapba épített ereklyetartóban. Nagy erővel és gyors ütemben haladt az alapozás munkája a közel másfél méteres épületfalakkal rendelkező épülettömb számára. Annak ellenére, hogy 1722 végéig még csak 48 500 rajnai Ft-ot ruháztak be az építkezésbe, s még csak az épület első emelete készült el, az Udvari Haditanács alá rendelt Udvari Commissio, amelynek az elnöke gr. Althann lovassági tábornok, az Udvari Kamara belső titkos tanácsosa volt, évente csupán csekély összeget utalványozott az építkezés továbbfolytatására.²⁹

Az építkezés folytatásához szükséges anyagi feltételek lassanként mégis létrejöttek. 1726-ban Miksa hannoveri herceg (Prinz Maximilian von Hannover), bajor választófejedelem végrendeletileg 125 000 rajnai Ft értékű vagyont bocsátott az invalidus alap rendelkezésére

²⁴DOZA Wien, Ungarn Abteilung, DOZA U 155/1-től az U 172/5-ig.

²⁵L. Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága... c.monográfiát!

²⁶Martinellinek az ide vonatkozó tervei, költségvetése és elszámolása, valamint a barokk átépítés és a belső berendezés részletes ismertetése újabb levéltári kutatómunkát igényelnek.

²⁷DOZA U 164/1. Über die Szechenysche Foundation... Der Szechenysche Stift-Brief de Dato Pressburg den 24-ten Jänner 1692. als nämlich der Erste auf das Armenhaus zu Pressburg per 180 000 Rh.G. und der Andere vor das Soldaten-Spital zu Pest per 157 000 Rh.G.

²⁸Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején (1702-1731). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 51-54.

²⁹KA Inv. 1722. Nr.11. 1722. október. Gr. Joseph Heinrich Daun altábornagy jelentése hg. August Keresztély hercegprímáshoz.

részben ingatlanokban és készpénzben, részben pedig értékes ingóságokban.³⁰ Ezt követően Savoyai, az Udvari Haditanács elnöke azt javasolta, hogy az "örökös tartományok valamennyi rokkantja számára Pesten létesüljön egy 4 000 személy befogadására és ellátására alkalmas, többemeletes invalidus ház. Tehát az építkezést mindenképpen tovább kell folytatni. Ennek érdekében elrendelte, hogy a Magyar Királyság és Erdély területén elhelyezett 36 császári-királyi ezred minden katonája havonta 1, azaz egy krajcárral járuljon hozzá a pesti építkezési alap növeléséhez, azután, hogy a nőtlen, a feleség és gyermek-örökös nélkül elhunyt tisztek 3 havi illetményét, továbbá a különböző jötevek helység és hely megjelölése nélküli végrendeleti adományait, végül a katonai kihágásokat illető pénzbírságokat ezredenként összesítsék és utalják át az épülő Pesti Invalidus Ház építési pénztára (Bau-Cassa) címére. 1728. január 1-től 1731.május 1-éig összesen 172 000 rajnai Ft érkezett az ezredektől az invalidus-alapba. Mindezek lehetővé tették az építkezés továbbfolytatását.³¹

Martinelli egy bécsi pallér kíséretében 1727. december 9-től 24-ig alaposan megvizsgálta a még harmadában sem kész építményt. Úgy találta, hogy az alapok, a másfél méter vastag alapfalak és a már felépített részek olyan erősek, hogy azok mindenütt elbírnak háromemeletnyi építkezést, amely alkalmas lehet 4 000 személy befogadására. Egy évi megfelelő munkával el lehet érni, hogy az épületben 150-200 főnyi rokkantat - hozzátartozóikkal együtt el lehet helyezni. Az Althann számára készített jelentésében³² részletesen felsorolja az építkezéshez szükséges munkaerő létszámát (vezető és beosztott építésszek, szakiparosok és munkások), kiemelve, hogy a vezető-kőműveseket, ács-, kőfaragó-, asztalos- és lakatosipari szakembereket Bécsből szerződtesse az Udvari Commissio. Az építőanyagok helyben és Budáról beszerezhetőek, téglá- és mészégetők vannak, a meglévő kutak nem elég mélyek, újabbakat kell fúrni, hogy a meggyorsított építkezéshez elegendő víz legyen. Javasolta, hogy a 150 ölnyire lévő Dunához egy főcsatorna épüljön ki részben a szennyvíz elvezetése, részben a szállítás olcsóbbá tétele érdekében.

Martinelli javaslatait az Udvari Commissio - a Dunáig vezető főcsatorna és útvonal létrehozásának kivételével - elfogadta. 1728. januárjában nagy lendülettel haladt előre az épülettömb továbbépítése, sőt a már kész belső épületrészek felszerelése, berendezése és lakhatóvá tétele is. 1728. május 1-étől kezdődően nyilvánították az épületet Pesti Invalidus Háznak, ekkor történt meg a létesítmény intézményesítése.³³ Ha nem is egy éven belül, Martinelli szavaival "in einem Jahr fertigigt werden", de a következő év, 1729 szeptemberében Érsekújvárról 300 invalidus katona beköltözött a Pesti Invalidus Háza.³⁴

1731 szeptemberében már 15 nagyméretű, 40-50 személyes legénységi szoba állt rendelkezésre. Mindegyikből 5 hálófülke nyílt, ezek közül 2 a nős altisztek, 3 pedig a nős közlegény állományú házastársak részére volt berendezve. Mindegyik hálófülkében 2 kétszemélyes ágyat helyeztek el. Külön szobákban helyezték el a kisleányokat, akik csak 13 éves korukig maradhattak az intézményben, ismét másik szobában a fiúkat, akik 15 éves korukig kaptak szállást. Az előbbiekhöz női, az utóbbiakhoz férfi felügyelőt osztottak be. A továbbiakban mind a leányok, mind a fiúk a városban jómódú iparosoknál helyezkedhettek el és ott folytathatták iskolai tanulmányaikat vagy kisegítőmunkát vállalhattak a Pesti Invalidus Házban is. A tisztek részére - akár feleséggel és gyermekkel érkeztek, tehát nőtlenek vagy

³⁰HFHKA 1745. Rote Nr 704. f.27-31. Inventarium, deren das Löbliche Institutum Militar Invaliden Hauses zu Pest betreffenden Kapitalien, Foundationen und übrigen Dokumenten bis ultro Decembris 1745. Kapitalien in Wiener Stadt-Banco.

³¹KA Inv. 1731. Nr. 399. f.1. Pro Nota. Die in Königreich Ungarn et partibus annexis stehende Regimenten haben von 3 vorigen Jahren a conto der 1728-29. jährigen Verpflegung... Továbbá: Hadtörténelmi Közlemények, Budapest, 1987. 243-244.

³²KA Inv.1727.Nr.60.f.2-5. Demnach von Euer Hochlöblichen Königlichen Kayserlichen Hof-Commission...in selbiger enthaltene Puncta...

³³HFHKA 1741. Rote Nr.760.f.289. "...die Invaliden von ersten Maj. 1728., als von welchen dato das Institutum anfanget, in die lebenslängliche Verpflegung und Besorgung angenommen worden.

³⁴KA Inv. 1731. Nr. 500. Instruktion. Szervezeti szabályzat.

özvegyek voltak - külön-külön egyszobás hálófülkés kis lakások álltak rendelkezésre, térítésmentesen.

1732-ben nagy erővel folyt az építkezés, különösen nagy gondot fordítottak a Városház utcára néző főhomlokzati részek és a Szent Györgyről elnevezett, szép templom felépítésére. Ennek főhomlokzati pártafalát, a templom főoltárának és szószékének terveit Martinelli, a főoltár Szent Flórián, Szent György, Szent Sebestyén és Szent Mór faszobrait és a szószék famodelljét Johann Thenny (1688-1754) híres bécsi szobrász készítette el. Ezek a tervek csak 3-4 év múlva készültek el Conti Lipót Antal (1708-1773), Joseph Oblasser (1707-1746) és Johann Christoph Mader (1697-1761) művészi kivitelezése során. 1736 nyarán készült el a főhomlokzati rész középső oszlopos főkapu-bejárata is, amely az épületegyüttes templomába vezetett. E bejárat timpanonjában helyezték el a rézből készült, aranyozott sugarakkal övezett istenszemet (Tympanon mit dem Auge des Gottes).

A Pesti Invalidus Ház déli épületszárnyának első emeleti részébe 1733. április végén beköltözött az Irgalmas Rend (Ordo Fratrum Misericordiae Sancti Joannis de Deo) P. Ernestus Herbst vicarius vezetésével. Közöttük volt két felszentelt pap, két seborvos, egy gyógyszerész és egy segédgyógyszerész. Így szerzetesi konvent jött létre, amelynek elhelyezésére szükség volt papi lakásokra, állandó biztonságot nyújtó rezidenciára. Az irgalmasrendiek jogállását, feladatait és kötelességeit 17 cikkelyből álló szerződésben rögzítették.³⁵

Mivel az intézmény személyi állománya 1734-ben már 1125 főnyire emelkedett, s ebből katonai állományú 879 fő volt, 123 feleség és ugyancsak 123 gyermek, ugyanakkor a fekvő betegek száma 35 főnyire növekedett, ezért több betegszobát kellett berendezni, külön a nők és a férfiak számára is. A szerzetesi rezidencia alatti földszinti helyiségben létrehozták a gyógyszerteret, amelynek a mai Gerlóczy utcára nyíló bejárati ajtaja felett az irgalmasrendiek címerének egyik eleme, a gránátalmavirág és gyümölcs kőből faragott és festett képe díszelgett. Az irgalmasrendiek azért választották ezt címerül, mert rendjük megalapítója, Istenes Szent János (1495-1550) az andaluziai Granadában született, s rendjüket Granados-rendnek (Gránátos) is hívták, Pesten ezt az utcát évtizedekig Gránátos utcának nevezték.³⁶

1735 és 1738 között az épülettömb főhomlokzati, valamint a középső és az oldalszárnyak épületei fő vonásaiban elkészültek, s ezzel létrejött a két négyszögbe zárt udvar. A templom belsejének kiképzése, berendezéseinek helyreállítása, valamint a harangok és a toronyóra elhelyezése már a kész templom képét nyújtotta. Itt az első misét 1735. október 23-án tartották az irgalmasrendiek a Pesti Invalidus Ház személyi állománya részére.³⁷ Az eredeti terv szerinti harmadik és negyedik udvart határoló épületszárnyak felépítése a városfal erődjelleget megőrzése és a különböző tulajdonjogi viták miatt teljes egészében nem valósulhatott meg. Martinelli mindezek ellenére is ragaszkodott a 4000 személy részére megfelelő, négyudvaros épülettömb kivitelezéséhez, mert eddig legfeljebb csak 2000 invalidus elhelyezését tudták biztosítani. Azonban e nagyszerű terv legfőbb pártfogója, Savoyai Jenő 1736 óta már nem volt az élők sorában, s az Udvari Haditanács a három évig tartó vesztes török háborúk miatt pénzügyi csődbe jutott. Ráadásul az Udvari Kamara már 1739-ben 40 000 rajnai Ft kölcsönt vett fel a Pesti Invalidus Ház alapítványi összegéből.³⁸ Amikor 1740. december 16-án a porosz hadsereg betört Sziléziába, s megindult az osztrák örökösödési háború, egyre reménytelenebbé vált az intézmény további építése. Martinelli 1741 áprilisában a Nesselrode tábornokhoz intézett kérelmében már csak arra kérhetett engedélyt, hogy a már félig kész három invalidus terem belső munkálatait és

³⁵KA Inv. 1732. Nr. 120. f.3-17. Wien den 27. April. 1732. Der förmliche Kontrakt. Továbbá: 1733. Nr.128., f.46-47. Extrakt.

³⁶Brian ODonnell O.H.: St. John of God Brothers. Manuscript. Budapest, 1989. december 5.

³⁷V.ö. Schoen, i.m. 30. Liber Diarii.

³⁸HFHKA Ung.rote Nr. 732.f.504-505. Königliche Schuldverschreibung pro 40 000 Rh G., welche von dem Pesterischen Invaliden Haus antizipiert worden, mehr diesfalls an die Bankalität untern 28. Martii. Wien, den 18. März 1739. Ez az összeg éppen elég lett volna az intézmény egy évi fenntartási költségeire. Ugyanakkor a Jász kun Kerület ezekben az években évente 34-35 000 rajnai Ft-ot fizetett földesúri árenda címén a Pesti Invalidus Háznak. Állami vagy hadiadó címén azonban ennél többet, évente 37 000 r.Ft-ot.

berendezését kiegészíthesse.³⁹Nesselrode értesítette az intézmény parancsnokát, Hermann Freiherr von Rump ezredest, hogy az intézmény személyi állományának létszámát tekintse tartósnak, újabb rokkantakat már nem fogadhatnak. Legfeljebb csak létszámcsökkenés (felgyógyulás, dezertálás és elhalálozás) esetében vehetnek fel újabbakat. Mindezek ellenére, főként a sziléziai háborúk idejében jelentősen emelkedett az intézmény személyi állományának a létszáma: 1742 szeptemberében 1559 fő, ebből 129 feleség és 79 kiskorú gyermek, 1743-ban 1566 fő, ebből 131 feleség és 84 gyermek, 1744-ben 2158 fő, ebből 162 feleség és 111 gyermek, 1745-ben 2186 fő, ebből 177 feleség és 122 gyermek, 1746-ban 2452 fő, ebből 228 feleség és 127 gyermek kapott elhelyezést és ellátást a Pesti Invalidus Házban.⁴⁰

Noha az osztrák örökösödési háború idejében a gyógyult invalidus katonák közül kevesen kerültek ki az emberpusztító sziléziai táborokba, de az ország különböző helyőrségeibe egyre több invalidust helyeztek ki tartós szolgálatra: így 1741-ben még csak 598 főt, 1742-ben 688 főt, 1743-ban 708, 1744-ben 875 és 1746-ban már 1058 főt.⁴¹ Ezért a halálzási arányszámok is emelkedtek, következésképpen éppen ezért növekedett az özvegyen maradt feleségek és az árván maradt gyermekek száma a Pesti Invalidus Házban.

Annak, hogy 1742-ben Martinelli az építkezést kénytelen volt abbahagyni a bécsi főhatóságok rendelkezése szerint, igen súlyos következményei voltak, s ezeket Martinelli is kénytelen volt tudomásul venni. Ez azonban semmit sem von le építészeti elkötelezettségének képzőművészeti értékeiből.

A Jászkun Kerület Székháza Jászberényben

Amikor a Jászkun Kerület új földesura, a Pesti Invalidus Ház bécsi Udvari Commissioja 1731. március 4-én szerződést kötött Mikovinyi Sámuel udvari kamarai mérnökkel és hivatásos térképkészítővel, hogy a Jászkun Kerületről - mindhárom kerületről külön-külön és e hármat egybefoglalva - részletes térképet készítsen ⁴², e híres térképkészítő természetesen még nem rajzolhatta meg a Székház képét a város távlati ábrázolásában. Mikovinyi a szerződésben előírt földmérést és a hozzátartozó térképeket 1731-ben el is készítette, de az 1735-ben építeni kezdett Székház helyén csupán egy átlagos, földszintes lakóház körvonalait látjuk.⁴³ A jászkunsági földesúri főhatóság, az Udvari Commissio már 1731 júniusában kezdeményezte, hogy a Jászkun Kerületben - Jászberényben, Karcagújszálláson és Kiskunhalason egy-egy katonai jellegű, voltaképpen három uradalmi földesúri Székház épüljön fel a kerületekben elhelyezett császári-királyi ezredek elszállásolása és a "rebellis" jászkunsági lakosság féken tartása céljából.⁴⁴Báró

³⁹KA Inv. 1741. Nr. 111.f.21-29. Martinelli Baumeister nach seiner Retours von Pest seine Baurelation. Wien, den 30.Ápril.1741.

⁴⁰KA Inv. 1742. Nr.365. Monats-Tabelle. 1742.Sept.
1743. Nr.356. Monats-Tabelle, 1743.Aug.
1744. Nr. 21.Kranken-Rapport, 1745.Dec.
1745. Nr.5. Monats-Tabelle. 1745. Dec.
1746. Nr. 148.Monats-Tabelle. 1746. Juni.

⁴¹KA Inv. 1740-1746. ugyanott. A tartós kihelyezésre igénybe vett helységek: Buda, Esztergom, Székesfehérvár, Csepel-sziget, Dunavecse, Eger, Baja, Szolnok. Továbbá 1743-ig a Jászkun Kerület is.

⁴²Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv, Invaliden-Amt Register: a továbbiakban KA Inv. 1731. Nr.39.f.3. Exped. Wienn den 4. Martii 1731. Demnach Samuel Mikoviny sich anerbothen und versprochen für die in Pesterischen Invaliden Haus Geschäft angeordnete Käyserliche Hofcommission die in den Königreich Hungarn belegener Districtus Majoris et Minoris Cumaniae, dann Jassigum et Philistheorum geometrice aufzunehmen und in Mappas zubringen...

⁴³Bendeffy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei. Különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. Budapest, 1976. I.k.206. Mikoviny (1700-1750) a hazai tudományos térképészet első kiváló képviselője, a jénai egyetemen tanult. 1725-ben Pozsony vármegye hiteles mérnöke, 1729-ben a császári Hofkammer hivatásos mérnöke volt. Fő munkája: "Epistola de Methodo Concinnandarum Mapparum..." című műve. A Jászkun Kerület térképeit sokáig kéziratok térképek maradtak, majd 1735-ben jelentek meg Beél Mátyás: Notitia Hungariae novae Historico-geographica című könyvében.

⁴⁴KA Inv. 1731. Nr.216. f.1.Was Euer Hochgräf. Excellenz unteren 5.dieses zu Ende lauffenden Monaths Junii an Herrn Kriegs-Commissario Fuchs wegen Erbauung einiger Cassernen ergehen lassen..Továbbá:

Orczy István földesúri adminisztrátor és Franz Joseph Fuchs, a Pesti Invalidus Ház hadbiztosa szemlét tartottak a Jászkun Kerületben és arra a meggyőződésre jutottak, hogy az Udvari Commissionak, közelebbről gr.Gundacker von Althann tábornok-elnöknek terve a három Székház építését illetően nem valósítható meg az érintett három jászkunsági mezőváros előjáróságának ellenállása következtében. Althann halála után, 1733-ban Johann Herrmann Franz von Nesselrode tábornok hadbiztos, az Udvari Haditanács titkos tanácsosa örökölte a Commissio elnöki tiszttségét, s közben Orczy is lemondott földesúri adminisztrátori tisztségéről, s utóda Podhradszky György lett, aki ezt megelőzően Szeged szabad királyi város főjegyzője volt.⁴⁵

Az új adminisztrátor előbb a nagykunsági Kunmadarasra, illetve Karcagújszállásra költözött, majd innen hamarosan - miután számolnia kellett a többszörös költözés során elviselt károsodásaival is - Jászberénybe érkezett, ahol részére nem tudtak lakóházat biztosítani. Ideiglenesen elhelyezték az 1730-ban a beszállásolt katonaság és a tisztek részére épült vendégfogadóban.⁴⁶ Ezzel azonban nem volt elégedett, mert nem volt kertje és a gazdasági melléképületek elhelyezésére alkalmas udvara sem. Ettől fogva ragaszkodott ahhoz, hogy Jászberényben épüljön fel egy központi kerületi Székház, mert ott elhelyezhető volna az egész földesúri tisztikar (adminisztrátor, összkerületi alkapitány, jászkunsági kerületi kapitány, földesúri titkár és ügyész, továbbá a főadószedő is). Innen aztán könnyen ellenőrizhető volna az összkerületi közgyűlések révén az egész jászkunsági gazdálkodás és a földesúri adóztatás végrehajtása.

Miközben az új adminisztrátor ezt a tervet úton-útfélen hangoztatta, hozzátevé, hogy a Pesti Invalidus Ház előbb-utóbb kilenc allodiumot fog létesíteni a Jászkun Kerületben és megkezdi a földesúri kilencedszedést is, nem törődött azzal, hogy ezúton mekkora ellenállásba ütközik. S amikor a Jász Kerület választott kerületi kapitánya, id.Molnár Mihály (1731-től 1735-ig viselte ezt a tisztséget) a Pesti Invalidus Ház parancsnokától, Franz Leopold von Hohenhau ezredestől és hadbiztosától: Johann Gaspar Huebertől is értesült arról, hogy az összkerületi Székház építésének tervét a földesúri főhatóság is támogatja, a Jász Kerület választott előjárói keményen felleptek az ilyenféle földesúri tervek megvalósítása ellen. Hamarosan már arról is értesültek, hogy a Pesti Invalidus Ház a "felséges Dominium" részére Jászberényben egy nagy épületet akar építtetni, a követ Gyöngyösről és a Mátrából, az építőfát, a szálát Szolnokról, a nevezetes só-és faanyag-raktárakból ingyen fuvarban akarja szállíttatni. Ezért az 1733. november 21-i jász kerületi közgyűlésen határozatokat hoztak az építőanyagok szállítási költségeit illetően: "Ha ezen munka elkezdődne... egy négyökrös szekértől és a mellette lévő szolgabéres munkájától naponként 1 Forint 25 Dénár esne, de mivel egy nap, úgy mint az üresen való felmenetelben, eő-Felséghe részéről - ámbár a Gazda fogyatkozására is - haszontalanul láttatik elmúlni, ezért két napra egy négyökrös szekereztől 1 Forint 77 Dénár fizetés rendeltetett és végeztetett...Szolnokról a város részére a serfőző is két szálátul három Márjást (1 Márjás=17 krajcár=30 dénár) szokott fizetni".⁴⁷ A kerületi vezetők ekkor még arra gondoltak, hogy a földesúr a saját költségén vállalja a Székház építését.

A jászkunsági előjárók időközben arról győződtek meg, hogy a Pesti Invalidus Ház főhatósága törvénytelenül, csupán földesúri joggal akarja sajátítani az összkerületi Székház építési telkét, sőt az építkezési költségeket is át akarja hárítani az adófizető jászkunsági lakosokra. Ez valójában akkor vált bizonyossá, amikor az Udvari Commissio, illetve a Pesti Invalidus Ház megbízására Martinelli elkészítette és Jászberényben is bemutatta az összkerületi Székház építésének tervét, mérnöki tervrajzát, valamint az építőanyagoknak, az építőmesterek munkájának és az összkidadásoknak a tervezetét. Ebből

Staatsarchiv, Wienn, Hoffinanz-und Hofkammierarchiv: a továbbiakban: SA Hoff.Ung.rote Nr.644. f.675-85. Contractus 26. April 1731. Specialem hanc saepefatiae Invalidorum Domui gratiam et facultatem impertimur, dicta in Bonis (in Districtu Jassigum et Cumanorum) tres Curias Residentiales et novem Allodia extruendi...f.680.

⁴⁵KA Inv. 1733. Nr. 175.f.1. 1733. június 3.

⁴⁶KA Inv. 1733. Nr.285. f.1."...den Schaden, so lang der Herr Podhradszky darinnen logieren werde, bonifizieren verlangen".

⁴⁷Jász-Nagykun-Szolnok megye Lt (JNKSZM), Jászberény It. Protocollum Decisionum Senatorialium 1724-1749. 208.p. 1733. november 21.

kitűnt, hogy a nagykiterjedésű építési telek vételára, valamint az ott meglévő lakóházak kisajátításának költségei nem szerepelnek a mérnöki terv költségvetésében.

Ilyen szempontból nézzük meg ezt az építőmérnöki tervezetet !

Az építőanyagoknak és a kiadásoknak a részletezése a jászberényi épületnek a felépítéséhez a róla készített alaprajzok szerint. Úgymint: egymás fölött két szint, az egyik a földfelszín alatt, az alulsó szintben - egyrészt a börtönök részére, másrészt a pincék részére elkészítve - 10,5 láb (1 láb=31,6 cm), tehát 3,32 méter belvilág magasságban. A ház első szintjét síkban a földfelszínttel, boltozatosan 11 láb magasra (3,48 m-re), a másik szintet kettős talpfa-padlóval szintén 11 láb magasra. Minden kéménynek nyíláslyukak, hogy ezek a padlástérből kivezessenek, az összes előterek, a konyhák és a folyosók egész padlóját téglával kikövezni, kívül és belül tisztán bevakolni: ehhez szükséges, amint következik:

Az építőmester munkája

172 öl (négyzetögl, 1 négyzetögl = 4 köbméter, tehát ez 688 köbméter)	
épületkő, ölenként a szállítással együtt 8 rajnai Ft	1 376
336 000 építő- és burkolótégla, ezre fuvarral 7 r.Ft	2 352
2 670 szekér homok, egyenként 24 krajcár	1 068
1 780 mérő (1 mérő = 62,5 liter) mész, á 34 kr.	1 008 40
300 öl (1 öl = 6 láb = 1,9 méter) állványzatfa-sor a nyílás-zárókhöz, ölenként 24 kr	120
36 mázsa vas a zárákhoz, lakatosmunkával á 9 r.Ft	324
A kőműveseknek, a tetőfedőknek a kézi munkákért, a pincékből és az alaptól a föld kiásásáért összesen	2 900
Összesen	9 148 40

Ácsmester munkája

A kettős talpfa-padlókhöz és a tetőszerkezethez szükséges	
850 szál törzsfá, egyenként 24 krajcár	340
8,5 öl ló-jászolrács, ölenként 45 krajcár	6 22
9 állványoszlop, egyenként 50 krajcár	7 39
9 öl csatorna-eresz, ölenként 35 krajcár	5 24
120 ablakdeszka-palló, egyenként 10,5 krajcár	21
45 köteg (1 köteg=30 db) zsindeyléc, kötegenként 1 r.Ft	45
90 000 szabványos zsindeyléc, ezrenként 1 r.Ft 33 kr.	139 30
Kereszt- és ácskapocs-szegekre	6
12 hajlékony deszka, egyenként 21 krajcár	4 12
3 000 nagy lécszeg, ezrenként 2 r.Ft 30 krajcár	27
13 000 közepes lécszeg, ezrenként 2 r.Ft	26
135 000 zsindeyléc-szeg, ezre 42 krajcár	94 30
Mindezeket feldolgozni, hogy a fuvardíj külön van	460
Összesen	1 162 37

Kőfaragó munka

24 ablakra a földszinthez, méretre: 3,5 láb széles világosításban (=110,6 cm), 4 láb (=126,4 cm) magas, á 4 r.Ft 30 krajcár	108
7 kőből való ajtótok, egy db 8 r.Ft	56
29 ablakra a felette lévő emeletre, egy 5 r.Ft 30 kr.	159 30
A kőből való kapufoglalathoz hosszú, keskeny kőalapzat és ami hozzá szükséges	120
4 kémény-kapu, egy-egy 3 r.Ft	12
50 kőlépcső lerakása, egy-egy 5 láb (158 cm) hosszú, egyenként 2 r.Ft, szállítás nélkül	100
Összesen	555 30

Asztalos munka

32 ajtóra, egyre-másra, mázolásal együtt á 6 r Ft 30 kr	208
53 ablaktok, egyre-másra, á 3 r. Ft	159
4 kéményajtóra, egyenként 1 r. Ft	4
130 padló-párnafára, szegek és lerakásuk á 1 r Ft 12 kr.	156
1 jól vasalt nagy-kapu készítése, kovácsolt szegekkel, szállítás nélkül	40
Összesen	567

Lakatos munkák

32 ajtóra, bekötéssel és zárákkal, egyenként 6 r. Ft	192
53 ablaktokra, megvasalással, egyenként 3 r Ft 15 kr.	166 15
4 kéményajtóra, egyenként 1 r. Ft 30 kr.	6

A főbejárati kapu megvasalására	25
Összesen	389 15
<i>Üveges munkák</i>	
53 ablakra beüvegezés, ólommal együtt, egy-egy 3 r. Ft 30 kr.	185,30
<i>Kályhás munka</i>	
11 kályhára és beállítására, egyenként 10 r.Ft	110
<i>Mennyezetburkolás</i>	
180 öl (1 négyszögöl = 1,9 négyzetméter) mennyezetvakolatra, egy ölhöz gipsz,mész,homok,drót,nád és szeg 1 r.Ft 30 kr.	270
Mindösszesen	12 388 32 kr
Anton Erhard Martinelli császári építőmester sk. ⁴⁸	

⁴⁸KA Inv.Hofkriegsrat, Reg.Inv. 1734. Nr.55.f.1-3.

Spezifikation der Materiellen und Umkosten zu Erbauung des Gebäudes zu Jasperin, nachdem darüber gemachten Grundrissen. Als 2 Stöcke aufeinander unter der Erden, in der hervordern Stock einerseits Gefängnissen zu machen, anderseits Keller, von 10,5 Schuck in Licht hoch, den ersten Stock zu ebener Erden durchaus zu Gewölbe von 11 Schuck hoch in Licht, den anderen Stock mit einen Diplpoden (Nota bene: Doppelboden - K. J.) bis 11 Schuck hoch in Licht, alle Rauchfang die notwendigen Löcher vor das hinaus zu fieren, alle Vorhäuser, Kucheln, Gang sodann mit Ziegel zu pflastern, in und auswendig sauber zu verputzen, darzu ist vonnoth, wie folgt: als

Baumeisters Arbeith

	RG	kr
Mauer-Stein 172 Klafter, die Klafter sambt der Fuhre 8 RG	1 396	
Mauer-Gewölb und Pflaster Ziegel 336 000, das Tausend sambt der Fuhre		7
Reinisches Gulden		1 352
Sand 2 670 Fuhre, á 24 kr	1 068	
Kalkh 1 780 Metzen, den Metzen á 34 kr.	1 008	40
Lehrbaumreihe zu Schliessen 300 Klafter, á 24 kr.	120	
Eisen zu den Schliessen 36 Zenten sambt der Schlosser-Arbeith, á 9 RG		324
Vor die Handarbeith der Mauern und Dachwerkher, sambt Ausgrabung der Erden aus dem Fundament und Keller	2 900	
	9 148	40

Zimmer-Meister

Zu denen Dipl-Pöden seind vonnöthen 850 Stamm-Holz, einen á 24 kr		340
8,5 Klafter Rossbarn, einen Klafter á 45 kr	6	22
9 Stand-Säulen, einen á 51 kr	7	39
9 Klafter Rinnen, einen á 35 kr	5	24
120 Pietzer-Bankladen, einen á 10,5 kr	21	
45 Schilling Schindlatten, einen á 1 Rh G	45	
90 000 Ordinarii Schindl, einen 1 Rh G 33 kr		139 30
Vor Kreuzer- und Zweigel Nagel	6	
12 Schlauch-Laden, einen á 21 kr	4	12
3 000 grosse Latten-Nägel, á (Tausend) 2 Rh G 30 kr		7
13 000 mittlere Latten-Nägel, á (Tausend) 2 Rh G	26	
135 000 Schindl-Nägel, á (Tausend) 42 kr	94	30
Dieses Alles zuverarbeithen (dass Lohn-Fuhr ist extra)		460
	1 162	37

Steinmetz-Arbeith

Vor 24 Fenster zu ebener Erden 3,5 Schuck weith in Licht 4 Schuck hoch einen á 4 Rh G 30 kr	108	
Vor 7 stainere Thüren, eine á 8 Rh G		56
Vor 29 Fenster in obere Stock, ein á 5 Rh G 30 kr	159	30
Vor das Stainere Thor, stralfstain Pfeiler und Zoche was notwendig	120	
Vor 4 Camin-Thüre, einer á 5 Rh G	12	
Vor 50 Steigen Stösse, einer in der Lange 5 Schuck, á 2 Rh G - ohne Fuhr		100
	555	30

Tischler Arbeith

Vor 32 Thüren, eine in die andere, sambt Anstreichen á 6 Rh G 30 kr	208	
Vor 53 Fenster-Stöcke, vor ein in der andere 5 Rh G	159	
Vor 4 Camin-Thüre, eines á 1 Rh G		4
Vor 130 Fussdostl sambt Polsterholz-Nägel und legen, eine Dostl 1 Rh G 12 kr		156
Vor ein gutes ge-schaltes Thor zu machen, sambt Schlag-Nägel - ohne Fuhr		40
	567	

Schlosser

Elvileg itt is - mint a Pesti Invalidus Ház esetében - egy négyszögbe zárt, de egy-udvaros épülettömről van szó. Ennek a középső, mintegy másfél méternyire kiugró homlokzatrészén helyezték el a főkaput. Az oromzatot eredetileg egy párkányokkal határolt háromszögletű orommező zárta le, ezen helyezték el a két női szobrot, a négy puttó gyermekalakot ábrázoló barokk szoborcsoportot, valamint a finoman cizellált, de azóta igen hányatott sorsú barokk körözsát.⁴⁹

Martinelli tervezete szerint e Székház főépületének hosszúsága 22 öl (1 öl=1,9 méter), tehát kb. 42 méter, szélessége 3 öl, tehát 5,70 méter. Van két oldalszárnya, ezek hosszúsága 8,5 öl, tehát 16,15 méter, szélessége 3 öl, tehát 5,70 méter. Így az épület Fő utcára néző teljes hosszúsága 74,30 méter volt. Ennek az oldalszárnyakkal kiegészült főépületnek a mögöttes részében, feltehetően szintén 74,30 méter hosszúságú területen helyezkedtek el az udvari melléképületek: istállók, fészerek, kocsiszínek és a raktárak.

Kétségtelen, hogy a Jászkun Kerület központi Székházának első épülete 1735 és 1741 között felépült. Az építkezésre előirányzott 12 388 r.Ft 32 krajcár viszonylag nem volt túl magas összeg, mert pl. a Jászkun Kerület 1734. évi földesúri árendája 33 910 r.Ft-ra, állami vagy hadiadója pedig a rendkívüli hadiadóval együtt 37 014 r.Ft 49 kr-ra emelkedett.

⁵⁰ Adott körülmények között a kerületi és a városi hatóságok semmiképpen nem mondhattak le az építési telek, a beruházó és az építető tulajdonjogáról az alig megtúrt intézményi földesuraság javára. Ezért a Pesti Invalidus Ház parancsnoksága és az Udvari Commissio elnöke, Nesselrode nem is adott írásbeli megbízást Martinellinek az építkezés kivitelezésére, bár az építkezés mérnöki tervezetét és költségvetését sem vonta vissza. Nyilvánvaló tehát - s ez a későbbi átépítések során bizonyossá is vált -, hogy az első építkezés Martinelli eredeti mérnöki tervei alapján, az ő hallgatóságos irányításával vagy közvetlen munkatársai⁵¹ közreműködésével 1735-ben megkezdődött. A tulajdonjogi viták ellenére a Jászkun Kerület mintegy saját költségen vállalta az építkezés kivitelezését, de hallani sem akart annak földesúri rezidencia vagy laktanya jellegéről. Viszont jól tudta, hogy a felépítendő Székházban elhelyezett közgyűlési teremre, a hivatalokra és az alagsori szintben kiépített börtöncellákra nagy szükség volna, továbbá hogy az oldalszárnyakon és a mögöttes udvari melléképületekben létesülő lakások és bérlemények révén az összkerületi házi pénztár (Cassa Domestica Districtualis) jövedelme is gyarapodnék.

1735. január 26-án tartott összkerületi közgyűlésen határozatba foglalták, hogy a Székház építéséhez szükséges "ingyen való munkát (gratuitus labores)" a kerületek között arányosan szétosztják. Évente így a Jász Kerületre 157 r.Ft, a Nagykun Kerületre 79 és a

Vor 32 Thüren, eine Thür sambt Band und Schloss 6 Rh G	192		
Vor 53 Fenster-Stöcke zubeschlagen, á 3 Rh G, 15 kr		166	15
Vor 4 Camin Thüre, á 1 Rh G 30 kr	6		
Vor das Haupt-Thor zubeschlagen	25		
	389	15	
<i>Glaser</i>			
Vor 53 Fenster zuverglassen sambt Bley, á 3 Rh G 30 kr		185	30
<i>Haffner</i>			
Vor 11 Öfen, sambt Aufsetzen, vor einen 10 Rh G	110		
<i>Stoukkateur</i>			
Vor 180 Klafter Stoukkatordecke, vor eine Klafter sambt Güps, Kalck, Sand, Draht, Rohr und Nägel, á 1 Rh G 30 kr	270		
Summen	12 388	32	

Anton Erhard Martinelli Kayserlicher Baumeister m. p.

⁴⁹V.ö. Koráromy József: Adatok Jászberény XV-XIX. századbeli építészetéhez. In: A Jászberényi Jász Múzeum Évkönyve, 1938-1943. Budapest, 1943. 164-168. old. Képek a Székházról és barokk díszítményeiről.

⁵⁰Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731-től 1745-ig. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992. 205-206.old.

⁵¹A.E.Martinelli egykori munkatársai: Fortunato de Prati mérnök (1682-1738), Johann Thenny szobrász (1688-1753), Lipót Antal Conti kőfaragó-mester (1708-1773), Johann Christoph Mader szobrász (1697-1761). A jászberényi Székház építésére vonatkozó építészeti, kőfaragói és szobrászati működésükről nincsenek adataink. V.ö.Rédei István: Jászberény műemlékei. Jászberény, 1992. 10-12.old. Ismert fényképek!

Kiskun Kerületre 77 r.Ft értékű közmunka jutott, hozzáteve, hogy ezt az adóelszámolások során Podhradszky földesúri adminisztrátor majd jóváírja.⁵² A kunságiak főként a Tokajból Szolnokra tutajokon leúsztatott és a kamarai raktárakban tárolt törzsfát és építő-szálfát szállították Jászberénybe, a jászági községek pedig a Gyöngyösről, a Püspökhátvanból és a Fülekről való építő-kő szállítását végezték el négyökrös szekereken.⁵³ A tulajdonjogot illető viták, végső soron a Jászkun Kerület ellenállásának és elszántságának az építkezés előrehaladásával párhuzamosan megvolt az eredménye is, amennyiben az Udvari Commissio sajátos módon mégis hozzájárult az építkezési költségekhez: 1735. augusztus 24-én a Pesti Invalidus Ház pénztára 2 267 r.Ft 40 krajcárt kiutalt a jászberényi épület költségeire - "pro sumptibus Jaszbereniensis Aedificii" - úgy, hogy ezt az összeget Strasser József összkerületi főadószedő levonhatta az 1734. évi földesúri árenda összegéből.⁵⁴

Molnár Mihály, a Jász Kerület kapitánya és utódai (1736-tól Kovács Ferenc, 1737-től Nagy Mátyás), főleg pedig Morvay Mihály összkerületi alkapitány (korábban Jászárokszállítás főjegyzője volt) nem könnyű feladatot teljesítettek, amikor a jászkunsági községek előljáráseit és adófizető lakosságát arról kellett meggyőzniük, hogy az építkezéshez a beruházásokat, a fuvarokat és a napszámos munkákat nem a földesuraság részére, hanem a város, illetve a kerületek javára kell teljesíteni. A kedélyek csak akkor csillapodtak le, amikor tudomást szereztek arról, hogy az Udvari Commissio elrendelte: a város építsen egy külön lakóházat Podhradszky adminisztrátor részére. Erre a célra kiutalt 2 000 r.Ft-ot, illetve engedélyezte, hogy ezt az összeget a város előző évi 5 300 r.Ft-os földesúri árendájából levonják. Ez a közönséges lakóház hamarosan fel is épült, s így Podhradszky végre kiköltözhetett bagázsijával együtt a költséges vendégfogadói bérlakásból.⁵⁵

Mivel a Székház tulajdonjogát illető dilemma az évek folyamán csak nem szűnt meg, s ráadásul párhuzamosan az új lakóház építése is folyamatban volt, Podhradszky zűrzavaros ügyekbe keveredett és számos esetben visszaélt tisztartói hatalmával a saját építkezési anyagainak szállítása és az építkezés során. Többek között pl. Jászárokszállítás 202 négyökrös szekérrel szállított építőanyagot 151 r.Ft 30 krajcár fuvar költséggel, amikor "a Fölséges Commissio Jászberényi Residentialis Házának építésére, nyári munka idején hetelő szekerek minden Helységekből munkára adigáltattanak (kényszerültek)", ezt a tisztartó nem írta jóvá a község adóelszámolása során.⁵⁶ A nagykunsági Kunszentmárton is panaszba foglalta, hogy "midőn a Fölséges Commissio Jászberényi Házához Helységünket követ hordani megrendelte, egy kocsiban való szép fekete kanca lovat ("praetensus equus in 30 Rh G") tekintetes Podhradszky uram megkedvellett", azonnal kifogatta a kocsiból és mindenféle térítés nélkül elvette. Ezek szerint e ló ára 30 r.Ft volt.⁵⁷

Az ilyenféle nehézségek közepette a jászberényi kerületi Székház építése lassan haladt előre. 1737-ben még nem volt beköltözhető része. A kerületi házipénztár költségfeljegyzési adatai arra utalnak, hogy az anyagbeszerzés, a szállítás és az építkezés üteme 1738-39-ben meggyorsult, de a következő években főként a Kunságban elterjedt pestisjárvány miatt visszaesett. Ugyanakkor Podhradszky a pestisben elhunyt, de a szerinte törvényes örökös nélkül maradt jászkunsági gazdák vagyonát (készpénz, állatállomány,

⁵²JNKSZ megyei Lt, Jászberény lt. Számadások 1226-55. Prothocollum Domesticum Extractum Summae Arendatione, Portionale Quanti et aliorum Repartitionum. Capsa I.Fasc. 6.Nr.26. Anno 1735. die 26. Januarii. In Generali Districtuum Jassigum et Cumanorum Congregatione in Oppido Jászberény celebrata, inter caetera negotia facta est Repartitio Gratuitos Labores concernens ex Fl.Rh-is 313, kr.17. constans modo et ordine sequentibus...

⁵³U.o.Capsa I.Fasc.7. Nr. - "Ad 18. Quorum ad Domum Jasbereniensis nonnullas Vecturas praestiterint..."

⁵⁴KA Inv. 1735. Nr.342. f.15. Quietantia super Florenos Rheniensium 2 267, Cruciferos 40, quos ego a Domino Perceptore Strasser ex Cassa Domus Invalidorum Pestiensium... perceperim...recognosco. Dan 24. Augustis Anno 1735.

⁵⁵KA Inv. 1741., Nr.230.f.7. Wienn, den 5.Júli 1741. Gründliche Deduktion.

⁵⁶KA Inv. 1743. Nr. 188. f.157. Sepcification Praetensionum Districtuum Jassigum et Cumanorum contra Dominum Spectabilem et Generosum Georgium Podhradszky de eadem. Locatim Árokszállítás in puncto 10. "Occasione Aedificii Domus Jászberényiensis praestitimus currus 202 ad Stationem 1,5, bobus 4 junctos regulamentaliter obveniunt Fl. Rh. 151, kr.30

⁵⁷KA Inv.u.o. f. 158 v. Ezenkívül: "In puncto 35. Tituli caducitatis in Paratis (készpénzben!) confiscati: 149 Fl.Rh., kr.22)

ingóság) felháborító módon saját magának kisajátította, holott az ilyen "caducitas-beli" javak nem a földesurat vagy éppen annak adminisztrátorát illették volna, hanem az illetékes mezővárost vagy a községet. Ezen a törvényellenes úton Podhradszky a Jászkun Kerület lakosságának 17 429 r.Ft 57 krajcár kárt okozott, s ezt panaszba foglalva, részletes bizonylatok kíséretével felterjesztették az Udvari Commissio elnökéhez, Nesselrode-hoz, majd utódához: Leopold Michael von Thállmann ezredeshez. Egyelőre csak annyi történt, hogy az Udvari Commissio utasítására a Pesti Invalidus Ház pénztára kiutalt még 1 066 r.Ft 52 krajcárt a Jászkun Kerület központi Székházának építési költségei címén, illetve ennyit engedett el az 1740. évi földesúri árenda összegéből.⁵⁸ Valóságos és részarányos kártérítés azonban nem történt meg. Évekig tartó huza-vona után 1742. december 12-én az összkerületi közgyűlés Podhradszkyt megfosztotta tisztségétől, majd a következő év május 21-én Thállmann hivatalosan is leváltotta. Ezek a mozzanatok már gr.Pálffy János tábornagy, nádor közreműködésével zajlottak le, mintegy előkészítve a redemptiót, a földesúri hatalom alól történő visszaváltást, a földesúri adófizetés alól való szabadulást.⁵⁹ Ezek után elgondolható, hogy mennyi emberi és anyagi erőforrást kellett mozgósítani ahhoz, hogy a Jászkun Kerület jászberényi központi Székházának első épülete tető alá kerülhessen, hiszen közben 1741 áprilisától a Jászkunság insurrekciós katonasága részt vett az első sziléziai háborúban is, majd decembertől portális katonasága is.

Hosszú idő eltelté után - közben megtörtént az igen költséges redemptio is 1745-ben, s két év múlva, 1747. szeptember 16-án Bécsben Martinelli is elhunyt. Nagyszerű mérnöki tervezete azonban továbbra is rendelkezésre állt, s mód nyílt arra is, hogy az első épület hiányosságait pótolják. 1763-ban átalakították az épületet úgy, hogy az alagsori börtöncellákat megszüntették és helyette szintén kétszintes börtönépületet emeltek a mögöttes udvari részen. Az egész épülettömböt magas kőfallal vették körül és két oldalt az oldalszárnyakon még két kisebb kapubejáratot készítettek, míg a mögöttes udvari résznek továbbra is egy kapubejárata maradt.⁶⁰ Bizonyosra vehető, hogy a barokk dongaboltozatosan ívelt (12 hajlékony deszka!) főbejárati kapu fölött elhelyezett, párkányokkal határolt timpanon és ennek barokk szoboralakjai még Martinelli életében helyükre kerültek. Míg a két oldalszárnyon épült két kapubejárati fölött elhelyezett két Pán-szobor (kecskelábú és -szarvú pásztoristen a görög mitológiában) - mint a legelők és a nyájak védője szintén az első építmény tartozéka volt. Ezek a szobrászati alkotások feltűnően hasonlítanak J.C.Mader és J.Thenny szoboralkotásaihoz, amelyek a Pesti Invalidus Ház jobb- és baloldali, illetve középső oromtövéjén helyezkedtek el. Ezek is a barokk szobrászat remekei.⁶¹

Kerületi Székházunk még ma is a hajdani kerületek legszebb és legértékesebb barokk stílusú műemléke. Minthogy egykorú képes ábrázolás nem maradt fenn róla, ezért igen figyelemre méltó az 1816-ban készült látképes ábrázolása, amely a jászberényi Szűcs-Céh mesterlevelének fejezékén látható.⁶² Ez is el nem hallgatható bizonyíték arra, hogy 1782-ben itt nem földszintes, hanem egyemeletes épületgyűttestről volt szó. Ebből is látszik, hogy az emeletráépítés nem 1827-ben történt meg, hanem az 1780-82 közötti években. Amint ezt jó szemmel Komáromy József és Fodor Ferenc is észrevette.⁶³ További

⁵⁸KA Inv. 1743. Nr.188.f.160. Summarius Extractus: 17 429 Fl Rh. kr. 57,5. Ebben benne vannak az ingyen-fuvarok is. Továbbá: SA Hoff.Ung. 1741. rote Nr.260. f.277. Ex Commissione Regiae Aulicae. Viennae. Austriae, die 2. Julij, 1741.

⁵⁹Hadtörténeti Levéltár, General-Commando zu Ofen. A továbbiakban: HLGC Protocoll deren Kays. Königl. und Hof-Kriegs-Raat Rescriptum a Mense 1740. usque 1742. inclusive. 1742.f.109. 1742.Dec.12. Továbbá: JNKSZ megyei Lt, Jászberény lt. Hiv.Tud.1742-44., 9.cs.4-130. szám 1743. május 21.

⁶⁰V.ö. Rédei István: Jászberény műemlékei. Jászberény, 1992., 10-11. oldal. Egyébként Jászberény nem a redemptio révén lett a Jászkun Kerület összkerületi székhelye, hanem már a Német Lovagrend földesúri hatósága idejében is az volt.

⁶¹Schoen Arnold: A Budapesti Központi Városháza. Budapest, 1930. 89-99. oldalain található szoboralkotások fényképmásolatai.

⁶²V. ö. Komáromy József, i. m. 137. old. A Jászberényi Szűcs-Céh mesterleveléről ábrázolás, 1816.

⁶³Komáromy József, i. m. 140. o., Fodor Ferenc: A Jászság életrajza Budapest 1942. 451. o. Ő is "kibővítésről" beszélt.

bizonyítékot említ Blénessy János, aki egyes-egyedül közli azt a feliratot, amely az épület főhomlokzati timpanonján elhelyezett domborművén (reliefjén) az 1930-as években még olvasható volt:

*II. József császár és magyar király uralkodása alatt ez az épület a jászok és kunok közügyeinek és jogszolgáltatásának intézésére Almásy Ignác királyi ispán és helytartótanácsos gondozásával az alaptól fogva megújított és megnagyobbított az 1782. évben.*⁶⁴

A Székház főhomlokzatával az akkori Főtérré és az azon át a szemben levő, a Zagyvát átívelő Nagykőhídra néz. Az épület mindmáig őrzi a Martinelli-féle barokk stílus klasszikus vonásait. A 74,3 méter hosszúságú főhomlokzati résznek erősen kinyúló, középső rizalitja magában foglalja a hatalmas félköríves kőkeretes és kétszárnyas főkaput, fölötte a már említett, feliratos timpanont. E rizalit földszinti részén, a főkaputól jobbra és balra egy-egy íves szemöldökkel zárt, kőkeretes ablak, az első emeleti részen pedig három, vízszintes szemöldökkel zárt ablak teszi arányossá ezt a részt.

E középső zónától jobbra és balra 4-4, a földszinti részen zárt boltíves szemöldökkel, az emeleten szintén 4-4, de vízszintes szemöldökkel záródó, kétszárnyas ablak tagolja az épület homlokzatát. A középrizalit felső, záró-posztamentumán foglaltak helyet a díszes barokk szobrok: két fekvő nőalak, a bőség és a termékenység szimbólumai, azután négy puttócsoport, a játékos gyerekek szeretetét jelezvén. Ezek a szobordíszek az 1780-82. évi emeletráépítés során lekerültek a hosszú és széles posztamentumról s a mögöttes udvarban nyertek másodlagos elhelyezést, helyükre viszont felhelyezték a Jászkun Kerület kőből öntött és faragott, rendkívül díszes, barokk címerét. Az oldalszárnyak 16,15 méter hosszú homlokzatait 5-5 ablaktengely osztja arányos részekre, s a falfelületet mind a földszinti, mind az emeleti részen szépen faragott kőű ablakkeretek avatják harmonikussá.

A magas és díszes boltívvvel rendelkező, széles - eredetileg ökrösszekér és lovaskocsi bejárásra is alkalmas - főkapu mögött a kapualj szelvényes záródású, oldalt párkányok és oszlopok vannak beépítve. Innen nyílnak két irányban a lépcsőfeljárók, melyek kovácsolt vaskorláttal vannak ellátva. Ez az ötven kőlépcső eredetileg az alagsorba vezetett, az emeletráépítés során került a mai helyére.

A két oldalszárny mellett épült két kapubejárat fölött helyeztek el két Pán szobrot (görög mitológiában kecskelábú és -szarvú pásztoristen), mint a legelők és a nyájak védőinek jelképét. Ezek az alkotások feltűnően hasonlítanak J. C. Mader és J. Tenny szobraihoz, melyek a barokk szobrászat remekei.⁶⁵

⁶⁴ Blénessy János: Jászberény természeti viszonyai és élete Jászberény é. n. 109-110 o. *Regente Imp-eratore Caesare Josepho II. pio felice Aug-us-to Hung-ariae, Gall-iae, Boh-emiae et Lodom-eriae rege apost-olii perpetuo -Aedes haec pertractandis publicis Jasyg-um et Cuman-orum negotiis ac iudicando destinatae cura Ignat-ii Almásy comes regii et supremus Locumt-enentali capit-uli ex fundam-ento restauratae et auctae. Anno. 1782.* - A felírás latin nyelvű szövegében sűrűn előforduló rövidítéseket kiegészítettük s a szövégzördéseket kötőjellel kapcsoltuk hozzá, hogy a szöveg magyarra is fordítható legyen.

⁶⁵ J. C. Mader készítette a Pesti Invalidus Ház több szobrát. J. Thenny (1688-1754) szobrász szintén közvetlen munkatársa volt Martinellinek. Valamennyien a barokk művészet élvonalába tartoztak.

Tolnay Gábor:

EPIZÓDOK A NAGYATÁDI-FÉLE FÖLDREFORM JÁSZSÁGI VÉGREHAJTÁSA TÖRTÉNETÉBŐL

Agrárpolitika - földbirtokpolitika

A föld olyan országban, mint hazánk, különös jelentőséggel bír, hiszen az élet alapja, a termelés nélkülözhetetlen tényezője. A kormányok mezőgazdasági politikáját, a mezőgazdaságot érintő összes intézkedést nevezzük agrárpolitikának. Ebbe a fogalomkörbe foglaljuk össze a két világháború közötti magyar kormányok azon intézkedéseit, olyan ténykedését, amelyeket a mezőgazdaság támogatása érdekében fejtettek ki.

Ezek az intézkedések egyrészt a termelés fejlesztését szolgálták, pl. a futóhomok lekötésével, a szikes talajok javításával, kísérleti telepek, mintagazdaságok és szakiskolák létesítésével, növények- és állatok nemesítésével, törzskönyvezésekkel, különböző bel-és külföldi kiállítások szervezésével stb.

Másrészt ebbe a fogalomkörbe sorolhatók az államnak azon az intézkedései, amelyekkel a mezőgazdasági termények értékesítését monopolizálta, ugyanakkor a termelők értékesítő munkáját igyekezett megkönnyíteni pl. alkalmas piacok szerzésével, kedvező szállítási díjakkal, a kiviteli termelés irányításával, a kivitel mind teljesebb szervezésével, külföldi propagandával, kiviteli jutalmakkal stb.

Harmadrészt a mezőgazdasági termelés szervezése, irányítása, gazdaságosabbá tétele érdekében hívta életre a gazdák termelő- és értékesítő szövetkezeteit. Ezeket keresztül vett részt aktívan az érdekvédelemben is, pl. a gazda-adósságok rendezésében, támogatta a termelést földbirtokpolitikájával.

Az említett földbirtokpolitika nem más, mint az államhatalomnak a birtokmegosztás alakulását befolyásoló ténykedése. A birtokpolitika arra törekszik, hogy a mezőgazdaság terén gyarapítsa az életlehetőségeket, a szaporodó népesség számára új megélhetési lehetőségeket teremtsen, figyelje a birtokmegosztás gazdasági hatásait. Tekintettel arra, hogy a kisbirtok nagyobb számú földművesnépességnek nyújt önálló megélhetést, a céljai elérése érdekében legtöbbször a kisbirtokok szaporítására törekszik. Ebben az esetben eszközei a parcellázás és a telepítés.

A parcellázás földbirtokok feldarabolását, míg a telepítés valamely nagyobb terület rendszeres benépesítését jelenti olyan módon, hogy nagyobb számú földműveléssel foglalkozó embert köt a földhöz új községek alapításával, illetve meglévő községek megnagyobbítása útján.¹

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye mezőgazdasága az I. világháború idején

Szolnok megye agrártörténetének döntő fordulója volt a millennium évtizede. A nagybirtokos és a tőkés bérlő osztályok vezetésével olyan mértékben és ütemben haladt előre a megye mezőgazdasága a fejlődés útján, amilyenre a korábbi évtizedekben még nem volt példa. Ebben az évtizedben már nem annyira közjogi és politikai síkon, hanem a gazdasági élet minden területén kiterjedt az a rendkívüli éles és kíméletlen harc, amely még a jászok redemptióval vette kezdetét a Jászok Hármaskörének redemptus birtokosai és a környező feudális övezetek birtokosai között.²

¹ Kenéz Béla: Nép és föld. Bp. 1917. Grill Károly kiadása. - 29., 236. és 250.p.

²Kiss József: A tőkés agrárfejlődés foka és néhány vonása Szolnok megyében a millennium évtizedében. = Századok, 1961. 95.évf. 581.p.

A vármegye két jól elkülöníthető övezetre osztható. Az egyik a Tisza folyó két oldalán elterülő úgynevezett nagybirtokos övezet, a másik pedig ennek két oldalát elfoglaló jászkun redemptus helységek sora.³

Ezen belül is az a történeti tájegység, amely a Mátraalja és a Tisza között, a Zagyva és a Tarna folyók mentén terül el és az 1876-ig közigazgatási és igazságszolgáltatásai autonómiát élvező jászok szállásterülete volt: Jászság néven etnikai tájegységet képez. Talaja a Zagyva és a Tarna homokos, kavicsos törmelékűje által feltöltött peremsüllyedék rossz lefolyású, állattenyésztő vidék volt. Lössös felszíne jó termőtalaj. Negatív vonásként említhetjük meg, hogy a Zagyva melléke kapja hazánkban a legkevesebb csapadékot - évi 450-480 mm-t.

A Jászság összefüggő területén a XX. század harmadik évtizedében egy nagyobb helység: Jászberény (30 ezer lakossal) és még 11 önálló település helyezkedett el a hozzá tartozó lakott külterülettel. Itt mintegy 105 ezer ember élt a 183 ezer kh területen. Ennek a vidéknek a népsűrűsége 54,3 (Jászkisér) és 122,2 (Jászárokszállás) között ingadozva az átlaga 99,6 lakos/négyzetkilométer volt.

A területén - a 183.580 kh földön - a gazdaságok száma 14.177 volt, ami 12,9 kh-as gazdaságonkénti átlagnak felelt meg 1895-ben. A fenti adatokat összehasonlítva a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei adatokkal megállapítható, hogy a népsűrűség a vármegyében 78,4 fő/négyzetkilométer volt, tehát 17,5 fővel alacsonyabb, mint a Jászságban. Ebből következik, hogy a vármegyében az egy gazdaságra számított átlagterület is nagyobb: 20 kh volt gazdaságonként. És ez már - az ebben az időben szokásos agrotechnikával művelve a földet - eltartott egy hagyományos szerkezetű öt tagú parasztcsaládot, és még bővített újratemelésre is adott lehetőséget.⁴ Természetesen mindez nem volt érvényes a Jászságban, hiszen itt már nem volt életképes az "átlag-gazdaság" csak abban az esetben, ha a családból valaki elment dolgozni.

Ezen még csak rontott az a tény, hogy a Jászságban már nem volt nagybirtok, ami volt is legnagyobbbrészt valamely közttestület - és nem egy-egy egyén - tulajdonában volt. Ezt egyrészt szerencsés körülménynek is tekinthetjük, ha a fejlődés útját vesszük figyelembe, másrészt már olyan munkaalkalom is kevés volt, amely rendszeresen segíteni lett volna képes a létminimum határán élő embereken. A nincsteléneknek is teljesen mindegy volt, hogy a nagygazda - akiből fajlagosan több volt a Jászságban, mint a nagybirtokos övezetben - vagy a földbirtokos veszi igénybe munkaerejét.

A földreform végrehajtása a "Jászföldön"

A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása köztudottan négy osztási nemben történt:

- házhelyrendezés
- kishaszonbérletek osztása,
- örök tulajdonjoggal juttatott földek kiosztása,
- legelőjuttatás.

A fenti felsorolás egyben a kiosztás sorrendjét is jelenti.

Előjáróban egy negatív jelenségre kell felhívni a figyelmet. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében öt helységben nem történt ezen országos akció során semmi és ezek a helységek mind a Jászság területén fekszenek. Név szerint: Jászberény városban, Jászárokszállás, Jászdózsa, Jászszentandrás és Jásztelek községek területén nem volt egyik osztási nemben sem földmozgás. Ennek okát a következőkkel magyarázhatjuk:

1. Jászberény magatartását dr.Fridvalszky polgármester a következőkkel indokolta: "...hogy hatóságom területén jelentkezés nem történt, az onnan van, hogy itt a város területén belül házhelyeknek való közterület van s így ha valaki jelentkezik házhelyért, a város képviselőtestületéhez folyamodik s a legtöbb esetben részletfizetés és mindég előnyös

³Seress Péterné: Jász-Nagykun-Szolnok megye kialakulása. Szolnok, 1975. Szolnok Megyei Levéltár (Levéltári füzetek.)

⁴Farkas Árpád: Életképes üzemnagyság a magyar mezőgazdaságban. Bp. 1944. Mezőgazdaságpolitikai Intézet. 14-17.p.

ár mellett nyert házhelyet. Különösen méltányos elbánásban részesülnek a katonaviselt egyének..." "...Annak, hogy kishaszonbérletek alakítására sem történt jelentkezés az eljárás során, az oka az, hogy minden arra rászoruló egyén feles vagy harmados részes kezelésben hozzájut kellő földhöz, amely részére a szükséges gabonát és egyéb terményeket biztosítja anélkül, hogy így befektetési költségei lennének. Az itteni földműves szegény nép, ha nem feles gazdálkodásban, akkor aratás útján beszerzi a szükséges gabonát, harmados kaszálás útján pedig az ú.n. ázalék féléket..." "...Itt tehát a szerencsés birtokviszonyok miatt lett az eredmény nemleges." (A kiemelés tőlem. - T.G.)⁵

2. Lett volna igény földre is, házhelyre is, kishaszonbérletre is, de elutasították a jelentkezőket. Erre példa Jászdózsa egyrészt a házhelyekre jelentkezés, másrészt a földre való jelentkezés esetében. A jelentkezőket a következő indokok alapján utasította el a képviselőtestület: "a kommün alatt izgatott", "kommunista izgató", "veres katona volt", "a Károlyi-forradalom alatt vezető szerepet vitt", "a kommunista kör szolgája, ő osztotta az izgató röpiratokat" stb.⁶

Ugyancsak jászdózsai példát tudunk hozni arra is, hogy föld utáni vágyuk is volt a jászoknak. Ugyanis 1922-ben

7 hadiözvegy,
18 hadirokkant,
91 földnélküli mezőgazdasági munkás,
7 kisbirtokos és

7 ipari munkás, összesen 130 fő kért földet. A képviselőtestület meg is állapította, hogy szükség van földre, a földbirtokreform végrehajtása érdekében, de Jászdózsa határában nincs olyan föld, amelyből az arra érdemeseknek igényelni lehetne. Ezért az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz - (A továbbiakban: O.F.B.) - fordulnak, hogy más községek uradalmától vegyenek el földet és azt osszák ki a jászdózsaiak között. A jelentkezőknek viszont nincs készpénzüik, így a legegyszerűbb az lenne, ha kishaszonbérletek útján lehetne róluk gondoskodni.⁷

A hiányos levéltári iratanyag miatt nem tudunk választ adni arra, hogy a 130 jelentkező kapott-e földet. Visszavonta-e igénylését? Kishaszonbérletet kapott? Ha bármilyen jogcímen kapott valamilyen földet, melyik birtok területéből elégítették ki igényeiket? A lehitelesebbnek látszó LEBOSZ-kimutatások⁸ nincsenek meg. Ezekre nem tudunk választ adni, hiszen az 1935. évi mezőgazdasági statisztika azt jelzi, hogy Jászdózsan nem kapott senki sem földet, sem házhelyet.⁹

3. Vannak azonban olyan községek is a felsoroltak között, amelyeknek 1920 és 1944 között egyáltalában nem maradt meg semmiféle irata a levéltárakban. Itt meg kell hagyni azt a lehetőséget, hogy esetleg volt földjuttatás, de nem tudunk róla. Ilyen irat nélküli település: Jászszentandrás, Jászárokszállás és Jásztelek. Ezekről a mezőgazdasági statisztika jelentése is nemleges. Ezzel szemben viszont Jászsalsószentgyörgy, Jászfényszaru és Jászfákóhalma esetében is nemleges a mezőgazdasági statisztika jelentése, mégis történt földmozgás a földreform végrehajtása során.¹⁰ Itt szeretnénk utalni egyik dolgozatunkra, amelyben sikerült bebizonyítani, hogy a mezőgazdasági statisztika adatait csak a felvétel

⁵OL-K-184 - 1921-29-59.735/92.640. - benne a jászberényi polgármester jelentése.

⁶A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Levéltára - a továbbiakban: Sz.M.L. - Jászdózsa község képviselőtestületi gyűléseinek jegyzőkönyve - a továbbiakban: helységnév + jkv. - 16/1921. kgy. szám.

⁷Sz.M.L. - Jászdózsa jkv. 49/1922. kgy. szám.

⁸LEBOSZ = a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet rövidítése. Az 1928. évi XLI. számú törvénycikk alapján hívták életre 1929-ben azzal a céllal, hogy kezelje a földreform során földhözjuttatottaknak a megváltási árba történő befizetéseit. Ugyanakkor a volt földtulajdonosokkal is ez a szervezet tartotta a kapcsolatot.

⁹Magyarország földbirtokviszonyai 1935. évben törvényhatóságok, városok és községek szerint. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 99. kötet.) Bp. 1936. Stephaneum. - A továbbiakban: Az 1935. évi mg.stat. + kötetszám. - 168-169.p.

¹⁰U.a.

időpontjában rögzített állapotot tükröző képnek foghatjuk fel és nem az egész földreform összesített végeredményének, mint ahogy eddig történeti szakirodalmunkban szerepelt.¹¹

Összegezve az öt helység különlegesnek mondható esetét megállapíthatjuk, hogy - Jászberény esetében a polgármester által vázolt kép elfogadható indokok alapján mutatta be azokat az okokat, amelyek nem tették szükségessé városa bekapcsolódását ezen országos akcióba.

- Jászdózsza lakossága mind házhelyet, mind földet, mind kishaszonbérletet igényelt volna, ha a községnek állt volna föld a rendelkezésére. Tulajdonképpen itt éppen a nagybirtok hiánya miatt nem volt lehetőség egyetlen osztási nemben sem a föld juttatására, mert az O.F.B. a közép- és a kisbirtokokhoz nem akart nyúlni.

- A további három község esetében is az lehet a helyzet, mint Jászdózsán, ez iratok hiánya miatt nem tudjuk dokumentálni sem feltételezésünket.

- Mindezek ellenére biztosak vagyunk abban, hogy a virilis jellegű képviselőtestületek álláspontja is nagyban megnyilvánul ezekben az állásfoglalásokban. A nagygazdáknak, a középparasztságnak nem volt érdeke az, hogy támogassák a nincstelen és a törpebirtokos parasztság földszerző törekvéseit akkor, amikor abból már nekik semmi hasznuk nem volt. A nagybirtokos övezet képviselőtestületei zömmel azért támogatták a fent említett földszerzéseket, mert ezzel mód és alkalom nyílott arra, hogy a nagybirtokok monolitikus egységét megbontsák. A Jászságban már nem volt nagybirtok - legalább is ezen öt helység határában -, így nem volt érdeke a helységek vezető testületének támogatni a szegényebb néprétegek gazdagodását.

Ezen kitérő után szeretnénk bemutatni mind a négy osztási nemben jelentkező földmozgást, amely azért lehetőséget adott a Jászságban is bizonyos területszerzésre.

a./ Házhelyrendezés

A legnagyobb mérvű mozgás talán Jászapátiban található, hiszen 1922 és 1935 között 102 közgyűlési határozat 135 házhely sorsáról döntött. Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1935. évi mezőgazdasági statisztika mindössze 15 fő részére 2 kh nagyságú házhely kiosztásáról beszélt, holott valójában ez a 135 fő összesen 20 kh 1050 négyszögöl területű házhelyek kiosztásában részesült.¹²

Ugyanilyen nagy intenzitással foglalkozott a képviselőtestület a házhelyek kérdésével Jászkiséren is és a mezőgazdasági statisztikától eltérően 16 kh összterületen 104 igénylőnek osztottak házhelyet.¹³

Legnagyobb létszámban azonban Jászfényszaru lakosai részesültek a házhelyek juttatásában, hiszen 166 főnek osztottak 15 kh 900 négyszögöl területen házhelyet.¹⁴ Átlag 150 négyszögöl volt egy telek nagysága. Jászfákóhalmán 23 főnek adtak 4600 négyszögöl területen házhelyet.¹⁵ Jászladány 240 négyszögöles teleknagyságot szavazott meg a házhelyigénylőknek, akik azután 25 kat.hold területen 165-en osztottak a kapott házhelyeken.¹⁶ Jászsalsószentgyörgyön nem osztottak házhelyet.

A fentiek alapján a "jász-községekben" 82 kh és 150 négyszögöl területen 608 fő részére osztottak ki házhelyet. Ennek átlagterülete 216 négyszögöl volt. A 608 fő a Jászság lakosságának mintegy 0,6 %-át tette ki.

b./ Kishaszonbérlet

¹¹Tolnay Gábor: A Nagyatádi-féle földreform és az 1935. évi mezőgazdasági statisztika. = Statisztikai Szemle, 1990. 68.évf.7.szám 600.p.

¹²Sz.M.L. - Jászapáti jkv. 1922-1935. évek kötetei.

¹³Sz.M.L. - Jászkisér közig.ir. 2.530/1924. ikt.sz.

¹⁴Sz.M.L. - Jászfényszaru jkv. 45/1920. kgy. számtól 111/1923. kgy.számig 19 esetben szerepel és minden esetben a juttatottak nevét is közli.

¹⁵Sz.M.L. - Jászfákóhalma jkv. - 106/1928. kgy.szám.

¹⁶Az 1935. évi mg. stat. - 99.köt. - 168-169.p.

A kishaszonbérlet juttatása nem nagy jelentőséggel bírt a Jászságban. Itt ismét az volt a helyzet, mint a házhelyeknél, csak sokkal nagyobb mértékben. Nevezetesen kishaszonbérletre még kevesebb szabad föld állt rendelkezésre, mint a házhelyekre.

Jászfényszaru hat évi bérletre osztottak ki földet községi tulajdonban lévő területből összesen 45 kat.hold haszonbérletet.¹⁷

Jászkiséren pedig a Dungszy-birtok kiosztása kapcsán volt kishaszonbérlet kiosztásáról szó. Ebből először mintegy 300 kh területű kishaszonbérlet kiosztásáról határoztak, ami később 2.139 kh-as kishaszonbérletként funkcionált 1924. szeptember 30-ig. Ebből a területből viszont a környező községek lakói is sokan béreltek.¹⁸ A fent nevezett birtok problémájára azonban a föld kiosztása kapcsán ismét kitérünk.

A járás főszolgabírája is azt jelentette az alispánnak, hogy a járás területén senki sem jelentkezett kishaszonbérletre.¹⁹

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy tételesen, a levéltári források, a statisztikai kiadványok által is bizonyítottan mindössze két jász-községben történt kishaszonbérlet kiadását tudjuk dokumentálni. Ez azonban ismét nem azt jelenti, hogy csak ebben a két községben lett volna igény kishaszonbérletre, még akkor is felvetődik a szemlélőben a kétség, ha a főszolgabíró éppen ennek az ellenkezőjét jelenti. A valóság az, hogy lehetőleg igyekeztek az ilyen irányú kezdeményezéseket leszerelni még a kezdet kezdetén. Ugyanis jól tudták a község, a járás vezetői is azt a szomorú tényt, hogy nem áll föld rendelkezésre, amelyből juttatni tudtak volna erre a célra.

c./ Örök tulajdonjoggal történő juttatás

A földhöz juttatás egyik legérdekesebb esetével Jászsószentgyörgy községben találkozhatunk. Mivel egyik forrás sem jelölt meg kiosztott mennyiséget ebben a községben, úgy tűnt, hogy itt valóban nem történt földjuttatás. Azonban a képviselőtestületi gyűlések jegyzőkönyvéből kiderült, hogy tulajdonátruházásokhoz járult hozzá 1925. április 30-án. Közli a jegyzőkönyv, hogy O.F.B. ítélettel juttatott ingatlanokról van szó, és azok összeírási tételszámát (arab szám) és csoport számát (római szám), ezen belül a méltányossági sorszámot (arab szám) is feltüntette. Ezekből viszont meghatározható az a legkisebb mennyiség és létszám, amely a földosztás során juttatásra került, illetve a földet kapottak száma.²⁰ Ennek alapján megállapítható, hogy legalább 171 egyén részére osztottak földet, aminek területe legalább 258 kat.hold volt. Ezt a mennyiséget a magunk részéről bizonyítottnak is tekintjük.²¹

Jászapáti, Jászládány és Jászszentandrás községekben nem történt földhöz juttatás.

Jászkiséren azonban igyekeztek földet szerezni a földművesek annak ellenére, hogy az első jelentkezéskor még passzívnak mutatkoztak.²² De 1923-ban igen nagy felzúdulás támadt mind a falu lakossága körében, mind a község vezető testületében. Az történt, hogy a Dungszy-fivérek át akarták játszani birtokuk egy részét. Ezt már csak akkor tudta meg a község, amikor az egyezség létrejött a vevők és az uradalom között, amit a képviselőtestületnek a fennálló rendelkezések értelmében véleményezni kellett.²³ A képviselőtestület a következő álláspontra jutott: Nem fogadják el a vevők "jászföld megszerzésére" irányuló igényét, miután a Jászságban évszázadok óta kialakult egységes birtokelosztás mellett a földművelő népnek szinte rendkívül nagyfokú földéhsége és

¹⁷Sz.M.L. - Jászfényszaru jkv. 34/1922. kgy.szám.

¹⁸a. Sz.M.L. - Jászkisér jkv. 11/1921. kgy.szám.
b. Gazdacímtár 1925. - 155. p.

¹⁹OL - K - 184-1921-29-59.735/92.640. - Benne a jársági felső járás főszolgabírójának a jelentése.

²⁰Tolnay Gábor: Néhány adalék az ellenforradalmi földreform forrásanyagához - Kutatásmódszertani vázlat = In: A Debreceni Agrártudományi Egyetem tudományos közleményei. (Series marxistica-leninistica). Tom.XIX. - Debrecen, 1974. Data nyomda. - 79.p.

²¹Sz.M.L. - Jászsószentgyörgy jkv. - 29/1925. kgy.szám.

²²O.L. -K.-184-1921-29-59.735/92.640. - Benne a jársági alsó járás gazdasági felügyelőjének jelentése.

²³Sz.M.L. - Jászkisér jkv. - 25/1923. kgy.szám.

terjeszkedési vágya egyedül az egyetlen jász-nagybirtokból, a pusztakürti Dungyerszky-birtokból elégíthető ki. Különböző gazdaságpolitikai szükség új középirtok létrehozására, amikor a község határában "hat középirtok és kilenc kis középirtok" van. Ellenben mindent megtesznek annak érdekében, hogy a község törpe- és kisbirtokos földművesei a testvéri jász községekkel egyetértésben a Dungyerszky fivérek által áruba bocsátott pusztakürti birtokot a maguk részére megszerezzék és *kizárólag* jászkiséri és környékbeli földművesek részére juttassák. Ilyen szellemben írtak levelet az Országos Földbirtokrendező Bíróságnak is mondván "...amidőn tehát tiszteletteljesen tiltakozunk minden olyan megoldás ellen, mely csak egy talpalatnyi jászföldet is idegeneknek juttatna és az ilyen nem remélt döntés nyomán bizonyára keletkező elégtelenségre az O.F.B. jóakarátú figyelmét felhívjuk, egyben bejelentjük, hogy Jászkisér község törpe- és kisbirtokosai a határukban fekvő pusztakürti Dungyerszky-birtok 1.148 kat.holdját 10 holdas kisebb parcellákban - az általuk ismert Molnár-féle egyezség feltételei szerint hajlandók megvásárolni, viszont belenyugszunk, ha az O.F.Bíróság bölcsessége úgy döntene, hogy ezen birtoknak bizonyos részét Jászladány és Jászapáti testvéri jász községek földműveseinek juttatja, illetve engedi meg szerezni."²⁴

Az O.F.B. azután a fentiek szerint döntött. Nevezetesen a Dungyerszky-féle 3.328 kat. hold 790 négyszögöl nagyságú ingatlanból kb. 1.400 parcellát készített az Országos Központi Hitelszövetkezet mérnöke, amelyet 692 birtokos között osztottak ki. A kiosztott területek 1924. október 1-én ténylegesen is a földhöz juttatottak birtokába kerültek. Az O.F.B. a fenti birtokból megváltott 1.555 kh 1484 négyszögölnyi területet, a birtokos vagyonszámba leadott 474 kat.hold 282 négyszögölet, 1.298 kat.hold 624 négyszögölet pedig szabadkézből eladott a jászladányi, jászkiséri és jászapáti lakosoknak, akik a fent említett 692 birtokosban benne foglaltattak. Ugyancsak eladták a Bottlikné-Törökné-féle (volt Jovanovits-féle) birtok együttesen kezelt 862 kat.hold 320 négyszögöl nagyságú pusztakürti ingatlanát 40 jászladányi, jászkiséri és jászapáti vevőnek. Ugyancsak a Dungyerszky-birtokból került kiadásra négy vitézi telek is összesen 42 kat.hold területtel.²⁵

Szeretnénk utalni egy érdekes jelenségre. Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika "A földbirtokrendezés főeredményei" rovatban a községsoros adatoknál dokumentálja az 1920. évi XXXVI. törvénycikk végrehajtását.²⁶ Ezek az adatok Jászkiséren a következők voltak: 6 kh házhelyet kapott 47 fő, és 1.555 kh földet osztottak ki 575 igénylő között. Ugyanakkor a LEBOSZ-kimutatások Jászkisér esetében 573 földhözjuttatottat tartanak nyilván, akik 1.829 kat.hold 1476 négyszögölnyi területet kaptak. Ez az eltérés a birtoknagyságnál azért mutatkozik, mert hozzávetőlegesen 300 kh legelőt is ideszámolt a LEBOSZ. Ebben az esetben két oldalról is megközelítve, a feltüntetett mennyiséget egymással is kontrollálva megállapíthatjuk, hogy a két mennyiség majdnem egyezik.²⁷

Viszont nem szerepel sehol sem a magánegyezséggel megszerzett föld. Nevezetesen a Dungyerszky-birtokból az az 1.298 kat.hold 624 négyszögöl, és a Bottlikné-Törökné-féle pusztakürti 862 kat.hold 320 négyszögölnyi terület - összesen 2.160 kat.hold 1486 négyszögöl. Előkerült a pusztakürti birtok felosztásának részletes kimutatása és a felosztás indokolása, amiből kiderült az, hogy

- ha vagyonszámba leadni a birtokból,
 - ha nem váltották volna meg a földbirtokból még a vagyonszámba felüli is területeket,
 - ha nem vették volna igénybe legelőjét illetve annak nagy részét,
- akkor nem adta volna el vagy nem osztotta volna fel kishaszonbérletekre birtokát a tulajdonos, mert arra a területre, amely eredetileg birtokában volt, kialakult és beállt gazdasági rendszere volt - megfelelő mennyiségű és minőségű gépekkel, gazdasági épületekkel, szállítóeszközzel és nem utolsósorban szakember-gárdával, munkáslétszámmal. A harmadrészre csökkent birtok átállítása már nem érte meg a

²⁴Sz.M.L. - Jászkisér jkv. - 25/1923. kgy.szám

²⁵Sz.M.L. - Jászkisér közig. ir.2.700/1924. ikt.szám.

²⁶Az 1935. évi mg.stat. - 99.köt. - 99. és 1050. p.

²⁷OL - Z - 1477 - Gazdasági Levéltár. LEBOSZ-kimutatások. Jászkisér község anyaga.

tulajdonosnak főleg akkor, amikor a gazdaságirányítás munkáját Jugoszláviából kellett végeznie.

Arra kívántunk itt rámutatni, hogy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén is, de nagy valószínűséggel az ország más területén is, előfordulhatott - véleményünk szerint sűrűn elő is fordult - a fenti tény, hogy nem elsődlegesen a földreform során, de annak közvetlen okozataként került a föld a földművesek kezébe, amit már az O.F.B. nem tartott nyilván, abba nem folyt bele ténylegesen, csupán csak jóváhagyta a magánjegyzését. Jászkisér községben sem csak 1.555 kh földhöz, 275 kat.hold legelőhöz és 6 kat.hold házhelyhez juttatást könyvelhetünk el, mint a község kisbirtokosainak földgyarapodását, hanem mind a 3.328 kat.hold és mind a 862 kat.hold, összesen 4.191 kat.hold területet.²⁸ Igen nagy eredménynek tartjuk ezt, hiszen ezzel az egész nagybirtok felszámolásával annak teljes területe a parasztság kezébe került.

Azonban azt is tudjuk, hogy számosan voltak olyanok a reformföldesek között, akik nem bírtak az így kapott földdel. De ez a föld, amelyről lemondani kényszerültek, ismét csak "arra érdemes" földművesek kezébe került. (Kár, hogy ennek a mozgását a levéltári anyag alapján nem lehet megfigyelni.) Igaz, így előfordult az is, hogy tehetősebb parasztok (Szerencsésebbek? Sikeres kockázatot vállalók?) kezén egyre több föld halmozódott fel. De talán ez a folyamat gyorsíthatta volna meg egy olyan típusú parasztgazdaság kialakulását, amelyet túl sommás és kevéssé árnyalt minősítés alapján szoktunk "amerikai utas gazdasági fejlődés alapján kialakult" gazdaságoknak nevezni. Amely végső soron az is, de mégsem az, és éppen történetiségében nem az! Ha a fenti folyamat fejlődési irányára gondolunk, akkor a gazdaságok polarizációja - azzal, hogy kiszakítják a föld egy részét a feudális eredetű nagybirtok kezéből -, majd integrációja - azzal, hogy ismét felhalmozódik az immár kapitalista gazdálkodást folytatni akaró gazdagparasztok kezén - egyenesen kívánatosnak tűnik.

Ezen kívül is volt a Jászságban földhöz-juttatás. A földreform végrehajtása bevezetőjében Jászdózsáról már ejtettünk szót. Szinte ugyanez a helyzet alakult ki Jászfelsőszentgyörgyön is, hiszen ott sem volt már nagybirtok. Ők is más község területén fekvő birtokokból kértek földet, de ők már meg is nevezték, hogy a Nagykáta²⁹ község határában lévő Keglevich-birtokból kéri kimérni az eddig jelentkezett 183 fő igényét.³⁰ Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika itt is nemleges választ adott.³¹

Jászárkóhalmának a községnek, mint erkölcsi testületnek volt baja az O.F.B.-vel. Az ugyanis a közbirtokosság pusztapákai ingatlanára is kiterjesztette a megváltási eljárást és ebből szándékoztak Jászfelsőszentgyörgynek 20 kat.hold földet juttatni. A nyilvánvaló tévedést az O.F.B. korrigálta.³²

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy a két világháború között ennek a 4.200 holdnak a megszerzése volt a legnagyobb gazdasági esemény a Jászság életében. Ezt a két nagybirtokot a három "testvéri jász község" valósággal felfalta. Ezzel azután eltűnt a Jászság területéről az utolsó nagybirtok is. A három 1000 kh-on felüli birtoktest már nem egységes, nem egy tagban fekvő birtok, hanem a város, a község tulajdonában lévő földterület, aminek a felszámolása már nem képezte a parasztság érdekét. Így kimondhatjuk a redemptus helységek egészére vonatkozó megállapításunkat: A jászkun redemptus helységekben a középbirtokokhoz nem akart nyúlni az O.F.B. Hogy ezt földbirtokpolitikai megfontolásból tette illetve nem tette, az abból is nyilvánvaló, hogy a vármegye más középbirtokait nem kímélte, ha a földhiány erre kényszerítette. Gondolunk itt pl. Szilassy

²⁸Azért tesszük ezt Jászkisérhez, mert a másik két község irataiból nem derült ki, hogy melyik községhez mekkora terület tartozik.

²⁹Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartozik.

³⁰Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 95/1922. kgy.szám.

³¹Az 1935. évi mg.stat. - 99.köt. - 168-169.p.

³²a./ Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 27/1925. kgy.szám

b./ Az 1.951/1924. O.F.B. számú végzés.

c./ Sz.M.L.- Jászárkóhalma jkv. 2/1925. és 104/1925. kgy.számok.

László 675 kh-as abádszalóki, Lelovich Gyula 371 kh-as törökszentmiklósi vagy Soós László 331 kh-as öcsödi birtokaira.

d./ Legelőjuttatás

Az állattartó gazdák szempontjából elég nagy jelentőséggel bírt a legelőjuttatás. Ezt az O.F.B. csak közbirtokosságoknak és legeltető társaságoknak adományozott, amelyet azonban egyénileg senki sem kapott. Ez is egyik magyarázata annak, hogy a közbirtokossági birtokok száma és területe a két világháború között megszorodott.

Jászapáti község hosszasan hadakozott főleg a Dungyerszky-uradalommal, hogy a Jászkisér határában lévő birtokukból - amely területéből 620 kat.hold legelő volt - ők is kaphassanak legelőterületet. Ezt végül sikerült is elérniük és az O.F.B. 16.165/1923. számú ítéletével juttatott a részükre 249 kat.hold legelőt, amely a kiosztás során 240 kat.hold 1290 négyszögölnyi területre csökkent.³³ Jászkisér is megkapta a kért 300 kat.hold körüli területet, pontosan 306 kat.hold 1200 négyszögöl legelőt, amelynek bére 85 kat.holdé 95 kg búza/kh., 215 kat.holdé 75 kg búza/kh. és 6 kh 1200 négyszögölé pedig 6 mázsa búza volt.³⁴

A jázsági felső járás községei sem voltak jól ellátva legelővel. Bizonyíték erre az, hogy a jász községek képviselőtestületi gyűléseinek jegyzőkönyveiben sűrűn előfordulnak a legelő kérdésével kapcsolatos ügyek. Sorra bízzák meg a képviselőtestületek a községek előljáróságait, hogy igényeljenek legelőt az O.F.B-től. Így történt ez Jászfelsőszentgyörgyön,³⁵ Jászfákóhalmán,³⁶ és Jászfényszarun,³⁷ de minden kérés eredménytelen maradt, ami érthető is, hiszen minden esetben a községek más községek rovására igyekeztek legelőhöz jutni. Természetesen az O.F.B. először a helyben lakók igényeit elégítette ki és csak másodsorban a más községek igényeit. Legtöbbször azonban már nem maradt terület azok kielégítésére.

Összegzésként elmondhatjuk a következőket: A Jászság talajának összetétele azt legeltetésre, állattartásra teszi alkalmassá. Megállapítható az is, hogy a tételesen kiosztott 547 kat.hold legelő mennyisége alacsonynak tűnik. De áttételes információk alapján ennél sokkal jelentősebb mennyiség került a jászok birtokába. Erről legjobban a Gazdacímtárak kötetei árulkodnak, amikor a 100 kh feletti bérlők és tulajdonosok nevét felsorolják. Csak három példát hozunk fel erre:

- 11 jász helység birtokában van 6.582 kat.hold föld és ebből 1.403 kat.hold rét és legelő.
 - Négy helységben van közbirtokossági föld 1.329 kat.hold területtel, ebből 238 kh rét és legelő.
 - Két helységben van legeltető társaság, amely 845 kat.hold legelővel rendelkezik.
- Ez összesen 8.756 kh terület, amelyből 2.486 kat.hold a rét és legelő. Igaz, hogy ez mindössze 8,47 %-a a Jászság összes legelőjének, de ez biztosíték volt arra, hogy a földdel nem rendelkező állattartók is legelőhöz juthattak.³⁸

A rét-legelő arányának alakulása a Jászságban birtokkategóriák szerint 1895-ben és 1935-ben³⁹

³³Sz.M.L. - Jászapáti jkv. 12/1931. kgy. és közig.ir. - 1.167/1924. ikt.szám

³⁴Sz.M.L. - Jászkisér közig.ir. 1.443/1925. ikt.szám

³⁵Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 134/1921. kgy.szám.

³⁶Sz.M.L. - Jászfákóhalma jkv. 39/1921. kgy.szám.

³⁷Sz.M.L. - Jászfényszaru jkv. 49/a/1923. kgy.szám.

³⁸a./ Gazdacímtár 1895. - 200-219.p.

b./ Gazdacímtár 1935. - 145-169.p.

³⁹a./A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. - Első kötet - Összeírás főbb eredményei községenként. - Bp. 1897. Pesti Könyvnyomda Rt. - 126-145.p.

b./ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. - Második kötet. - Gazdacímtár. - Bp. 1897. Pesti Könyvnyomda Rt. - 200-219.p.

c./ Az 1935. évi mg.stat. - 99. köt. - 168-171.p.

d./ Gazdacímtár 1935. - 145-169.p.

Birtokkategória	A rét-legelő %-a tartozik a birtokkategóriához	
	1895	1935
0-100 kh	74,84	77,50
100 kh felett	25,16	22,50
Együtt	100,0	100,0

A táblázat adatai azt is bizonyítják, hogy a legelőt és a rétek döntő többsége - több mint háromnegyede - a 100 kat.hold alatti birtokosok tulajdonában volt. Ők rendelkeztek az állatállomány nagy részével is - ha nem is háromnegyede volt a birtokukban. Így mondhatjuk, hogy a rétek, a legelők birtoklásának aránya elfogadható volt a Jászság területén.

Néhány következtetés

A Nagyatádi-féle földreform Jászságban történő végrehajtásának tanulmányozása után azért néhány következtetést meg kell fogalmaznunk - ha nem is országos érvénnyel történik mindez.

1./ A szántóterület aránya 69,07 %-ról 76,86 %-ra növekedett - ez 7,79 %-os növekedés. Ez az emelkedés azonban zömmel a rét és a legelő térvesztése miatt következett be.

2./ Ebből következik az is, hogy a legeltető állattartás visszaszorulóban van a Jászságban. Ennek csak külső jele volt az, hogy a rét és a legelő együttes területi aránya 13,82 %-ról 7,05 %-ra csökkent, ami nagyjából azonos a szántóföld növekedési arányával. Ezzel egyenes arányban terjedt az istállózó állattartás, ami érthető is, hiszen ez gazdaságosabb is volt.

3./ Növekedett ugyan a gazdaságok technikai bázisa, de ez megnyugtató képet csak a 20 kat.hold feletti gazdaságok esetében mutatott. Az ekesűrűség mutatója viszont csak az 50 kat.hold feletti üzemek esetében haladta meg az "egy gazdaság - egy eke" átlagot.

4./ A tőkés agrárfejlődés mutatójaként szokták számon tartani a földbérletek növekedését és vele párhuzamosan a kis-és középparasztság kiszorulását a bérletből. Ez a Jászságban nem ilyen egyértelmű a következők miatt.

a./ Felismerhető az a tendencia, hogy a földbirtokosok kezéből igyekeznek kivenni a földet - hacsak bérlet formájában is - és amennyiben egy tagban gazdálkodnak a bérleten a bérlők ezen teremtik meg a gazdálkodás kapitalista formáit. Holott valójában csak a rentabilitásra törekednek. Mindezek kialakulása a Jászságban a "hosszú XIX. század" végére - tehát az első világháborút megelőző három évtizedre tehető. Ezt az elkezdett folyamatot csak befejezte a Jászságban és a Nagykunságban a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása. (Lásd a Dungserszky- és Jovanovits-féle birtokok szétzilálása.)

b./ Eltér a megadott képtől a Jászság és a Nagykunság abban, hogy a középparasztság nem szorult ki a bérletből, hiszen a bérbeadott föld mintegy 40 %-ával ők rendelkeztek az említett területeken. Ezért hívjuk fel a figyelmet egyrészt a tanyásbirtokok bérbeadásának tényére, annak valóban feudális maradványokat konzerváló hatásával együtt. A másik oldalról viszont ezek a farmtípusú gazdaság csiráit is jelenthették volna, ha a történelmi körülmények időt engedtek volna ezek teljes kifejlődésére. E derékba tört, még csak csirájában meglévő gazdálkodási forma (a tanyásbirtok bérbeadása, a paraszti parcella-bérlet) kifejlődése - hipotézisünk szerint - egyre inkább háttérbe szorította volna a

még jelen lévő feudális maradványokat és utat engedett volna a speciálisan magyar jellegű paraszti birtoknak, amely némi hasonlóságot mutatott volna nyugati rokonával, az amerikai utas agrárfejlődés következtében megjelenő farmmal (amellyel közös pont a rentabilitás), de történetiségében, kapcsolódási viszonyaiban teljesen más lett volna. Nem hallgatható el az a körülmény sem, hogy ebben a helyzetben a redemptió hatásának is igen jelentős szerepe van.

c./ A haszonbérletek számarányuknál nagyobb szerepet játszottak mind a vármegye, mind a Jászság mezőgazdaságának életében. Az új gazdálkodási rendszerre való áttérés mintáját adták. Ebből fakad azután politikai-gazdasági súlyuk is.

d./ Egy dologra azonban fel kell figyelnünk. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében szinte minden területen növekszik a haszonbérbe adott terület nagysága, de a haszonbérbe adott átlagterület csak bizonyos birtokkategóriákban - az 1 kat.hold alatti, az 5-50 és az 5-100 kat.holdas kategóriákban - mutat némi növekedést. Általános a tapasztalat, hogy az átlagterület inkább csökkent mint növekedett. Így azután a megyei átlag is csak 32 %-a a negyven évvel ezelőtti átlagterületnek. Ez az ellentétes irányú mozgás: az egyik oldalon a bérelt terület jelentős növekedése, a másik oldalon az 50 kat.hold alatti kategóriákban az életképtelen, illetve csak a már meglévő saját tulajdonnal együtt életképes (sokan ezért is bérelték!) gazdaságok tömeges jelentkezése nem mutat egyértelműen egy magasabb szintű gazdálkodási forma meglétére, főleg nem biztosítja a termelés, a gazdálkodás stabilitását.⁴⁰

⁴⁰Tolnay Gábor: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása - különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok vármegyére. - Kandidátusi értekezés . - Mezőtúr, 1993. Gépírat. - 273-274.p.

Dobos László:

BÜSZKE VAGYOK ARRÁ, HOGY JÁSZ VAGYOK
beszélgetés Csányi Sándorral

Itt ülök szemben Csányi Sándorral az OTP Rt elnök-vezérigazgatójával, a Jászság szülőttével. Nagyon szűkszavú az a curriculum vitae, ami a Ki kicsoda legutóbbi kiadásában olvasható Rólád. Szeretném ha a Jászsági Évkönyv olvasóinak szólnál magadról, családi indíttatásodról, az életutad kezdetéről.

- Jászárokszálláson születtem 1953-ban, s az Április 4 úti általános iskolába jártam. Nem mondhatom azt, hogy nagyon jó anyagi körülmények között éltünk. Édesanyám a helyi háziipari szövetkezetben dolgozott, édesapám a helyi termelőszövetkezetben volt méhészt, mezőőr és különböző funkciókban. Nem éltünk azonban rosszul, nem kellett nélkülöznünk. Két testvérem, az öcsém meg a bátyám és a szüleim ma is Árokszálláson élnek.

Kik voltak a szomszédaitok, merre laktatok a községben?

- Tartósan, folyamatosan a Damjanich utcában, ami inkább a viszneki rész felé esik, a strandtól nem túl messzire. A szomszédok közül külön megemlítem a Szabó családot, ahol öt gyermek volt és gyerekkorom legjobb barátja, Szabó Jóska ebből a körből került ki. Édesapám méhészként nyaranta először Pest megye déli részébe, majd Nógrádba ment a méhekkal, így az én nyaralásom az volt, hogy amikor vége lett az iskolának, a barátokkal útra keltünk, s egy erdő közepén pár hetet letöltöttünk. Általában azt mondhatom, nagyon mozgalmas gyerekkorom volt, nagyon sok gyerek volt a környéken, rengeteget játszottunk, fociztunk. Jó szívvel emlékszem vissza ezekre az időkre.

Jó tanuló voltál?

- Nem voltam rossz tanuló, inkább így fogalmaznék. Mindig erős négyes voltam, általános iskolában nem ütöttem meg a jeles szintet. Az valahogy bennem volt akkor is, hogy energiával takarékosan kell bánni és annyit kell elhasználni belőle, amennyi az adott cél eléréséhez szükséges, ahhoz, hogy továbbtanuljak, hogy a szülők ne szidjanak. Ami megmaradt a gyerekkorból, az az, hogy heti 5-6 könyvet kiolvastam, tehát a napi egy könyv megvolt. Ha statisztikát csinálnánk abból a korszakból, akkor a helyi könyvtárnak az egyik leggyakoribb látogatója alighanem én voltam.

Kik voltak a kedvenceid, kiktől olvastál?

- Ahogy az lenni szokott, az indiánregények, a Rákóczi féle szabadságharc, Fekete István. Később pedig - és ez megmaradt mindmáig - egyre nagyobb érdeklődéssel olvastam a távol-keleti, ázsiai témájú könyveket. Somersét Maugham például ma is a kedvenc írómnak mondható. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy-két helyen, mint például Thaiföld fővárosában, Bangkokban az Oriental Hotelben, ahol ő rendszeresen megfordult, már két alkalommal is megszállhattam. Itt újra idézhettem és szembesülhettem az olvasmányélményeimmel. Ilyen szempontból kicsit sajnálom is a mai fiatalokat, kik alig olvasnak. Így az olvasásnak köszönhető élményt szinte nem ismerik, pedig egy film, vagy egy videofilm soha nem tudja pótolni az olvasást.

Tanáraid közül kikre emlékszel szívesen?

- Először is Faragó Jánosra, aki osztályfőnököm volt, és feleségére, Anci nénire. Visszagondolva Faragó Jánosra, emlékszem mit jelentett gyerekeknek a tanár, micsoda hatalom volt az én szememben. Nem is a rangjánál fogva, hanem éreztük, hogyan irányította az osztály életét. Azóta ahogy az ember fejlődött, tanult, ez a hatás egyre kisebbedett, de most is jószívvel emlékszem rá. A Faragó-családhoz külön is kötődtem, nemcsak mint diák, de mint "magánember" is, hiszen az iskolán kívül is jó kapcsolatban voltam velük. Például emlékszem Faragó Tamásra, a középső fiú lehetett, aki rendszeresen korrepetált engem oroszból teljesen önkéntesen és díjmentesen. Gyöngyösi Andor igazgató urat pedig azért említem, mert a matematika a

továbbtanulót végigkíséri egész életében, és igazából nagyon jó alapokat kaptam matematikából, és ez sokat jelentett a középiskolához.

A család két ágáról szólj valamit. Mindkét ágon jász vagy.

- Igen. Mindkét ágról jász vagyok. Nem tudok nagyon hosszan visszatekinteni. Ezen én már töprengtem, hogy mint egy családfa-kutató, fáradságot nem kímélve, mennyire tudok visszamenni a családfán. Édesanyám Ballagó családból származik, ők annak idején tanyán laktak, tehát gyerekfejjel emlékszem arra, hogy Ballagó István volt a nagyapám. Édesapám szüleire kevésbé emlékszem, ottani ágon nagyapámat nem is ismertem, és korán meghalt nagyanyám. Anyai ágon nagyszüleim tartósabban együtt éltek velünk. De hozzátartozik a dologhoz, hogy amikor tizennégy éves koromban elkerültem Jászárokszállásról, akkor nem izgatott ez a kérdés, hogy a családfa hogyan alakult. Azóta pedig "nehéz életem" volt, s mindig időhiányban éltem a mai napig.

Említetted, hogy már nagyon korán elkerültél otthonról. Kérlek, beszélj a tanulmányaidról.

- Ez nagyon érdekes dolog volt, mert igazából nehezen tudtam eldönteni, hogy hová menjek továbbtanulni. 1967-ben kezdtem a középiskolát, 1968-ban volt a gazdasági reform. 1967-ben már egyre több szó esett a közgazdaságról, pénzügyekről, ami azért addig meglehetősen szokatlan volt és talán egyrészt ennek tudható be, hogy elkezdtem érdeklődni a közgazdaság iránt. Másik része a dolognak, ami a mostani pozíciómban különösen érdekes, hogy távoli rokonom, Gyóni Lajos az OTP Lakásépítési és Hitelezési főosztályának volt a vezetője. Ő és az édesanyja Pesten laktak, rendszeresen nyaraltak nálunk, és Gyóni Lajos volt "a bankár" a mi szemünkben. Ami különös jelentőséget kapott, hogy egy doboz csokoládéval, egy doboz cukorral jött az édesanyjával és ez valami iszonyatos gazdagságot testesített meg. Mivel nekem egy hétvégén egy mozijegy, egy Tibi csoki jutott körülbelül, ehhez képest egy doboz csokit egyben látni egészen elképesztő volt.

Amikor elkezdtem azon gondolkodni, hogy hol tanuljak tovább, így esett a közgazdasági pályára a választásom. A Mester utcai, akkor még I. István Közgazdasági Szakközépiskolát az OTP külön támogatta. Így kerültem oda tanulni, Gyóni Lajoson keresztül és azért is, mert ott volt kollégium, mert egy albérletet nem tudtunk volna akkor kifizetni. Visszaemlékszem, hogy amikor 1992-ben kineveztek elnök-vezérigazgatónak az OTP-hez, találkoztam egy-két emberrel, akik a 60-as, 70-es években már itt voltak, amikor én középiskolás gyakornokként hétfőnként a II. és XX. kerületi OTP fiókba jártam.

Kollégistaként eléggé nehezen indult a pesti beilleszkedésem. Nem is a honvágyat mondanám, hanem vidékiesen beszéltem, nehezen birkóztam meg a késsel és a villával, szóval ezeregy dolog volt, ami "egy kis vidéki gyerek felkerül Pestre" című megpróbáltatások közé tartozott. Az első nap eltévedtem, s fogalmam sem volt, hogy merre járok a városban. Nagyon sok minden volt, amit utólag kellett nekem saját erőből felszedni. A tanulás sem igazán jól ment az első másfél évben. Sosem felejttem el, hogy második félévben 3,0 volt átlagom, s rosszul számolta ki a kollégiumi tanárom, Dragon Károly, 2,9-et számolt és így értesített ki. Mindig korábban jött meg a téli szünetben az értesítés, mint ahogy megkaptuk a bizonyítványt. Ez valami egészen szörnyű csapás volt a számomra, aki azért mindig négy fölött teljesített az általános iskolában. Akkor összeszorítottam a fogamat és elkezdtem tanulni. Van úgy, hogy az ember tudja, hogy ugyan csinálni kell valamit, de azért mindig van fontosabb: egy jó könyv, egy jó mozi. S akkor egyszerűen csak azt mondja: ez így nem mehet tovább! Ezután rohamosan jöttem felfelé, végül kitűnővel érettségiztem. Azért volt egy-két tantárgy, például az orosz, amivel megszenvedtem. A legrosszabb az volt, hogy voltak olyan hiányosságok, amelyek egy kis félszepséget keltettek az emberben, és ezeket előbb-utóbb le kellett gyűrni. És utóbb azt mondhatom, talán szerencsém is volt, mert ha ezek az akadályok nincsenek, akkor nem keményít meg ez a korszak, aminek aztán sok előnyét élveztem a későbbi életem során. Számtalanszor kerültem olyan szituációba, hogy igazán az ember nem számíthatott senkire, csak önmagára. Kaptam egy feladatot és annak teljesítésén múltott, hogy merre fordul a sorsom.

Kik segítettek? A barátok, vagy a szívósságod, az akaratérőd?

- Az úgy megmaradt bennem, akkor is meg most is, hogy amikor nehézségek jönnek, akkor "beindul az agyam" - nehéz ezt így megfogalmazni - akkor egészen más méretű teljesítményekre vagyok képes, mint egy köznapi szituációban. Sokszor mondja egy-két barátom, aki jobban ismer, hogy látszólag úgy tűnik mintha nem dolgoznám fel az eseményeket, pedig csak arról van szó, hogy kifelé nem reagálok le, és aztán váratlanul az ember eléri a megoldásokat. Szóval én is így vagyok, hogy nekiálltam, és az ember összeszorítja a fogát, vesz egy nagy levegőt és azt mondja, már pedig azért is megoldom. Az a tapasztalatom, hogy ha valaki hisz abban, hogy a problémákon túl tud jutni, akkor vérrel-veritékkel túl jut rajta. Csak a gyávák és a hitehagyottak azok, akik a nehézségek közepette megijednek.

Az egyetemi évekre is jellemző volt ez az akarat erő?

- A középiskola után főiskolára mentem, a Pénzügyi és Számviteli Főiskola ipar szakára. Ezután jártam a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügyi szakára. Azt a hátrányt, amivel Pestre indultam 1967-ben, 1971-re úgy ahogy legyűrtem és az ottani akadályokat viszonylag könnyebben vettem. Nem mondhatom azt, hogy nem voltak problémák, de nem úgy maradt meg bennem ez az időszak, mint a küzdés időszaka. Itt már kibújt belőlem az üzletember: komoly üzleteket bonyolítottam le étkezési jegyekkel, üres üvegekkel stb.

Erre az időre már úgy emlékszem, hogy megengedhettem magamnak a farmert, a dzsekit. A korábbiakhoz képest ez egy viszonylag könnyebb tanulási időszak volt, s egy könnyebb anyagi helyzet is. Akkor már nem éreztem magam hátrányban azokkal szemben, akik régen Pesten éltek és esetleg jobb körülmények között.

Mi volt az első munkahelyed?

- Az első munkahelyem 1974-ben az Adóhivatal volt - ami nem valami szimpatikus -, a mostani Adóhivatal elődje, a Bevételi Főigazgatóság. Itt az egész főváros területén különböző nehézipari, építőipari, könnyűipari cégek adóellenőrzését végeztem. S azt mondhatom így utólag, rendkívül szerencsés voltam, hogy így alakult és nem egy nagyvállalathoz kerültem be dolgozni, vagy egy minisztériumba, hanem egy olyan helyre, ahol évente legalább 10-12 vállalatot ismerhettem meg, azok vezetőit stb. Ez a munka több szempontból is nagyon előnyös volt. Egyrészt szakmailag rengeteget tanultam, különböző megoldásokkal próbálták már akkor is az adót "csalni", és én azt hiszem igazán mélyen belerágtam magam a pénzügyi és számviteli ismeretekbe. Ami azért előny, mert az agyam ma is úgy működik, hogy ha bármilyen döntést hozok, akkor a fejemben egy fénykép gyanánt megjelenik a bank mérlege és az, hogy mindez hogyan érinti a bank pozícióját. Ez egy óriási előny és az az érzésem, hogy aki igazán ezt nem látja át, az olyan mintha sötétbe lövöldözne. Igazán jó döntést akkor lehet hozni, ha ezt a bank helyzetét legjobban reprezentáló mérleg sorokat látja maga előtt és tudja, hogy ez a döntés mennyiben jó, vagy mennyiben rossz. Ez ilyen szempontból rendkívül előnyös volt.

A másik előnye, hogy rengeteg trükköt megismertem, amit ma is használok, amikor például egy anyagot átnézek. Mert nyilván a kolléga, ami jó, avval dicsekszik és ami rossz, azt próbálja elleplezni. Rengeteg cégünk van, melyeknek mérlegei, adatszolgáltatásai a kezembe kerülnek és kialakult az az érzésem, hogy az ember tudja, mik azok a kényes pontok, amit egy mérlegben meg kell nézni. Ami szintén nagyon fontos, mivel számos vállalatvezetőt, vezérigazgatót megismertem. Fejlődött a kapcsolatteremtési készségem. Az ember nem jön zavarba, ha egy ismeretlen helyen meg kell jelennie, tárgyalnia kell. Nem igazán technika ez, hanem ráérzés, hogy hogyan kell egy bizonyos embertípussal kapcsolatot teremteni, egy merevvel, egy lazával. Ez biztosan előnyömre vált, mert úgy érzem, hogy viszonylag könnyen szót tudok érteni az emberekkel.

1979 végén a Pénzügyminisztérium titkárságára kerültem, s a bankokkal foglalkoztam, köztük az OTP-vel. Sosem felejttem el, hogy micsoda megtiszteltetés volt, hogy én jártam az OTP-be az ügyvezetőségi ülésre a Pénzügyminisztérium képviselőjeként és Szirmai Jenő, az akkori vezérigazgató, aki egy "hatalom" volt, partnerként kezelte. Nagy dolog volt számomra, hogy engem, a PM főelőadóját Szirmai Jenő, akinek jó kapcsolata volt a miniszterekkel, a

Politikai Bizottsági tagokkal, nem "öcsiként" kezelt, hanem meg lehetett vele beszélni dolgokat. Ő ma is itt dolgozik az OTP-nél, évente legalább kétszer találkozom vele és meghallgatom, hogyan látja a mai helyzetet. Volt egy kitérőm 1983-85 között, akkor a Mezőgazdasági Minisztérium erdőgazdasági és vadászati vonalának a pénzügyeivel foglalkoztam. Ez nagyon kellemes időszak volt, egész más típusú emberekkel ismerkedtem meg, itt szoktam rá a vadászatra, azóta is életemet kísérő hobbira. Amikor 1987. januárjával létrejött a kétszintű bankrendszer, elkezdődött a banki pályafutásom. Demján Sándor hívott a Magyar Hitelbankba, ahol főosztályvezető lettem. 1989-ben Lenk Géza hívott a Kereskedelmi Bankba vezérigazgató-helyettesnek, s 1992-ben pedig az OTP-hez kerültem elnök-vezérigazgatónak.

Voltak-e olyan mentoraid, akik szakmailag melletted álltak, akik ha kellett, súgtak, ha kellett, fogták a kezedet?

- Igazából nem voltak. Nem tudom, hogy ez jász mentalitás-e vagy sem, de elég konok voltam.

Rengeteg ember volt, akitől tanultam, de nem mondható, hogy tudnék egyes embereket ebben a szakmában, akik tartósan egyengették a pályafutásomat. Van egy barátom, aki horoszkóppal foglalkozik, s aki egyébként agrármérnök, vállalkozó, de a horoszkóp a kedvence. Ő mondta egyszer, amikor megnézte a horoszkópomat, hogy sikeres vagyok, mindent elérek, de mindenért meg kell küzdenem. Tényleg valóban ez a jellemző az egész pályafutásomra, hogy rengeteget tanultam az egyetemen, a főiskolán. Okleveles árszakértő és okleveles könyvszakértő is vagyok, pénzügyekből doktoráltam.

A 80-as években amikor befejeztem a tanulmányokat s elkezdtem dolgozni, akkor a Mester utcában ott maradtam nevelőtanárnak, nem kellett albérletet fizetnem, ott kaptam egy szobát, és kaptam egy kis fizetést is. Több neves ember nevelőtanára voltam: Lascsik Attiláé, aki most az ÁPV Rt vezérigazgatója, Nagy Zoltáné, aki korábban PM közigazgatási államtitkár volt, most pedig a Garancia Biztosító elnök-vezérigazgatója és még egy-két személyé, aki vitte valamire.

A Mester utcai háromemeletes épületben együtt volt az iskola, a kollégium is. Felkapcsoltam a folyosókon a villanyt és úgy tanultam, mentem a könyvvel a kezemben, mert ha leülök, azonnal elaludtam volna, olyan fáradt voltam. S anyagilag is jól jött - bár a szülők támogattak - de azért nem tudtak annyival segíteni, hogy a problémámat megoldják. A problémán elsősorban az első lakás megszerzését értem. Mindig volt a főállásom mellett három-négy mellékállásom, tanítottam stb. Tehát mindenért meg kellett küzdeni: az anyagiakért, a tudásért és a posztokért megint. Nem volt egy keresztapa, hanem dolgoztam. Nem is túlekedtem nagyon, mindig szerencsém volt, hogy valaki mindig felfigyelt rám, tehát nem egy ember kísért.

Egy külső szemlélő úgy vélné, hogy a bankszakma egy belterjes szakma. Kívülről bekerülni, gyökerek nélkül - keresztapa nélkül, hogy a Te kifejezésedet használjam - nem igazán egyszerű. Neked mégis sikerült, sőt a legnagyobb magyar bank élén állsz. Mi ennek a titka?

- Ezt nagyon nehéz lenne úgy megfogalmazni, hogy mi a titok. A bankszakma egy különös szakma, de azt nem mondanám, hogy belterjes. Be lehet ide kerülni, s lehet itt karriert csinálni, de nehezebben mint más területen. Kétségtelen, hogy nem ugyanaz egy bankban dolgozni, mint egy vállalatnál. Itt nagyon sok a rizikó és nagyon sok ember pénzét kockáztatja az, aki itt dönt. Itt nem arról van szó, hogy csinálok egy vállalkozást, aztán elbukom a pénzem vagy nem, vagy a bank pénzét elbukom. Itt tényleg arról van szó, hogy ahhoz az összeghez képest, amivel egy bank gazdálkodik, a saját tőkéje csak egy töredék. Ebből nyilvánvaló, hogy nagyobb felelősséget, egy sokkal szabályozottabb környezetet jelent és sokkal inkább nagyítóval nézik a tevékenységünket, mint a gazdaság bármely más területén. Az is igaz, hogy vannak a bankszakmának nagy öregjei, akik sokszor a mentor szerepét is betöltik, s ilyen szempontból favorizálnak embereket. Énnekem, hogy sikerült betörni, azt igazából így utólag nehéz megmondani, valóban egy kicsit, ha visszagondolok, nekem is hihetetlennek tűnik, hogy mindenféle nevesebb támogató nélkül sikerült ezt a posztot elérnem.

Én - bár nem vagyok fatalista - mindig hittem a szerencsében, a szerencsémben meg abban, hogy számomra egyik vagy másik állás sosem volt egzisztenciális kérdés, tehát nem azon múltott anyagi értelemben, hogy el tudok-e menni nyaralni, tudok-e egy jó kocsiba ülni, hogy én azt a konkrét állást megtartom, vagy sem.

Mint mondtam, könyvszakértő is vagyok, 1982-87 között működött egy könyvszakértői szakcsoport, ahol elég sok ember dolgozott. Akkor volt az aranykorszak, gmk-k, szakcsoportok stb. Akkor én elég sikeres cégnek voltam a tulajdonosa, mellékállásban a vezetője is. Ebből az következett, hogy nekem nem kellett lavíroznom egyik munkahelyemen sem, hanem tudtam véleményt mondani és képviselni. Ha valaki konzekvens és azt látja az ember, hogy határozott véleménye van, magatartásában, döntésében egy következetes irányvonalat visz, az mindenképpen előbb-utóbb kivívja a tiszteletet és megbecsülést. Nos az én életutamra sem az a jellemző, hogy nézegettem volna, hogy a főnökeim éppen mit szeretnének hallani. Ebből következően voltak konfliktusaim, de hosszú távon ez mindenképpen egy nyerő magatartás lehet, és előbb-utóbb bármilyen munkahelyre kerültem, mindig eljutottam oda, hogy az adott munkahelyen az ázsíom felment és magával hozta és kikényszerítette a következő lépést. Ami még nagyon érdekes, hogy sohasem mentem el úgy munkahelyről, hogy nem éreztem jól magam. Sőt mindig egy kicsit sajnáltam is hogy elmegyek, holott jobb ajánlatot kaptam. S hozzáteszem, ahová megérkeztem, egy félév múlva már ott éreztem jól magam és nem hiányzott a másik. Tehát én azt gondolom, a viszonylag szívós és kiszámítható magatartás, ha átmenetileg vagy egyes embereknél hátrányt is jelent, de hosszú távon és általában mindenképpen kifizetődő, ha egy karriert akar az ember befutni.

Merre megy az OTP Bank Rt. tovább? Gondolok itt elsősorban az augusztusban lezárult privatizációra.

- Azt gondolom, és erre kell törekedni, hogy az OTP tartósan egy független bank maradjon. Így bárki bármit mondott az un. stratégiai befektetőkről, (ezek alatt értem a nagy külföldi bankokat), azok ha a magyar bankoknál tulajdonrészt szereznek, akkor azt úgy kezelik, mint a helyi fiókjukat. S hozzáteszem, hogy ez végülis indokolt, mert néhány nagyobbik fiók esetleg komolyabb mérleg főösszeggel vagy eredménnyel rendelkezik, mint egy önálló magyar bank. Úgy gondolom az a bank, amely a magyar bankszektor egyharmadát képviseli és az egyetlen bank 1987, a kétszintű bankrendszer kialakulása óta, melynek piaci részesedése nem változott annak ellenére, hogy közben a Magyarországon működő 10 bank 42-re növekedett, ennek tartósan függetlennek kell maradni más bankoktól. Az a privatizációs koncepció, amely a magyar kormány döntése alapján megvalósult, s mely szerint az állam 25 % + egy szavazatot megtart, az összes többi pedig eladásra kerül úgy, hogy egy külföldi kézben nem lehet több mint 5 %, ez úgy gondolom jól szolgálja a bank érdekeit és a hosszú távú fejlődését tekintve, és én hiszek benne, hogy az ország érdekeit is. Én azt látom ma, hogy igazán a magyar bankrendszer fejlődését illetően nincs egy kiérlelt, jól megalapozott koncepció.

Azt gondolom, hogy egy ennél előbbre vivő vízióra lenne szükség. Szükség lenne Magyarországon egy-két nagybankra, ennek egyike mindenképpen az OTP kell hogy legyen. Ki kellene alakítani valami szabályozási környezetet, ahol Magyarország Kelet-Közép-Európa pénzügyi központjává válhatna, hiszen a svájci jólét, a klasszikus jólét döntően abból fakad, hogy ellátják ezt a szerepet. Erre mi is alkalmasak lennénk, hiszen politikailag stabil az ország, infrastrukturálisan sokkal fejlettebb mint a környezete és ugyanazok az összegek, amik Svájcban kerültek elhelyezésre a kelet-közép-európai országokból, jelentős része Magyarországon is elhelyezésre kerülhetne. Hát ehhez kellene egy nagyon jó off-shore törvény, mely megengedi off-shore bankok működését és valóban gyorsan be kellene fejezni az egész bankprivatizációt. Én úgy gondolom, ez egy húzó ágazata lehetne ebben a térségben a magyar gazdaságnak.

Az OTP abba az irányba megy, hogy ebben a régióban, tehát Kelet-Közép-Európában nem az egyik, hanem a legerősebb, legnevesebb bank legyen, s bízunk benne, hogy előbb-utóbb ezt a vezető szerepet nemcsak magyarországi bankfiókok révén, hanem a környező országokban lévő bankjainkon keresztül is demonstrálni tudjuk.

Tehát van egy expanziós terv?

- Van egy ilyen expanziós terv. S bár az OTP stabil, a tőke megfelelési mutatója a nemzetközi mértékkel mérve is jó, de a gondot az okozza, hogy jelentős technikai fejlesztésen megy keresztül az OTP számítástechnikai területen, jelentős építési beruházásaink is vannak és mindezek azt jelentik, hogy rengeteg forrásunkat lekötik, holott úgy gondolom, hogy igazán piacot szerezni és teret nyerni most lenne alkalmas időpont a környező országokban is. Úgy gondolom, egy ilyen dinamikusan növekvő banknál mindig kevés az az összeg, ami rendelkezésre áll a fejlesztésekre.

A makro összefüggések után valamilyen mikro összefüggéssel tudná-e szolgálni az olvasóknak. Arra gondolok, ha van egy kisbefektető, akinek van 100 ezer forintja, mit tudna neki tanácsolni egy sokat próbált bankár, mibe fektesse? Merre forduljon, mi iránt legyen bizalma?

- Nem akarom az interjút reklám céljaira felhasználni, de igazából azt kell hogy mondjam, hogy az OTP egyik nagy erőssége az, hogy a stabilitását senki se, a versenytársak sem tudják megkérdőjelezni. Először is azt mondanám, hogy csak olyan cégnél érdemes elhelyezni, aminek stabilitásáról abszolút meggyőződött és kezelje nagy-nagy óvatossággal azokat, akik hatalmas hozamokat ígérnek. Úgy szokták mondani, hogy akinek nagyon nagy szüksége van a pénzre az ígér sok kamatot. Akinek kevésbé van szüksége, azt kevesebbet. Nem az a jó kamat, ami papíron magas, hanem amit meg is kapunk, a betétes vagy a befektető.

Én úgy gondolom, hogy mi mindenféle szempontból meglehetősen jó szolgáltatással állunk rendelkezésre s ma már a betéti kamataink valóban piaciak. Elég sok befektetési alapunk, és befektetési jegyünk van, mely a piac felső régióba tartozó jövedelmet hoz. Ezenkívül amiről nem beszéltünk, hogy végső soron az OTP a ma 14.500 fős létszámával nemcsak egy bank, hanem az OTP ennél sokkal szélesebb kört reprezentál, hiszen több olyan cég van, amely az OTP 100 %-os, vagy többségi tulajdonában van. Összesen több mint 100 cégben van befektetésünk, 100 cégnél vagyunk tulajdonosok, s mintegy 10 az, amelyek teljesen a mi irányításunk alatt áll. Ilyen a Garancia Biztosító, vagy az Ingatlan Rt., ami ingatlan befektetésekben segít akár a lakást, akár a telket vásárlóknak, és természetesen vannak a különböző befektetési alap kezelők is.

Úgy gondolom, hogy ezek a cégek bárkinek tudják biztosítani, hogy a kedvére való befektetési formákat megtalálja.

Ismert Rólad és az OTP Rt-ről is, hogy nagy mecénások vagytok. Milyen elvek szabályozzák a mecénatúrát? Mi az, amivel nemes és hasznos célokat támogattok?

- Ez egy elég nehéz ügy, mert mindig, de főleg most sokkal több az igény, mint ami pénz rendelkezésre áll. Ahogy szorul vissza a költségvetési támogatás az egészségügy, a kulturális és sport szférából, úgy jelenik meg mindez a bankoknál. Ezért lehet mondani, hogy a többi bank szinte tönkrement, vagy konszolidálásra szorul, nincs miből szponzorálnia, tehát ugrásszerűen nőtt meg az igény. Kialakult a finanszírozásunk egyik ága: a sport, amit nem is emberbaráti megfontolásból üzünk, hanem valóban reklám. Az OTP Sport SE sportolói, ma Magyarországon az olimpiai sportágakat tekintve a második legeredményesebb sportegyesület a Honvéd után, s ilyen szempontból a költségvetésben a második legnagyobb támogatást is kapja. Úgy gondolom, hogy ezzel az Egyesület létrehozásával olyan sajtó-és televíziós nyilvánosságot kapott az OTP, hogyha meg kellett volna vennünk, akkor jelentősen drágább lett volna, tehát ez az egyik oldala a dolognak. A másik oldala, hogy próbálunk olyan kulturális alkotásokat mértékkel támogatni, amelyek úgy gondoljuk, hogy elősegítik a tehetséges alkotók - kizárólag a pénzühiány miatt - ne kényszerüljenek hallgatásra. Film, színmű vagy történetesen a Radnóti Színház támogatása. Végül van az igazi mecénatúra, ami számomra talán a legmegrázóbb, amikor olyan leveleket kapok, hogy egy kisgyerek élete azon múlik, hogy egy operációt végre tudnak rajta hajtani, vagy sem. Legutóbb az Objektív című adásban láttuk, hogy milyen iszonyatos fájdalmakat élnek át a megégett kisgyerekek, s egyedül ez erre szakosodott Szent János

Kórháznak nincs egy homokágya, ami a fájdalmat enyhítené. Ezek mind olyan dolgok, amiken próbálunk segíteni. Nagyon jól tudom, hogy ez nem a bank dolga lenne, pl. hogy különböző egészségügyi felszereléseket vásároljon, operációkat finanszírozzon, de azért azt gondolom, hogy nem sok bank van ma Magyarországon, amely ezt megengedheti. Ha már a költségvetés, reméljük csak átmenetileg ilyen helyzetben van, nálunk pedig a forrás ha szűkösen is, de rendelkezésre áll, akkor ezek az egyedi esetek is nagyon hatékonyak lehetnek, jól szolgálják a közérdeket. Igazából én arra gondolok, hogy a mi feladatunk az az, hogy ha össze kellene foglalni, hogy a sportban, reklám célkitűzésekben az élsport, egyébként pedig a tömegsport támogatása. Ezt szolgálja évek óta az OTP Diáktriatlon, ahol több ezer diák szerez élményeket és tapasztalatokat. Segítenünk kell a kulturális szféra jelenlegi helyzetét és szintén jóléti, jószolgálati küldetés valóban az egészségügyi ellátás segítése. Valahogy ezekben a szívet facsaró esetekben oda kell állni és segíteni. Ezzel életet lehet megmenteni és szenvedéseken lehet könnyíteni.

Politizálsz?

- Nem nagyon politizálok. Mondhatnám úgy, hogy igazán nem politizálok. Én azt hiszem, elég kiszámítható vagyok, ezért jó kapcsolatom volt az előző kormánnyal is és annak ellenére, hogy szinte 100 %-os állami tulajdonban voltunk - ezt mindig elmondom - az OTP-re sohasem sikerült olyan döntést kényszeríteni, ami a bank érdekeivel ellentétes volna. Elmondhatom azt is, hogy jó kapcsolatban vagyok a jelenlegi kormánnyal is, akik úgy érzem, értékelik, hogy az OTP stabilitása biztos szigetet jelent a bankszférában. Azzal, hogy mi nem kerültünk olyan helyzetbe, mint más bankok, jelentősen könnyítjük a magyar bankszféra rendbetételére tett erőfeszítéseket. A másik oldala a dolognak persze, attól, hogy az ember nem aktívan politizál, - s talán nem lenne ildomos ebben a pozícióban - még nem jelenti azt, hogy bizonyos politikai mozgásokról, személyi döntésekről nincs saját véleménye és nem tartoznak baráti körébe vezető politikusok több pártból is.

Milyen a napi munkarended?

- A hetem, s ezen belül egy napom úgy néz ki, hogy reggel általában 6 óra körül kelek, 7-8 óra között bent vagyok a bankban és minden nap 11 és éjfél között érek haza. Ez azt jelenti, hogy este 8-ig bent vagyok és utána van egy találkozó, vagy egy vacsora. Ez így megy hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön, a péntek változó. Arra törekszem, hogy péntek délutántól hétfő reggelig semmiféle hivatalos programom ne legyen, és ezt az esetek 90 %-ában be is tartom. Ezt nagyon drasztikus elhatározással viszem keresztül, olykor felségsértésbe megy át a dolog, mert nem vagyok hajlandó szombat-vasárnap se egy fogadáson, se egy találkozón résztvenni. Nekem ez a két és fél nap tökéletesen elég ahhoz, hogy kipihenjem magam, és ne gondoljak a mindig következő négy-öt nap hajtásra. Szeretek elutazni Pestről, valami más levegőre, mint amit a megszokott környezet jelent.

Van hétvégi házatok?

- Nincs. Vehettem volna, de sok barátom, ismerősöm van szerte az országban, és sohasem az a gond, hogy hová menjek, hanem hogy ne legyen megbántódás abból, ahová nem jutok el. Nagyon szeretem a barátokat. Van egy párfős baráti kör, akikkel rendszeresen együtt vagyunk, és van egy tágabb haveri kör, akikkel szintén szeretek kikapcsolódni.

És a nagy szerelem, az olvasás?

- Az olvasásra sokkal kevesebb az időm. Reggel végiglapozom a napilapokat, és a sajtószemlét. A szemle arra jó, hogy reggel az ember átfutja és ha valami kritikusat lát azonnal megnézzé, de arra, hogy igazán információt adjon, arra nem jó. Áttekintem még a Washington Postot és az Economistot. Nem azt mondom, hogy nem olvasok könyveket, de a havi 1-2 könyv egy nyugodt hétvégén, vagy nyaranta kerül a kezembe. A hétvégéimet egyébként zömmel a két fiammal töltöm, akik nagyon is igényt tartanak erre. Az egyik 16 éves, a másik 10 éves. Mindkettő szinte minden hétvégi programban velem tart. A nagyobbik néha leválik, mert ma már vannak neki fontosabb dolgai, mint a papával lenni, de a kisebbik állandóan velem van.

Tudom, hogy jáász mivoltodat számon tartod, és becsben tartod. Mit jelent számodra ez a kötődés, a gyökerek?

- Érdekes ez a dolog, amikor gyerek voltam, akkor mindig hegyekbe, az erdőbe vágytam és untam az Alföldet. Most, ahogy öregszem, (maholnap 42 éves leszek), egyre inkább számon tartom, hogy jáász vagyok. Ha a Jáászgról megjelenik egy hír, nagy érdeklődéssel olvasom. Szóval jobban tudatosul bennem, mint húszéves koromban. Amire vittem, abban mindenképpen segítséget adott az a jáász mentalitás, ami jelent egyfajta keménységet, egyfajta makacsságot. Ha van három féle akadály, attól még az ember a célt nem adja fel. Nem feltétlenül gondolom én, hogy ezeket az akadályokat át kell ugrani, és összetörni magam rajtuk. Van amikor az akadályok mellett szépen elmentem és sértetlenül a célhoz értem. Ezeket nem lehet megtanulni, hogy határozott vagyok, nem csüggedek el, meg azért ha kell cselet is vetek, ha kell visszavonulok, hogy utána kettőt előrelepjek, ez az emberbe beleszületik. Azt gondolom, ez a fajta jáász talpraesettség, s átlátása a dolgoknak, sokat segített abban, hogy én boldogultam és ilyen szempontból egyre büszkébb is vagyok arra, hogy jáász vagyok.

Mi kapcsol az otthoni ügyekhez, a Jáászgrához?

- Szülők, testvérek otthon laknak. Viszonylag elég gyakran haza is járok, figyelemmel kísérem a jáászgrai ügyeket. Ebbe beleértem, hogyan változik az infrastruktúra, miként alakul egyes onnét elszármazott emberek sorsa, és ez egy új dolog. 10 évvel ezelőtt, ha találkoztam valakivel, akiről kiderült, hogy jáászgrai, erről sokat nem beszéltünk. Ma, ha találkozom különböző helyeken egy-egy emberrel, akiről kiderül, hogy jáász - sokszor nem is kell hogy jáász legyen, csak Jáász-Nagykun-Szolnok megyei - akkor azt majdnem hogy szövetségesként kezelem. Pedig az adott esetben nincs is közös ügyünk, de számomra más megítélés alá esik.

Én azt gondolom, hogy minden népcsoportnak megvannak a maga jegyei, amiktől az népcsoporttá válik, tehát megkülönböztethető a másiktól. Az előbb említett jegyek: a keménység, makacsság, kitartás, céltudatosság - voltak olyan ügyeim, amikkel visszavonultam évekig, de egy percig sem gondoltam, hogy visszavonultam, csak vártam a megfelelő alkalmat! - nos ezek az értékek a jáász etnikum alaptulajdonságai.

Úgy tudom, ezt a kapcsolódást a Jáászgrához, illetve az elszármazottakhoz kimutattad azzal, hogy tagja vagy a Jáászok Egyesületének, és elnöke vagy "A Jáászgráért" Alapítvány kuratóriumának, támogatója a Jáászgrai Évkönyv megjelentetésének. Ezek olyan köztisztviselések, amikkel kifejezted a tájhoz való kötődésedet.

- Sokat gondolkodtam azon az elmúlt időszakban, hogy Jáászárokszállást nagyon jól ismerem, Berényt is, de van egy-két olyan jáász falu, ahol jártam, de igazából nem gyakran. Most lettem igazán kíváncsi a Jáászgrára középkorú fejjel és elhatároztam, hogy a Jáászgrát tüzetesebben megismerem. Ebben a pozícióban, ami lehetőségem van és ami a bank érdekeivel összeegyeztethető, kötelességem felhasználni, hogy ez a térség, a Jáászgr jobban fejlődjön. Ebben nagyon sok minden van, ami banki eszközökkel tehető, és sok minden ami a Jáászok Egyesületén vagy az alapítványon keresztül érhető el. Fontosnak tartom, hogy azok a valóban jó kezdeményezések, melyek a mi Jáászgránk jellegét megőrzik, ösztönzést kapjanak, ideértve a tehetséges művészek, fiatalok illetve a Jáászgrai Évkönyv támogatását is.

Köszönöm a beszélgetést.

ADATOK A GYEREKEK OLVASÁSI SZOKÁSAIHOZ

A bemutatandó vizsgálat készítői a jászberényi Tanítóképző Főiskola gyermekkönyvtár szakos levelező hallgatói¹. A gyerekek olvasási szokásainak kutatása mint hallgatói feladat az olvasásszociológia órákon vetődött fel. Céljaink meghatározásánál a tudományág feladatait, determinánsait tekintettük alapnak, amely szerint az olvasás mind az irodalomtól, mind az emberi magatartás egyéb összetevőitől viszonylag függetlenül értelmezhető, és szociológiailag vizsgálható. Elvileg mindenfajta olvasási tevékenységgel foglalkozik, de különös hangsúlyt kap ezeken belül is a könyvolvasás. A kutatások során a következő kérdésekre keresi a választ: ki, mit, miért, milyen forrásból, hogyan olvas.

A kutatási stratégia első lépéseként arról döntöttünk, hogy olyan intézményeket, illetve gyerekeket választunk vizsgálódásunk alanyául, ahol feltételezhetően művelődési vagy szociális hátrányokkal rendelkeznek a tanulók. További lépésként megállapodtunk abban, hogy 8-12 éves életkorú gyerekek között vizsgálódunk. Feltételeztük azt is, hogy a kedvezőtlen környezeti hatások negatívan befolyásolják a gyerekek értelmi erőinek fejlődését, így a könyvhöz, az olvasáshoz való viszonyukat is. A témát több oldalról közelítettük meg, s ehhez 28 kérdésből álló kérdőívet szerkesztettünk.

A vizsgálat helyszínei

A hallgatók egy része községekben lakik, így esetükben szinte "adott volt" a szociális, illetve művelődési hátrány. A városokban lakó csoporttársak számára is találtunk terepet, ők a helyi közvélemény által gyengébbnek tartott, vagy periférián levő iskolákat választottak. A vizsgálatokat összesen 13 településen végeztük.²

A települések több mint fele község volt. A vizsgált falvak lakóinak száma nem éri el a 4000 főt, évről évre csökken a lakosság, szembevetve az idősebb korosztály nagyobb aránya (25-30 %). A fiatalok tanulási, művelődési és munkalehetőségek híján elvándorolnak szülőhelyükről, főképpen városokban települnek le, ahol kedvezőbbek a lehetőségek igényeik kielégítésére. Kevés a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma, körülbelül 2-4 %-a a lakosságnak, ők javarészt pedagógusok, az egészségügy, illetve az önkormányzat dolgozói. Kedvezőbb a helyzet a középfokú végzettségűek tekintetében, az összes lakoshoz viszonyított arányuk 10-20 %, és ezen a téren pozitív elmozdulást regisztrálnak a statisztikák. Több hallgatói beszámoló említette az analfabéták jelenlétét.

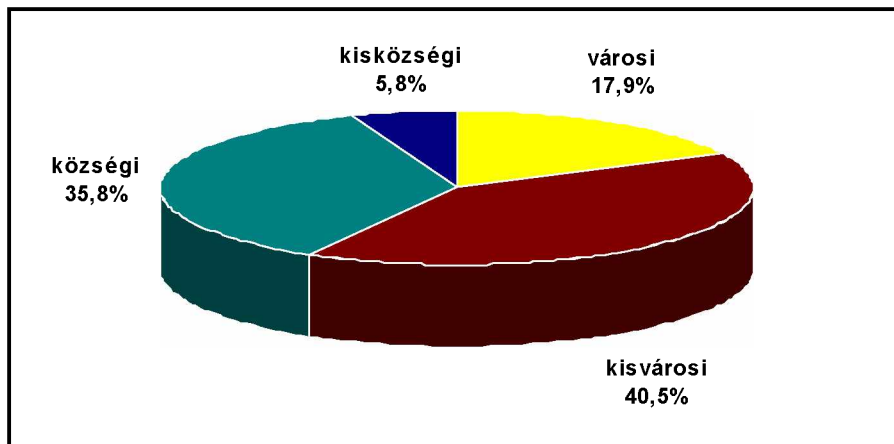
Az aktív keresők döntő többsége szakmunkás, illetve képesítés nélkül foglalkoztatott. A korábbi években az itt élő emberek többségének megélhetési lehetőséget kínáló termelőszövetkezetek, kisebb ipari üzemek feloszlottak, tönkrementek, a helyükbe lépő kft-k viszont nem tudják biztosítani azt, amit elődeik. Szerencsés esetben a közeli városok intézményei, ipari létesítményei kínálnak munkaalkalmat, de ezeknek a köre is egyre szűkül. A Heves megyei Adácsról közel 1000 fő (a lakosság 31.1 %-a) utazik naponta a munkahelyére, Jászjákóhalmán az aktív keresők 41.5 %-a, Apcon pedig 45.8 %-a ingázó. A munkanélküliség súlyos társadalmi gond, jelen van a kisebb településeken is, sőt egyik előidézője halmozottan hátrányos helyzetüknek. Elsősorban a segéd- és betanított munkások - számarányuk a községekben igen magas - alkotják a tábor magját, közülük kerül ki a legtöbb segélyben, jövedelempótló támogatásban részesülő ember, átlagosan a lakosság 10 %-a.

A községek tekintetében nem beszélhetünk fejlett infrastruktúráról, hiszen éppen ennek alacsony színvonala az előidézője a fiatalok és az értelmiség (egy részének) elvándorlásának. Az üzlethálózat, a kisipar, az egészségügy csak a legalapvetőbb szolgáltatásokat nyújtja. Igen korlátozottak a kultúrálódási lehetőségek is, alapfokú oktatási intézmény, közművelődési könyvtár mindenhol található, de óvoda, művelődési ház, iskolai

könyvtár csupán négy községben, a filmszínház pedig múlt időben említik a helyzetelemző beszámoló.

A kistelepülések *vizsgált iskoláiban* a tanulók létszáma 100 - 400 fő között van, a legkevesebb gyerek , 110 fő Kisnánán, a legtöbb, 409 fő Kengyelen tanul. Iskolai szinteken átlagban 20 %-ra tehető a hátrányos és veszélyeztetett tanulók száma, a mezőnyből kiemelkedik Besenyőtelek, ahol ez az arány 30 % . A megkérdezett gyermek - regisztrált hátrányos helyzetű gyermek relációban még szembetűnőbb az arány, 60 % körülire tehető, Apcon a legmagasabb, 64 % .

A tanulók lakóhely szerinti megoszlása

A kutatási helyszínek másik része hat város volt, ezek közül ötöt soroltunk a kisebb város kategóriába. Lélekszámuk 20-35000 között mozgott, a megyei jogú városban 191000-en laknak. A városokban a lakosság csökkenő tendenciája figyelhető meg.

A kisvárosok infrastruktúrája viszonylag jónak tekinthető. Vizsgálati helyszíneinken több bölcsőde, óvoda, általános és középiskola működik, három városban főiskola is található. Művelődési központok, mozik, kiállítótermek, múzeumok, iskolai és közművelődési könyvtárak kínálnak kultúrálódási, szórakozási lehetőséget. A lakosság informálását az országos sajtótermékek mellett a városi újság, illetve a városi televízió biztosítja. Az egészségügyi hálózatot körzeti, szakorvosi rendelők, kórházak alkotják. A kereskedelemben és a szolgáltatóiparban az állami mellett erősen jelen van a magántőke, amely nem lebecsülendő szerepet játszik az egészséges versenyszellem kialakításában.

A lakosság iskolai végzettség szerinti rétegződése kedvezőbb, mint a községekben, felsőfokú képesítéssel rendelkezik 5 - 9 % , középfokú végzettsége 15 - 25 %-nak van. A végzettség nélküliek számát körülbelül 1 %-ban jelölik a statisztikák. A korösszetételt tekintve arányaiban több a fiatal és a munkaképes korú, a 60 éven felüliek az összes lakos 15 - 20 %-át alkotják.

A társadalmi erőfeszítések ellenére egyre inkább mélyült a gazdaság válsága, amelynek legszembetűnőbb negatív következményei az üzemek, gyárak részleges, vagy teljes felszámolása volt. Foglalkoztatási feszültségekről, munkanélküliségről szinte mindenki beszámolt. Ez elsősorban a szakképzetlen rétegeket érintette, de szakmunkás és diplomás munkanélkülieket is jeleznek a statisztikák. Létszámuk az összes lakoshoz viszonyítva 5 % körülire tehető. A városok lakói közül is többen ingázásra kényszerülnek, különösen Százhalombattán kimagasló ez a szám, az aktív keresők 55 - 60 %-át érinti.

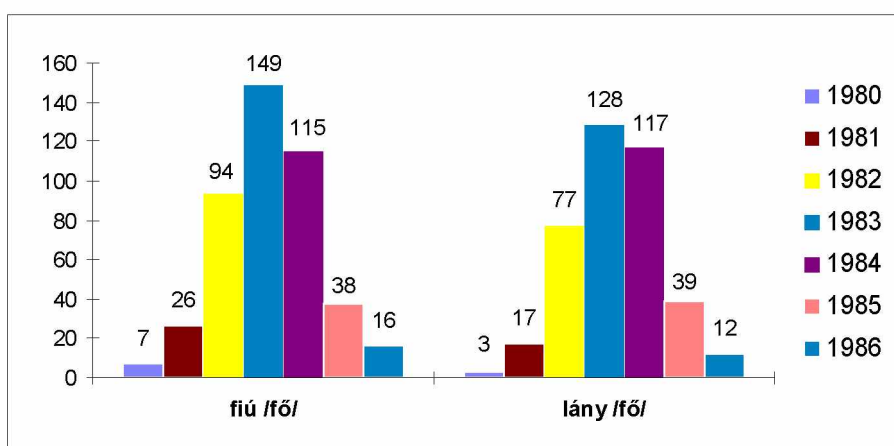
A kiválasztott *városi iskolák* a városok külterületén található (Miskolc - Hejőcsaba), vagy olyan körzetekben, ahol fejletlenebb az infrastruktúra, urbanizációról alig beszélhetünk, az itt lakók ahhoz a réteghez tartoznak, amelynek munkaintenzitása, kulturális szintjének emelése ma is társadalmi gond (Kazincbarcika, Mezőtúr, Gyöngyös) A belterületeken levő iskolák (Jászberény, Százhalombatta) "gyengébb" jelzőjét vonzáskörzetük indokolja, a város széléről, illetve a környékbeli tanyákból, gazdaságokból is járnak ide gyerekek. Valamennyi

felkeresett iskola kis létszámú, 300 - 400 fő oktatását biztosítják. Az összes tanulót tekintve körülbelül 20 - 30 % kapott ún. hátrányos helyzetű besorolást (Kazincbarcikán 50 %). A felmérés résztvevői közül mintegy 60 %-ot soroltak ebbe a kategóriába. Az általunk megkérdezett 838 gyerek között található olyanok is - igaz csekély számban - akik nem tartoznak a célzott kategóriába.

A vizsgálat alanyai, családi hátterük

838 gyerek adatait dolgoztuk fel számítógép segítségével. Közülük a fiúk (445) többen voltak, mint a lányok (393)

A vizsgált tanulók nem és kor szerinti megoszlása

A vizsgált gyerekek közül 76,3 %-a él teljes családban, 17,5 %-uknál a szülők elváltak és 6,2 %-uk lakik nevelőszülővel. Bizonyos hátrányt jelenthet egy gyermeknél az is, ha nincs testvére, nincs kivel megosztania játékait, szabadidős tevékenységét. A kérdőívünk értékelése alapján megállapíthatjuk, hogy a gyermekek felének van egy testvére, ami jellemző a magyar családi viszonyokra. A kérdezettek 12,4 %-ának nincs testvére, 24,8 %-ának két testvére is van, s szép számmal élnek nagycsaládosok is közöttük, ezeknek a részesedése 12,6 %. A legmagasabb testvérszám 8 fő, s két ilyen család is akad. Valamennyi vizsgálódási helyszínen talákoztunk túlkoros tanulókkal, de Mezőtúron, Besenyőtelken, Kispánán és Kazincbarcikán jelenthetnek igazán gondot a pedagógusok számára. A kérdőív születési időre vonatkozó adata szerint a 838 gyerek közül 53 fő a 12 éven felüliek kategóriájába tartozik.

Az utóbbi években végzett felmérések azt mutatják, hogy a szülők iskolai végzettsége, társadalmi rangsorban elfoglalt helye szoros kapcsolatban van a gyerekek értelmi erőinek fejlődésével. Vizsgálatunkból - a sajnálatosan nagy adathiány miatt - csak hozzávetőleges képet kaptunk a gyerekek műveltségi és társadalmi hátteréről. Dominánsnak tekinthető a szakmunkásképzőt végzett apából és a tőle magasabb végzettségű anyából álló házaspár.

Végzettség	apa	anya	nevelőszülő
egyetem	34	52	1
érettségi	121	189	2
szakm. képző	377	213	13
8 általános	139	238	22
8 ált. alatt	28	37	2

nem válaszolt	95	65	4
Összesen	794	794	44

A társadalmi rétegződésben elfoglalt pozíciókat tekintve az alábbi, ugyancsak hozzávetőlegesnek tekinthető kép áll rendelkezésünkre.

	apa	anya	nevelő - szülő	Összes
Vezető	36	61	2	99
Alkalmazott	26	109	-	135
Önálló	49	31	1	81
Szakmunkás	310	170	10	490
Betanított munkás	35	84	1	120
Segédmunkás	40	66	6	112
Mezőgazdasági foglalk.	30	9	6	45
Munkanélküli	86	132	6	224
Nyugdíjas	25	41	10	76
Htb	-	91	2	105
Nem jelölte	157	-	2	159
Összesen	794	794	44	-

A vizsgált gyermekek szabadidős tevékenységéről

A családi háttér műveltségi szintje befolyásolja a gyermekek művelődési igényeit is. Az olvasás szeretete, a humán beállítottság elsősorban a lányokra jellemző, a fiúk a mozgásos formákat részesítik előnyben az intellektuális tevékenységekkel szemben.

A legkedvesebb szabadidős tevékenységek élén mindhárom lehetséges választás esetében a sportolás áll.

Szabadidős tevékenységek (a válaszadók %-ában)

Tevékenységek	1. választás	2. választás	3. választás
sport	29,5	22,0	11,6
játék	24,0	13,7	7,3
olvasás	13,6	9,8	7,6
TV-nézés	12,1	13,6	10,6
hobby	9,3	9,2	6,0
egyéb	8,2	10,4	11,1
házimunka	2,0	4,5	2,0
lustálkodás	0,6	0,5	1,2
nem válaszolt	0,7	16,3	42,6

A felmérésünkben túlsúlyban voltak a fiúk és a városiak, ez is befolyásoló tényező volt az eredmények kialakulásában, de az értékválasztás sok esetben megegyezik az országos felmérések tapasztalataival. A szabad levegőn való tartózkodás a lányok körében is kedvelt, ezt mutatja a tantárgyak közül a testnevelés magas választási aránya, de hozzájuk közelebb áll a játék és az olvasás.

A fiatalabbaknál az életkoruknak megfelelően a *játék* dominál, az idősebbeknél a játék csökkenésével kerül előtérbe a sportszeretet. Mivel a sport a városiak körében népszerűbb, így játszani a kisebb településeken lakó gyermekek szeretnek jobban. Azoknál, akik a tanulásban lemaradtak, olvasni nem szeretnek, a sport és a játék válik a szabadidő fontos részévé.

A gyermekek olvasásszeretete összefügg a tévénézési szokásokkal is. Bár az első választásnál az *olvasás a fontosabb*, de *összességében a tv nézésének van nagyobb tábora*. Az olvasást nagy mértékben befolyásolja a család műveltségi színvonala, ösztönző hatása. Ahol magasabb a szülők iskolai végzettsége, ahol a gyermekkori meséléssel megalapozták a gyermekek irodalom iránti érdeklődését, ott kialakult az olvasás szeretete. Figyelemre méltó viszont, hogy a 8 osztályt végzett szülők gyermekei létszámukhoz mérten milyen magas arányban választották az olvasást kedvelt szabadidős tevékenységüknek. A magasabb tanulmányi eredmény is befolyásoló tényező az olvasásválasztásnál. A gyengébb tanulmányi előmenetelű gyermekek olvasás helyett szívesebben sportolnak, játszanak. A nemek szerint a lányok olvasnak többet, s ők veszik igénybe a könyvtári szolgáltatásokat is nagyobb arányban.

A jelen vizsgálatnál is kalkulálni kell a szépítés, a jó benyomást kelteni akarás tényével, s ennek megfelelően természetes, hogy egy olvasásfelmérésnél jóval több gyermek válaszolja, hogy szeret olvasni. A gond csak akkor jön elő, ha megkérdezik tőlük, mit olvastak az utóbbi időben.

A *televízió népszerűsége* is jóval nagyobb, mint ami a felmérésünkből következik, hiszen a műsorválasztásoknál kiderül, hogy az esti filmeket nézik szívesebben a gyermekek, s ezt már nem számolják bele a délutáni szabadidőbe. A televízió kedveltsége így is nagy, s elsősorban a fiúk választására jellemző. A városiak gyermek a műholdas csatornákon keresztül jóval több műsor közül tud választani, de a kisközségekben lakónak a világ eseményei, a technika csodái, a művelődés formái a televízión keresztül érkezik, ezért népszerű. A jobb tanulmányi eredményű tanulók is szívesen nézik a televíziót, de náluk éppúgy fontos az olvasás is, míg a gyengébb tanulóknál szinte kizárólagos a nézettség.

Kedvelt tevékenység a fiúk körében: a barkácsolás, a szerelés, az állattartás, a horgászás, s elsősorban az idősebbekre jellemző, akik felelősséggel rendezgetik a gyűjteményüket, tartják a kisállatokat. A községekben lakó gyermekek közelében elég sok állat él, nehezebb beszerezni, cserélni a gyűjteményeket is, ezért is válhatott inkább a városiak gyermekek körében népszerűbbé. A testvér hiánya is oka lehet az állattartásnak, gyűjtögetésnek, mindez oldja a társtalanság érzését.

A kamasz lányok fokozódó tánczene iránti vonzódása feltehetően nem az erőteljesebbé váló muzikalitás, hanem inkább a kapcsolatteremtés és a növekvő érzelmi feszültségek jeleként fogható fel. Minél idősebbek, annál fontosabb helyet foglal el az *egyéb* kategória, ami többnyire zenehallgatást, zenetanulást, a művészetekkel való foglalkozást tükröz. A választása összefügg a lakóhely nagyságával is, a városban többen választották, mint a községekben. A gyengébb tanulóhoz és a nevelőszülővel élőkhez is közelebb áll.

A *házimunka* és a *lustálkodás* a kedveltségi ranglista utolsó két helyét foglalja el, nem kapott kellő szavazatot ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőlük. Az viszont tény, hogy az önként vállalt, kedvvel végzett házimunka a nagyobb lányokra, a községekben lakókra és az alacsonyabb kulturális miliőben élőkre jellemző. A lustálkodás a városiak fiúk választásában kapott nagyobb hangsúlyt.

Miután a *televízió* fontos szabadidőt meghatározó eszköz, célzottan is foglalkoztunk a hatásával és a gyermekek műsorválasztásával. A kialakult rangsor szinte önmagáért beszél.

A kedvelt tv-műsorok rangsora (a választók %-ában)

Tv-műsor	I.	II.	III.
Sorozat	52,9	37,9	26,6
Mesefilm	15,0	12,3	8,9
Kalandfilm, krimi	11,7	13,6	9,9
Vetélkedő	7,2	7,9	6,9
Egyéb	6,9	8,5	6,3
Természetfilm	2,9	3,1	3,1
Sport	2,3	2,9	2,3
Nem választott	1,2	13,8	35,9

A *sorozatok* elsöprő sikere korunk egyik televíziós jellegzetessége. Szinte minden választásnál magas százalékos arányban vezet. A *mesefilmek* népszerűsége a sorozatot követi, s elsősorban életkori sajátosságok miatt a kisebbekre és a lányok választására jellemző, de szívesen nézik a kisebb településen lakó gyermekek is. Ezt követi a *kaland*, a *krimi* kedvelése. A kalandos filmek a fiúk számára vonzóak, férfias viselkedésmintákat keresnek bennük, ami sokszor nem megfelelő a filmek színvonala, erőszakossága miatt. A város lakó fiatalok tucatszámra nézhetnek ilyen filmeket a műholdas csatornák gazdag kínálatából. Érdekes viszont az a tény, hogy nézettségük a magasabb tanulmányi eredményekhez kapcsolódik. A mai *vetélkedőműsorok* célja a szórakoztatás, nézésük elsősorban a gyengébb tanulmányi előmenetelű, valamint a 11-12 évesekre jellemző. Az *egyéb* kategória azoknak a műfajoknak a gyűjtőfogalma, amelyek főleg a humorhoz, a szórakozáshoz kapcsolódnak. Nézettsége még így sem jelentős, inkább a 10-12 évesek választották többen. A *természetfilmek* és a *sportközvetítések* nem népszerűek a gyermekek körében, a tanulók 2-3 %-a választotta őket csupán.

A korszerű műveltség fogalmába beletartozik a kultúrán belül a színházi műveltség is, ezt megszerezni csak rendszeres színházlátogatással lehet. Felmérésünkben nem tértünk ki arra, hogy a tanulók az iskolával vagy a családdal látogatják a színházakat, de nem kérdeztünk rá arra sem, hogy mit néztek meg. Kérdésünk csak a színházlátogatások gyakoriságára szorítkozott. A válaszok alapján az derült ki, hogy a színház látogatása a tanulók 40,5 %-ára egyáltalán nem jellemző, s 51,2 %-uk is csak évi egy-két alkalommal jut hozzá. Azoknál rendszeresebb, akiknek helyben van lehetősége színházba menni, tehát város lakók, illetve az iskola kapcsolatot tart fenn valamelyik színházzal vagy gyermek művelődési intézménnyel, és szervezett formában elviszi a gyermekeket egyes előadásokra.

A színházlátogatások gyakorisága

Rendszeresen	2,7 %
Gyakran	5,6 %
Ritkán	51,2 %
Nem	40,5 %

A jobb tanulmányi eredmény igényesebb szabadidős szokásokkal jár együtt, s ez vonatkozik a színházlátogatások gyakoriságára is. A humán beállítottság, az olvasás szeretete szintén összefügg a kérdéssel, ezért több a lányok színházlátogatásának gyakorisága, náluk jobban beépült a kulturális szokásokba ez az igényes szabadidős tevékenység is.

Mesélés, könyvtárak, olvasás

Robert Escarpit francia irodalomszociológus szellemes paradoxonja, amely szerint "az olvasóvá válás kérdése az iskolabajárás előtt dől el". A tágabb környezet, a település nagyságrendje szintén jelentősen befolyásolja az olvasási, művelődési szokásokat. Mi azt vizsgáltuk, hogy mely településeken milyen gyakorisággal meséltek a gyermekeknek.

Mesélés - lakóhely közötti összefüggés

	város	kisváros	község	kisközség
	<i>/fő</i>	<i>/fő</i>	<i>/fő</i>	<i>/fő</i>
	%	%	%	%
igen	84.....*	166	* 123	16
	56	49	41	33
néha	50	130	130	* 31
	33	38	43	63
nem	16	43	44	2
	10,6	13	15	4
összesen	150	339	297	49

A *gyakori mesélés* a nagyvárosban élő gyerekek körében a legintenzívebb. A települések nagyságrendjének csökkenése mintegy maga után vonja a mesélések gyakoriságának csökkenését. A rangsor tehát adott.

Az *alkalomszerű mesélésnél* már felcserélődik az előbbi sorrend. Első helyre került a kisközség feltűnően magas százalékos aránnyal, majd csökkenő sorrendben a község, kisváros, város következik. A községek esetében közel azonos az arány, a "gyakran" és a "ritkán" kategóriákban.

Bármelyik települési formát vizsgáljuk, a legalacsonyabb százalékarány a *nem meséltek* csoportjában található. Ennek alapján tehát 105 gyerekek nem meséltek. Elgondolkodtató, milyen értékeket kaphattak ezek a gyerekek a családon belül, mit visznek útravalóul a szülői háztól.

Feltételezésünk szerint hasonló jelentősége van a családon belüli spontán könyvhasználatnak. Ha a gyermek egész kiskorától könyvet kap vagy nem kap, akkor ez a tény hosszú távra meghatározza az olvasáshoz való viszonyát, érdeklődési körét és iskolai teljesítményét. A jól olvasó gyermek megtanulja összpontosítani a figyelmét, lényegkiemelő tevékenysége fejlődik, látóköre tágul. A megkérdezett gyerekek otthoni kiskönyvtára a következőképpen alakult:

	igen		néha		nem	
nincs könyv otthon	15	36,5 %	14	34 %	12	29,3 %
10-nél kevesebb	64	34 %	98	52 %	26	13,8 %
11-50 db	191	49,5 %	170	44 %	24	6,2 %
51-100 db	101	60 %	62	36,9 %	5	2,9 %
100-nál több	34	66,6 %	17	33 %	–	–

Domináns a 11-50 kötettel rendelkezők száma, összesen 368/fő. Itt megközelítően azonos az arány a rendszeres olvasók és a ritkábban olvasnivalót kézhez vevők csoportja között. 10-nél kevesebb kötet van 188 gyerekeknek, közülük 52 %-ban olvasnak ritkán és csak 34 %-ban aktívan.

Viszonylag kevés gyerekeknek nincs saját könyve, szám szerint 41-nek. Közülük 11 szeret olvasni, 14 ritkán és 12 pedig mellözi ezt a fajta szabadidős tevékenységet.

Az ellenpélda ékesen bizonyítja, a saját könyv már önmagában is lehet motiváló, olvasásra serkentő. Az 51-100, valamint a 100-nál több kötettel rendelkező gyerekek 60 %, illetve 66,6 %-ban aktív olvasók. Akiknek sok könyvük van otthon, azok a "nem szeretnek olvasni" kategóriában csak 2,9 %-kal szerepelnek.

Az otthoni családi könyvtár egyik előfeltétele lehet a gyermekkönyvtári tagságnak. Továbbvive ezt a gondolatot valaki minél több könyvet kap, vagy vásárol, annál nagyobb eséllyel használja a könyvtárat, amely intézmény a kulturális javak széles skáláját kínálja az érdeklődő gyerekeknek, ezáltal sokoldalúan fejleszti személyiségüket. Aki rendszeresen látogatja a könyvtárat, annak egészen más képzetei lesznek a tudományágak összefüggéséről, mint annak a gyerekek, aki csak a tankönyvek alapján sajátítja el az ismereteket. Tudjuk, hogy a tanulók búvárkodása más-más szinten történik, ám mégis minőségi változást eredményez, ami megmutatkozik a tanulmányi átlagukban is. Nézzük ezt meg táblázatok segítségével is.

Szeretnek olvasni:

Könyvtári tagság	1		2		3		4		5		összesen
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	
Igen	1	0,3	34		104	32,5	136		45	14	320
			10,6				42,5				
Nem	1		23	26	30	34	21	24	12		87
	1,14								29,6		
	2		57		134		157		57		407

A megkérdezettek megközelítően 50 %-ban szeretnek olvasni, összesen tehát 407-en. Közülük 320 gyermek könyvtári tag, akik nagy része közepes és jó rendű tanuló. Kevesebben vannak a nem könyvtári tagok, ennél a csoportnál emelkedő számsorrendben a következő adatokat láthatjuk. A közepes tanulók vannak többségben, majd a jeles, az elégséges és végül a jó rendűek zárják a sort. Függetlenül vizsgálva a táblázatot azt tapasztaljuk, hogy az elégséges osztályzatot elért tanulók nagyobb százaléka nem könyvtári tag. A közepeseknél közel azonos a százalékarány. A jó rendűeknél megduplázódik a könyvtári tagok aránya. A jelesek viszont kevesebb százalékban veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait, többségük valószínű családon belül kapja meg a számára fontos irodalmat. A kevesebbet olvasó gyerekeknek kiemelkedő a közepes tanulók 50 %-os könyvtári tagsága. Még a jó és jeles eredményűek járnak könyvtárba közülük nagyobb arányban. Az elégtelen és elégséges osztályzatúak pedig nem.

Nem szeretnek olvasni:

Könyvtári tagság	1		2		3		4		5		összesen
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	
Igen	-		8		16	41	13	33	2	5	39
			20,5								
Nem	-		12		13		3		-		28
			42,8		46,4		10,7				
	-		20		29		16		2		67

Akik nem szeretnek olvasni, azok körében is nagyobb százalékban fordul elő a könyvtári tagság. Többségük közepes és elégséges tanuló. Feltehetően ezek a gyerekek olvasási problémákkal küszködnek.

Mindhárom táblázatból egyfajta azonosságot tudunk leszűrni. A különböző iskolai teljesítményt nyújtó tanulók más-más olvasói kategóriákban azonos könyvtári használatot tanúsítanak. Konkrétan. Az elégtelen és az elégséges tanulók nagyobb százalékban mellőzik a könyvtár szolgáltatásait, még abban az esetben is, ha szeretnek olvasni. A közepesen teljesítő diákoknál 50-50 %-os az arány. A négyes tanulók többsége aktív könyvtári tag, nagyobb százalékban többet olvasnak, mint a gyengébb társaik.

Olvasásszerkezet és a közvetítők vizsgálata

Vizsgálódásunkban arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyerekek olvasmányválasztását mely tényezők befolyásolják. A *Hogyan választod ki olvasmányodat ?* kérdésünkre *első, második és harmadik* tényezőket jelölhettek meg a gyerekek

Motívum	Említés	%
Barátaim osztálytársaim ajánlják	98	11,7
Tv reklám alapján	47	5,6
Tanár, tanító ajánlására	124	14,8
Szüleim ajánlására	132	15,8
Testvérem ajánlására	66	7,9
A könyvtáros ajánlására	73	8,7
Önállóan választok	229	27,3
Nincs válasz	69	8,2
Összesen	838	100,0

Összeségében is egyértelműen az önálló választás magas aránya mutatkozik. Ezek a tanulók tehát életkoruknál fogva, feltételezetten hátrányos helyzetüket tekintve önállóan választanak, a vizsgálat egyértelműen ezt tükrözi. A szülő és pedagógus szinte egyforma hatással vannak a gyerekekre olvasmány kiválasztásukban, érvényesül a felnőttek mintaadó szerepe. Kevésbé vannak hatással a társak, barátok ezekre a gyerekekre, mint a felnőttek. Kevés jelentőséggel bírnak a következő olvasmányközvetítők: könyvtáros, testvér, tv reklám.

Adataink egyértelműen azt tükrözik, hogy a gyerekek majdnem fele (46,7 %) önállóan választja ki könyveit. Ez különösen a nagyobb, negyedik, ötödik, hatodik gyerekekre jellemző. Ugyanakkor az is felmerül, hogy mi pedagógusok, könyvtárosok, szülők talán túlzottan is magukra hagyjuk őket? - Mint ahogyan a mindennapi, felgyorsult, rohanó világunkban is "nincs időnk" summázással továbblépünk mellettük.

Mit is olvasnak a gyerekek 8-12 éves korukban? - Válogatás nélkül mindent, ami a kezükbe kerül? - Vagy vannak csomópontok, jellegzetes életkori sajátosságokhoz kapcsolható olvasási profilok? - Erre voltunk kíváncsiak a továbbiakban.

Az *első* válaszban a számok a kalandos könyvek kiugróan magas, mesék, állatregények, ismeretterjesztő könyvek nagyobb arányát mutatják. Ebben a táblázatban alig van szerepe az útleírásnak, versnek, gyermekekről szóló könyveknek.

A *második* válasz arányaiban némi változást tükröz. Kalandos könyvek, mesék szerepe a felére csökkent. Az állatregények fontossága megnőtt, a gyerekekről szóló, versek, képregények, vidám, szórakoztató könyvek szerepe is.

A *harmadik* válaszban tovább csökkent a mese, és a kalandos könyv fontossága, de még mindig elég sokan választották. Az előző táblázathoz képest csökkent az állatregény szerepe, arányaiban növekedett a vers és a képregény fontossága. A táblázatot a vidám, szórakoztató könyvek vezetik, majd az ismeretterjesztő könyvek és a krimi.

Milyen fajta könyveket szeretsz ?

Könyvtípus	Említés	%
Mesekönyv	86	10,3
Kalandos könyv	151	18,0
Történelmi tárgyú könyv	47	5,6
Állatregény	106	12,6
Gyerekekről szóló	35	4,2
Lányregény	31	3,7
Vers	31	3,7
Képregény	84	10,0
Vidám, szórakoztató könyv	86	10,3
Útleírás	7	0,8
Ismeretterjesztő könyv	93	11,1
Krimi	52	6,2
Nincs válasz	29	3,5
Összesen	838	100,0

Vizsgálatunk alapján nem bizonyítható az a megállapítás, miszerint az ismeretterjesztő könyvek előtérbe kerültek volna a szépirodalommal szemben, mint azt számos mai olvasásszociológiai felmérés állítja.³ Ezzel szemben a szépirodalom egyeduralgódónak látszik a vizsgálat alapján. Kiemelkedő szerepük van ebben a kalandos könyveknek. Jelentős arányokat képviselnek az állatregények, mesék, vidám, szórakoztató könyvek, képregények. A krimi és a történelmi regény elég alacsony arányokat mutat, a gyerekekről szóló könyvek, lányregények és a vers olvasottsága nem jelentős.

Elemzett adataink szerint ezek a gyerekek nem szeretik a verset, pedig a vers szeretete, olvasgatása nagyon fontos a gyermek személyiségének formálásában. A könyvtárügy különböző fórumain is elhangzik nap mint nap, hogy a gyerekek nem kedvelik a lírát, és nagy feladataink vannak ebben a vonatkozásban.

A kalandos könyveket a nagyobb, azaz 10-12 éves gyerekek nagyon szeretik - ez is egyértelműen kiderül vizsgálatunkból. 8-9 év körül lassú változás érlelődik, majd az

érdeklődés átbillen a reális olvasmányok oldalára. A 10-12 éves gyermekekre a féktelen, habzsoló tudásvágy, a könyvéhség a jellemző. E korosztály kalandvágának a kalandregény típusai felelnek meg. Ez a prepubertás fő műfaja. A vernei tudományos-fantasztikus könyvek, az indián regények, az egzotikus tájak varázsa ragadja magával ezt a korosztályt. Létszükséglet ebben a korban a valóság élményszerű megismerésének eszközeként a könyv.

¹ Dr. Balogh Ernőné, Begovné Kasza Ágnes, Bíró Gáborné, Demeterné Tóth Erzsébet, Dubeczné Kovács Marianna, Farkasné Hegdűs Piroska, Fehérné Győri Gabriella, Fehérné Harangozó Lilla, Hajek Jánosné, , Havasi Katalin , Juhászné Muhari Mária, Kardos János, Kocsisné Bakos Ilona, Mihályi Mária, Nyíri Lajosné , Süvegesné Hartman Mária, Tóthné Kis-Pál Tünde - A vizsgálatot Pethő László főiskolai tanár irányította.

² Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Kazincbarcika, Miskolc
Heves megye: Adács, Apc, Besenyőtelek, Gyöngyös, Kisdána
Jász-Nagykun-Szolnok megye: Jászberény, Jászfákóhalma, Kengyel, Mezőtúr, Tiszajenő
Pest megye: Százhalombatta

³ Nagy Attila: Keresik életük értelmét ? - Olvasás, könyvtár, szocializáció - Bp. OSZK-KMK 1991.

Bíróné Fülöp Rozália - Rédei István:

50 ÉVES A JÁSZSÁGI ÁFÉSZ

Az első évtizedek

A 600/1945. sz. rendelet rendelkezett arról, hogy *"minden községben, ahol a földreform során 300 holdnál nagyobb földterületet mozdítottak meg, meg kellett alakítani a földművesszövetkezetet"*. A rendelet szerint: *"az igénybevett birtokokhoz tartozó kisajátított gazdasági felszerelést és gazdasági épületeket, amennyiben azok szétosztása nem felel meg a termelés érdekének, a földhöz juttatottakból alakítandó földművesszövetkezet tulajdonába kell adni."* Ugyancsak a földművesszövetkezet részére kellett átadni a mezőgazdasági üzemeket, telkeket, lakóházakat, legelőket.

1945 szeptemberében megjelent az a földművelésügyi miniszteri rendelet, amely meghatározta a földművesszövetkezetek célját, működési szabályait, a megalakulás módját. E rendelet megjelenése előtt szép számmal alakultak földművesszövetkezetek Szolnok megyében is. A jászsági földművesszövetkezetek túlnyomó része az 1945-ben és 1946-ban alakult meg.

A Jászságban a földigénylő bizottságok elnökei lettek nagyon sok helyen a földművesszövetkezetek első elnökei. Ezek egyike volt Jászfényszarun Dányi János, aki a következőképpen emlékezett: *"Megalakítottuk a földosztó bizottságot és megkezdtük a földreform végrehajtását. Utána megalakítottuk a földművesszövetkezetet ötvenkét földhözjuttatottal, - majd az alakuló közgyűlésen igazgatóságot választottunk"*.

Az alapítók többsége természetbeni hozzájárulással segítette a szövetkezet alapítását. Sok gonddal, nehézséggel járt az árubeszerzés. Török István jászjákóhalmi alapító tag visszaemlékezése szerint 2 üveg vodkáért 1 zsák cukrot és 1 zsák sót tudtak cserélni. Atkárra jártak fáért, Hatvanba szögért és cukorért.

A földműveszövetkezetek - köztük a jászságiak is - megfelelő központi irányítás hiányban túlzottan magukra maradtak. Az időközben létrehozott irányító szerv a Földművesszövetkezetek Országos Központja, elsősorban szervező és nem kereskedelmi tevékenységet kifejtő központ volt.

1946. augusztus 1-jén a forint bevezetése gyökeres változást hozott az ország gazdasági életében, és a földműveszövetkezetek megalakulásának további fejlődését is elősegítette. Az ezt követően, 1947-ben megalakult Magyar Országos Szövetkezeti Központ sem tudta a szükséges támogatást biztosítani, majd új irányvonalat határozott meg az MDP 1948-ban megtartott Országos Szövetkezeti Konferenciája, amely célul tűzte ki:

- a szövetkezeti mozgalom elmaradottságának megszüntetését az áruforgalmi tevékenység és a mezőgazdasági termelés összekapcsolását.

Döntött továbbá:

- a Hangya és egyéb falusi jellegű fogyasztási- és értékesítő szövetkezetek földműveszövetkezetekbe való beolvasztását és a szövetkezeti központok átszervezését.

A földművesszövetkezetek és a Hangya fúzióját követően a Jászság területén a kereskedelmi egységek száma 36-ra növekedett, taglétszámuk 2899-ről 4554-re emelkedett.

A jászsági földműveszövetkezetek a kezdeti években jelentős segítséget nyújtottak az újonnan földhözjuttatottak részére termelőeszközök, vetőmagvak és műtrágya biztosításával. Sikeres volt a tagtoborzás, elsőként a pusztamonostoriak és a jászfényszaruiak csatlakoztak. A jászberényiek minta szövetkezetet akartak szervezni. Jászfákóhalma pedig kiérdemelte az *ország első szövetkezeti községe* címet.

A földműveszövetkezetek tevékenysége a kezdeti években főleg a felvásárlási tevékenységre, az árucserére korlátozódott. A bolthálózat növekedése lehetővé tette az áruellátás fokozását. Sajnos burgonya-, szappan-, tüzelőanyagellátás terén csak szűkös mennyiségek álltak rendelkezésre. Gondot okozott a szállítás. Alkalmi fuvarokkal, lovas kocsival, gyalog szállították a megszerzett árukat. Csupán a jászárokszállási földműveszövetkezet rendelkezett egyetlen tehergépkocsival.

Az ötvenes évek elején szerveződtek az első ipari üzemek. Jászfényszarun 1952-ben szeszfőzde, 1953-ban szikvízüzem, Pusztamonostoron péküzem, szikvízüzem és tejcsarnok, Jászágón szeszfőzde, Jászdózsán 1950-ben, Jászárokszálláson pedig 1952-ben szikvízüzem nyílt meg, Jánoshidán 1954-ben darálóüzem kezdte meg működését. Jászberényben 9 szeszfőzdet vett át a földműveszövetkezet.

1953-ban Jánoshida és Jászboldogháza szövetkezetei egyesültek. Az összevont szövetkezet nagyobb beruházásokat valósított meg: 1955-ben Jánoshidán vas- műszaki bolt és Jászboldogházán is új egység nyílt. Az összevonás mégsem volt eredményes, hiszen a jászboldogházi tagság döntése alapján 1956 márciusában a település levált és ismét önállóan működött a helyi szövetkezet.

1953-ban a Jászság területén 123 földműveszövetkezeti bolt működött, éves forgalmunk elérte a 103 millió forintot. A statisztikai jelentések arról számoltak be, hogy a községek áruforgalmának 75 %-át földműveszövetkezeti boltok biztosították. 1953-ban 9 áruház jellegű bolt volt a Jászság területén.

A jászsági földműveszövetkezetek életében jelentős változás történt 1963 január 1-től, amikor a jászkóhalmi, a jászteleki, a jászfelsőszentgyörgyi és jászberényi földműveszövetkezet egyesülésével létrejött a Jászberény és Vidéke Körzeti Földműveszövetkezet. A fúzió alkalmával az eszközök értéke 13,335 millió forint volt, melyből a saját vagyon 10,248 millió forintot tett ki. Az egyesülés szerencsésnek bizonyult, hiszen az 1963. évi eredmény (819 000 Ft) 1967-re megduplázódott (1.683.000 Ft), a forgalom pedig 38,14 %-kal emelkedett. A tőkeerős szövetkezet 1969-ben Jászberényben áruházat nyitott. Ennek hatására 1970-ben az összes forgalom megháromszorozódott, a szövetkezet vagyona 10 millióról 29 millió forintra emelkedett.

A szövetkezetben az egyesülés időszakában komoly szerepe volt a vendéglátásnak. 1970. februárjában megnyitották Jászberényben a borkóstolót, majd az Aranyponty éttermet. A szövetkezet felvásárló tevékenységének fokozására *méhész-, nyúl-, libatömő- és tojástermelő* társulásokat szerveztek. A háztáji gazdaság és a kertészkedés fejlesztésére 1962-ben a szövetkezet önálló gyümölcsfa lerakatot nyitott, ahonnan 1970-ig több mint 200 ezer db különböző gyümölcsfacsemetét adtak el.

Az 1963-ban - mai működési területünket érintő - a jászfényszarui és a pusztamonostori földműveszövetkezet egyesült.

A Jászsági ÁFÉSZ létrejötte és működése napjainkig

A Jászsági Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet 1976 január 1-én öt jogelőd: a jászárokszállási, a jánoshidai, a jászfényszarui, a jászalsószentgyörgyi és a Jászberény és Vidéke ÁFÉSZ-ek egyesüléséből jött létre, központja pedig Jászberény lett. Jászberény vonzáskörzete a jelzett működési területen túl kiterjed az egész Jászságra, sőt Heves és Pest megye közeli településeire is. A szövetkezet fejlesztési koncepcióinak megalkotásánál, ezt figyelembe kellett venni.

Az egyesülés, az anyagi és szellemi erők koncentrálása meghozta a kívánt eredményt: 1977-ben Jászágón új ABC, 1979-ben Jászárokszálláson vas- műszaki bolt, Jászberényben autósbolt és a 300. sz. ABC, Jászalsószentgyörgyön a Borsa étterem megnyitására került sor. 1980-ban Jászfényszarun ruházati boltot, Jánoshidán és Jászkóhalmán ABC-ket adtunk át vásárlóinknak. 1981-ben kulturált vendéglátó egységgel, a Márka Ételbárral gyarapodott

egységeink száma. Még ebben az évben megnyitottuk Jászfényszarun az Orion ABC-t. 1982-ben a Székely Mihály könyv-zenemű szaküzlet, a Déryné eszpresszó és a Hűtő mintabolt átadásával növelni tudtuk Jászberényben forgalmi részesedésünket.

1983-ban Alattyánon, Jászárokszálláson, Jászágón, 1985-ben Jásztelken, Jászdózsán és Jászberényben az ABC telepítési program keretében újabb egységeket adtunk át, ahol kulturált vásárlási körülményeket biztosítottunk. 1990-ben Jászberényben megnyitottuk a Hatvani úti, Jászárokszálláson a Strand ABC-t. Ugyanebben az évben kezdődött Jászberényben a Szelei úti telepünkön az ATAFÉSZ, a Háztartástechnika Kft és a Nagykereskedelmi raktár kialakítása. 1991-ben Pusztamonostoron új iparcikkboltot adtunk át és 1992-ben Jászberényben megnyílt az ADU diszkont áruház. 1994-ben a Gyöngyösi úti, 1995-ben a Pelyhesparti ABC megvásárlásával tovább erősítettük piaci pozíciónkat. Az új egységek megnyitása mellett kiemelt figyelmet fordítottunk a meglévő hálózat felújítására, fejlesztésére. A korszerű, tudatos hálózatfejlesztési program megvalósításával szövetkezetünk vagyona az egyesülést követően, több mint hatszorosára emelkedett.

Az egyesülés óta eltelt közel 20 év jelentős változást hozott a Jászsági ÁFÉSZ gazdálkodásában, tevékenységei köreinek módosulásában. A szövetkezet tevékenységei a kezdetekhez képest lényegesen átrendeződtek. A gazdasági stabilitás érdekében szükségessé vált a piacgazdaság követelményeihez való alkalmazkodás. Ez maga után vonta a kereskedelem szerkezetének tudatos módosítását, a profiltisztítást.

A kistelepüléseken működő boltokat fokozatosan új üzemelési formában működővé tettük (1981-től 1993. január végéig szerződéses egységekként dolgoztak, melyet felváltott a bérleti rendszerű működtetés).

Üzletpolitikánknak megfelelően 1992 végére a hagyományos vendéglátás teljesen megszűnt, mellyel párhuzamosan tőkeátcsoportosítást hajtottunk végre. A felszabadított tőkét olyan önálló és társas vállalkozások folytatására fordítottuk, amelyek tevékenysége a szövetkezet kereskedelmi tevékenységét kiegészíti vagy kiszolgálja.

Az *élelmiszer áruellátás* területén az 1980-tól beindított ABC fejlesztési program megvalósításával az élelmiszer- és napi cikkek forgalmazása került előtérbe. Az irányítás, a beszerzés és az árképzés központilag történik. *Ruházati termékeknél, vegyesiparcikknél* a szívo hatásra tekintettel Jászberényben alakítottuk ki a legnagyobb, legszélesebb választékot. Az élelmiszer- napi cikk kereskedelemben új versenytársak, külföldi tőkével rendelkező üzletláncok, diszkont áruházak jelentek meg.

A szövetkezetek versenyképességének kulcskérdése a *nagybani árubeszerzés, amely az ú.n. "non profit" elven nyugszik*. A skandináv országok tapasztalait hasznosítva - a szövetkezetek kezdeményezésével, - megalakult a *PRO-COOP lánc*, az áfészek nagykereskedelmi cége. A beszerző háttér alacsonyabb árakat, széles választékot, biztonságos áruellátást tesz lehetővé. Több régió működik, melyek közül szövetkezetünk a TISZA-COOP Nagykereskedelmi Elosztó és Szolgáltató Kft-nek tagja.

A COOP üzletláncba az országból több, mint 400 bolt, működési területünkről 11 ABC csatlakozott. A közös beszerzés és értékesítés, az azonos arculat, az egységes megjelenés és reklámtevékenység egységessé kovácsolják a szövetkezeti üzleteket.

Jól példázza törekvéseinket a Jászsági Áruház fejlesztése. Az 1985-ös bővítéssel 1097 m²-rel növekedett az alapterület és így megvalósult a *"mindent egy helyen"* alapelv. 1994-ben az emeleti részen színvonalas műszaki osztályt alakítottunk ki és a ruházati kínálatot egyetlen nagy térben helyeztük el. 1995 januárjában az áruház földszintjén megnyílt a COOP-Szupermarket. Az 1100 m²-es szupermarketben 10 ezer féle árucikk, 51 m hosszú hűtőpultrendszer, vonalkódos számítógépes rendszer és 460 m²-es parkolótér fogadja a vevőket.

Szövetkezetünk 1983-ban kapott *nagykereskedelmi* jogosítványt. Partneri kapcsolataink az elmúlt években átrendeződtek: jelenleg szlovák és cseh partnerekkel dolgozunk, illetve az ÁFEOSZ-on keresztül szerezzük be árucikkeinket.

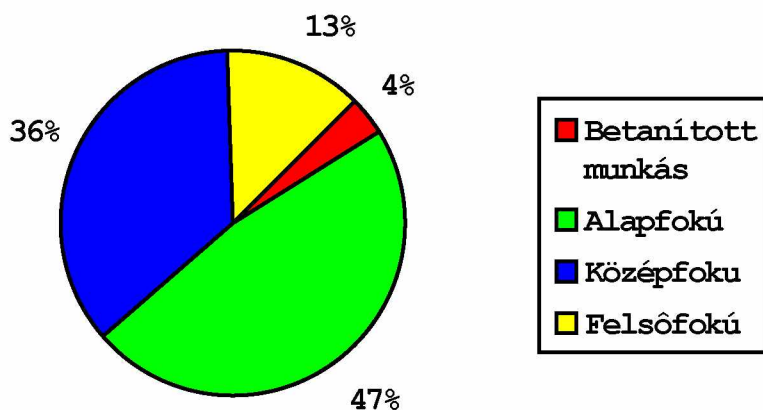
A szövetkezet tőkenagysága lehetővé tette, hogy új vállalkozásokba kezdjünk, részben hazai, részben külföldi tőkével társulva. Ezek kiszolgálják, illetve kiegészítik az áfész alaptevékenységét. Vállalkozásaink: Jász-Produkt Kft, ATAFÉSZ Kft, Háztartástechnika Kft, Lehel Tourist, Kft, HUS-COOP Kft, SIKÉR Kft. Az érdekeinknek megfelelően azonban e területen is többször változtattunk. A SIKÉR, a HUS-COOP és a Háztartástechnika Kft-k tartoznak a jelenleg is működők közé.

*Felvásárlási tevékenységünk*nél a zöldség-gyümölcs felvásárlás mellett a sertés és kisállat felvásárlás képviseli a legnagyobb arányt.

Ipari tevékenységet a fedéllemez üzemben és a mézüzemben végzünk. A kereslet alakulása napjainkban kedvezőtlenül befolyásolja ezek működését.

Kereskedelmi egységeinket olyan érdekeltségi rendszerben üzemeltetjük, amely biztos alapot ad az eredményes gazdálkodáshoz. A Jászsági ÁFÉSZ országosan is elismert szövetkezetté vált. Megerősödött piaci pozíciója, nőtt a szövetkezet vagyona, gazdasági teljesítőképessége, a sokszínű tevékenység hatékonysága nagymértékben javult.

Az egyesülést követően forgalmunk évről-évre emelkedett, s minden évben nyereséget könyvelhettünk el. A növekvő infláció mellett egyre inkább behatárolódnak az anyagi erőforrások. Ennek ellenére az 1994-es évet 1,6 milliárdos árbevétellel és 12,7 milliós nyereséggel zártuk. Ezen eredményt 424 dolgozó munkájával, s a közel tízezres szövetkezeti tagságunk támogatásával értük el.

Szakképzettség szerinti megoszlás

A tagsági és vásárlói elvárásoknak csak kellő tudással és szakképzettséggel rendelkező dolgozók tudnak megfelelni. A tudatos, tervszerű szakemberképzés eredménye, hogy a szakképzettségi arány, több, mint 96 %. Az alapfokú képzettséggel rendelkezők aránya 47 %, a középfokú végzettséggel rendelkezőké 36 %.

A Jászsági ÁFÉSZ dolgozóinak összetétele

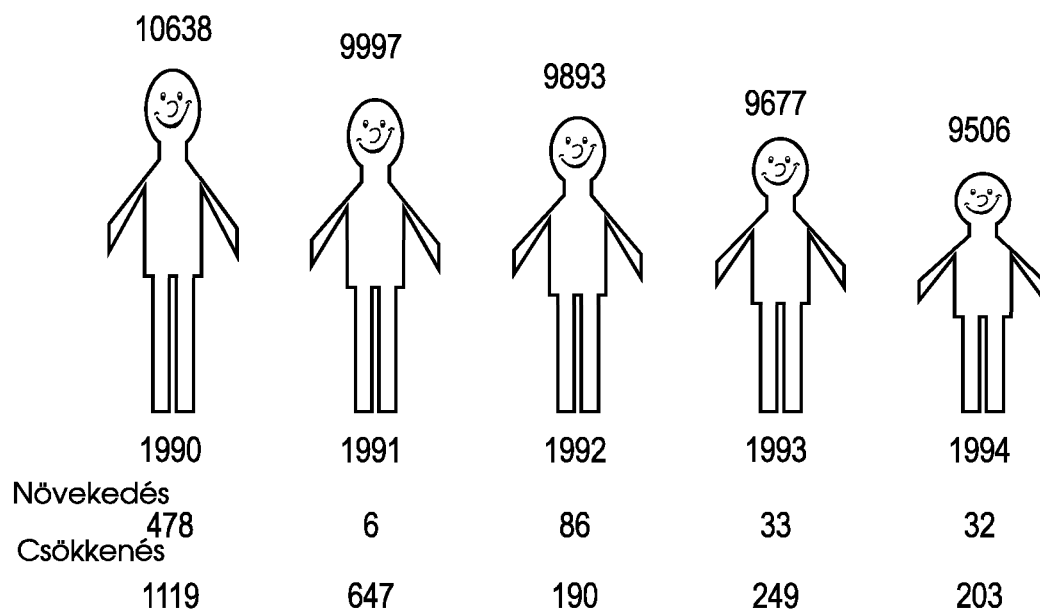
	Összes	Hálózati	%	Központi	%

Nő	333	278	79,9	55	72,4
Férfi	91	70	20,1	21	27,6

Egyetemet, főiskolát 19-en végeztek, a felsőfokú szakképzettséggel 34-en rendelkeznek. 14-en középiskolában szereztek felsőfokúnak számító szakirányú képzettséget. A nyolc osztállyal nem rendelkezők száma elhanyagolható. A szakmai utánpótlás hatékony bázisát a szakmunkástanulók képezik. Jelenleg 49 tanuló részére biztosítunk gyakorlati helyet. Hasonló célt szolgál az iskolaszövetkezetek létrehozása és működtetése.

Az áfészek átalakulása, legitimációja, az új társadalmi-politikai rendszerbe való beilleszkedése megtörtént. Az 1992-ben megalkotott új szövetkezeti törvény alapján a tagságunk kiállt a szövetkezeti mozgalom mellett. Megmaradt a közel tizezres tagság. A szövetkezeti jelleg őrzését, ápolását, az eredményes tagsági kapcsolatokat jelzi, hogy tagjaink több, mint 11 milliós részjegyállománnyal és 14 millió forintos célrészjegy állománnyal rendelkeznek.

TAGLÉTSZÁM ALAKULÁSA

E kötés további erősödését segítette a *tagsági kártya* bevezetése, melynek használata az 1992-ben megnyitott ADU diszkont áruházban a vonalkódos pénztárgépes rendszer üzembehelyezésével vált lehetővé.

A modern technika alkalmazása elősegítette a korszerű nyilvántartási rendszer bevezetését, mely a kereskedelmi munka színvonalának növekedését eredményezte.

1992-től a PC pénztárgépek üzembehelyezésével a tagok folyamatosan élhetnek az azonnali visszatérítés lehetőségével. A már rendszeressé váló - minden hónap első hetében igénybe vehető - 5 %-os kedvezményt örömmel fogadta a tagság. A tagjainkat, vásárlóinkat érintő híreinkről, akcióinkról a 30 000 példányban megjelenő *ÁFÉSZ* reklámújságból értesülhetnek.

B. Kiss András:

AZ ÖNKORMÁNYZATI ADÓZTATÁS ELSŐ ÉVEI JÁSZBERÉNYBEN

Előzmények

Az évtized fordulójával hazánk társadalmi-, gazdasági-, politikai életében jelentős változások vették kezdetüket. Az ún. tanácsi adók /pl. telekadó, TEHO, stb.../ megszüntetése és az önkormányzatok részére adóztatási jogkör biztosítása három szempontból is elkerülhetetlenné vált. A gazdasági életben bekövetkezett változások közül elég utalni a társasági törvényre, a személyi jövedelemadóztatás bevezetésére, stb... A tanácsi adók felváltása elkerülhetetlenné vált. Legelemibb követelményként fogalmazódott meg ugyanis pl. a szektorsemleges adóztatás évenyre juttatása. Tarthatatlanná vált, hogy más szisztéma szerint adózott ugyanazon adótárgy /pl. a föld/ után a mezőgazdasági nagyüzem és az egyénileg gazdálkodó.

A gazdasági indokok mellett politikai szükséglet is alátámasztotta a változtatást. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény - a módosított Alkotmánnyal összhangban - legmagasabb szinten deklarálta az önkormányzatok önállóságát. Az önkormányzati önállóság magának vindikálta az önálló adóztatási jogkör biztosítását, amelynek a korábbi - ráadásul a jogforrási hierarchia nem is legmagasabb szintjét képviselő - központi szabályozás nem felelt meg.

A jogalkotásról szóló 1987 évi XI. törvény értelmében ugyanis parlamenti, tehát törvényi szintű szabályozást igényel az állampolgárok /természetes személyek/ és a jogi személyiséggel rendelkező, illetve azzal fel nem ruházott szervezetek adóterheinek megállapítása. A tanácsi adók szabályozási szintje e követelménynek nem felelt meg. / Pl. a településfejlesztési hozzájárulásról, közismert nevén a TEHO-ról az 1984. évi 12.sz. törvényerejű rendelet intézkedett, a lakosság borforgalmi adójának szabályait a 36/1970. /IX.27./ sz. Kormányrendelet állapította meg, a telekadó előírásait pedig a 12/1970. /IV.16./ PM-ÉVM. együttes rendelet tartalmazta./

Az iméntiekben ismertetett indokok alapján került sor a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény megalkotására. A Parlament zsúfolt munkarendje következtében, az új törvény szövegéről az év legutolsó munkanapjainak egyikén, december 28-án szavaztak a képviselők. Az időpontot azért is hangsúlyozni kell, mert ennek következtében az önkormányzatok nem voltak abban a helyzetben, hogy helyi rendeletalkotással érdemben foglalkozni tudjanak. A törvényalkotóktól ezért mentőövet kaptak, magyarán lehetővé tették számukra, hogy 1991-ben még a régi jogszabályok alapján adóztassanak.

Az önkormányzatok részére biztosított adóztatási jogkör lehetőségként is értelmezhető, azonban a helyi adók bevezetése inkább gazdasági kényszer eredménye.

A helyi adók bevezetésének elvi kérdései a városban

Az 1991-es év esetünkben a tanácsi adók utolsó éve volt, egyben az új önkormányzati adórendeletek megalkotására, bevezetésükre való felkészülés jegyében is telt. A képviselő-testület első ízben 1991. májusában foglalkozott a helyi adóztatás kérdéskörével. Az elvi alapok, a mozgástér tisztázása után döntés született arról, hogy az előkészítő munka a lehetséges hét adónem közül öt bevezetése irányában folytatódjon.

A gazdálkodási kényszer Jászberény esetében 1991-ben azt a kérdést vetette el, hogy le tud-e mondani évi 10-11 millió Ft adóbevételről a város költségvetése, avagy önkormányzati adók bevezetésével ezt meg tudja tartani, netán a bevétel növelésére is lehetőség nyílik. /Az ún. tanácsi adókból származó bevételek a költségvetés 1,3 %-át képviselték 1990-ben, 0,8 %-át 1991-ben./ Az 1991. májusi döntés után a vagyoni típusú adók teljes körére /házadó, nem lakás céljára helyiség utáni - ún. építményadó, telekadó/ valamint két kommunális jellegű adóra/ a magánszemélyek kommunális adója és a vállalkozók kommunális adója/ rendelettervezet készült el, gazdasági számításokkal. /Az

adóbevételek várható nagyságrendjét 32 millió forintra becsültük éves szinten./ Ekkor még kiesett - részben - a figyelem előteréből az iparüzési adó, amelynek "tanácsi" előzménye sem volt, továbbá az idegenforgalmi adó. (Az utóbbinak, ha nem is városunkban, de volt előzménye, az ún. gyógy- és üdülöhelyi díj.)

A rendelet-tervezeteket első olvasatban 1991. szeptemberében tárgyalta meg a képviselő-testület. A tervezetekből - az adótöbbszörözési tilalomra tekintettel - három "csomagot" állítottunk össze. (Az adótöbbszörözési tilalom annyit jelent, hogy ugyanazt az adótárgyat csak egyféle helyi adóval lehet terhelni, pl. egy családi ház után a tulajdonost egyidejűleg nem lehet házadó és magánszemélyek kommunális adója megfizetésére is kötelezni.)

Az egyes adónemekkel kapcsolatban a következő főbb kérdések, problémák és alternatívák merültek fel.

A *vagyoni típusú adók* alapját kétféle módon körvonalaztuk: az építmény m²-ben számított hasznos alapterülete szerint, vagy pedig az építmény korrigált forgalmi értéke alapján. Példával bemutatva: ha egy négytagú család egy 110 m² alapterületű lakásban lakott, minden családtag élvezte a 25 m²-es adómentességet, a fennmaradó 10 m² jelentette az adóköteles alapterületet. A korrigált forgalmi értékkel való számítás azt jelentette volna, hogy az előbb hivatkozott lakás forgalmi értékét tekintették volna adóalapnak. Ez 1 millió Ft, "korrekcióként" a lakottság miatt elengedünk 40 %-ot, azaz 400.000.- Ft, s a fennmaradó 600.000 Ft 50 %-a, azaz 300.000.-Ft képezte volna az adóalapot. Egyetlen önkormányzat sincs, nem is volt abban a helyzetben, hogy a vagyoni típusú adók körében (lakás, nem lakáscélú helyiség, telek) az adóalapot a korrigált forgalmi érték szerint állapítsa meg. Egyrészt azért, mert az infláció mértéke kétszámjegyű, másrészt - véleményem szerint - a korrigált forgalmi érték bevezetése feltételez bizonyos "közmegegyezést" az önkormányzat és annak illetékességi területén ingatlannal rendelkező tulajdonosok között.

A "közmegegyezésnek" véleményem szerint abban kell létrejönnie, hogy széles határértékek közé úgy lehessen besorolni minden ingatlant, hogy pl. abból ne lehessen jogvitát kezdeményezni, hogy a Jászberény, Szegfű u. 3.sz. alatti lakás 2.500.000 Ft-ot, vagy 2.850.000 Ft-ot ér-e vagy sem, a szélső határértékeket 2 és 3 millió Ft között kell megállapítani, s ezen belül el lehessen fogadni a tulajdonos nyilatkozatát. Szükséges azt is megjegyezni: az arányos közteherviselést a korrigált forgalmi értékkel való adóalap megállapítás jelenti. A hasznos alapterület szerinti adóalap megállapítás ugyanis "nem érzékeli" azt a vagyoni különbséget, amely egy 100 m² alapterületű régi építésű vályog-, s egy ugyanilyen alapterületű márvánnyal burkolt és extrákkal ellátott ház között jelentkezik. (A korrigált forgalmi érték bevezetésének előbb vázolt lehetetlensége, s a hagyományos m² alapján történő adóztatás igazságtalansága eredményezte többek között a házadó bevezetésének elvetését.)

A helyi adókról szóló törvény kötelező előírásai közé tartozik, hogy az ismertetett háromféle vagyoni típusú adónál az adóalapot csak egyféle módon lehet megállapítani. Nincs és nem is volt arra lehetőség, hogy pl. a lakásnál az alapterület a teleknél pedig a forgalmi érték legyen az adóalap. A vagyoni típusú adónemeknél az adó mértéke is - az előzőekhez igazodóan - kétféle módon szabályozható. Amennyiben az alapterületet veszik adóalapnak, úgy a helyi adókról szóló törvény rögzíti a határértékeket, amelyet egyetlen önkormányzat sem léphet túl. Ezek a következők: lakásnál és nem lakás célú helyiségnél 300 Ft/m², teleknél pedig 100 Ft/m². A korrigált forgalmi értékkel történő adóztatás esetén az adó mértéke lakásnál és nem lakás céljára szolgáló helyiségnél az adóalap 3 %-a, teleknél pedig 1 %-a.

A vagyoni típusú adóknál a fizetési kötelezettség - értelemszerűen - az ingatlan január 1-i állapot szerinti tulajdonosát terheli. Ha az ingatlannak több tulajdonosa van, ők tulajdoni hányadaik alapján kötelezettek az adófizetésre. Az adófizetési kötelezettséget a tulajdonostársak írásbeli megállapodásban a fenti szabálytól eltérően is rendezhetik. Megállapodásuk - benyújtás esetén - köti az adóhatóságot. Ha az ingatlant vagyoni értékű jog (pl. haszonélvezet) terheli, a fizetési kötelezettség a vagyoneértékű jog jogosultját (pl. a haszonélvezőt) "illeti".

A magánszemélyek kommunális adójánál adófizetési kötelezettség terheli a lakás és nem lakáscélú helyiség, valamint a belterületi beépítetlen földrészlet tulajdonosát. (Mindazokat tehát, akik vagyoni típusú adó fizetésére is kötelezhetők.) Adófizetési kötelezettség terheli továbbá a nem magánszemély tulajdonában álló lakás bérleti jogviszonyával rendelkezőket. (Az 1980-90-es évtizedfodulón Jászberényben még jelentős számban voltak bérlakásai az önkormányzat /714 db/ mellett a nagyobb vállalatoknak /Hűtőgépgyár, Aprítógépgyár/ és a Magyar Honvédségnek. Akkor az összes bérlakás a lakásállomány mintegy 10 %-t -kb. 1000 db - jelentette.)

A magánszemélyek kommunális adója az utolsó tanácsai évek nem nagy népszerűségnek örvendett TEHO-ját idézte fel az emberek emlékezetében, s ez mindenképpen bevezetése ellen szólt.

Meg kell jegyezni, hogy az adófizetési kötelezettség minden egyes adótárgy után külön-külön jelentkezik, pl. akinek az ingatlanán a lakása mellett garázs, üzlet és műhely is van, az minden egyes adótárgy után (lakás, garázs, üzlet, műhely) külön fizetésre kötelezhető. A fizetendő adó mértékét a törvény - adótárgyanként - 3.000.- Ft-ban maximálja.

A *vállalkozók kommunális adójával* kapcsolatban előjáróban - különösen a 90-es évek elején - indokolt volt az elnevezés tisztázása. A helyi adókról szóló törvény ugyanis a "vállalkozó" alatt nemcsak a korábbi értelemben vett kisiparost, kiskereskedőt értette, hanem ide sorolta a gazdálkodó szervezeteket is, pl. tsz-eket, vállalatokat, ipari szövetkezeteket, s a társasági törvény alapján létrejövő új szervezeteket is pl. KFT. BT. stb... Az adó alapja a vállalkozó által foglalkoztatott személyek átlagos statisztikai állományi létszáma. Mértékét a törvény 2.000.- Ft/fő/évben maximálta.

A helyi rendeletek elfogadása

A képviselő-testület az új adónemek bevezetésével kapcsolatos döntését 1991. októberében alakította ki. A májusi, szeptemberi, októberi üléseket igen éles viták jellemezték, azzal együtt is, hogy a tervezetek - szakmailag - folyamatosan csiszolódtak, érlelődtek a hivatali előkészítés során, s a szép számú bizottsági ülés keretében.

A viták során a képviselő-testület vállalkozásbarát arculata domborodott ki, amelyet a következő idézetekkel lehet illusztrálni: *"Érthetetlen, miért kell a vállalkozóknak az általuk foglalkoztatott személyek után adót fizetni, amikor munkanélküliség van. Ahhoz, hogy a vállalkozó adót tudjon fizetni, nyereségesen kell működnie. Az egyértelmű, hogy adót kell fizetni, de inkább az épületek utáni adó összegét emeljék, minthogy az alkalmazottak után kelljen fizetni".* Elhangzott, hogy *"a magánszemélyeket ne terhelje adó, csak a vállalkozókat. Ez téves felfogás, mert azzal, hogy a vállalkozók adóját növelik, az egészen biztos, hogy azt a vállalkozónak valahonnét meg kell termelni, hogy megtudja az adót fizetni. Ha szolgáltatást végez, az egész biztos, hogy az árban meg fog jelenni."* A döntést végül is a gazdasági kényszer szülte, amelyet a következőképpen fogalmazott meg az egyik hozzászóló: *"Sokat nem lehet ezeken a kérdéseken vitatkozni. Azt kell eldönteni, legyen helyi adó vagy ne legyen. Ha igen, akkor ki kell vetni azt a mennyiséget, amely a város működéséhez szükséges. Számolni kell arra, hogy növekszik mindennek az ára, tehát az elviselhető adót kell kivetni."*

Az 1991. október 16-án tartott ülésen végül is kétféle helyi adó, 1992. január 1-vel történő bevezetéséről döntött a testület. Az egyik a *kommunális* jellegű adók közé tartozik, a másik pedig a *vagyoni* típusúakhoz. A vállalkozók kommunális adója gyakorlatilag minden munkáltatót érintett, tehát a vállalatot, szövetkezetet is, továbbá a társasági törvény alapján megalakult új szervezeteket is, a KFT-eket, BT-eket is. Az adófizetési kötelezettség a foglalkoztatott személyek számához kötődik, mértéke 1000 Ft/fő/év napjainkban is. A foglalkoztatási gondok közepette a képviselő-testület mentesítette az új vállalkozásokat az adófizetési kötelezettség alól a tevékenység (pl. termék előállítás, szolgáltatás, kereskedelem) megkezdésének évében és az azt követő évben. Támogatta és támogatja a már működő vállalkozások létszámfejlesztését is, mivel szintén mentesíti az adófizetés alól az "új létszámot" a felvétel évében és az azt követő évben. A város közművesíttessége

jelenleg messze nem ideális. Az elmaradottság felszámolása érdekében tett erőfeszítéseket is preferálja az önkormányzat. Ha egy vállalkozás kommunális beruházást hajt végre, úgy kedvezményként, az erre fordított összeget a tárgyévi adójának feléig levonhatja.

A vállalkozók kommunális adójából befolyó összeggel kezdetben nem rendelkezett szabadon az önkormányzat. Ezt a pénzt csak egyetlen célra, a város infrastruktúrájának fejlesztésére fordíthatta, illetve környezetvédelmi feladatokat oldhatott meg belőle. Ezek a kööttségek az ország gazdasági helyzetének változása következtében törvényi szinten feloldásra kerültek.

A nem lakás céljára szolgáló helyiségek adóját városunk lakossága már ismerte. A helyi adókról szóló törvény értelmében ilyen helyiségnek minősülnek: a garázsok, üzletek, műhelyek, üzemcsarnokok, magánorvosi rendelők, stb. Az adófizetési kötelezettség természetesen az ingatlan tulajdonosára hárul. Ha az ingatlant vagyoni értékű jog, pl. haszonélvezet terheli, a tulajdonos és a haszonélvező írásbeli megállapodásban rögzítheti, ki fizeti az adót. Ha nem jön közöttük létre megállapodás, az adófizetésre - példánknál maradván - a haszonélvező lesz kötelezve. (Ezek voltak az adófizetés kezdeti szabályai. A gyakorlatban nem váltak be, így a már ismertetett formában változtak meg.)

A rendelet több új elemet is tartalmazott. A lakosság már ismerte, beleértve a hagyományos értelemben vett vállalkozót, tehát a kisiparost, kiskereskedőt. Ezzel szemben újként hatott ez az önkormányzati döntés a vállalatok, szövetkezetek esetében. Ezeket a szervezeteket eddig ilyen jellegű adófizetési kötelezettség nem terhelte. (Ellenállásuk leküzdése nem kis erőfeszítésbe került.) Az adómentességet is újszerűen szabályozta a helyi adókról szóló törvény.

Mentesítette az egyházakat, a szociális, egészségügyi, nevelési és oktatási intézmények helyiségeit. A képviselő-testület további mentességi szabályokat is megállapított. A hagyományos mezőgazdasági tevékenységet szolgáló épületeket 100 m²-ig mentesítette az adóztatás alól, ilyen pl. az istálló, ól, takarmánytároló. (E döntésben tükröződött a város arculata, az ipar mellett dominált és dominál a mezőgazdaság is. Később - törvénymódosítással - a mezőgazdasági jellegű ingatlanok teljesen adómentessé váltak.) Az adófizetési kötelezettség egyébként - mint az eddigiekből is kitűnt - alapterülethez kötött. Az adómértékét a képviselő-testület övezetenként eltérően határozta meg. Az első övezetben ez 75 Ft/m²/év volt. Idetartozott a város központi része, továbbá a város főbb útvonalai, mint pl. a Kossuth L. út, a Rákóczi út, Hatvani út, Jásztelki út, stb.

A második övezetben az adó mértéke 50 Ft/m²/évben került meghatározásra. Ebbe tartozott és tartozik a város első övezeten kívüli összes belterülete. Harmadik övezetet képez a tanyavilág, tehát a külterület, ahol az adó mértéke 25 Ft/m²/év. A kommunális ellátottságot javító lakossági erőfeszítések is honorálásra kerültek. Aki kommunális beruházást hajt végre, magyarán: pl. utat épít, a gáz-vezeték-hálózat, vagy a szennyvízcsatorna hálózat fejlesztésében érintett, az ezzel kapcsolatos, igazolt kiadásait, az adójából levonhatja, akár több éven keresztül is.

Az önkormányzati adóhatóság nemcsak helyi adókkal kapcsolatos feladatokat lát el. Hatáskörébe tartozott és tartozik jelenleg is a gépjármű adóztatás, közismert nevén a súlyadóval kapcsolatos ügyintézés is. Az ebből származó adóbevételek 50-50 %-os arányban illeti a központi és helyi költségvetést, az utóbbi rovására. Tudniillik a helyi költségvetést terheli a súlyadóztatás költsége, amely napjainkban nem is kevés (pl. egy lakossági befizetésre szolgáló csekk több mint 20 Ft-ba kerül, egy kisméretű borítékba helyezett térítvényes határozat helybeni postaköltsége 66 Ft stb)

A helyi adókról szóló törvény és az önkormányzat rendeletei alapvetően jól funkcionáltak, gyakori módosításuk az alkalmazás során szerzett tapasztalatok jobbító szándékú átvezetését jelentették. Amellett, hogy az önkormányzat adóbevételei jelentősen meghaladták az utolsó tanácsai éveket, már az alkalmazás első két évében is, a gazdasági kényszer a bevételek növelése irányában terelte a gondolatokat. (Amikor a központi irányítás "szinttartásról" beszél egy-egy költségvetés beajánlásakor, tudnivaló, hogy az az önkormányzatok gazdasági pozíciójának romlását jelenti, ha semmi másra, mint a hosszú évek óta kétszámjegyű inflációra gondolunk is.)

A helyi adókból származó bevételek növelésének szükségessége a nehezedő gazdasági helyzetben indokolttá vált. A bevételek növelésének két járható útja mutatkozott. Egyrészt lehetőség volt a már bevezetett helyi adók mértékének növelésére, úgy az ún. építményadó, mint a vállalkozók kommunális adója tekintetében, másrészt szóba jöhet új adónem, nevezetesen az iparüzési adó bevezetése is. Mindkét változat esetén természetesen fennállt az a törvényi korlát, hogy az adóterhek növelésére évközben nincs lehetőség, tehát a javaslatok, vagy bármelyikük elfogadása, csak 1994. január 1-től léphetett hatályba. A teljeskörű tájékoztatás érdekében szükséges megemlíteni, hogy elvileg új adónemként szóba jöhetett volna magánszemélyek kommunális adójának bevezetése is, azonban erre nem tettünk javaslatot. Ennek oka, hogy ezen új adónem bevezetése együtt kellett volna, hogy járjon az ún. építményadóztatás megszüntetésével, a hatályos törvényi szabályozás értelmében, s biztosak lehettünk a régi reflexek feléledésében is. (Ilyen kizáró ok az iparüzési adó bevezetése esetén nem állott fenn.)

Az elvi alapok lehetőségek tisztázása, bemutatása a képviselő-testület 1993. évi augusztusi ülésén megtörtént. A hatályos építményadó rendelet az adó mértékét a korábban bemutatottak szerint övezetenként differenciáltan szabályozza, 25-50-75 Ft/m²-ben rögzíti, kimondva, hogy a fizetendő adó legkisebb összege 500 Ft-nál kevesebb nem lehet. Kedvezményenként került 500 Ft-ban megállapításra a garázsok /első, 20 m²/ után fizetendő adó összege. Az adóalanyok teherbíró képességére tekintettel az adómérték növelésére /40-70-100 Ft/m²/ láttunk lehetőséget. Hasonlóképpen a garázsok esetében is /800 Ft/év/20 m²-ig/. Az övezeti határok módosítása, az első övezet kiterjesztése ugyancsak a bevételek növelése irányába ható tényezőként került számbavételre. A vállalkozók kommunális adója esetében a törvényi szintű adómérték maximum 2000 Ft/fő/év. A helyi rendelet - a bevezetéskor - 1000 Ft/fő/évben állapította meg a mértéket, amely 50, vagy akár 100 %-al is emelhetőnek tűnt. (A városi szintű foglalkoztatási gondok változatlanul fennálltak, fennállnak, így e bevétel növelési mód visszatetszést kellett volna.) Végső döntést 1993. novemberében hozott a képviselő-testület. A lakosság adóterheinek növelését is eredményező építményadó módosítására irányuló javaslatot elvetette. Hasonló sorsra jutott a vállalkozók kommunális adója mértékét növelő kezdeményezés. Olyan döntés született, hogy ugyanazon réteg - a vállalkozók -adóterheinek növelése ugyan elkerülhetetlen, de nem indokolt kétszeresen meglépni. Az iparüzési adó bevezetésére ilyen előzmények, illetve megfontolások után került sor. Több változat kidolgozása után szerencsésnek illetve korrektnek mondható döntés született az adó mértékéről is (az ELAB, azaz az eladott áruk beszerzési értékének továbbá az igénybe vett alvállalkozói teljesítés értékének leírhatóságától függően 3 illetve 8 ezrelék). A képviselő-testület biztosította - immár hagyományosan - a kezdés évének mentességét, továbbá szintén mentesítette az adófizetés alól az 1 millió Ft adóalapot el nem érő vállalkozásokat.

A helyi adózás eredményei

A bevezetés éve - 1994 - rekord összegű helyi adókból származó bevételt eredményezett:

építményadó	22 440 000 Ft,
vállalkozók kommunális adója	10 726 000 Ft,
iparüzési adó	86 820 000 Ft

Az átengedett bevételek között jelenik meg a gépjárműadó (50 %) bevétele 8 268 000 Ft-al. Mindösszesen ez 128 254 000 Ft-t tesz ki. (Az 1.916.951.000 Ft városi költségvetés 6,7 %-a.)

A város helyi adóbevételeinek alakulása

	1990	1991	1992	1993
Együttesen kezelt adók *	10 397 431	9 699 958	1 066 321	80 790
TEHO **	402 682	59 755	5 153	-
Vállalk. kommunális adó	-	-	6 816 223	9 566 814
Építményadó	-	-	21 721 545	22 440 263
Iparüzési adó	-	-	-	77 353 507
Feltöltés december 20-ig	-	-	-	10 636 192

* ún. építményadó, földadó, gépjárműadó, telekadó

** 1989-ben megszüntetésre került.

A helyi adóbevétel nagyságrendjének érzékeltetéséül néhány adat: 1994-ben a városi költségvetés a személyi jövedelemadóból - szintén átengedett bevétel, 70-30 %-os arányban - 161 380 000 Ft bevételhez jutott. Azt, hogy az elért eredmények mire elegendők, két példával kívánom bemutatni. A képviselő-testület a város közvilágításáért 1994-ben 9,9 millió forintot fizetett az ÉMÁSZ-nak. A vállalkozók kommunális adója tehát egész évben fedezni tudta az áramszolgáltatás díját. Az iparüzési adóból származó bevétel nagyságrendje csaknem megegyezik azzal, amibe a Bercsényi úti Iskola új tornacsarnoka került az önkormányzatnak.

Eljárási kérdések

Az ismertetett helyi adókkal kapcsolatos eljárási kérdések (határidők, adózási mód) az alábbiakban foglalhatók össze. A főszabály a következő:

az adózónak félévenként két egyenlő részletben kell az adót - az adóév március 16-ig, illetve szeptember 15-ig megfizetnie. (Ez érvényes a helyi adókon kívül a gépjárműadóra is). A vállalkozó adóelőleget köteles fizetni, féléves részletekben, az előbb ismertetett határidőkben.

A vállalkozók további kötelessége, hogy az általa fizetett kommunális és iparüzési adóelőleget a várható, éves fizetendő adója 90 %-ának megfelelő összegre az adóév december 20-ig ki kell egészítenie. A vállalkozó a megfizetett adóelőleg és az éves tényleges adó különbözetét az éves adóbevallás benyújtásával egyidejűleg fizeti meg, illetve igényelheti vissza.

A három helyi adó közül az építményadó esetében az adóhatóság állapítja meg az adót ("kiveti"), a másik két adónem, a vállalkozók kommunális adója és iparüzési adó/ alanyai önadózó. A kivetéses adó (építményadó) esetében az adóalany (tulajdonos, haszonélvező) köteles az adókötelezettség keletkezését, változását bejelenteni - magyarán adóbevallást tenni, az esemény bekövetkeztétől számított 15 napon belül. (A bevallás alapján az adóhatóság határozattal írja elő a fizetendő adót.)

Az önadózás szabályai alá tartozó másik két adónem esetében (vállalkozói kommunális adója, iparüzési adó) a vállalkozónak az adóévet követő május 31-ig kell bevallást benyújtania az adóhatóság részére. Természetesen a cég megállapítását, vállalkozás indítását követően be kell jelentkezni az adóhatósághoz.

Befejezésül mindenképpen említést kell tenni arról, hogy az elért eredményekben tükröződik a város lakosságának vállalkozóinak adófizetési készsége, az ún. "önkéntes jogkövetés". Az önkormányzati adóztatás bevezetésének előkészítése, a bevallások

feldolgozása, az adatbázis feltöltése, a változások átvezetése a hivatali adóapparátus lelkiismeretes munkájának köszönhetően zökkenőmentes volt.

Paksy Gábor:

A JÁSZBERÉNYI HALMAZOS TELEPÜLÉSRENDSZER SZERKEZETÉNEK MEGŐRZÉSE*

Köszönöm a felkérést, a lehetőséget, hogy a Város- és Faluvédő Szövetség országos találkozóján kifejtethetem véleményemet szülővárosom Jászberény település szerkezetének védelméről.

Település-szerkezet alatt szakmánkban a település alkatát jellemzően meghatározó - területi, vonalas, és létesítményi - alkotó elemek térbeli és funkcionális rendszerét értjük. Témánk szempontjából ezt kifejezhetjük

- a természetes és a művi környezeti elemeinek,
- különböző területeinek beépített, beépítetlen és zöldfelületeinek viszonyával, az ezeken lévő funkciókkal,
- az utcák hálózatával,
- a telek szerkezetével,
- a beépítés módjával,
- a beépítés vonalával,
- az utcák, terek arányaival.

E körben azt gondolom nem szükséges indokolnom, hogy ezek közül a településfejlődés során fokozatosan kialakult és fennmaradt elemek a kulturális örökség részét képezik. Számos településünkben ezek közül egy, vagy több olyan értéket hordoz magában melynek megőrzése nemzetközi, országos, vagy helyi védelmet tesz szükségessé.

Ezek olyan, az adott településre vonatkozó, a település karakterét jelentősen meghatározó sajátos hagyományok, melyek sokak megállapítása szerint úgy tekintendők, mint a település vagyona, tehát különös jelentősége van az ezekkel való gazdálkodásnak, sáfárkodásnak.

A település-szerkezet védelmének elméleti megalapozása, módszertanának kifejlesztése még nem mondható teljesnek. Az utóbbi években - s ebben nagy szerepe van a településvédő mozgalmaknak is - irányul erőteljesebben a szakma figyelmére a település-szerkezeti értékek védelmére. Itt a teljesség igénye nélkül a szűkebb szakterületünkről meg kell említenem Hulyák Anna, Máté Zsolt., Szabó Tünde, Meggyessi Tamás, Frankó Ákos, Winkler Gábor, Korompai Katalin, Cságyoly Ferenc munkáit, amelyek nagy segítséget jelentenek mindannyiunk számára.

Mielőtt a tárgyra térnék ki kell hogy emeljem a település-szerkezet két jellemzőjét.

1. A település-szerkezet egy igen hosszú fejlődés eredménye. Az állandóan ható földrajzi, táji, topográfiai tényezők mellett a változó társadalmi, foglalkozási, életmódból adódó igények együttese alakította, alakítja a települések szerkezetét. A település társadalmához, az ott zajló társadalmi tevékenységek jellemzőihez képest lényegesen lassabban, de folyamatos változásban van a települések szerkezete. Mint tudjuk, az épületállomány és gyakrabban változik ugyanabban a település-szerkezetben. Így egy korábbi igényekre kifejlődött település-szerkezetnek megfelelő térbeli fizikai keretül kell szolgálnia akkor is amikor már kialakulásának tényezői nem hatnak.

Településeink szerkezete lassú, szerves formálódásával igen hosszú történelmi szakaszban harmonikusan képes volt követni a településfejlődésből, a társadalmi, gazdasági életmódbeli változásokból származó igényváltozásokat. Ez a harmónia a különösen az 50-s 60-as évek városrobbanása során megbomlott. A városrendezés elméletében és főleg gyakorlatában nem jelent meg meghatározó jelleggel ebben az időben még a települési értékvédelem.

Így miközben városaink népesség számukban, felszereltségükben ellátottságukban igen dinamikusán fejlődtek, elvesztették jellegüket, s sokszor jövátételtenül és előnytelenül megváltoztak

* A Város- és Faluvédő Szövetség XIV. országos találkozóján elhangzott előadás szövege

A településfejlődés kedvezőtlen hazai tapasztalatai, de nem különben a megváltozott és meggyőző eredményeket felmutató nemzetközi és néhány hazai példa hatására - s nem elég hangsúlyoznom, hogy az önkéntes társadalmi szerveződések figyelemfelhívó tevékenységének a nyomán - ma már kifejlődőben, megerősödőben van a városrendezés és fejlesztés egy új szakasza, mely az értékvédelmet szemléletének a homlok terébe állítja

2/ a települési környezetet, s ezen belül a település szerkezetét is a települések lakói alakítják. A település-szerkezeti értékek ápolója, őrzője is elsősorban a lakosság lehet. Ezért ebből megőrizni elsősorban azt lehet, amit a lakosság értéknek elfogad. Ez természetesen nem zárja ki az írástudók, a tervezők, a kutatók, az igazgatásban dolgozók felelősségét, szerepét, ugyanakkor fokozott jelentősége van a lakosságot képviselőknél, a választóik nevében döntésre jogosultaknak és a közösség nevében fellépő civil szervezeteknek.

Úgy hiszem, hogy Jászberényben kedvezően alakultak e téren a folyamatok, a város új település-rendezési terve, s a hozzá kapcsolódó önkormányzati rendelet egyik sikeres és jó példája a kialakuló új tervezési gyakorlatnak, önkormányzati állásfoglalásnak és segítő civil szerveződésnek. A most jóváhagyott rendezési terv úgy tűnik, hogy várható fejlődésnek a város alkatával szemben támasztott követelményeit ki tudja elégíteni úgy is, hogy közben megőrizhetőek maradnak a település-szerkezet fennmaradt értékes elemei, jellege.

1. Melyek ezek a megőrzendő település-szerkezeti sajátosságok:

Az 1993-ban készült értékvizsgálat megállapítása szerint: "A város fő értékei a még majdnem érintetlen történelmi szerkezete és ezzel, valamint a jász településmóddal összefüggő beépítési rendszer. Így

a. A város két történelmi mag köré szerveződött:

- a védelmi település, a török palánk helye,
- a mai Főtér körül a fő utak kereszteződésénél kialakult régi városközpont, a régen is lakóhelyül szolgált városmag;

b. A város szerkezetének egyik legfőbb természeti eleme a Z-alakban folyó Zagyva két oldalán kialakult központ, aminek közelében alakult ki a Jászváros és a Magyarváros eredetileg tagolatlan, kerítetlen sűrű beépítésű lakóépületekkel. Az ezek között kialakult zezugos utcák maradványai őrzik még ma is a halmazos településforma emlékét.

c. A védelmi magot és a belső városmagot körülvevő halmazos lakóhelyi települést ólaskertek övezték, melyek a tanyavilág kialakulásától kezdődően fokozatosan lakóhelyé váltak.

d. A város máig is döntő részében megmaradt utcarendszere igen érzékelhetően őrzi a halmazos típusú településrendszer jellegzetességeit:

- a várostelepítő energiájú, átmenő, áruszállító utakat,
- a tölcésesen kiszélesedő - az ólaskertekbe, a legelőkre a szomszédos településekbe vezető - sugarasan elhelyezkedő utcákat,
- a halmazos településrészek telkesítésekor kialakítható zezugos utcákat.

e. A város telek szerkezete is a fentieket tükrözi még:

- a halmazos településrészekben szabálytalanabb, kisebb, keskenyebb telkeket,

- a város magjában a városi élethez alkalmazkodva összevont nagyobb telkeket találunk, míg;

- a volt ólaskertek területén a telkek szabályosabbak, szélesebbek, nagyobb méretűek, de a sugaras rendszer miatt nem mindenhol szabályos négyszögek.

f. Városszerkezeti sajátosság a telkek beépítési módja: szinte általános a féloldalas, fésűs beépítés legtöbb esetben előkert nélkül.

g. S végül a sajátos épülettípusok felé haladva, de még városszerkezeti értéknek tarthatjuk számon a halmazos település-rendszer és a sajátos beépítési mód által létrejött néhány téralakulatot.

A nemrég jóváhagyott Á.R.T. és a hozzá tartozó önkormányzati rendelet, szinte maradéktalanul megőrizni tervezi ezeket a település-szerkezeti értékeket.

2. Milyen tényezők változtatják a város szerkezetét, hogyan felelhet meg Jászberény szerkezete ezeknek?

a/ A népesség nagyarányú megnövekedése:

stabilizálódik a város népesség száma mintegy 30 ezer fő körül, expanzióra, s ennek következtében nagyarányú lakásépítésre, telekár-növekedésre, a beépítés-intenzifikálódására számítani nem kell.

b/ Iparfejlődés:

a városnak megfelelő tartalék területei vannak az ipar, a vállalkozások további fejlődésére;

a kisvállalkozások fokozatos területigényét azonban figyelemmel kell kísérni, hogy védendő település-szerkezetben ez az igény ne haladja meg a kialakult telekméreteket.

c/ Motorizáció növekedése, forgalom-növekedés, úthálózati és álló forgalmi igények:

az ÁRT javaslatai:

- a 32-es út városközpontot elkerülő vonalvezetése;
- a városközpont tehermentesítése, forgalom csillapítása;
- a 31-32-es utak várost elkerülő vonalvezetése;
- a meglévő hálózati elemek felhasználásával minden bizonnyal elégséges lesz.

d/ Életforma változás:

lezajlottak már az alapvető foglalkozás szerkezeti változások, de számolni kell az egyéni gazdálkodás megerősödésével, ami a nagyobb méretű lakótelkek iránti igényeket is megnövelheti.

e/ Komfortigény-változás

ez már nagyobb kihívás. a nyeregtetős, egymenetes házak helyett négyzetes alaprajz, két traktus, sátoertő, előkert, 2-3 szint válik jellemzővé.

Főleg a halmazos beépítésű részekben kell összehangolni ezeket az igényeket az értékvédelemmel.

Az új övezeti előírások lehetővé teszik továbbra is a kisméretű telkek építési telekként való, a lakóépülettel szemben támasztott felhasználását, igényes tervezéssel meggyőződésem szerint jól kielégíthetők a megnövekedett igények.

Összefoglalva: Nem várható olyan városfejlődési folyamat, mely a tapasztalatok alapján lényeges hatást gyakorolna a város szerkezetére, ezért megvalósíthatónak tűnik a városszerkezet megvédésére.

3. Milyen eszközeink vannak arra, hogy a város értékes és védendő szerkezetét megóvjuk, netán gazdagítsuk, értékesebbé tegyük?

1/ Kutatási, tervezési eszközök.

- a környezeti és ezen belül az épített környezet értékeinek feltárása. Ez egy be nem fejezhető folyamat. A város e téren viszonylag kedvező helyzetben van.

- Az 1954-es városképi és műemléki vizsgálatok már nemcsak a műemléki védettséget igénylő épületeket, épületegyütteseket tárták fel, hanem a város történetének bemutatása során rámutattak a város szerkezetének kialakulására, sajátos értékeire is.

- Az azóta készült városrendezési tervek e feltáró munkát tovább gazdagították. A legújabb ÁRT készítése során egy olyan részletes és szakszerű értékvizsgálat készült, mely már lehetővé tette a védendő városszerkezeti értékek pontos meghatározását és lehatárolását:

- Ezt az értékvizsgáló munkát folytatni kell részben a továbbiakban készítendő részletesebb városrendezési munkákkal párhuzamosan, de önálló munkaként is.

Ezek feladata:

- a további részletek feltárása,
 - az értékes és értéktelen elemek elkülönítése,
 - a városszerkezeti értékeket kedvezőtlenül befolyásoló tényezők feltárása,
 - a keletkező új értékek, sajátosságok bemutatása.
- A település-szerkezeti értékeknek a városrendezési tervekben - az általános rendezési tervtől a telekosztási, telekredezési tervig - való figyelembevétele. Azt gondolom, hogy a múltban néhány olyan városrendezési beavatkozás történt, amit ma a város település-szerkezeti értékeinek ismeretében és a gyökeresen megváltozott település fejlődési feltételek között nem következett volna be. Mindenesetre azzal még nem lehet megelégedni, hogy az új ÁRT-t, ezen belül a szabályozási tervet áthatja a települési értékvédelem. A mindenkor nagy kérdés, hogy majd a reálfolyamatok során miként lehet, illetőleg miként tudják majd ezt érvényesíteni.
- A további részleteket meghatározó RRT-k, telekredezési, telekosztási tervek készítésétől is meg kell követelni az értékvédelemhez szükséges nagyobb szellemi ráfordítást, kritikus esetekben az alternatív megoldási lehetőségek kimunkálását is.
- A védendő település-szerkezeten belül általában minden műszaki tervezést az átlagosnál körültekintőbb, a helyi értékeket figyelembevevő szemlélet és megoldás kell jellemezzen.

2/ Jogi, szabályozási eszközök.

- A törvényi szabályozás.

Véleményem szerint az épített környezet védelméről szóló tv.tervezete a helyi védelemről ugyan szűkszavúan rendelkezik, de minden esetre deklarálja a helyi építészeti örökség védelmének fontosságát és biztosítani tervezi a helyi önkormányzatnak a helyi védelemre vonatkozó önkormányzati rendelet alkotásának a jogát, s ez a legfontosabb.

- OÉSz:

Már a jelenleg érvényben lévő szabályzat is megfelelő jogi alapot ad az építési hatóságok számára a települések jellegzetes szerkezetének, beépítési jellegének, sajátos építészeti arculatának megőrzéséhez.

- Önkormányzati rendelet alkotása.

Az új ÁRT jóváhagyása során megalkotott rendelet a helyi védelem kategóriájába tartozó épületek mellett egyértelműen lehatárolja:

- a védendő városszerkezet területét, ezen belül kijelöli;
- a városképi jelentőségű területet;
- a védendő téralakulatokat;
- a beépítési mód védelmére méltó területeket;
- kezdeményezi továbbá a történelmi városközpontok a műemléki környezetként való minősítését.

A szabályozási tervben és előírásaiban a védendő területi kategóriáknak megfelelő sajátos előírásokat, ún. jász halmazos és fésűs építési előírásokat alkalmaz. Úgy hiszem, hogy a rendezési tervvel összefüggő szabályozás példásan értékvédelem centrikus.

- Mivel ezek az előírások az ingatlanhasználat, a tulajdonjog bizonyos korlátozását jelentik, ezért az érintett ingatlanok földnyilvántartásába, telekkönyvébe is célszerű lenne bejegyezni a védelmi kategóriájukat.

- Azon azonban el kell gondolkozzunk, hogy önkormányzati rendeletalkotás szintjén elégségesek e ezek a helyi szabályok. Amit talán hiányolhatunk az az eljárásra vonatkozna. Így:

- A területfelhasználási, telekalakítási és az építési engedélyezési eljárás során erősíteni volna szükséges, egyrészt, a tervekben foglaltak megfelelőségének vizsgálata -, főépítési vélemény , vagy szakértőttestület véleményének kötelező beszerzésével - az abban foglaltak betartásának kötelezettségével.
- A tulajdonos, a kérelmező érdekét is szolgálná, ha bizonyos esetekben az elvi engedély beszerzésének kötelezettségét előírnák, hogy idejében ismertté váljanak a sajátos előírások.
- Az önkormányzat rendeletbe foglalhatná az előírások és eljárások mindenki számára való hozzáférhetőségére, a helyi értékvédelemmel összefüggő nyilvánosságra vonatkozó előírásait.

3.A nyilvánosság igénybevétele.

Sokunknak az a tapasztalata, hogy felvilágosítással, gazdasági ösztönzéssel és a nyilvánosság széleskörű igénybevételevel nagyobb eredmény érhető el a helyi értékvédelemben, mint kemény jogi szabályozással, erőteljes szankcionálással. Az építésügyi igazgatásban általában is, az értékvédelemben pedig különösen helytálló ez a megállapítás.

Mindennél fontosabb, hogy

- a város vezetői, képviselői;
- a lakosok mind nagyobb hányada és természetesen,
- az érintett tulajdonosok felismerjék a városszerkezetben lévő értékeket, olyan

viszonyok alakuljanak ki ehhez a hagyományhoz, melyek megfelelő társadalmi háttérrel, légkört teremthetnek a korlátozáshoz, ösztönzést a megőrzéshez.

Azt gondolom, hogy e téren a városnak nincs szégyenkezni valója. Hosszú idő óta folyamatosan létezett egy, ha szűk körű is, de társadalmi háttere a környezeti értékek védelmének. A korábbi un Műemléki Albizottság, a Múzeum Baráti Kör, majd az utóbbi években a Városvédő és Városszépítő Egyesület igen sokat tett a város építészeti hagyományának feltárása, megőrzése, a város arculatának javítása, s az értékvédelem, a városszépítés népszerűsítése, társadalmi háttérének kiépítése terén. Úgy hiszem, hogy ennek az országos találkozóknak e városba való megrendezésére nemcsak a világtalálkozó adott aktualitást.

Akkor azonban amikor a város képviselő-testülete elfogadta a város új rendezési tervét, megalkotta az ebben lefektetett célok eléréséhez szükséges helyi szabályokat, másra és jóval többre vállalkozott, mint egyedi építészeti értékek védelmére. A város sajátos település-szerkezetének ,ezen belül sajátos utcahálózatának, telekszerkezetének, beépítési módjainak, beépítési vonalainak a megőrzése az eddigiektől eltérő, új, véleményem szerint jóval nehezebb feladatot jelent.

Kétségtelenül ugyan e téren igen nagy szerepe van a hatósági eszközöknek, de a település-szerkezeti értékek védelmét az egyedi építészeti értékek védelméhez képest nehezíti az a körülmény, hogy:

- jóval nehezebb széles körben felismertetni az ezekben lévő és megőrzendő értékeket;
- Kevésbé nyilvánvaló és talán csak hosszabb idő után térülhet meg és válhat kézenfekvő anyagi szellemi kulturális értéké a megőrzéssel járó szellemi, anyagi többletráfordítás, s végül
- a település-szerkezet védelme nem csak egy-egy ingatlan-tulajdonost érint, hanem igen-igen széles körben a város társadalmát. A mai telekhasználati, beépítési igényeket összhangba kell hozni a korábbi évszázadok városlakóinak nagyon is gyakorlatias igényei által formálódott utca- és telekszerkezet, valamint a beépítési módok nyújtotta lehetőségeket. S ez sok vonatkozásban korlátozást, vagy legalább is jóval nagyobb szellemi ráfordítást igényel egy-egy telekalakítási, építési szándék esetében.

Ezért igen nagy a jelentősége a város település-szerkezetében lévő értékek széleskörű bemutatásának, megismertetésének, hiszen a korlátozás csak a felismert és elfogadott értékkel lehet arányos. E téren legalább két teendőt látok szükségesnek:

- népszerű formában - ahogy azt például a műemlékek esetében a Városvédő Egyesület is tette a helyi újságban - be kellene mutatni a városszerkezet kialakulását, sajátos, a város karakterét is meghatározó értékeket, hogy ezek is minél szorosabban a helyi hagyomány ismert és elfogadott részévé váljanak.
- Népszerűsíteni kellene minden olyan építést, amely betartva a városszerkezeti, beépítési kötöttségeket színvonalasan és gazdaságosan ki tudja elégíteni a ma városlakójának a telek használatával, a lakóépülettel szemben támasztott igényeit.

4. Gazdasági eszközök.

Kétségtelenül nagyban segíthetné a település-szerkezeti értékek elfogadását egy-egy építési ügy kapcsán, ha a sajátos előírások miatti többletköltségeket a város vállalná magára. Ehhez megfelelő pénzügy alappal kellene rendelkeznie.

Úgy gondolom, hogy ennek ma nincs realitása, de talán nem is szükséges ilyen támogatást adni. Meggyőződésem ugyanis, hogy megfelelő szellemi ráfordítás esetén nem is merül fel többletköltség, de ha mégis, akkor az ha nem is rövid, de hosszabb távon megtérül.

Szükséges viszont, hogy a város megfelelő pénzeszközt tudjon biztosítani a kétségtelenül szükséges tervezési-kutatási munkák finanszírozására, valamint a nyilvánosság eszközének felhasználásához. Ezeknek a költségeknek azonban a nagyságrendje akkora, amit még a jelenlegi gazdasági helyzetben is minden bizonnyal biztosítani fog a város vezető testülete.

A nyilvánosságnak - témánk esetében is - nem kevésbé fontos szerepe kell legyen a tervezésben való közreműködés, a figyelőszolgálat, a kezdeményezés és a társadalmi kontroll.

Összefoglalva úgy látom, a város önkormányzata, a szakemberek és a szakértő társadalmi szerveződés tanácsára, városszerkezeti értékeinek védelmében példás elhatározásra jutott Meggyőződésem, hogy megfelelő jogi, igazgatási eszközök és egy jól működő szakmai társadalmi szerveződés áll rendelkezésre már ma is e nemes célok érvényesülésére. Úgy hiszem, hogy megfelelő az elhatározottság is ahhoz, hogy a védelemmel szembeni kihívásoknak megfeleljenek, s e hagyomány ápolásával tovább fog erősödni a város sajátos karaktere, az egészséges lokálpatriotizmus, s mindezeket keresztül a város lakóinak közérzete.

Irodalom

Kelemen Bertalanné, Hulyák Anna: Jászberény általános rendezési terv értékvizsgálat és program. VÁTI 1993

Máté Zsolt: Az épített környezet védelme. VÁTI 1994.

Havas Mária: Jászberény általános rendezési terve. VÁTI 1995.

Frankó Ákos: Település karakter, településkép, település-szerkezet védelmére VÁTI 1995.

Szabó Béla:

ADATOK A JÁSZSÁG PÉNZINTÉZETEINEK MÚLTJÁHOZ ÉS JELENÉHEZ

Új bankok nőnek ki a jászberényi Fötéren. Egy, kettő azután újabbak és újabbak. Az újak azt jelentik, hogy van igény, és a bankszakmában élénkül a kereslet. Növekednek a pénzüintézetek, mint a fa hajtásai, ágai. Lehet, hogy mindez csak azért szembetűnő, mert az elmúlt négy évtizedben csak egy "igazi" bank és OTP volt a Fötéren, amely a lakosságot szolgált. Ehhez voltunk szokva. Ebből nőttek ki az új hajtások. A régi bank pedig - maradv a hasonlatnál - a fa törzse.

Az utóbbi hónapokban utána jártam, milyenek a gyökerek, hogy is volt ez a bankok államosítása előtt szűkebb pátriánkban, a Jászországban. Ezt részben az írott anyag kutatásával, részben a régi bankosok emlékeinek idézésével tettem, de segítettek a mai pénzüintézetek vezetői is.¹

Sajnos rá kellett jönnöm, hogy a hatalmas anyag, bárhogy szelektálom is, meghaladja a rendelkezésre álló terjedelmet, így csak vázlatok készülhettek a közel százötven éves pénzüintézetek történetéből. Úgy szeretném bemutatni a jászorsági pénzüintézeteket, mint egy szépen növényő fát, a gyökerektől -mely igen szerteágazó - az erős derékon át a legfrissebb ágakig, hiszen 1994-ben is újabb bank nyitott fiókot Jászberényben.

A Jászország négy városában, de a kisebb településeken is egyre nagyobb az igény a megtakarított pénzek biztonságos elhelyezésére, a vállalkozások szaporodása pedig szükségessé tette a számlavezető pénzüintézetek számának növelését. A községek nagyobb részében ma is a takarékszövetkezetek jelentik a pénzüintézetet, valamint ide tartozik a posta takarékgyűjtő tevékenysége is.

A gyökerek

Széchenyi nagyírú munkája a Hitel már a múlt század közepén hirdette, indokolta, hogy a fejlődés egyik lehetséges útja, ha a bankok pénzt helyeznek a gazdaság vérkeringésébe. Hiteleznek, a gazdaság szereplői pedig az így szerzett pénzzel teszik tevékenységüket korszerűbbé, modernizálják azt, és elősegítik a termelés növekedését. Ennek a kornak a sajátja volt az is, hogy a lakosság, a polgárság megtakarított pénzét haszon reményében a bankokra bízta.

A Jászország lakossága azonban igen óvatos volt a bankárokkal szemben. A főleg mezőgazdasági tevékenységet folytatók, az állatok tartásából, s értékesítéséből, valamint a föld megműveléséből élő jászorsági ember nem szívesen vett fel kölcsönt, de a pénzt sem nagyon bízta másra.

A tizenkilencedik század elején kialakult kézműiparos társadalom is jobbnak látta a fokozatos de biztosabbnak vélt termelés bővítését, a gépesítést, melyet legtöbbször a maga erejéből, vagy családi összefogással valósíthatott meg.

A jászok mindig sokat adtak önállóságukra, társadalmi, gazdasági függetlenségükre. A történelmi fejlődés megtanította őket arra, hogy a fejlődés a gazdasági felemelkedésen alapszik, melyben egyre nagyobb szerepe van a pénznek, a vagyonnak, illetve ezek hasznosításának. Így alakult meg 1847-ben Jászberényben a Takarékpénztár, mely a gazdasági élet fellendítését volt hivatott elősegíteni. Ez a százötven évvel ezelőtti dátum igen jelentős, ha figyelembe vesszük hogy az akkori Magyarországon ez a takarékpénztár az első harminc között kezdte meg működését.

A kezdet nem volt egyszerű. A mintát a Fáy András által alapított Pesti Hazai Első Takarékpénztár, valamint a Pozsonyi Takarékpénztár szolgáltatta. Ez elsősorban az

¹ Köszönetet mondok azoknak a pénzüintézeti vezetőknek akik munkám összeállításához személyes segítséget nyújtottak:

alapszabály tanulmányozására, a nyomtatványok és iratminták átvételére vonatkozott, de elküldték a tisztviselőket is hogy az ügykezelést elsajátítsák.

A takarékpénztár ügyét elsősorban a kereskedők támogatták. A pénztárak tevékenységüket a váltóleszámítolással (a váltók beváltásával) is kiegészítették. Nem örültek viszont azok a jómódú gazdák akik fejlődésüket hitel felvételével szerették volna megoldani, de a jelzálog intézményét a bonyolult eljárás mellett nehéz volt igénybe venni, és így pénzhez jutni. Azt pedig az első sikertelen kihelyezések után látták, hogy az ingatlanra adott jelzálog kölcsön behajtása - a még ki nem alakult gyakorlat miatt - hosszabb időre kötötte le a pénzt mint azt tervezték. Az agrárgazdaság akkor sem volt jó tökemegtérülési ágazat.

Jászberényben a kiegyezés után 1868 március 29-én újabb pénzüintézet kezdte meg működését *Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár* néven. De a múlt század utolsó évtizedében további bankok is megvetették lábukat a Jászság fővárosában. Így 1893-ban kezdte meg tevékenységét a *Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt.* Ez mutatja, hogy a pénzvilág ebben az időben - a kudarcok és az elszenvedett veszteségek ellenére is - a Jászság földművelőit is finanszírozza, ha mögötte kellő fedezet van, mivel a pénz elsősorban a lassan éledő gépesítésre szükséges. E bank alaptőkéje 100000 pengő volt.

Jászberényen kívül más nagyobb lélekszámú településeken is alakultak hasonló takarékpénztárak. Így például a *Jászárokszállási Takarékpénztár Egyesület* 1885-ben jött létre. Jászapáti a *Jászvidéki Takarékpénztár* is jelentős betétet gyűjtött, melyet hitel kihelyezéssel kívánt forgatni. A sikertelen kihelyezés egyik példája a közel száz évvel ezelőtt megjelent sajtóközlemény, mely szerint: "*A jász-apáti kir. járásbírótság mint tkv.hatóság közhírré teszi, hogy a jászvidéki takarékpénztár mint végrehajtónak Bartalos Rozál végrehajtást szenvedő ellen 70 frt tőkekövetelés és járulékai iránt*" vezet végrehajtást az adós ingatlanára.

Különös figyelmet érdemel az a tény, hogy a Jászság területén miért nem vált népszerűvé az un. járási hitelszövetkezet gondolata. Ezt a különböző takarékpénztári formációk után 1899-ben állították volna fel, de az árokszállásiak ezt nem találták célszerűnek, inkább egy Jászberénytől független helyi szövetkezet megalakítását javasolták a főszolgabírónak. Ennek oka elsősorban azzal magyarázható, hogy már volt példa a helyi *Takarékpénztári Egyesület* működésére, a betétállomány kezelésére, a váltóval történő műveletek végzésére, és természetesen hitelek kihelyezésére, jelzálogjog gyakorlására is.

Mint a Jászság legészakibb, és egyben a megyehatáron fekvő településének, Jászárokszállásnak pezsgő iparos élete, bőséges állatállománya már a századfordulón vonzotta a megyén kívüli városok pénzpiacát is. Így történt, hogy a járási javaslat után egy évtizeddel a *Gyöngyösi Bank Részvénytársaság* jászárokszállási fiókját nyitották meg, mely hosszú időn át meghatározóvá vált, illetve tovább erősítette a község Gyöngyös felé történő orientációját, melyet a vasúti összeköttetés is elősegített, míg Jászberénytől a közlekedés nehézkessége elválasztotta.

A Jászságban működő takarékpénztárak az akkori idők modern pénzüintézeteivé váltak, hiszen használták a kor fejlett közlekedési eszközeit: a vasúthálózatot, a postát. Alkalmazták a pénzműveletek majd minden fajtáját, elsősorban azokat, melyet a helyi szükséglet igényelt, de újdonságaik bevezetésével a gazdaság vonóerejévé is váltak.

Az I. világháború első évében a gazdaságban még nem ment végbe lényeges változás, legalábbis olyan, amely a pénz világában komoly átalakulást jelentett volna. 1914-ben a Jászság településeinek majd mindegyikében működött valamilyen pénzüintézet. Kivételt csak Jászdózsa, Jákóhalma, és Jásztelek képezett, ahol a lakosság száma, és a kialakult gazdasági helyzet még nem tette szükségessé, vagy nem vonzotta a pénzügyűjtési, kihelyezési formákat művelő bankokat.

A postatakarékpénztárak létrejötte és elterjedése ugyancsak a múlt század utolsó évtizedének banktörténetéhez tartozik. Ebben az időben már országszerte szépszámú magántőkével, kisbetétesek hozzájárulásával létrejött takarékpénztár működött. Ugyanakkor ott volt az országot behálózó posta szervezete, mely kínálta a takarékoság szervezését. *Hazánkban a postatakarékpénztár felállítására vonatkozó javaslatot a Tisza - kormány 1885-ben terjesztette a törvényhozás elé, s az mint 1885, IX. t. c. hagyatott jóvá és hirdettetett ki.*

*Az indoklás szerint a takarékossgot az eddiginél nagyobb mértékben kell fejleszteni, minthogy ez közgazdasági érdekeink előmozdítására a leghatásosabb eszközök egyike: ehhez pedig szükséges, hogy a fővárosban állami kezelés és jótállás alatt álló postatakarékpénztárt állítsanak fel, amelyet vidéki szervei, a postahivatalok útján a legkisebb falvakban is bárki könnyen elérhető.*²

Ez az elhatározás valósult meg a Jászság területén is, hiszen itt a településeken rendszeresen működött a posta. Az új szolgáltatás bevezetése megtörtént, azonban a legnagyobb gondot az jelentette, hogy a területen kevés volt a megtakarításra szánt összeg, hiszen ide zömmel a szegények vitték megtakarított krajcárjaikat. A tehetősebb gazdák és a növekvő számú iparosok megtakarításaikat inkább saját gazdaságukba fektették be, hiszen a kor szelleme azt mutatta, hogy a nagyobb, módosabb gazda így eredményesebben gazdálkodik, a kereskedő árukészletének bővítésével érhet el jelentősebb forgalmat.

Ez a postatakarékpénztár szervezet lett az alapja a készpénz nélküli forgalom kialakításának is. A kezdeti idegenkedés után a szolgáltatást igénybevevők belátták, hogy ez a fizetési forma előnyös és biztonságos, a postatakarékpénztárak pedig rendben teljesítették a megbízásokat. Tulajdonképpen ez volt a csekk és az átutalásos forma korai elődje melyet az akkori szabályok szerint *cheque-forgalomnak* illetve *clearing*-nek neveztek.

Ebben az időben a jegybank az "állam bankárja" szerepét töltötte be szabályozott keretek között. A monarchia viszonyai között a jegybank alapszabálya megtiltotta hogy a monarchia bármely kormányával kölcsön, vagy hitelviszonyt alakítson ki. Így állt a postatakarékpénztár is azon állami elképzelés szolgálatába, hogy az összegyűjtött megtakarításokat az állam által kibocsátott kölcsönkötvények vásárlására fordítsa.

Magukat a betéteseket is ösztönözték ilyen értékpapír vásárlására, hiszen kimondták, hogy *"a takarékpénztár ezt a vásárlást díj nélkül eszközli"*. E kedvezménynél azonban sokkal jelentősebb volt hogy a magán takarékpénztárak 4-8 %-os kamatát 3, majd később 2 százalékra szállították le, míg az állampapírok vásárlóit 4-4,5 %-os kamat illette meg.

A századunk első évtizedének történése nem kedvezett a takarékossgai mozgalomnak, és így a takarékpénztáraknak sem függetlenül attól, hogy a működésüket a posta, vagy valamely magán társaság fémjelezte.

Az I. világháború veszteségei, a zavaros idők eseményei nem kedveztek a pénzvilág résztvevőinek sem. A pénz romlása a betéteseket arra ösztönözte, hogy megtakarításaikat más anyagi javakba fektessék. Ennek megnyilvánulása a betétesek számának s a betétek összegének csökkenése, a hitelek egy részének behajthatatlanná válása volt.

A pénzüintézetek másik nagy szervezete volt a hitelszövetkezetek láncolata. Egy 1920-as rendelet alapján új hitelszövetkezetek csak az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) keretében alakulhattak. A Jászságban is sorra nyíltak, és szinte minden településen meghonosodtak ezek a szövetkezeti formák. A levéltári anyag sem tartalmazza mindenütt az alapítás évét. Tény, hogy az 1932-34 évek címtára szerint a következő településeken működtek hitelszövetkezetek: *Jászalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru, Jászkisér, Jászboldogháza, Jászladány, Jászszentandrás és Jászberény*. Az előbbi OKH tagszövetkezeteken kívül egyéb formációk is voltak, így működött Alsószentgyörgyön magántökével *Pénzüintézeti és Bank bizományosi iroda*, melynek tevékenységéről keveset tudunk.

A nagyobb lélekszámú településeken már színesebb volt a pénzvilág. Így Jászapáti a *Jászvidéki Takarékpénztár Rt, Löwy Pál bank és váltóüzlete*, valamint a *Tiszavidéki Hitelintézet és Takarékpénztár Rt* fiókja állt rendelkezésre. Jászárokszálláson a már említett Gyöngyösi Bank Rt mellett a *Takarékpénztári Egyesület Rt* is működött.

Ebben az időben Jászladány is három pénzüintézettel rendelkezett, hiszen a *Jászvidéki Takarékpénztár* fiókja mellett működött a helyi *Takarékpénztár Rt* is. Jászberényben az *Egri Egyházmegyei Takarékpénztár Rt* fiókja, a *Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt*, a *Hitelbank és Kereskedelmi Rt*, a *Jászberényi Gazdák Takarékpénztára*, valamint a *Jászkerületi Népbank* és *Takarékpénztár Rt* működött.

²Jirkovsky Sándor: A magyarországi pénzüintézetek története az első világháború végéig

A banki tevékenységet folytató különböző intézetek tehát igen széleskörűen látták el tevékenységüket, mely vonatkozott mind a takarékgyűjtésre, mind a hitelezési tevékenységre.

Jászberényben 1919-ben alakult a Hitlebank és Kereskedelmi Rt, amely nyolc év multával, 1927 július 31-én a 15000 pengő alaptőkét 50000 pengőre, majd 1929 március 17-én 3000 db új 10 pengős részvény kibocsátásával 80000 pengőre emelte fel. A részvénytársaságot az 1947 évi 30 tc. alapján államosították.

A jászberényi pénzüintézetek adatainak összefoglalásul álljon itt a korabeli statisztika által rögzített, és természetes módon nyilvánossá tett néhány mutató. A pengő bevezetése után összehasonlítható adatokat választottam és tíz év számainak (mögöttük a gazdaság változásának) összevetését teszi lehetővé a táblázat.

Jászberény pénzüintézetei mérlegének fontosabb tételei. (részvénytársasági bankok és takarékpénztárak ezer pengőben)

Megnevezés	1925	1935
Részvénytőke	305	530
Tartalékok	88	305
Takarékbetétek	951	1421
Viszontleszámított váltók	382	2258
Folyószámla tartozások	263	401
Nyereség	58	9

Sajnos napjaink statisztikája, illetve az egyes bankok mérlegkészítési gyakorlata nem teszi lehetővé sem egy város sem a Jászág hasonló összevont számainak megismerését.

A törzs (a II. világháború utáni időszak)

A II. világháború befejezése után hazánkban végbement hatalmas infláció a bankokat, pénzüintézeteket tönkretette, egyedül az ingatlanokba befektetett összegek maradtak értékállóak.

Az új pénz bevezetése után végbement államosítások kiterjedtek a bankokra is. 1947 januárjában a nagybankok állami ellenőrzésére, majd az 1947. évi XXX törvénnyel a részvénytársasági formában működő bankok részvényeinek állami tulajdonba vételére került sor. Ez meghatározó volt a jászberényi pénzüintézetek életében is.

A megalakult állami vállalatok majd a tanácsi vállalatok, később a csirájában jelentkező földműves, majd mezőgazdasági szövetkezetek pénzügyeit, egyszámláit a Magyar Nemzeti Bank fiókja vezette. 1947-ben a II tc. az új szövetkezeti törvény előírta az Országos Központi Hitelszövetkezet és az OFI fúzióját, melyből megalakult az Országos Szövetkezeti Hitelintézet, s ez működött 1952 december 31-ig. Tény, hogy úgy a gazdaságban, mint a pénzüvilágban új helyzetet és gyakorlatot teremtett, újdonságot hozott a lakosság, a magánember pénzügyeit intéző OTP megalakítása.

1949-ben alapították meg az Országos Takarékpénztárat, melynek fiókja Jászberényben is megkezdte működését, a mai Déryné Múvelődési Központ földszinti helyiségében visszaemlékezés szerint 3 fős létszámmal. A gazdaságban végbement rendkívül sok változás, s a korábbi rossz tapasztalatok (infláció) a lakosságban nem keltettek nagy bizalmat a megtakarítások iránt. A pénz szűke, és a minimális takarékosági

hajlam, valamint a gazdálkodók befektetési igénye megmutatkozott a minimális betételhelyezésben. Csak az 1952. évben hozott un. betéttörvény változtatott valamit a helyzeten, a lakossági magatartáson. Javult a megtakarítási kedv. Ekkor került az OTP is nagyobb helyiségbe, az egykor ugyancsak pénzintézetként szolgált épületbe. Az OTP ezekben az években hitelnyújtással még alig foglalkozott, hiszen az állam is különböző kölcsönöket jegyeztetett. (Békekölcsön, Tervkölcsön)

Az OTP lett a Jászság lakosságának is kétségtelenül a legnagyobb bankja, és így terjesztette ki tevékenységét egyre szélesebb területre. A betétgyűjtésen kívül jelentős volt a személyi és áruvásárlási kölcsönök folyósítása, majd a lakásépítési kölcsönök különböző alternatíváit kínálták.

A feladat növekedése, és az egyre bővülő tevékenység, folyószámla vezetés, lakásépítések felfutása, indokoltá tette egy nagyobb területű intézmény kialakítását. Így nyílt meg a Főtéren 1980-ban az új OTP fiók, mely napjainkra ugyancsak kinőtte kereteit és új épületrésszel gazdagodott 1994 során. Ma a fiók az OTP és Kereskedelmi Bank Rt keretein belül tevékenykedik. Szolgáltatása kiterjed a számlavezetéstől a betét és hitelüzletág szinte valamennyi fajtájára. Különösen jelentős a megváltozott betételhelyezési feltételek választéka. A megtakarítások elhelyezésére igen sokféle lehetőség áll a lakosok rendelkezésére, mely a különböző betéti formákat, lekötési időket különböző kamatkondícióval honorálja. Ugyancsak számottevő a hitelüzletág nyújtotta lehetőség is. A vállalkozók részére nyújtott folyószámla hiteltől kezdve, a termelést finanszírozó, vagy devizahiteleken keresztül kérhet hitelt a gazdálkodó, mely kiterjed a mezőgazdasági működésre, és a fejlesztési alapok finanszírozására. Jászberényben először alkalmazta az OTP Bank a készpénzkímélő eszközök közül a kártyarendszert, melynek külön junior kártya változata is van az ifjúság számára. Jelenleg a város három helyén üzemel bankjegykiadó automata.

Az OTP által 1994-ben kezelt betét és hitelállomány meghaladja a 8 milliárd Ft-ot. Az 50 alkalmazottat foglalkoztató, kétségtelen mind forgalmában, mind létszámában legjelentősebb pénzintézete a Jászságnak.³ Az OTP természetesen a városokban és a nagyobb községekben is igyekezett hálózatot kiépíteni. Miután Jászapáti ebben az időben még járási székhely volt, itt is működött az OTP fiókja.

Az OTP a takarékszövetkezetek alakulásával párhuzamosan hozta létre fiókjait. Így nyílt Jászladányban, majd Jászárokszálláson is OTP fiók 1958-ban. Jászrokszálláson a fiók első vezetője Buzás József volt, aki több mint 12 éven át irányította a fiók munkáját és fejlesztette tevékenységét. A betétgyűjtés nem volt könnyű feladat ebben az időben. Egyik fajtája volt például, hogy ekkor a vállalatoknál bevezetett nyereségrészesedést - vagy annak egy részét - az OTP-hez utalták át, így is népszerűsítve az új pénzintézetet.

Magyar Nemzeti Bank - Magyar Hitel Bank⁴

Az országban folyó gazdasági átalakulás célkitűzéseinek megfelelően történt az MHB létrehozása Jászberényben is 1987. január 1-én. Ez tulajdonképpen a kétszintű bankrendszer kialakítására tett kormányzati intézkedéseknek megfelelően történt. Így változott a Magyar Nemzeti Bank korábbi szervezete és lett a legnagyobb kereskedelmi bank a Magyar Hitel Bank Rt. hálózatának egyik fiókja a Jászság fővárosában. Természetesen az átalakulás nem csupán névváltozás volt, hiszen a részvénytársasági forma kívánatosá tette, hogy az állami részesedésen kívül elsősorban a bank ügyfelei, partnerei is jegyezzenek, vásároljanak részvényeket.

A bank ekkori partnerei tükrözték Jászberény és a Jászság gazdasági tevékenységét, ennek keresztmetszetét. A banknál vezetett számlák az állami ipari

³ Az OTP vezetője 1955-75 között Gyöngyösi István volt. Az utóbbi két évtizedben pedig Sass Miklós igazgatásával működik.

⁴A Nemzeti Bank vezetői voltak: 1953-1957-ig Gyetvai György, 1957-1972-ig Baranyai István, 1972-1974-ig Boros Lajos, 1974-1983-ig Mrena István, 1983-tól Koháriné Szaszó Mária aki az MHB megalakulása óta is vezeti az igazgatóság munkáját.

vállalatokat, kivéve a minisztérium közvetlen irányításához tartozó cégeket (Hűtőgépgyár, Aplitőgépgyár), az ún. tanácsi vállalatokat, valamint a szövetkezeteket reprezentálta.

A részvényjegyzők köre is a számlatulajdosok közül került ki. A jegyzett részvények összege: 65 millió Ft volt, melyben 18 gazdálkodó szervezet között oszlik meg. Természetes volt, hogy az új banknál elsősorban az MHB központjának irányításával történt meg a belső szabályozás, az ügymenet kialakítása, meghatározása.

A társadalomban és a gazdaságban a 90-es évek elején folytatódott az átalakulási folyamat. A gazdasági élet változása fokozatosan szükségessé tette a bank tevékenységének módosítását az új igényekhez. A szervezeti és tulajdonosi változások felgyorsultak, de ennek ellenére ezek az évek a gazdaság termelésének visszaesését jelentették.

A kis és középvállalkozások létrejöttével jelentősen megnőtt a számlavezető partnerek száma. Így 1990-ben 931, 1994-ben pedig már 1378 vállalkozás részére vezettek betétszámlát. A tevékenység szélesítését szolgálta a gazdasági életben újra bevezetett váltó, mint fizetési eszköz és ezzel kapcsolatos műveletek lebonyolítása, a váltók leszámítolása.

Jelentősen változott a hitelezési gyakorlat. A gazdasági élet változása nyomon követhető, hiszen csökkent a beruházásokhoz nyújtott hosszútávú hitelek kihelyezése. A bankon keresztül valósult meg a világbanki hitelek folyósítása, és kezelése. E hitelkonstrukciót nagy részben a mezőgazdasági üzemek vették igénybe, elsősorban korszerű gépek beszerzésére. A kilencvenes évek elején nőtt a likviditási és munkabérekre hitelt kérők száma, de növekedett a hitelt prolongálok száma és ezekre folyósított összegek nagysága is. Ekkor vált lehetővé a gazdálkodók, a vállalkozók részére, hogy több banknál vezethettek számlát, mely természetesen nehezítette a vállalkozók tényleges gazdasági helyzetének megítélését, elbírálását.

Ezekre az évekre esik a csődtörvény életbelépése, és ennek hatására mintegy felszámolási hullám jelentkezett. Komoly terhet jelentett ez a bank finansziális gyakorlatában és jelentős veszteséget okozott a korábbi években kihelyezett hitelek behajthatatlanná válása. A bank az új gazdasági irányvonalnak megfelelően a privatizációs, egzisztencia és a start hitelek folyósításában tevékenyen közreműködött.

Céltudatos volt a bank új betétgyűjtési politikájának kialakítása és megvalósítása. Ebben az időszakban alakult ki a betétekért folyósított kamatok piacosításának gyakorlata, mely lényegében a fizetett kamatok nagyságával ösztönzi a betételhelyezőket. A bank 1989-től kezdte meg a deviza műveleteket, a lakosság illetve a vállalkozók számára egyaránt. Ugyancsak új tevékenységet jelentett a lakosság részére nyújtott szolgáltatások közül az értékpapír eladások bevezetése. Ez elsősorban a letéti jegyek eladásában nyilvánult meg, később pedig a különböző futamidejű és értékű, fix vagy változó kamatozású pénztárjegyek (Rubint, Smaragd stb) egyre növekvő forgalmazásában jelentkezett. A megnövekedett számú ügyfélkör igényeit a bank a régi épületben nem tudta kulturált módon kielégíteni. Ezért úgy döntött az MHB vezetése, hogy a meglévő banképület melletti rossz állapotú házak lebontásával a környezetbe illő, az eredetivel harmonizáló épületet emel. A bank épületének bővítésén kívül üzlethelyiségek és lakások kialakítását is tervezték. Az építkezés 1988-ban kezdődött meg. A banki terület átadásra 1990-ben került sor. A beruházás során felépült 12 lakás és öt üzlethelyiség. A bankhálózat fejlesztését célozta az a központi elhatározás, hogy a Jászberényi igazgatóság 1989-ben Törökszentmiklóson, 1990-ben pedig Szolnokon hozott létre fiókokat. A nagykáti fiókot 1988-ban nyitották meg, azonban ez banküzemtanilag nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így azt 1990-ben megszüntették.

Az országos fejlesztés keretében a jászberényi igazgatóság is a jelenlegi legkorszerűbb zsró rendszer által nyújtott előnyökkel dolgozik és szolgálja ügyfelei érdekeit.

A hajtások (kétszintű bankrendszer)

A Jászságban a kétszintű bankrendszer kialakulása az MNB átalakulásánál vázoltakkal kezdődött.

Ugyancsak a kereskedelmi bankok létrejöttével függ össze, hogy a jászberényi Fötér egy korábbi üzlethelyiségében, átalakítás, tatarozás kezdődött 1989 őszén, és novemberben megnyílt a *Konzumbank Rt* fiókja.⁵ A fiók a mindössze három éves múlta visszatekintő Konzumbank Rt.- mint a szövetkezetek, elsősorban a Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetek - bankjaként alakult. Alaptőkéjét 1988-ban 1042 millió forintra emelték. A jászberényi fiók viszonylag kis területen, 5 munkatárssal kezdte meg tevékenységét. A nyitáskor érzékelhető volt a városban, hogy a pénzügyi piac élénkült, és egyre nagyobb a betétesek megnyeréséért folyó küzdelem.

A Konzumbank fiókja fokozatosan terjesztette ki tevékenységét és napjainkban jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok számláinak vezetését is vállalja. Ugyanakkor a fiók forint és devizabetéteket egyaránt fogad mind a lakosság, mind a vállalkozók köréből. A gazdasági élet változásait jól tükrözi a bankok betéteseinek és ügyfeleinek változása. Megállapítható, hogy a Jászság területén a vállalkozások száma stabilizálódott annak ellenére, hogy új vállalkozók kezdenek, mások megszűnnek. Ugyanakkor jellemző, hogy a számlavezetés területén különböző indítékok alapján gyakori a változás, változtatás, vagy a vállalkozók a második számlájukat vezetik egy másik banknál.

A fiók a betétgyűjtés mellett kiterjedt hitelezési tevékenységet folytat. Elsősorban rövidlejáratú eseti, folyószámla, likviditási hitel felvételére nyújt lehetőséget. Ugyancsak foglalkozik a fiók a mezőgazdasági hitelek nyújtásával is, mely állami kamattámogatás mellett vehető igénybe. Vállalkozások részére éven túli hitelek nyújtására is van lehetősége a banknak, elsősorban kisvállalkozói, beruházási és fejlesztési, valamint reorganizációs hitel formájában.

A jogi szabályozás 1957-től tette lehetővé az állampolgárok önkéntes vagyoni társulásait takarékszövetkezeti formában. Így alakultak meg sorban az egy községben működő, vagy egy két társközségre kiterjedő takarékszövetkezetek a Jászságban. (Központjaik: Jászárokszallás, Jászfényszaru, Jászapáti, Jászsalsószentgyörgy, Jászkisér) Igaz e szövetkezetek lényegében egymástól jogilag független pénzügyintézetek voltak és azok ma is. Számos tekintetben mégis azonos elvek, nyilvántartások vezetésével dolgoztak, de a betétgyűjtés és hitelkihelyezés mindig az adott takarékszövetkezet elbírálására tartozott.

Új szint jelentett a pénzügyintézetek között, amikor az 1965 óta létező *Jászfényszarui Takarékszövetkezet* 1985-ben a Kossuth utcában, a piactér szomszédságában fiókot nyitott.⁶ Ez a lépés összefüggött azzal a központi szabályozás módosításával, amely korábban tiltotta a takarékszövetkezetek városokban való működését. Nem sokáig működött azonban a felújított házban a fiók, mert 1990-ben felépült a Szabadság téren a környezettel szépen harmonizáló háztömb földszintjén a Takarékszövetkezet Jászberényi fiókja.

Ettől kezdve tevékenységét most Jászfényszarun, Pusztamonostoron, Jászfelsőszentgyörgyön és Jászberényben végzi. Az éves beszámolók egyre növekvő üzletkörü tevékenységről, a betét és hitelállomány növekedéséről tanúskodnak.

A pénzügyintézetek új hajtásai közé tartozik, hogy 1991-től az IBUSZ Utazási Iroda bejárata fölött az *IBUSZ BANK RT* felirat is megjelent. Ténylegesen július 1-én kezdte meg tevékenységét. A fiatal bankfiók a lakossági forint és deviza megtakarítások gyűjtésével, valamint deviza folyószámla vezetéssel foglalkozik. Kiterjed figyelmére a banki értékpapírok forgalmazására is. Újabb fejlemény az utazási irodától való teljes leválás.

1994 októberében nyílt meg a Budapest Bank Jászberényi fiókja. Munkájukat elsősorban a folyószámla-vezetés, betétgyűjtés és hitelnyújtás jellemezi. A fiók a városban két pénzjegykiadó automatát is üzemeltet, amely a szolgáltatások legmodernebb és legkényelmesebb formái közé, tartozik.

A pénzügyvilág fája tehát terebélyesedik. Talán természetes, hogy az új hajtások a törzsből táplálkoznak. Ez így volt a jászberényi bankok életében is, hiszen az új fiókok személyzetének egy része az MNB-MHB gyakorlatán nevelődött.

⁵. A fiókot megalakulása óta Nagy Lászlóné vezeti

⁶ Vezetője 1971 júniusától Csáki Sándorné

A sokasodó pénzintézetek gazdasági életünk fejlődésének új megnyilvánulásai, amelyek a múltban gyökereznek. Ezt pozitívként értékelhetjük, hiszen a pezsdülő új vállalkozások igénylik és még jobban igényelnék a pénzvilág támogatását még akkor is, ha napjainkban egyre többször látnak napvilágot a bankélet negatív jelenségei is.

Forrásmunkák:

Jirkovszky Sándor: A magyarországi pénzintézetek története az első világháború végéig

Gergely Lajos: A Takarékpénztárak kialakulása és működése Magyarországon.

Blénessy János: Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben

Blénessy János: Jászberény természeti viszonyai és élete

Fodor Ferenc: A Jászság életrajza

Herbert János: Jászárokszállás nagyközség monográfiája

Szolnok város és Jász-Nagykun Szolnok vármegye címtára 1932-1934.

Lánczi Sándor: Szolnok és Jász-Nagykun Szolnok vármegyei utmutató

A Magyar Nemzeti Bank története

Megyei Levéltár anyagai

Magyar városok statisztikai évkönyve

MHB RT igazgatóságának jelentései az üzleti tevékenységéről

Konzumbank Rt éves jelentései

Horti Béla:

KÖZIGAZGATÁSI TANFOLYAM AMERIKÁBAN

1994 szeptemberében döntöttem el, hogy Jászberényből - egy sikeres pályázat eredményeként - az Egyesült Államok USAID programjának köszönhetően Connecticut állam egyetemén (UCONN) speciális közigazgatási tanfolyamon vehetek részt. A pályázatot januárban hirdette meg a *Partners for International Education and Training* (PIET) nevű szervezet. A program keretében többek között privatizációs, pénzügyi, befektetési, telekommunikációs és közigazgatási területen dolgozó kelet-európai szakembereknek biztosítottak tanfolyami részvételt. Angolul kitöltött jelentkezési lap alapján tájékoztattak a jelentkezők adatairól, elképzeléseiről és a képzéssel kapcsolatos elvárásairól. Ezt követően szóbeli elbeszélgetésre hívták bennünket, majd egy írásbeli nyelvvizsgán kellett megfelelni. A program érdekessége, hogy egyénre szabott képzést hirdettek meg, miszerin nem előre meghatározott tanfolyamokra küldtek ki csoportokat, hanem a kérdőív alapján a PIET washingtoni irodája keresett minél megfelelőbb képzési formát. A tanfolyamajánlatot júliusban küldték meg és szeptember elején igazolták vissza. Tüzetes orvosi vizsgálat és a szükséges iratok megszerzése után vált biztossá, hogy csomagolhatok.

1994. október 10. - én érkeztem az Egyesült Államok keleti részén található *Hartfordba*, Connecticut állam fővárosába. Hartford 140 000 (peremvárosokkal 500 000) lakosú város, számos biztosító társaság központja, New Yorktól mintegy 190 kilométerre fekszik. Connecticut az USA egyik leggazdagabb, legtöbb adóbevétellel rendelkező állama, sőt az átlagjövedelem is itt a legmagasabb az országban. Annál furcsább, hogy a főváros Hartford mégis jóval szerényebb keretek között kénytelen gazdálkodni. Ennek oka, hogy a jólkereső réteg kisebb, ún. peremvárosokba költözött, így az állam fővárosában inkább szegényebb emberek laknak, azért ott alacsonyabb az adóbevétel. Az egész Egyesült Államokra jellemző, hogy az emberek, ha csak tehetik kertvárosi környezetben élnek és onnan járnak be dolgozni, tanulni, vásárolni és egyéb dolgukat intézni a nagyobb városokba.

A hartfordi egyetem nemzetközi közigazgatási intézete - amely komoly tapasztalatokkal rendelkezik a hasonló tanfolyamok terén - szervezte és bonyolította le a programot. Az egyetem, ahol 26 000 diák tanul, több különálló egységre tagolódik. Központja a Hartfordtól 50 kilométerre található Storrsban van, amely egy tipikus diákváros, 2000 hektáros területen. A nemzetközi közigazgatási intézet - amely évente 1200 külföldit fogad - West Hartfordban található, így a programot is itt bonyolították le. Csoportunk összetétele meglehetősen tarka volt, 4 földrész 13 országából verbuválódott, viszont összekötött bennünket az a tény, hogy valamennyien közigazgatási területről érkeztünk. (Csehország, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bahrein (2 fő), Nigéria, Tanzánia, Kenya, Madagaszkár, Etiópia, Dominika, Barbados, Jamaika) Szerencsémre gyorsan megszoktam ezt az eltérő kultúrákat, szokásokat, gondolkodásmódot, kiejtést ötvöző nemzetközi közeget és mindenkiel nagyon jó kapcsolatot sikerült kialakítanom.

Az egyetemen hétköznapijaink reggel 8-tól délután 4-ig különböző előadásokkal teltek, a témakörök 3-4 naponként cserélődtek. Emellett több szakmai látogatást is tettünk különböző intézményeknél. Az elméleti képzés keretében hallhattunk a stratégiai tervezés folyamatáról és felépítéséről. A világon egyre több helyen zajlanak nemzetközi és helyi megvalósítású projektek, így ezek szervezett lebonyolítása, ütemezése mindenütt nagyon fontos. Tantárgyaink közé tartozott a TQM, azaz a teljes minőségirányítás. A tömegtermelésben nagy szerepe van a folyamat teljes egészen történő minőségellenőrzésre. Ez az ellenőrzésfajta nem csak a termelő szférában, hanem az élet számtalan területén hasznos. A számítástechnikai foglalkozásokon különböző programokkal ismerkedtünk. Itt európai társaimmal előnyben voltunk, mivel nap, mint nap számítógépen dolgozunk, míg az afrikaiak közül a legtöbben csak ott ismerkedtek a gép használatával. Ez a tapasztalatbeli különbség sokszor nehezítette az oktató számára a tanulás ütemének megválasztását, így áttértünk az önálló feladatmegoldásra és ilyen esetekben az oktató annak segített, akinek szüksége volt rá. Nagyon érdekes dolgokat hallhatunk a szervezeti sajátosságokat és az emberi erőforrás kezelést bemutató

órákon. Előadónk szakértőként szervezeteket, intézményeket, vállalkozásokat vizsgál a fenti szempontok tükrében és javaslatokat tesz a cégvezetőknek a változtatásokra. Számos gyakorlat, teszt könnyítette meg a megértést a személyzeti kérdések, a kommunikáció, a döntéshozatal témakörében. Külön tantárgy keretében vizsgáltuk a számadatok jelentőségét a döntések kialakításánál. Statisztikai számításokkal sok hibás lépés elkerülhető, mivel - előadónk szerint - a számok sosem hazudnak.

Az Egyesült Államok soknemzetiségű kultúráját hiven tükrözte a tanári kar. Érdekeséggé vált felsorolom, hogy oktatóink között fülöp-szigeteki, iráni, ir, kanadai, indiai, svájci, szenegáli, litván származásúak egyaránt voltak. Mivel nem diákként, hanem résztvevőként kezelték mindenkit, nagyon sok lehetőségünk volt az egyéni vélemények kifejtésére is. Így nemcsak tanárainktól, de egymástól is sokat tanultunk. Tanulságos volt hallani a különböző országok mindennapi életéről, munkagyakorlatáról, szokásairól.

Az általam megismert amerikaiakkal folytatott beszélgetések során tudatosult bennem igazán, hogy milyen keveset tud az "átlag" amerikai a világ többi részéről, különösen egy ilyen kis országról, mint hazánk. Így mindig örömmel beszéltem Magyarországról vagy Jászberényről. Remélem, hogy a beszámolók és a képes kiadványok alapján néhányan emberközelebbi képet kaptak erről a régióról, így nem tévesztik el helyünket a térképen.

Szakmai programunk egy véletlen egybeesés folytán érdekes eseménnyel egészült ki. 1994. november 8.-án ugyanis országos választásokat tartottak az Egyesült Államokban. Az amerikai Kongresszus két részre tagozódik. A Képviselőházba 435 főt delegálnak kétéves időtartamra. A Szenátusba 100 szenátort választanak (minden államból kettőt-kettőt) hat évre. A lakosság készülődésével kapcsolatban a következőket tapasztaltam. Nem volt eltűzött plakátháború, a kertvárosi környezetben a házak előkertjében elhelyezett kortestábla volt a legjellemzőbb. A kampány utolsó napjaiban a forgalmasabb útkereszteződéseknél közismert személyek kis táblával a kezükben népszerűsítették az általuk legmegfelelőbbnek ítélt jelöltet. A részvételi arány a választásokon általában megközelíti a 90 %-ot. A tanfolyamon West Hartford Polgármesteri Hivatalának jegyzője ismertette a választás rendjét. A tájékoztató után egy közeli könyvtárban egy szavazókört is megtekinthettünk működés közben. Connecticut államban minden körzetben szavazógépet működtetnek. A választó a szavazófülkében levő gép használatával adja le voksát, amely elektronikus úton rögzíti a szavazatokat. Mindezzel nagyon megkönnyítik és meggyorsítják a szavazás menetét és a szavazatok összeszámolását. Ezen a napon tizenkét különböző tisztségviselőt választottak meg Connecticut állam polgárai. Sorba szedve a kormányzót és helyettesét, USA szenátort, USA kongresszusi képviselőt, állami szenátort, állami képviselőt, az állam külügyekért felelős miniszterét, pénzügyminisztert, állami számvevőt, állami igazságügyminisztert, megyei rendőrfőnököt, közjegyzőt és a szavazásra jogosultak névsorának vezetőjét. Az 1994-es országos választás - köztudottan - a republikánus párt győzelmével zárult, sőt mindkét házban többségbe kerültek, ami 40 éve nem fordult elő. A politika egyébként az amerikai emberek életében is örök téma, hasonlóképpen az adózáshoz és az egészségbiztosításhoz, amit arrafelé is állandóan kritizálnak.

További emlékeztető esemény volt, amikor az egyetem szervezésében New Yorkot kerestük fel. Meglátogattuk az ENSZ székházát is, amelynek területe "állam az államban". Hiába található New York-ban mégsem az USA felségterülete, hanem valamennyi tagországé, amelynek külön rendőrsége, tűzoltósága, postája van. Ha az időjárás engedi az összes tagország zászlóját felvonják a székház előtt, az Egyesült Nemzetek terén alfabetikus sorrendben Afganisztántól Zimbabwéig. A főépületbe csak szigorú biztonsági intézkedések után lehet belépni. A különböző tanácsstermek csak ENSZ dolgozók kíséretében mellett látogathatók. 5-10 fős csoportokat alakítva jártuk körbe azokat a helyeket, ahol az egész világot érintő döntések megszületnek. A székházat átszövi a nemzetköziség. Már az épületeket is különböző nemzetiségű mérnökök tervezték. A folyosókat nagyon sok - a tagnemzetek által felajánlott - ajándék díszíti. Meglepetésemre itt sikerült találkoznom egy honfitársammal is. A látogatásunk alatt az egyik folyosón a nevemet kiáltotta valaki

és magyarul kérdezte egy fiatal hölgy: "Hogy vagy ? Mennyi időre jöttél ? " Rövid bemutatkozás után váltottunk néhány mondatot. Kiderült, hogy az ENSZ-ben dolgozik és egy társaságot vezetett körbe, amikor szóltak neki, hogy van egy magyar a másik csoportban. Nagyon jó érzés volt, hogy ekkora távolságra a hazámtól magyar szavakat hallottam és újra megbizonyosodott, hogy a magyarokat mindenütt meg lehet találni. A 110 emeletes, 417 méter magas Világkereskedelmi Központba is ellátogattunk. A hatalmas épületben gyorsliftek szállítják az érdeklődőket egészen a 107. emeletig, ahonnan csodálatos kilátás nyílik Manhattan-re, az Empire State Buildingre, a Hudson folyóra, a Szabadság szoborra és más lenyűgöző látványosságokra. Ezen a szinten több étterem, ajándéküzlet áll a vendégek rendelkezésére. Sajnos azonban az árak majdnem olyan égbeszökőek, mint az épület. A Szabadság szigetet Manhattan déli részéről, a Battery parkból hajóval lehet megközelíteni, de a tehetősebb turisták helikopterről vagy léghajóról is megtekinthetik a Szabadság szobrot, ezt a valóban nem mindennapi látványosságot. A kikötőben utcai mutatványosok (énekesek, zenészek, akrobaták) tucatjai szórakoztatják a hajóra várakozókat és produkciójuk végeztével körbe kalapolnak az utólagos " belépti díjért " .

Az USA-ban november utolsó csütörtökjén ünneplik a Hálaadás napját, melyhez igen emlékezetes élményem kötődik. Az ünnep hagyományai az 1600-as évekig nyúlnak vissza. A bevándorló szerzetesek Massachusettsben 1621-ben mondtak először köszönetet Istennek az Újvilágban learatott első termésért, a pusztaság felett aratott győzelemért. Manapság az amerikai emberek ezen a napon a jólétért hálát adva, a történelmi hagyományokat ápolva családi, baráti körben fogyasztják el a tradicionális ételeket. Ezt az ünnepet Jászberény testvérvárosában, a Missouri államban található *Sedalia*ban töltöttem. A 20 000 lakosú, jellegzetes mezőgazdasági városban, amelynek időjárása is hasonlít a miénkhez nagyon nagy szeretettel fogadtak. *Don Brandes*, a Testvérvárosi Szövetség elnöke hívott meg családjához erre a kimondottan bensőséges ünnepre. Családi körben fogyaszthattam el a jellegzetes hálaadás-napi vacsorát, ami hagyományosan sült pulyka, édesburgonya, földieper szósz és *pumpkin pie*, azaz töklepény. A vacsora hangulata karácsonyi, azonban az ajándékozás nem jellemző. Az amerikaiak szeretik ezt az ünnepet, mert szerintük ez az egyetlen olyan esemény, amelyet az " örökös bevásárlási láz " még nem tett tönkre.

A múlt század közepén alapított Sedalia 1899-től házigazdája Missouri állam vásárának, amely elsősorban mezőgazdasági jellegű. Minden év augusztusában zajlik ez a 10 napos esemény, amely mára az Egyesült Államok harmadik legnagyobb alapterületű vásárává nőtte ki magát. A Sedalia környéki mezőgazdaságra jellemző a családi farmokon végzett gabonatermesztés, az állattenyésztés, főleg a szarvasmarha- és a baromfitartás. Az élelmiszeripar elsősorban a helyben nevelt baromfi feldolgozására épül.

GEORGE WIMMER A SEDALIAI FEJLESZTÉSI TÁRSASÁG AELNÖKE KALAUZOLT A VÁROS IPARI PARKJAIBAN. ELGONDOLKODTATÓ, HOGY MENNYIRE A JÖVŐRE KONCENTRÁLNAK ÉS ELŐRE TERVEZNEK. KÉT MEGLÉVŐ VÁLLALKOZÓI TERÜLET MELLETT MÁR KÉSZITIK ELŐ A HARMADIKAT A LEENDŐ, IDETELEPÜLŐ VÁLLALKOZÓK SZÁMÁRA. EGY NONPROFIT SZÖVETSÉG KÉSZITI ELŐ A TERÜLETET ÉS ÉPÍTKEZIK, MAJD ÉRTÉKESITI A TELEPHELYEKET. EZZEL ÚJ MUNKAHELYEKET TEREMTENEK, NÖVEKEDNEK AZ ADÓBEVÉTELEK ÉS A GAZDASÁGI ÉLET ÉLÉNKÜLÉSÉVEL A VÁROS MEGITÉLÉSE IS EGYRE KEDVEZŐBBÉ VÁLIK. TETSZETŐS, JÓL SZERKESZTETT KÉPES KIADVÁNNYAL, RÉSZLETES ADATOK TÖMKELEGÉVEL CSÁBITJÁK A MEZŐGAZDASÁGI ÉS IPARI ÜZEMEKET A TÉRSÉGBE.

A város struktúrájára a szellős beépítés, a szabad területek, valamint a nem túl magas épületek jellemzőek. A lakosok döntő többsége a város környéki tágas lakóövezetekben családi házakban lakik. Igen gyorsan építkeznek, hiszen egy átlagosnál nagyobb családi ház is maximum 5-6 hónap múltán beköltözhetővé válik. Az általam látott otthonok általában kétszintesek, 3-4 szobásak. A lakások nagyon jól felszereltek, gépesítettek. Feltűnt nekem, hogy költözésnél a konyhában beszerelt berendezéseket: mikrohullámú sütőt, villanytűzhelyt, hűtőszekrényt, hulladékűzót nem

viszik magukkal, mert az a lakás tartozékának számít. A tágas udvarokban - nem övezi azokat magas kerítés - legalább két garázs található családonként. Nem jellemző a zöldségeskert, inkább virágok, fák és örökzöldek vannak a kertekben.

Lépten-nyomon tapasztaltam a sedaliaiak testvérvárosi rokonszenvét. Vendéglátóim többrétű kapcsolattartásra törekednek, amelyekbe ugyanúgy beleértik a tanárokat, a diákokat, a művészeket, de nem zárkoznak el a gazdasági kapcsolatok kiterjesztése elől sem. Egy kis fogadás keretében találkozhattam a Testvérvárosi Szövetség azon tagjaival (Don és Bonnie Brandes, Patricia C.Ives, Ann-Mae Cain, Susan és Pete Daniels), akikkel már Jászberényben megismerkedtem. Érdeklődésükre jellemző, hogy két újságíró is kérdésekkel bombázott és rövid látogatásom alatt három újságcikk is megjelent Jászberényről. Meglepődtem, amikor vendéglátóim szájából magyar szavakat hallottam és arról is értesültem, többen próbálkoznak nyelvünk tanulásával.

Három napot Bostonban, Massachusetts állam fővárosában töltöttünk, szakmai látogatások voltak a programban. Meglátogattunk két kormányzervet (munkaügyi és személyzeti), valamint Boston város Polgármesteri Hivatalát. Az utóbbi helyen képet kaptunk Boston városának életéről. Maga Boston sokkal európaibb képet mutat az általam megismert többi amerikai nagyvároshoz képest és talán ezért volt számomra szimpatikusabb. Kisebb autók, több gyalogos, nyüzsgő diákság (Harvard Egyetem) mind inkább Európára emlékeztetett. A karácsonyi bevásárlás, az üzletek, házak diszkivilágítása már november végén megkezdődik és tart egészen az év végéig. A városban mintegy 570.000 ember él, de ez a szám nappal a háromszorosára nő a munkába járók, a diákok, a turisták, a bevásárlók és más belátogatók miatt. Maga a város kis alapterületen fekszik (114 km²) és nincs lehetősége a terjeszkedésre, mivel a szomszédos városokkal összenőtt, a másik oldalon pedig ott a tenger. A szemétszállítást, az ivóvíz- és a szennyvíz-csatorna műveket a város üzemelteti, a gáz és az elektromos áram szolgáltatást privát cégek végzik. Még néhány számadat: a város 1994. évi költségvetése 1,4 milliárd dollár, mely összeg május végén pontosan megfelel Magyarország költségvetési hiányának. A munkanélküliség 5,5 %-os (5,3 % volt ottjártamkor az országos ráta), amivel már elégedettek; a bankok üzleti kamata a kölcsönökre 9-10 %; az éves infláció 3%. A szakemberek kérdésünkre elmondták, hogy a városok mozgástere szűk, újabb és újabb forrásokat kell találniuk.

Az USA-ban a leendő állami alkalmazottaknak - köztisztviselőknek, tanároknak, rendőröknek és másoknak - egy országosan egységes alkalmassági vizsgán kell megfelelniük. A leendő hivatalnokokat képzettségük és a kitöltött tesztek alapján rangsorolják, majd ez alapján nyerhetik el állásaikat. Az üzleti életben dolgozó alkalmazottak keresete mindig magasabb, mint a közhivatalnokoké. Gazdasági fellendülés idején a fizetések közötti különbség nő és sok ember az üzleti szférában keres jobban jövedelmező állást. Recesszió esetén azonban az alkalmazottak nagyobb része elsősorban ebből a szektorból válik munkanélkülivé. A Munkaügyi Hivatalban tett látogatásunkkor mintegy 10-12 munkatárssal találkoztunk. Közülük 7-8-an korábban munkanélküliek voltak, amit ott természetesnek fognak fel. Azt vallják, hogy több munkáltatónál eltöltött 35-40 éves munkaviszony alatt óhatatlan, hogy valaki egyszer sem váljon létszámleépítés, megszűnés vagy csőd miatt munkanélkülivé. A különbség az, hogy ott a nagy többség 4-5 hónap elteltével biztosan talál magának másik állást, így a munkanélküliek helyzete nem annyira bizonytalan, mint nálunk.

EMLÉKZETES VOLT VÉGIGJÁRNI A JOHN FITZGERALD KENNEDY EMLÉKMÚZEUMOT IS. AZ ÁLTALA HÓN SZERETETT ATLANTI ÓCEÁN PARTJÁN 1979-BEN NYITOTTÁK MEG EZT A LÉTESÍTMÉNYT. A LÁTOGATÓK SZÁMÁRA RÖVID FILM MUTATJA BE A TRAGIKUS SORSÚ ELNÖK ÉLETÉT, MAJD A GYŰJTEMÉNY RÉSZLETES KÉPET AD AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK 35. ELNÖKÉRŐL ÉS CSALÁDJÁRÓL. MEGTUDHATTAM, HOGY NAGYAPJA BOSTON POLGÁRMESTERE, ÉDESAPJA AZ USA NAGYKÖVETE VOLT NAGY - BRITANNIÁBAN. ELSŐSORBAN EZ A CSALÁDI HÁTTÉR VEZETTE A POLITIKAI PÁLYA FELÉ A KÉSŐBBI ELNÖKÖT. FIATALOS LENDÜLETE, POLITIKÁJA MEGNYERTE AZ ORSZÁGOT, DE IGY IS CSAK SZOROS KÜZDELEMBEN

TUDOTT GYŐZNI RIVÁLISA, A REPUBLIKÁNUS NIXON ELŐTT. MEGGYILKOLÁSA MIATT ALIG TÖBB, MINT 1000 NAPIG (1961. JANUÁR -1963.NOVEMBER) TUDTA IRÁNYITANI A NAGY ORSZÁG ÉLETÉT. EGYEBEK MELLETT EMBERI JOGI TÖRVÉNYMÓDOSÍTÁSAIVAL ÉS AZ APOLLÓ ŰRPROGRAM BEINDÍTÁSÁVAL IGY IS BEIRTA MAGÁT AZ EMBERISÉG TÖRTÉNELMÉBE.

BOSTONI LÁTOGATÁSUNK SORÁN ÉRT A KÖVETKEZŐ MAGYAR VONATKOZÁSÚ ÉLMÉNY. A VÁROS KÖZPONTJÁBAN A SZABADSÁG TÉREN TALÁLTAM EGY EMLÉKMŰVET, AMELYET AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM TISZTELETÉRE ÁLLITOTTAK FEL. A SZOBOR EGY NŐALAKOT ÁBRÁZOL, AKI EGY CSECSEMŐT TART AZ ÉG FELÉ ÉS EGY FÉRFI A FORRADALOM ZÁSZLAJÁVAL VÉDI ÖKET. EZ AZ ALKOTÁS 1986-BAN KÉSZÜLT AZ OTTANI MAGYAR KISEBBSÉG ÉS MASSACHUSETTS ÁLLAM KEZDEMÉNYEZÉSÉRE.

A SOK-SOK MEGLEPETÉS ÉS ÚJDONSÁG MELLETT HASONLÓ JELENSÉGEKKEL IS SŰRŰN TALÁLKOZTAM. AZ EMBEREK OTT IS NAGYON ELFOGLALTAK, ÁLLANDÓ ROHANÁSBAN VANNAK, GONDJAIK, PROBLÉMÁIK NEKIK IS VANNAK, DE A JOBB GAZDASÁGI HELYZETBŐL, A MAGASABB ÉLETSZINVONALBÓL ADÓDÓAN EZEK TERMÉSZETESEN KÜLÖNBÖZNEK EGY ÁTLAG MAGYAR EMBER NEHÉZSÉGEITŐL. A CSALÁDI KAPCSOLATOK LAZÁBBAK, A FIATALOK HAMAR KIKERÜLNEK A SZÜLŐK VÉDŐSZÁRNYAI ALÓL. A NAGY TÁVOLSÁGOK, A TANULMÁNYOK, A CSALÁDALAPÍTÁS, A MUNKAHELYKERESÉS MIATT A CSALÁDOK INKÁBB LEVÉLBE VAGY TELEFONON TARTJÁK A KAPCSOLATOT ÉS A SZÜLŐK RITKÁN TALÁLKOZNAK SZEMÉLYESEN A GYERMEKEIKKEL. AZ IDŐSEBBEK BÜSZKÉK ARRA, HOGY EL TUDJÁK LÁTNI MAGUKAT, NEM TÚL SZIVESEN ADJÁK FEL JÓL MEGSZOKOTT ÉLETVITELÜKET AZÉRT, HOGY GONDOZZÁK ÖKET. NEM LEHET ÖSSZEHASONLITANI AZ OTTANI NYUGDIJASOK ÉLETÉT AZ ITTHONI IDŐSEKÉVEL. SZERETIK ELFOGLALNI MAGUKAT, ÍGY 70 ÉV FELETT IS NAGYON AKTIV TÁRSADALMI ÉLETET ÉLNEK, JÓTÉKONYSÁGI ÉS SZABADIDŐS KLUBOK MUNKÁJÁBAN VESZNEK RÉSZT. SOK IDŐS RAGASZKODIK A JOGOSÍTVÁNYÁNAK MEGHOSSZABÍTÁSÁHOZ, MIVEL EZ MÉG AZT JELENTI, HOGY ÖNÁLLÓAN EL TUD MENNI BEVÁSÁROLNI, AZ ISMERŐSEIT MEGLÁTOGATHATJA.

A TANFOLYAM VÉGÉN BÚCSÚZÁSUL OKTATÓINK EGY TANULSÁGOS DOLGOT EMELTEK KI. KÜLÖNLEGES MÓDSZERREL, AMIVEL EGYCSAPÁSRA MEGOLDHATÓK A GONDOK, AKÁR GAZDASÁGILAG, AKÁR POLITIKAILAG ŐK SEM TUDNAK SZOLGÁLNI. VÉLEKEDÉSÜK SZERINT MINDEN ORSZÁG ÉS MINDEN EMBER SAJÁT KEZÉBEN TARTJA JÖVŐJÉT, AMI TUDATOS TERVEZÉSSEL ÉS CÉLIRÁNYOS TEVÉKENYSÉGGEL EREDMÉNYESEN BEFOLYÁSOLHATÓ. KISSÉ ELCSÉPELT MÁR A KÖZMONDÁS, ÉN IS TÖBB AMERIKAITÓL HALLOTTAM, DE MÉG MINDIG IGAZ : “ AZ ÉHES EMBERNEK NEM HALAT KELL ADNI, HANEM MEG KELL TANITANI HALAT FOGNI ÉS NEM FOG TÖBBÉ ÉHEZNI. “

Pethő László

A KÖRÜLMÉNYEK EGYSZERŰEN SZERENCSESEK VOLTAK

Beszélgetés Fritz A. Scheurer nyugalmazott jegyzővel, a Svájci Településszövetség szakértőjével.

- *Kérem bemutatásként ismertesse az Évkönyv olvasóival életpályáját !*

- Egy svájci kisvárosban Büren an Aare-ban nevelkedtem, majd Bielben kereskedelmi iskolában tanultam. Emellett mindig szívesen zenéltem, így a helyi fúvószenekar kürtöse lettem. Rövid idő múltán megduplázódott a munkám Bielben a polgármesteri hivatal könyvelője, a szomszédos Saufernben pedig a zenei egyesület (Musikgesellschaft) vezetője és a mezőgazdasági szövetkezet intézője voltam. Belemerültem a közélet szervezésébe, innen már szinte csak egy apró lépés következett és 1947-ben a falu jegyzőjévé választottak.

- *Ezzel végleg összekötötte sorsát a közigazgatással ?*

- Végeredményben igen. Habár a kezdetekben párhuzamosan tanultam az igazgatást és a zenét, az utóbbiból karmesteri végzettséget szereztem. A tanulás mellett a jegyzői feladatokat is végeztem, szorgalmas, kitartó és munkaszerető voltam, mint a legtöbb svájci. Haladtam és haladni akartam, s hat év múlva egy nagyobb falu Radelfingen jegyzője és anyakönyvvezetője lettem. Az 1400 lakosú településen nagyon sok kezdeményezőkéss ember lakott, velük együttműködve új iskolát építettem, javaslatomra rövidesen megoldottuk a faluban a vezetékes ivóvíz ellátást és ami semmivel sem kisebb gond a szennyvíz elvezetését is. Felfigyeltek rám és 1965-ben az akkor 3200 lakosú Wohlen jegyzője lettem és ezt a posztot töltöttem be 1988-as nyugdíjazásomig. Ez a városka Bern vonzáskörzetébe tartozik és hivatali évtizedeim alatt 9300 lakosúra duzzadt és nagyon sokat változott. A lakosság számának növekedésével párhuzamosan új igények jelentkeztek, új városházát építettünk, új városi adminisztrációt szerveztünk.

- *Magánéletében is ilyen sikeres volt ?*

- 1948-ban köttem először házasságot, melyből két fiam és egy lányom származott. 1978-ban újra megházasodtam, egy magyar asszonyt vettem el.

- *Mit tudott addig a magyarokról és miben változott a véleménye közvetlen tapasztalatokat szerezve ?*

- A zenélés kapcsán hamar megismertem Liszt, Brahms, Bartók és Kodály nevét, akiket igen sokra tartottam. A különleges hangulatú cigányzene kedvelésébe már közvetlen tapasztalataim is belejátszottak. A cigányzenészekben egyébként rendkívül tehetségeket ismertem meg. Emlékezetes élményem még 1956, amikor megannyi együttérző svájccal egyetemben magam is tevékenyen segítettem a szerencsétlen, hazátlanná vált menekülteken. Házasságom révén újabb, immár személyesebb tapasztalatszerzésre nyílt alkalmam. Összeházasodásunk óta évente egyszer-kétszer eljöttünk Magyarországra, meglátogattuk a Kunságban élő rokonokat. Magam számára azt szűrtem le, hogy mi hegyek közé beszorított svájciak nehezen oldódnak fel, nemigen adjuk ki érzelmeinket. Ezzel szemben a síkságon élő magyarok szíve nyitott, egyenesen szenvedélyesek.

- *Mennyire befolyásolták későbbi tevékenységét az Ön "magyar érzelmei" ?*

- Miként ez az előbb elmondottakból kiderül, nem maradhattam közömbös. Nyugdíjazásom után bekapcsolódtam a Svájci Településszövetség (Gemeindeverband) munkájába. Amikor Svájci Államszövetség döntött a kelet-európai országok részére biztosítandó segélyprogramról, akkor ebben való tevékeny részvételre kértek fel a szövetség útján. Nekünk a Bern kantonnak egy délcseh régióval alakítandó kapcsolatok gondozását ajánlották, de én rövid idő múlva "átkértem" magam magyar területre.

- *Miből állt, miként szerveződött az ún. keleti segélyprogram ?*

- 1991 őszen látogattunk először Magyarországra a Svájci Nagykövetség és a magyar Belügyminisztérium szervezésében. A svájci küldöttség a Településszövetség elnökhelyetteséből, egy fejlesztési tanácsadóból, a tolmácsszerepet betöltő feleségemből és belőlem állt. Baranyába, Nógrádba és a Jászságba vittek el bennünket, ahol a helyi polgármesterek ismertették a települések és a térség gondjait. Akkor találkoztam először a gyorsbeszédű jászfényszarusi polgármesterrel Györiné dr. Ceglédi Mártával, dr. Boros Dezsővel és másokkal. Némileg meglepődtem, mert olyan problémákkal: a szennyvízelvezetés és a földgázellátás megoldatlanságával, a telefonhálózat hiányával kellett szembesülnöm, amit nálunk 25-50 éve sikerült megoldani. Az első látogatást újabbak követték. Egyre jobban megismerkedtem a térségek problémáival, előadásokat tartottam és otthon összeállított kérdőívek kitöltésével részletes adatokhoz jutottam.

- *Ezt akkoriban nagyon sok nyugati szervezet megtette, az eredmény, a hozadék azonban mégsem nevezhető mindig pozitívnek. Miben rejlett az Önök sikere ?*

- Elsősorban talán a kitartással, körültekintéssel és szakszerűen végzett munkának. Magam ebben az utóbbi három évben ötször jártam Magyarországon és a szövetségtől kapott levél- és postaköltséget leszámítva semmiféle térítést sem vettem fel. Feltétlenül hozzájárult az eredményekhez az is, hogy a Jászságban a Papp Zoltán vezetésével dolgozó szakembergárdával együttműködve nagyon hamar megtaláltuk és körvonalaztuk azt a problémát, amelyben kölcsönösen érdekeltek lehettünk. Legvégül pedig a zene is segített.

- *Az utóbbi több mint meglepő. Hogyan függ össze egymással a zene és a telefonfejlesztés ?*

- A muzsikához való kötődésemről már beszéltem, mindig aktív zenész voltam. 1984 óta kürtösként tagja vagyok a Svájci Telefonszövetség (PTT) fúvósötösének és szimfonikus zenekarának. A fúvósötös minden nagyobb ünnepen szerepel. Többek között állandó közreműködője a decemberi közgyűlésnek, amelyen miniszterek, igazgatók, szóval "mindenki" ott szokott lenni. Nos én az egyik szünetben elcsíptem Trachsel elnök-vezérigazgató urat és röviden előadtam a jászsági telefonfejlesztéssel kapcsolatos elképzelésünket és segítségét kértem a megvalósításhoz. Az elnök közbenjárására felgyorsultak az események, a TELECOM is bekapcsolódott, sokszor konzultáltunk Várszegi Leventével, aki szintén szívén viselte ezt az ügyet. Végül sokak közreműködésével 1992. december 12-én létrejött a JÁSZ TEL Rt. Innen úgy gondolom már nagyon sokan ismerik a történetet.

- *1995-ben megszólalnak a JÁSZ TEL telefonjai, Jászberényben felavatják a székházat. Készül Ön valamilyen formában erre az eseményre ?*

- Szeretnék ott lenni a fúvósötössel és kezét szorítani azokkal, akik a térség fejlesztéséhez nélkülözhetetlenül szükséges telefonhálózat megteremtéséért tettek valamit.

Bern, 1995. január

A FRANCIA OKTATÁSI RENDSZERRŐL ÉS A TANÍTÓKÉPZÉSRŐL angers-i tapasztalatok

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola hallgatói és testvérvárosunk, Vechta diákjai közösen ismerkedtek Angers városában a francia oktatási rendszerrel. 1995. március 31- április 9-ig a gyakorlatban látták a különböző oktatási intézmények munkáját, életét. Érdekes volt számukra a tanítók módszertani szabadsága, a tanulók nyitottsága, az iskolák jó felszereltsége.¹

Most, amikor sorsdöntő változásokon megy át a magyar oktatási rendszer, talán érdekes lehet megismerni röviden tanítónak, oktatónak és tanítványnak egyaránt a nagy magabiztosságot adó, nagy múltú francia oktatási rendszert.

A francia forradalom 1793-tól minden francia állampolgár számára - származásától és anyagi helyzetétől függetlenül - a tanuláshoz való jogot alkotott. Ezek a demokratikus elvek azonban csak Jules Ferry (1881-1882. III. Köztársaság) törvényeivel valósultak meg. A köztársaság "fekete huszárai" voltak azok, akik felvették a harcot a tudatlansággal. A francia közoktatás valójában ekkor kezdődik és az iskolarendszer őrzi hagyományait.

Jules Ferry elvei még ma is érvényesek:

- *a tanulás kötelező.* 1959-től 6-16 éves korig kötelező iskolába járni. Azt a családot, amelyik nem küldi gyermekét iskolába, megbüntetik.

- *a tanulás ingyenes.* Az egyik kolléganő az iskola programjával kapcsolatos kérdésünkre válaszolta: "ami kötelező, az ingyenes, hogy tehetnék valamit kötelezővé, ha azért fizetni kell?" A tanulók számára még a tankönyveket is biztosítják.

- *a tanítás semleges.* Az állami iskolákban nincs hitoktatás, de szerdánként iskolai szünet van, amikor a szülők biztosíthatják gyermekeik hitoktatását. Arra is van lehetőség, hogy gyermeküket ne állami, hanem magán vagy egyházi iskolába írássák.

Az alapelvek után néhány adat az 55,5 milliós Franciaország oktatási rendszeréről. 1994-ben 15 321 000 tanulója volt az oktatási intézményeknek; az állam 291,6 milliárd frankos költségvetési támogatást biztosított az oktatásra, ami az állami költségvetés 20,1 %-át teszi ki. Az országban 74 227 oktatási intézmény működött, amelyből 87 egyetem. Az különféle iskolákban és más intézményekben 1 201 047 alkalmazott dolgozott, amelyből 889 183 volt pedagógus.

Az iskolarendszer sokat változott Jules Ferry óta. A közoktatás ma három szinten működik:

¹Mizsei: Főiskolások Franciaországban, Jászkuört, 1995. május 6.

elemi előtti (pré-élémentaire);

elemi (élémentaire);

középiskolai-szint (secondaire) ;

Az elemi előtti szint 2-6 éves korig fogadja a a gyerekeket. Nem kötelező, de a gyakorlatban 3-6 éves korig minden gyermek igénybe veszi. Az iskolarendszer szerves része, általában ugyanabban az épületben is található, mint az elemi iskola. Ez a szint a francia közoktatás legeredményesebb és legjobban ellátott területének számít. A jófelszereltség és a módszertani szabadság jellemzi. A tanítók (*instituteur*) alapvető feladata a szocializáció, a gyermekek tudásvágyának felkeltése. A munka fontosságát mind a szülők, mind a szakemberek elismerik. Az óvodák három csoportban szerveződnek:

- kiscsoport (2-4 éves korig) ,
- középső csoport (4-5 éves korig),
- nagycsoport (5-6 éves korig).

Kiscsoportban *a játékra, a mozgásra, a tevékenykedtetésre*, a középső csoportban *a szóbeli kifejező-képesség , a kézügyesség és a fizikai erőnlét fejlesztésére, gazdagítására* összpontosítanak. Nagycsoportban játékos módszerekkel *olvasni, írni, számolni tanulnak*. Előkészítik az iskolarendszer következő fokozatát az elemi iskolát. Mindez elősegíti az egyik iskolai fokozatból a másikba való zökkenőmentes átmenetet. Néha magunk is lélegzet-visszafogva figyeltük az itt folyó munkát. Igazi rácsodálkozással követtük a gyakorlatban a Frenay-módszer szerint tevékenykedő gyermekeket

Az *elemi iskolába* 6- 11 éves korig járnak a gyerekek és a következő csoportokra oszlik:

- előkészítő (cours préparatoire - CP)
- elemi 1 (cours élémentaire 1 - CE 1)
- elemi 2 (cours élémentaire 2 - CE 2)
- közép 1 (cours moyen 1 - CM 1)
- közép 2(cours moyen 2 - CM 2.)

Az elemi iskola feladata a komoly tanulásra való fokozatos felkészítés. A fokozatosság érdekében pl. hogy az elemi iskolában nem szabad házi feladatot adni.

Az osztályokban minden tantárgyat egy tanító tanít. A motiváció, az alapozás a legfontosabb feladat. Anyanyelv, matematika, történelem, földrajz, testnevelés, művészeti nevelés (éneke-zene, rajz, stb.) az alapvető tantárgyak. Heti 27 órában folyik a tanítás, reggel 9-12 óráig és délután 14- 17 óráig hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken, szombaton csak délelőtt van tanítás és szerdán nem mennek iskolába a tanulók. Gyakran szerepel az osztályok programjában tanulmányi kirándulás, múzeum-látogatás, síoktatás stb. Természetesen itt sincs mindig szinkronban az igény a lehetőséggel.

A középiskolai szint 6 - 0 osztályig két ciklusból áll :

- 1. ciklus ,
- 2. ciklus - szakképzés,
- gimnázium.

1. ciklus, 6 - 3. osztály, 16 éves korig.

A 6-5 osztály a megfigyelési szakasz. Folytatódik az elemi iskola programja, amely kiegészül egy ide gennyelv tanulásával. Az idegennyelv-tanulás 12 éves korban kezdődik elsőként általában az angolt választják. Az 5. osztály végén az összegyűlt tapasztalatok alapján néhány "problémás" tanulót speciális osztályokba irányítanak. A tehetséges tanulók kiemelésére itt is kevesebb lehetőség kínálkozik.

A 4-3. osztály az orientációs szakasz. Alapvető feladat a tanulók képességeinek a kibontakoztatása és fejlesztése. Ebben a szakaszban megkezdődik a második idegen nyelv tanulása. A választott második idegen nyelv skálája elég gazdag: németül, oroszul, olaszul, spanyolul tanulhatnak a tanulók. Felvehetnek még ún. mellék-tantárgyakat: latin vagy görög nyelvet. A harmadik osztály végén bizonyítványt kapnak, amellyel véget ér az ún. orientációs szakasz, majd választaniuk kell, hogy milyen iskolatípusban folytatják tanulmányaikat. Két lehetőségük van a második ciklusban.

2. ciklus (16-18 éves korig):

-rövid ciklus 2-1. osztály, 16-17 éves korig, amelynek a szakképzés a feladata. Képzési idő 2 év. Szakképesítést biztosít bizonyos szakmákban.

- Hosszú ciklus, gimnázium. 2-0. osztály, 16-18 éves korig, képzési idő 3 év. A 2-1. osztályban különböző specializálódási lehetőségei vannak a tanulóknak a képességeiknek és az érettségi opcióinak megfelelően. Így választhatnak pl. matematika-természettudomány vagy filozófia-irodalom specializációt. Az első év végén vizsgáznak francia nyelvből. Az érettségi éve a 0. osztály. Az érettséginek önmagában nincs értéke, de felvételt biztosít felsőoktatási intézményekben való tovább tanuláshoz.

A felsőoktatás nagyon sokszínű.

Létezik ún. *rövid felsőfokú képzés*, amely két évig tart érettségi után és szakképzettséget biztosít műszaki szakemberek, egészségügyi dolgozók (szülésznők, ápolónők, szakértelmiségi) számára.

A *hosszú felsőfokú képzés* egyrészt az egyetemeken folyik. Minden jelentkezőt fogadnak. Az érettségizettek több mint a fele az egyetemeken folytatja tanulmányait, de 40 %-uk már az első év végén be is fejezi. Az érettségivel nem rendelkezőknek felvételi vizsgát kell tenniük az egyetemi tanulmányok megkezdéséhez.

Az egyetemi képzés három ciklusra oszlik.

Az első ciklus 2 évig tart. Általános egyetemi diplomát ad (DEUG), amely önmagában nem elég a munkavállaláshoz, de elengedhetetlen feltétele a második cikluson való tovább tanulásnak.

A második ciklus első állomása a licenciátusi vizsga az első év végén. A második állomás a szakvizsga (mainrise) a második év végén.

A harmadik ciklus két ágú. Választani lehet a szakdiplomát adó és a tudományos munkára felkészítő ág (elvégzése után két év alatt doktorálni lehet) között.

A tanítóképzés is az egyetemeken folyik. Az első ciklus befejezése után a jelölteknek meg kell szerezniük a második ciklus licenciátusi vizsgáját és ezután kezdhetik meg a felkészülést a tanítói munkára, amely mindössze egy évig tart. Korábban a tanítóképzés önálló intézményekben folyt és több idő jutott a szakmai felkészítésre. A gyakorló tanítók szerint a jelenlegi egyetemi képzés nem felel meg a tanítókkal szemben támasztott szakmai elvárásoknak, egy év alatt nem lehet felkészülni a tanítói munkára. Az egyetemi diploma a tanítóra számára anyagi előnyt jelent, így magasabb fizetési kategóriába kerül. Az egyetemi diploma ugyanis jóval többet ér a munkaerőpiacon.

A műszaki felsőoktatási intézmények, az ún. "*grandes écoles*" elkülönülnek az egyetemektől és az oktatásügytől. Más minisztériumok vagy civil szervezetek támogatásával képezik a műszaki, gazdasági és politikai szakembereket. Felszereltségük néha egészen rendkívüli, mintha a jövőben járna az ember. Ezekbe az iskolákba nem könnyű bejutni. A tanulás megkezdése előtt el kell végezni érettségi után egy két évig tartó előkészítőt, ahová komoly szelekció után lehet bekerülni. Az előkészítő heti 60 órás munkát jelent, de ha valaki sikeresen elvégzi, egy olyan oktatási intézménybe kerül be, melynek elvégzésével általában magas fizetést biztosító állás betöltésére jogosító diplomához jut.

Nem csak a fiatalok találják meg a lehetőségeiket a felsőoktatásban, mert 1971 óta törvény biztosítja a folyamatos posztgraduális képzést. Igény szerint a vállalatok maguk is szervezhetnek továbbképzést, de az oktatásügy képzési központokat hozott létre az egyetemeken és a középiskolákban ennek megszervezésére. Számos nyugdíjas is igénybe veszi ezt a lehetőséget szellemi frissessége fenntartására.

Talán nem tartozik szorosan az oktatásügyhöz, de érdemes szólni azért a tudományos kutatás lehetőségeiről. Mint már korábban említettem ez az egyetemi képzés szerves része, a tudományos kutató munkára az egyetemi tanulmányok során fel lehet készülni. Franciaországban 1939 óta létezik a Nemzeti Tudományos Kutatóközpont, ahol jelenleg 26 ezer állam által fizetett teljes foglalkozású tudományos kutató dolgozik évi 10 milliárd frankos költségvetéssel.

Természetesen az 5 napos tapasztalatcsere-látogatás néha csak felszínes ismeretszerzésre adott lehetőséget. Nem volt elég az idő mindenre odafigyelni, mindenre

rákérdezni. A francia oktatásügy évszázados folyamatossága igen nagy érték. Különösen az a Jules Ferry óta tudatos meglevő politikamentessége. Talán ezért nincsen kitéve mindenféle politikai áramlatnak, ezért őrizheti meg önállóságát, jó értelemben vett állandóságát, folytonosságát, eredményességét.

Faragó Jánosné:

EMLÉKEK SZÁRNYÁN

A nyolcvanadik életévem betöltéséhez közeledve számvetést szeretnék csinálni. Számot adni arról, hogy megvalósítottam-e azt a célt, amelyikért ez úton elindultam. Valóban a nép tanítómestere lettem-e?

Nem véletlen, hogy néptanító lettem, és a néphagyomány gyűjtésének is örökre eljegyeztem magam.

Életemre döntően hatott az, hogy hol születtem és hol éltem. A zárt egységű Tiszanána, a hagyományokban gazdag Szentistván, a meleg szívvel váró bihari falu, - a "gyütt-mentnek" tartó, - de befogadó Jászság is hatással volt életemre, munkámra.

Mikor a különleges történetű Jászságba kerültem, már nyitott szemmel, már tudatosan figyeltem a népre, az itt élők néphagyományaira. Néztem a legszegényebb, az Alsözög zsákutcáiban, a zöld gyepre dülő, fillérekért kézimunkázó asszonyok körül játszadozó gyermekeket. Hallgattam a kiolvasóikat, énekes játékaikat. Elhatároztam, hogy megismerem hagyományait. Tudnom kell a redemptióról! - Kikből alakult ki az országjáró kubikosság? Tudnom kell, miért túlkoros osztályában a tehetséges Balázs, aki a 8 gyermekes Balogh kubikos fia? A széphanjú Jóska balladáját miért a közeli "Aranyfogas" tanyája felől hozza a szél? Miért nem ül Balázs is, Jóska is a padban mindenszentek előtt? A sokgyermekes apák miért kényszerültek arra, hogy gyermeküket kézenfogva nem az iskola, hanem az emberpiacra vezessék, ha már a tél fagya elmúlt?

KERESVE A FELELETET BEKAPCSOLÓDTAM A TANÍTVÁNYAIM, ÉS SZÜLEIK ÉLETÉNEK TANULMÁNYOZÁSÁBA. MEGÉRTETTEM ÉS SEGÍTETTEM AHOL CSAK TUDTAM, HISZEN ITT VOLT SZÜKSÉG A NEHÉZ KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT ÉLŐ GYERMEKEKNEK A LELKIISMERETES MUNKÁRA, A SZERETETRE. TUDTAM, HOGY HÍVATÁSOMBÓL ADÓDÓAN MIT KELL TENNEM, HOGYAN KELL FELFIGYELNI, SEGÍTENI, FELZÁRKÓZTATNI MÉG A KEVÉSBÉ TEHETSÉGES GYERMEKEKET IS.

A TANYÁKAT IS JÁRTAM, HOGY GONDOSKODHASSAM A KISBOJTÁR CSELEDEK ISKOLAI LEMARADÁSÁNAK PÓTLÁSÁRÓL. HA KELLETT, KÜLÖN FOGLALKOZTAM A KIS "MEZÍTÁBASOKKAL". IGY LETTEM A MEZÍTÁBASOK TANÍTÓ NÉNIJE, AMIRE BALÁZS EMLÉKEZTETETT 50 ÉV UTÁN IS. EZT A SZÍVEMHEZ LEGKÖZELEBB ÁLLÓNAK TARTOM MINDEN ELISMERÉS KÖZÖTT !

BALÁZSBÓL TANÁR, JÓSKÁBÓL MÉRNÖK LETT. DE SZÁMTALAN AZON TANÍTVÁNYAIM SZÁMA IS, AKIK RÁM KÖSZÖNVE SZÁMOLNAK BE ÉLETÜK SIKEREIRŐL. ILYENKOR JÓLESŐ SZERETETTEL KÖNYVELEM EL AZT, HOGY KÖTŐDNEK A SZÜLŐFÖLDJÜKHÖZ, A JÁZSÁGHOZ.

ÉLMÉNY VOLT SZÁMOMRA, AMIKOR A KUBIKOSNEGYED ISKOLÁJÁBÓL A TANYAI DIÁKOTTHON FŐHÍVATÁSÚ NEVELŐJE LETTEM. MÁS VILÁG TÁRULKOZOTT FELÉM EKKOR. ELSOROLNI SEM TUDOM, HOGY A CSÓRSZ-ÁRKÁTÓL A NÉGYSZÁLLÁSRÓL, A GYAROKPARTRÓL BEJÖVŐ GYERMEKE ÉS SZÜLEIK MENNYI KINCSET HOZTAK NEKEM A TARISZNYÁJUKBAN. ELHATÁROZTAM, HOGY E KINCSEKKEL NEMCSAK EGYENRANGÚVÁ TESZEM EZEKET A FÉLÉNK, DE TISZTASZEMŰ GYERMEKEKET ISKOLÁSTÁRSAIK MELLETT, HANEM TUDTAM, ÉREZTEM, HOGY PÉLDÁT IS TUDUNK MUTATNI A TÖBBIEKNEK A SZÜLŐFÖLD SZERETETÉRE, A JÁZSÁGI, HAZAI RÖGHÖZ VALÓ RAGASZKODÁSUKBAN.

SZÍVEMBE FOGADTAM AZOKAT A KIS NEBULÓKAT, AKIK ÖSSZESZORULT TOROKKAL, ÉDESANYJUK KEZÉT SZORONGATVA LÉPTÉK ÁT A KOLLÉGIUM KÜSZÖBÉT. LELKÜKBŐL ELILLANT A FÉLELEM, AMINT MEGÉREZTÉK A SZERETETET, MELYEL A FÉRJEM ÉS ÉN FOGADTUK ŐKET. TUDTUK, HOGY NEHÉZ MUNKÁRA VÁLLALKOZTUNK, DE MÁR LÁTTUK, HOGY MEGÉRI, AMIKOR A HÁLÓJUKBAN BIRTOKBA VETTÉK AZ ÁGYUKAT. MÁR BIZALOMMAL TEKINTETEK RÁNK, AMIKOR KÖZÖLTÜK VELÜK AZT A HIHETETLEN DOLGOT, HOGY A FRISSEN MEGVETETT PAPANOS ÁGYBAN ŐK, EGYEDÜL ŐK FOGNAK ALUDNI.

AZ ELSŐ NAP HANGULATA, A CSALÁDIAS LÉGKÖR FELOLDOTTA A SZÜLŐI

BIZALMATLANSÁGOT IS. TEJEDETT A JÓ HÍR A TANYÁKON: "JÓ HELYE LESZ OTT A GYEREKEKNEK !" A JÓ HÍR HALLATÁRA MÁSNAP MEGNÉGYSZEREZŐDÖTT A LÉTSZÁM. A GYERMEKKÖZÖSSÉG ÖSSZEMELEGEDETT, SZINTE EGY CSALÁDDÁ LETT.

Csikós Erzsike így emlékezik: *"Nekem is elmúlt a félelemem, amikor a nevelők szeretettel megfogva kezűnket, bevezettek az ajtón. Míg a tanyán főleg a munkára szoktattak drága szüleink, addig itt megtanítottak a közösségi életre, a rendre, a tisztaságra, a precíz munkára. Időt, fáradságot nem kímélve foglalkoztak velünk."*

Tudtuk, hogy nemcsak oktató-nevelői munka vár ránk, a távollevő szülők gondoskodását is pótolnunk kell. Olyan légkört kellett teremtenünk, hogy ez a gondoskodás biztos háttérrel adjon, a gyermekek képességeinek kibontakoztatásához. Már nemcsak az lett a célunk, hogy ezek a kisdíjakok tanulásban felvehessék a versenyt a helyben élő gyermekekkel, hanem a magukkal hozott kincsekkel továbbéljen a kollégiumban is a néphagyomány.

A tanulmányi helyzeten az iskola és a diákotthon nevelőinek állandó, - szinte személyre irányuló - munkája kedvező változást hozott. Nagyon keményen meg kellett dolgozni, különösen az első években. Csak így volt elérhető a folyamatos haladás a bukásmentesség és a továbbtanulók arányának növekedése. Az első két évben csak felső tagozatos bennlakók voltak. A harmadik évben az elsősök is sorra kerültek, akik az anyai gondoskodást is igényelték. Így a "mezítlásos tanító néni"-jéből a tanyai gyermekek "anyahelyettese" lettem. 10 hosszú éven át a megyében egyedül mi tudtuk szívvel-lélekkel ezt a nehéz, egész embert kívánó munkát végezni. E 10 év alatt 58-an fejezték be az általános iskolai tanulmányaikat, csupán két tanuló nem jutott el a 8. osztályig. A végzők 50 %-ban szakmunkásbizonyítványt szereztek.

AZ AKKORI IDŐBEN ÓRIÁSI DOLOG VOLT AZ, HOGY A SZÜLŐKET SIKERÜLT MEGGYŐZNI ARRÓL: MENNYIVEL KÖNNYEBB LESZ FÉLTETT KINCSEIK, GYERMEKEIK ÉLETE A JÁSZÁROKSZÁLLÁSI TANYAI DIÁKOTTHONBAN. HÁT MÉG ARRÓL, HOGY A DÉLELŐTTI TANÍTÁS BEFEJEZTÉVEL AZ ÁLLATOK ETETÉSÉT NE KELLJEN NEKIK MAGUKRA VÁLLALLNIUK, MERT A MUNKÁSKÉZNEK VOLT CSAK TEKINTÉLYE A TANYÁKON. A KOLLÉGIUMBAN ADOTTAK VOLTAK A FELTÉTELEK AHHOZ, HOGY KITÁRULJON ELŐTTÜK A VILÁG.

LEGTÖBBJÜKNEK EZ A KÖZÖSSÉG, AMIBE A GYERMEKEKEN KÍVÜL A SZÜLŐK ÉS A NEVELŐK IS BELETARTOZTAK - EZ ADOTT ÖNBIZALMAT ÉS MEGFELELŐ ALAPOT, SZAKMAI FELKÉSZÜLTSEGET AHHOZ, HOGY ÉLETPÁLYÁT VÁLASZTHASSANAK, ÉS AZON ELINDULJANAK.

NÉHÁNY PÉLDA:

A BOBÁK-LÁNYOK AZ ATKÁRI HATÁRON LEVŐ TANYÁRÓL KERÜLTEK BE A KOLLÉGIUMBA. MINDHÁRMAN JÓ KÉPESSÉGŰEK LÉVÉN, NEMCSAK LEÉRETTSÉGIZTEK, HANEM FELSŐFOKÚ KÉPESÍTÉST IS SZEREZTEK. ÁGNES ÍRJA: "DEBRECENBEN A KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM TERMÉSZETTUDOMÁNYI KARÁN OKLEVELES VEGYÉSZKÉNT VÉGEZTEM ÉS TISZAÚJVÁROSBAN A TISZAI VEGYI KOMBINÁT RT. MŰANYAGFELDOLGOZÓ PROFICENTERÉBEN A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS, MINŐSÉGELLENŐRZÉS FELELŐS VEZETŐJEKÉNT DOLGOZOM. E KITŰZÖTT CÉL ELÉRÉSÉHEZ AZ ELSŐ, MEGHATÁROZÓ LÉPCSŐFOK A JÁSZÁROKSZÁLLÁSI TANYAI DIÁKOTTHONBAN ELTÖLTÖTT ÉVEK VOLTAK. ÉN ÉS TESTVÉREIM A TANYÁRÓL NEM JUTOTTUNK VOLNA SOHA A KITŰZÖTT CÉLUNKHOZ."

Csikós Erzsébet így emlékezik: *"Tízéves koromban kerültem a jászágói tanyáról két fiatalabb testvéremmel a jászárokszállási tanyai diákotthonban. Félelem volt bennem, vajon mi vár itt ránk... Kedves barna asszony várt, fogadott. Lényéből vigasztalás sugárzott. Ő lett mindnyájunk Anci nénije. Napokon belül minden gyermek jól érezte magát. Senki sem sírt az anyja után. Szeretete és gondoskodása mellett János bácsival együtt nyesegették vadhajtságainkat. Nehéz munkájuk mellett nem múlt el egyetlen nap sem, hogy ne énekelünk volna. Anci néni felhívta figyelmünket a csodás jászági hagyományainkra. Néhányan még citerázni is megtanultunk nevelőnkől és fiától. Édesapám és édesanyám nagy örömmel hallgatta, amikor hétvégén hazavittam a citerát. Nagy élmény volt számomra amikor a Műegyetem hallgatói meghívtak bennünket Budapestre a "Mutassatok utat!" című műsorukra, ahol Sebő Ferencsel és Halmos Bélával együtt zenélhettünk, akik még akkor egyetemi hallgatók voltak. A jászági citera vidáman pendült meg Budapesten is az ujjaink alatt. Az általános iskola befejeztével a jó alapozás után, a jászárokszállási gimnáziumba kerültem, majd felvételt*

nyertem a soproni Erdészeti és Faiparai Egyetem Faipari Mérnök Karának üzemmérnöki szakára. Magammal vittem persze a citerámat is. Esténként a kollégiumban a gyermekkori jázsági dalokat játszottam. A citeraszóra benyitott három társam. Megalakítottuk a citerazenekart. Sopronban több fellépésünk volt, ahol főleg jázsági dalokat ismerhettek meg a hallgatók. Gyakran kérdezték tőlem, hogy kitől tanultam ezt. S én akkor beszéltem arról a nevelőről, aki általános iskolás koromban a jázsági népdal szeretetére tanított. Aki megalapozta jövőmet, - s én köszönetképpen elvittem dalait az osztrák határszélre."

Hogy mennyire élt bennük a ragaszkodás a szülőföldhöz, a hazai röghöz, igazolja ezt öt tanítványunk pályaválasztása. Az alapító tagok közül hárman jelentkeztek a törökszentmiklósi Mezőgazdasági Technikumba, ahová a férjem kísérte őket a felvételire. Az első Czakó József volt, aki úgy megállta a helyét, hogy utódaik Szabó Béla és Molnár Gyula felvételijét könnyebbé tette, mert a felvételiztető tanárok már tudták, hogy a tanyai diákokthon falai közül indulnak el. Czakó József később az budapesti Állattenyésztési Főiskolára nyert felvételt és a helybeli tsz ösztöndíjasaként végzett, majd szaktanácsadóként működött Szabó Béla pedig Debrecenben szerzett diplomát, utóbb Gödöllőn szakmérnöki képesítést. Visszatérve a helyi termelőszövetkezet elnöke lett. Mint hallom, az átmenetei nehézségeken túl van a gazdaság az ő szakirányításával. Molnár Gyula a technikum elvégzése után Nagykanizsán szerzett üzemmérnöki diplomát

Két tanítványunk a gyöngyösi mezőgazdasági szakközépiskolában folytatta tanulmányait. Ballagó Ilona iskolájának is a legjobb tanulója lett, Czakó Zoltán tanulását, munkáját is elismerték.

A szint a kulturális élet, a szabadfoglalkozás változatossága és tartalma jelentette. A versmondás, mese, mesejáték, színjátás, bábozás, a néphagyományokon alapuló hangszeres zene, néptánc képezte a programot. Ezekben érdeklődése, készsége szerint részt vett minden tanuló. Nagyon tudatosan törekedtünk arra, hogy a gyermekek a kulturális munka során felfedezzék és élvezzék a szépséget a valóságban, a környező világban, - úgy a természetben, mint az emberi közösségben, a közösség magatartásában és a munkában.

Az Alsözögben, a kubikos negyedben is foglalkoztam néprajzi gyűjtéssel, azok feldolgozásával, nemcsak a magam örömeire, de a tanítványaim körében végzett munkámban is hasznát láttam ennek, most Jászárokszállás másik néprétegéhez kerültem közelebb. Kis közösségünk kialakításánál feltételként tűztem magam elé, hogy megérezzem külső-belső rezdülésüket.

A TANYAI DIÁKOTTHONI NEVELÉS CÉLJA, HOGY PÓTOLJA A CSALÁD NEVELŐGONDOZÓ MUNKÁJÁT. LEHETŐSÉGET NYÚJTSON A TANULMÁNYI MUNKA TELJESÍTÉSÉHEZ, A SOKOLDALÚ ISMERETSZERZÉSHEZ, HOGY ÍGY EGÉSZSÉGES, MŰVELT, HAZÁJÁT, NÉPÉT SZERETŐ, MÁS NÉPEKET MEGBECSÜLŐ, EMBERRÉ VÁLJANAK. NEVELŐI MUNKÁMAT NAGYON MEGKÖNNYÍTETTE A HONISMERETI SZAKKÖR MEGALAKÍTÁSA, A JÁRÁSI ÉS A MEGYEI MÚZEUMMAL KIALAKULT KAPCSOLATUNK.

ELŐSZÖR GYŰJTÖGETTÜNK, HASZNÁLATI TÁRGYAKAT, DALT, MESÉT, SZOKÁSOKAT, DŰLŐ-NEVEKET, CSÚFOLÓ NEVEKET, A LEGKISEBB, LEGKEDVESEBB TANÍTVÁNYOM PEDIG IDŐJÓSLÓ MONDÓKÁKAT MONDOTT ESTÉNKÉNT. MÁR AZ ELSŐ ÉVBEN ÉNEKES ÉS SPORTJÁTÉKOKAT GYŰJTVE MUNKÁNK ELISMERÉSEKÉPPEN A LEGJOBB GYŰJTŐINKET A DAMJANICH MÚZEUM JUTALOMBAN RÉSZESÍTETTE. A TANYAI GYEREKEK RÉSZÉRE MEGYEJÁRÁST SZERVEZETT. EZEK AZ EDDIG ELZÁRTAN, BEFELE FORDULTAN ÉLŐ GYERMEKEK MEGISMERTÉK SZOLNOKOT, KISÚJSZÁLLÁST, TISZAFÖLDVÁRT, TÜRKEVÉT, MEZŐTÚRT, KARCAGOT ÉS MÚZEUMAIKAT. VOLT, AKI ELŐSZÖR LÁTOTT SZOBROT, FESTMÉNYT. ELYNÝILT A SZEMÜK A CSODÁLKOZÁSTÓL A RÉGI KOROK LELETEI LÁTTÁN. NEKEM KÉTSZERES ÖRÖM VOLT A KÜLSŐ-BELSŐ REZDÜLÉSÜKET FIGYELNI. MEGKÖNNYÍTETTE AZUTÁN A NEVELŐI MUNKÁMAT, KÖNNYEBB VOLT A TÖRTÉNELEM, FÖLDRAJZ, ÉLŐVILÁG TANTÁRGYAK KORREPETÁLÁSA. A SIKER MUTATTA, EZT A LEHETŐSÉGET KI KELL HASZNÁLNI. TAVASSZAL MÁR TANULMÁNYI KIRÁNDULÁST SZERVEZTEM BUDAPESTRE IS. AZ ALAPÍTÓ TAGOKNAK LEGSZEBB EMLÉKEI KÖZÉ TARTOZIK EZ A KIRÁNDULÁS, AMIKOR NEMCSAK AZ VOLT ÉLMÉNY, HOGY A NEMZETI MÚZEUM LÉPCSŐJÉN ÁLLHATTAK, HANEM MEGTEKINTHETTÉK A TÖRTÉNETI, ÁSVÁNYTANI KIÁLLÍTÁST. TOVÁBBI MUNKÁMAT MEGKÖNNYÍTETTE, AZ EMBER SZÁRMAZÁSÁT BEMUTATÓ KIÁLLÍTÁS. ALIG TUDDAM TOVÁBB CSALOGATNI ŐKET AZOKBÓL A

TERMEKBŐL, AHOL MAGYARORSZÁG NÖVÉNY ÉS ÁLLATVILÁGÁBAN GYÖNYÖRKÖDHETTEK. TERMÉSZETESEN VONZOTTA ŐKET KÉSŐBB A HADTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS A NEMZETI GALÉRIA IS. PÁLYAFUTÁSUKAT MEGKÖNNYÍTETTE A MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUMBAN LÁTOTTAK IS. ÁMULVA NÉZTÉK A MEZŐGAZDASÁGI KIÁLLÍTÁST ÉS AZ EMBER MUNKÁJÁT MEGKÖNNYÍTŐ GÉPEKET. FÖLDRAJZI, BIOLÓGIAI ISMERETEIK GYARAPODTAK A VADÁSZATI KIÁLLÍTÁSON IS.

A tsz vezetősége is gondolt a dolgozók gyermekeire. A következő évben mikrobusszal országjárásra indultunk a legnagyobbakkal. A Dunántúllal ismerkedtünk. Zenei ismereteiket a martonvásári, irodalmi ismereteiket a balatonfüredi múzeum kiállítási anyaga gyarapította. Székesfehérvár az Árpád-kort hozta közelebb hozzájuk, meg Veszprém is. A Balaton déli partján Siófok a pásztor-művészet csodás darabjaival várta őket.

A szakkor tagjai beneveztek - a hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére megrendezett - országos néprajzkutató vetélkedőre. Forgatókönyvünk a 12 legjobb közé került. A kis tanyai diákotthonosaim Szombathely, Miskolc tanulóival vették fel a versenyt. Szereplésünk olyannyira jól sikerült, hogy heten jutalomképpen Bulgáriában üdülhettek, s a Fekete-tenger partján pengették a citeráikat. Nem volt már új a számomra, hogy ott is meg akartak ismerkedni Szófia, Burgas múzeumaival.

Három évig a Fővárosi Tanács fiataljai patronálták az otthonunkat. Minden alkalommal kirándulást szerveztek tanulóinknak. Velük jutottak el a Közlekedési Múzeumba és a Vár-Múzeumba. Ezt a generáció is vágyott a Nemzeti Múzeumba ismét. Olyan megható volt nézni, ahogy a nagy fiatalok kézen fogták a csodálkozó gyermekeinket, s felelgettek a szünni nem akaró kérdésekre.

Rövidebb tanulmányi kirándulásra a szülők is velünk tartottak, a jászberényi múzeumot már a gyerekek mutatták szüleiknek. Szép kapcsolatnak tartottam, mikor Szabó László jött hozzánk több napra, s a diákotthonban készültek esténként azoknak a gyermekjátékoknak egy része, melyet Zánkára vittek. Milyen önfeledt babaruhavarrás, csutka-ökör, s egyéb játékok készítése folyt a mi társalgónkban? Széppé tette esténként az a verseny, hogy ki tud ötletesebb játékot készíteni a tanya körül talált anyagokból.

Szólnék még a gyűjtés nevelő hatásáról. Volt olyan tanuló, aki nehezen fékezhető volt. Lekötöttem azzal, hogy régi pénzeket szedett össze a rokonoktól. Innen már egy lépés volt az a tárgyi vetélkedő, hogy ki tud többet arról a korszakról?

TUDATUKAT FORMÁLTUK AKKOR IS, AMIKOR DIAFILMEKET, LEVELEZŐLAPOKAT HOZTUNK SZŰKEBB ÉS TÁGABB VIDÉKEIRŐL HAZÁNKNAK. IGY TANÍTOTTUK ŐKET ARRA, HOGY NYITOTT SZEMMEL JÁRVA MIT NÉZZENEK MEG AZ ORSZÁGBAN. MI LEGYEN ÚTJUK CÉLJA, HA FELNŐNEK.

Azt hiszem meghatározó volt az, hogy megkapott a jász beszéd színessége. Soha nem volt céloom, hogy ez a szín a diákotthon falai között lekopjon. Nagyon örültem *a Kasza fiúk mesekincsének*. Tudatosan válogattam közülük, arra törekedtem, hogy színük, zamatuk maradéktalan megmaradjon. Erre tanítani nem lehet senkit, de megőrizni kötelességem volt.

A diákotthonban a szabadfoglalkozás legfontosabb, legcsaládiasabb ideje az volt, amikor az esti zuhanyozás után a hálóba kerültek a gyermekek. Felfigyeltünk arra, hogy az első osztályos Kasza Zoli mondta az esti mesét. Zoli szüleitől, a nagyapjától és a tanyai öregektől körülbelül száz mesét tanult meg. A csöppség átéléssel, ízesen, jellegzetes jászsági kiejtéssel mesélt. Annyira lekötötték ezek a mesék még a felsőtagozatosokat is, hogy még a csínytevésekről is elfelejtkeztek. Az emeletes ágyakból, lecsüngő fejjel figyeltek az apró mesemondóra.

A nem mindennapos tehetséggel megáldott Kasza Zoli az egész országgal megismertette ténykedésünket. 1965-ben az országos honismereti vetélkedő alkalmával őt is bevettük a csapatba. a következő állomás a Dunamenti folklórfesztivál volt, majd a Horváth Ádám rendezte és Vitrai Tamás vezette *"Hazai esték"* főiskolai vetélkedőn szerepelt a *"Hogyan lett meg Pista?"* - című meséjével. Később Zoltán a tatabányai Geológiai Szakközépiskolába járt, majd a Műszaki Egyetemen geofizikusi diplomát szerzett. Oda is elvitte a meséit, a "Jászai Mari" vers- és prózamondó versenyen szerepelt.

Igazán közismertté öccse Tóni vált, amikor Marton Frigyes *"Trufa"* című szilveszteri műsorában szerepelt. Úgy elmondta Mihókot, hogy a nagy nevetésben Sebő Ferenc majdnem elejtette a gordonját. A sikeres felvétel lemezen is megjelent, s ha hallgatom, magam előtt látom Tónit, aki Fónay Mártával, Bihari Józseffel, Szirtes Ádámmal, a nógrádsipeki Csizmadia Istvánnal, a Sebő

együttessel sikerre vitte a "Trufát". Sokan kérték, hogy a rádió kívánságműsorában hangoznék el újra Tóni meséje. A Muzsikás együttes is felfigyelt Tónira. A Műegyetem Klubjának a rendezvényén olyan sikere volt, hogy arra kérték, ha fellépésük máshol is lesz, a mesélőt vigyem magammal.

A két mesemondó közül Zoltán tudatosan, büszkén mutatta be a jász meséket. Tóninak fontos volt a kapcsolat a hallgató, a nézőközönséggel. Egyik alkalommal a jászberényi tanítójelöltek kijöttek hozzánk, hogy megtekintsék az otthonunkat. A diófa alá telepedve hallgatták Tóni meséjét. Soha, még sem a rádióban, sem a televízióban nem mesélt olyan szívesen, mint akkor. Csillogott a szeme, csodás lett a mese.

Tíz év után, nyugdíjasként utam visszakanyarodott ahhoz a gazdag anyaghoz, amire akkor figyeltem fel, amikor a kubikos negyedben tanítottam.

A PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI HÁZBAN MŰKÖDVE A HONISMERETI SZAKKÖRBE FELDOLGOZTUNK A FOGLALKOZÁSOKON OLYAN TÉMÁKAT, MELYET MEG KELLETT MENTENÜNK A FELEDÉSTŐL. TÁJSZAVAKAT GYŰJTÖTTÜNK, MEG ÉNEKES ÉS NÉPI SPORTJÁTÉKOKAT. FELDOLGOZVA A JÁSZKISÉRI "APÁRÓL FIÚRA" TALÁLKOZÓKON BEMUTATTUK. A LEGNAGYOBB SIKERNEK AZT KÖNYVELTEM EL, HOGY AZ ISKOLAI SZÜNETHEN IS JÁTSZOGATTÁK A MAGUK ÖRÖMÉRE.

Ilyen örömük volt a *Tanyai szórakozásban, a Gyermeklagziban és a Betlehemes játékokban* is. Arról is beszélgettünk, hogy milyen sorsuk volt régen a gyermekeknek, hogy miért nem lehetett 1948 évben is még az elsősöket sem osztályozni év végén, - közös elhatározással gyűjtőmunkával annyi anyag gyűlt össze a nagyszülőktől, hogy csak fél kellett dolgozni. Így született meg az a pályamunka, mely *Libapásztorok, bojtárok, béresek élete* címen a Néprajzi Múzeum pályázatán is elismerést nyert.

Kimeríthetetlen volt az a forrás, amelyből meríthettünk. Feldolgoztuk az Alsözögben lakó idős adatközlők emlékezéseit. Így tudták meg a szakköri tagok, hogy jutottunk el a kuruzslástól a természetgyógyászatig. Felkerestük azokat a kubikosokat, akik télen, - más jövedelem híján - kosarat fontak, seprűt kötöttek. Ez is pályamunkánkban látott napvilágot hasonló sikerrel.

KÖZÖS SÉTÁNK ALKALMÁVAL MEGFIGYELTÜK A HAGYOMÁNYOS NÉPI ÉPÍTKEZÉST. A KÉRDEZŐSKÖDÉS, MEGFIGYELÉS, GAZDAG FOTÓANYAG RENDEZÉSE UTÁN DÉDAPÁINK HÁZAI CÍMMEL KÜLDTÜK BE PÁLYÁZATUL. MINDEN PÁLYAMUNKÁNK AZ IFJÚSÁGI KATEGÓRIÁBAN KÖZÉPISKOLÁSOKKAL, EGYETEMI HALLGATÓK MUNKÁIVAL EGYÜTT KERÜLT BÍRÁLATRA, ÍGY KIS SZAKKÖRÖSEINK BÜSZKÉK LEHETTEK AZ I. ÉS II. DÍJ KIOSZTÁSOKOR A NÉPRAJZI MÚZEUMBAN RENDEZETT ÜNNEPSÉGEN.

Jó szüleimnek és nagybátyámnak köszönhetem azt, hogy gyermekkoromtól fogva ébren tartották bennem a néphagyományok iránti tiszteletet és szeretetet, nemkülönben azt, hogy aki gyengébb, akinek kevesebb jut a "jó"-ból, azt segíteni kell, támogatni kötelesség. A Csörsz-árkától eljutottak ezek a gyermekek Jászberény, Szolnok után Budapestre és Bulgáriába a Fekete-tengerig is. Ady verse jut eszembe: Az Értől az Óceánig, annál is inkább, mert Jászárokszállás határában is van egy kis ér, - a Tekerő. Ennek, és a Csörsz-ároknak a tájékaról indultak el hozzánk ezek a gyermekek és mi készségesen segítettük őket abban, hogy az életútjuk tovább is folytatódhassék.

Ha visszatekintek utam elejére, mely a kubikosoktól - a tanyai emberek gyermekeihez, s onnan újra az Alsözögbe vezetett, szeretettel gondolok azokra, akiknek megsimogathattam a fejét, akiket bátorítva engedhettem életútjukra, így: Balogh Balázusra, Tósér Bélára, Tóth Pálra és Bélára, Kalla Tiborra, Bolyóczy Etelkára és kedves kollégistáimra.

KÉT HÁBORÚRÓL*

A családom

Jászdózsán születtem, miként őseim. A megélhetőségünket a föld biztosította. A családukban - hála Isten - igen jó volt a gyermekáldás, hatan voltunk testvérek, négy leány és két fiú. A családtól olyan indítást kaptam, ami egész életemre kihatott:

szeretetet - testvérek és szülők nagyon szerették egymást

becsületes munkát - a rámbízott paraszti munkát a legjobb tudásom szerint végeztem el (még a tsz-ben is)

rendet - tisztaságot - az emberek úgy mondták: olyan a tanyájuk, mintha skatulyázva volna!

Nagyon keményen kellett dolgoznunk, hogy a 19,5 katasztrális holdból a nyolc tagú családot el tudjuk tartani. Alkalmoszerűen munkát is vállaltunk - fuvarozást, szántást, vetést... Édesapám a kenyér megtermelésén túl a takarmányfélék előállítására és az állattenyésztésre fektette a legnagyobb súlyt. Nálunk családi munkamegosztás érvényesült. A föld megmunkálása és az állatok gondozása a férfiaké, míg az aprójószág és a növényápolás a lányoké volt. Édesanyám vezette a háztartást - csak aratás idején jött ki a határba, hozta az ebédet és utána maradt egy-két órát.

TANYÁN LAKTUNK, A PORTA KÖRÜL VOLT KERÍTVE, AMIT MINDEN SZOMBATON DÉLUTÁN FELTAKARÍTOTTUNK, ÚGY VÁRTUK A VASÁRnapot, AMI TÉNYLEGESEN ÜNNEP VOLT. MOSÓTEKNŐBEN VALAMENNYIEN MEGMOSAKODTUNK, "TISZTÁT" VETTÜNK, FELÖLTÖZTÜNK ÜNNEPLŐBE ÉS BEMENTÜNK A NAGYMISÉRE! EGY VALAKI MARADT OTTHON, VÍGYÁZOTT A TANYÁRA - Ő DÉLUTÁN KAPOTT SZABADSÁGOT. A VASÁRNAPI EBÉD MINDIG KIADÓS VOLT ÉS SÜTEMÉNNYEL ZÁRULT (A MARADÉK EBÉDET ESTE FOGYASZTOTTUK EL, NYÁRON LEENGEDTÜK A KÚTBA - AZ VOLT A HÚTÓSEKRENY). E NAPON DÉLUTÁN SEM DOLGOZTUNK, CSAK A JÓSZÁGOT LÁTTUK EL - SZOMSZÉDOLTUNK, VACSORÁIG BEMENTÜNK A FALUBA. KÜLÖN KELL SZÓLNIOM A VACSORÁRÓL, AMELYET MINDIG EGYÜTT FOGYASZTOTT EL A CSALÁD. EZ ALKALOMMAL SZÁMOLT BE MINDEGYIKÜNK A NAPI ESEMÉNYEKRŐL, TAPASZTALATAIRÓL. MEGHITT BESZÉLGETÉSEK FOLYTAK KÖZÖTTÜNK, TERVEZGETTÜK A JÖVŐT - TESTVÉREK UGRATTUK IS EGYMÁST. HÉTVÉGEKEN NÓTÁZTUNK IS EGYET EGYET... ÉDESAPÁMNAK VOLT HEGEDŰJE, ISMERTE A NÓTÁKAT, SZÍVESEN KISÉRT MINKET... ENDEM IS MEGTANÍTOTT. HÉTFŐN AZUTÁN KEZDŐDÖTT AZ EMBERT PRÓBÁLÓ PARASZTI MUNKA.

A PARASZT HIVATALOSAN A FÖLDMŰVELŐ EMBERT JELENTETTE, AZ ADÓFIZETŐT, A TUDATLANT, A VÁLASZTÁSOK SORÁN HAZAFIAS SZÓLAMOKKAL, ÍGÉRGETÉSEKKEL KÖNNYEN MEGNYERHETŐ TÖMEGET...

A társadalomban nem volt becsülete: "*Rohadt paraszt!*" "*Bugris paraszt!*" "*Büdös paraszt!*" jelzőkkel illették. Sajnos ma is könnyen odavágják: "*Te! Paraszt!*" - Ennek a parasztnak mi mindenhez kellett érteni, amire kicsi korától készült, szerezte a tapasztalatokat, gyakorolta a munkafogásokat az édesapa mellett a fiúk, míg a lányok az édesanya körül tüsténkedtek. A családalapítás idejére a fiatalok elsajátították mindazokat az ismereteket, amelyek az önálló gazdálkodáshoz kellett. A talaj szerkezetét, a szántás-vetés módját, a betakarítás mikéntjét, bizonyos meteorológiát - a naplementéből ma is megmondom a holnapi időjárást - a "*piacgazdaságot*". A lányok a gyerekeknévelést, a háztartás vezetését tanulták meg.

Az édesapám fokozatosan vezetett be a paraszti munka rejtelseibe, szívesen segített, ha megakadtam a feladat teljesítésében - nyáron kikötöttük a teheneket a nyári jászolhoz, a karikába "gombkötést" kellett kötni, kicsit nehezen sikerült, de ő nagy türelemmel magyarázta, hogyan kell a hurkot csinálni. Hogyan kell az ekeszarvát fogni, hogy ki ne hajtsa a föld. Elvitt a vásárokra - mustráltuk a jószágot - alkudtunk.

* A visszaemlékezés egy katona élményei, illetve elbeszélése alapján készült - G. J.

A LEVENTE

PARANCSNOKUNK VITÉZ IMRE LAJOS TANÍTÓ VOLT, AKI ERDÉLYBŐL - NYÚJTÓD KÖZSÉGBŐL - SZÁRMAZOTT. SUGÁRZOTT BELŐLE A HAZASZERETET. NAGYON SOKAT BESZÉLT ERDÉLYRŐL, AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉN ROMÁNOKKAL FOLYÓ HARCOKRÓL, TRIANONRÓL. MI, SERDÜLŐ EMBERKÉK KÉPESEK LETTÜNK VOLNA HÍVÓ SZAVÁRA FEGYVERT RAGADNI, HOGY VISSZASZEREZZÜK AZ ELRABOLT TERÜLETEKET.

MEGISMERTÜK A HAZA JELVÉNYEIT, JELENTŐSÉGÜKET, HASZNÁLATÁT. A HIMNUSZT, A SZÓZATOT, A MAGYAR HISZEKEGYET MEGTANULTUK KÍVÜLRŐL, MEGISMERTÜK A SZERZŐK NEVÉT ÉS ÉLETÉT. A NEMZETI ÜNNEPEINK JELENTŐSÉGÉT MAGUNKÉVÁ TETTÜK. VILÁGOS KÉP RAJZOLÓDOTT KI ELŐTTÜNK NÉPÜNK MÚLTJÁRÓL. MEGGYŐZŐDÉSSEL VALLOTTUK: A MAGYAR AKKOR VOLT NAGY, HA ÖSSZEFOGOTT, HA OLYAN VEZETŐJE VOLT, AKIRE FELNÉZETT A NEMZET. A SZÉTHÚZÁS PEDIG A NEMZET VESZTÉT OKOZTA MOHÁCS TÓL - TRIANONIG, SŐT UTÁNA IS. MAJDNEM MINDEN FOGLALKOZÁST A KÖVETKEZŐKKEL FEJEZTE BE: *"LEGYETEK BÜSZKÉK MAGYAR MIVOLTOTOKRA! KEMÉNYEN KÉSZÜLJETEK FEL A JÖVŐRE, NAGY HIVATÁS VÁR RÁTOK A NAGYMAGYARORSZÁG VISSZASZERZÉSE ÉS FELÉPÍTÉSE!"* A LEVENTÉBEN MINDEN FOGLALKOZÁS A NAGYMAGYARORSZÁG VISSZASZERZÉSÉT SUGALLTA - ERRE KÉSZÍTETTEK FEL MINKET.

A leventei sportfoglalkozások e célnak feleltek meg. Erősíteni kell a szervezetet, hogy felnőtt korában képes legyen a harci feladatok végrehajtására. A szabadgyakorlatok, a különböző harcászati játékok, mászások, kúszások a katonai előképzést szolgálták, életévünk gyarapodásával e tevékenységi formák mind nehezebbé váltak, de mink parasztyerekek erősek voltunk, nem jelentett problémát a parancs végrehajtása.

Napirendről is a leventében hallottam először. A paraszt fiatalok napjai hasonlóak voltak az oktatók által elmondottakhoz. Leírom az enyémet: 5 órakor keltem - téli hónapokban 6 órakor. Mosakodás a kútnál - hidegben is. - Állatok etetése, pucolása, itatás. Amikor a félnyolcas vonat elment, akkor volt a reggeli. Utána napi foglalatosság. Mezőgazdasági munka. 12 órakor ebéd - nyáron ebéd után a hűvösön egy óra alvás, délután mezőgazdasági munka, az állatok ellátása. 18 óra után vacsora. Az állatok berekesztése. Az istállóban, a nyári jászolnál takarítás. Kilenc-tíz óra között mindig lefeküdtünk. (Az iskola kijárása után én az istállóban aludtam.)

A levente kialakította bennem a hazaszeretetet, de a szomszédos népek iránti megvetést és lenézést is. Úgy képzeltem el, ha nagy leszek akár fegyverrel is kész leszek a Nagymagyarország visszaállítására. Az országgyarapítás után fokozódott a kiképzés menete, szigorúbbá váltak a foglalkozások. Világossá tették előttünk a feladatot: az elszakított országrészeket vissza kell vennünk! Előtérbe került a harcászati kiképzés, lögyakorlatok kispuskával, test testelleni harc gyakorlása. Abban az időben én roppant lelkesedtem. Nagyon szerettem volna résztvenni a felvidéki bevonuláson. Akkor sejtelmem sem volt arról, mi lesz az ára.

Fiatalok voltunk, elszántak. Hittünk az erőnkben, abban, hogy mi magyarok leszámolhatunk a csehszlovákokkal, a románokkal, a szerbekkel. Hittünk a németek igaz barátságában. Tábortűz mellett örültünk a közös lengyel-magyar határnak.

Derült égből villámcsapás - Németország megtámadta Lengyelországot! Az édesapám, a leventeoktatóm, az újságok: területi problémákról tájékoztattak, németlakta vidékekről.. akkor sehogyan sem értettem, miért nem tárgyalás útján intézték el a vitát, miért fegyverekkel? Ekkor merült fel bennem először a politika kiszámíthatatlansága. Édesapám nyugtatott bennünket, a bátyámat és engem: majd a nagyhatalmak elintézik a dolgot! - Tényleg elintézték, biztatták Varsót, tartson ki. A lengyelek magukra maradtak - elvéreztek. Rengetegen menekültek hazánkba, emlékszem az áradatukra a 31-es úton. El sem csitult a zaj, újabb hír érkezett: "Németország megneemtámadási szerződést kötött a Szovjetunióval!" Teljesen összezavarodtam, a mi barátaink - a németek - a bolsevistákkal szövetkeztek. A leventében azt sulykolták, hogy azokat meg kell semmisíteni!?

A fülhallgatós rádióból naponta hallottuk a *"Mindent vissza"* követelést. Ismét Hitler az ajándékozó. Az 1940. augusztus 30-i döntés értelmében visszakaptuk Erdély északi részét. Mindannyian örültünk a székelyek visszatérésének. Roppant irígyeltem a bátyámat, aki katonaként részt vehetett az erdélyi bevonuláson. Szabadságra hazajöve a következőket adta elő, visszaidézve

szavait: "...A gyalogosoknál szolgáltam akkor, közel a román határhoz. Perzselő nyár volt. A falu melletti libalegelőn gyakorlatoztunk, a nyelvünk lógott a nagy melegben. Az egyik délután üvölti a híradós: "visszakaptuk Erdélyt" Óriási kavarodás támadt. A tisztek, a legénységgel - velünk - ölelkeztek. Sírtunk, neveltünk örömkömben, leírhatatlanul boldogok voltunk... elcsendesedett a zsvivaj. A tisztek vitatkoztak: Puskával kellett volna nekimenni a Bocskorosoknak! Majd adtuk volna mi nekik csak engedték volna! Megint Hitler? Mindig csak Hitler! Hát, Hitler parancsol nekünk? Minket csak úgy ide-oda parancsolgatnak! Miért nem bízták a katonákra, majd mi elintéztük volna büdös oláhját! Később a tisztek elvonultak, mi csoportokba verődve beszélgettünk...emlékszem az este nem fújt takarodót a kürtös.

AZ ELSŐ HÁBORÚ TAPASZTALATAIBÓL

A MEGGONDOLTABB, ELSŐ HÁBORÚT MEGJÁRT EMBEREK KÉTKEDVE HALLGATTÁK A NÉMETEKET DICSŐÍTŐKET. CSENDESEN MONDOGATTÁK: "OROSZORSZÁG ÓRIÁSI TERÜLET", HITLERNEK NINCS ANNYI KATONÁJA, HOGY MEGTUDNÁ HÓDÍTANI. OROSZORSZÁGBAN OLYAN HIDEG VAN, HA AZ EMBER A FÖLDRE KÖPÖTT, AZ MÁR KOPPANT, MÁR MEG IS FAGYOTT. A MAGYAR EMBER NINCS NAGY HIDEGHEZ SZOKVA. NAPÓLEONT IS OROSZORSZÁGBAN VERTÉK MEG. AZ ISTÁLLÓBAN ESTÉNKÉNT ARRÓL IS SZÓ ESETT, HOGY MILYEN AZ OROSZ NÉP ÉS A BOLSEVIZMUS. "AZ EGYESZERŰ OROSZ, A PARASZT JÓ SZÍVŰ, NAGYON SZERETI A GYEREKEKET. HA VISZONT VODKÁT ISZIK, KISZÁMÍTHATATLANNÁ VÁLIK, KÉPES A TESTVÉRÉT, CSALÁDJÁT BANTALMAZNI." MÁSOK ÚGY TUDTÁK, "VÁROSBAN MÁS A HELYZET, OTT MINDENKI CSAK MAGÁVAL TÖRŐDIK, S HA LEHET, AKKOR SZEREZ VALAMIT. A SZERZEMÉNYÉN PEDIG VODKÁT VESZ, S HA MEGITTA UGYAN ÚGY VISELKEDIK MINT A PARASZT, A MUZSIK." ÉDESAPÁMNAK KEGYETLEN TAPASZTALATAI VOLTAK A BOLSEVIZMUSRÓL. ÚGY FESTETTE LE, HOGY OTT MINDEN KÖZÖS VOLT ÉS SENKINEK NEM VOLT SEMMIJE. TELJES VOLT A FEJETLENSÉG, EGYIK NAP EZ VOLT A VEZETŐ, A MÁSIK NAP A MÁSIK. A FORRADALOM TERJEDÉSÉVEL ÉRTÉKTELENNÉ, PRÉDÁVÁ VÁLT MINDEN. A HADIFOGLYOK MIND HAZAFELE ÍGYEKEZTEK VOLNA, DE HOL A VÖRÖSÖK, HOL A FEHÉREK OLDALÁN KELLETT HARCOLNIUK, HA ÉLETBEN AKARTAK MARADNI. ÍGY KERÜLT ÉDESAPÁM ODESSZÁBA, AZ EGYIK HAJÓGYÁRBA HATODMAGÁVAL. FÉL ÉV UTÁN SZÖKÉSRE ADTÁK A FEJÜKET, CSÓNÁKJUK MÁR A ROMÁN PARTOKHOZ KÖZELEDETT, DE A FEHÉREK ELFOGTÁK ŐKET. UTÁNA VALAMI SZÉN BÁNYÁBA KERÜLT, AHONNAN RÖVID IDŐN BELÜL ISMÉT MEGSZÖKTEK, DE AKKOR MEG A VÖRÖSÖK KARJAIBA FUTOTTAK.

Bevomultam katonának

1941. május 15-én kaptam meg a behívót. Egyedül vonultam be a faluból a Zombor 20/3-asokhoz, a hetedik századhoz. Régen készültem erre a napra. C.Sándor asztalos mester fenyőfából elkészítette katonaládámat, olajzöld színűre festette, és fekete betűvel írta rá a nevemet. Amikor hazavittem, belekészítettem mindazokat a dolgokat, amire egy katonának szüksége lehet, a tintaceruzától a cernán át, a kefékig. Nem maradhatott ki a subick sem, azzal fényesíttem később a bakancsomat keserves sóhajtások közepette. Édesapám tanácsára még zsineget is tettem be a ládába.

Aztán elérkezett a nagy nap. Hajnalban keltem, tetőtől talpig megmosakodtam, tisztát vettem. Ünneplőbe öltöztem, fekete kalapot tettem, amelyet nemzetiszín szalag díszített. Édesanyám a lányokkal együtt rettenetesen sírt. Édesapám kikísért a nagyhalmi un. perces állomásra. A búcsúkézfogáskor gombóc került a torkomba, s alig tudtam kinyögni: Isten áldja meg édesapám! Köszönöm a jóságát! A kalauz füttyentett és elindult a vonat. Az ablakból sokáig nézegettem a távolodó állomást, édesapám integető alakját, míg végül teljesen eltűnt az ismerős táj. Úgy éreztem, önálló lettem, e naptól kezdve nekem kellett döntenem mindenről. Majd sorsomon gondolkodva elaludtam, s csak a szolnoki állomáson ébredtem fel.

Megérkezésem után igazi őrmesteri fogadtatásban volt részem, olyan mocskosul káromkodó embert azelőtt sohasem hallottam. Külön műsorszámnak számított a beöltözés. Édesapám intelmére

hallgatva gyorsan pokrócba dobáltam az összes kapott felszerelést és eliszkoltam a helyszínről. Ebéd után "találka" volt az őrmester úrral, aki elmagyarázta hogyan kell kinézni a honvédnak ha felöltözik, majd gyakorlás következett. A kiképzés alatt meggyőződésemmé vált, hogy nem az állóképesség fokozása a cél, hanem a vakfegyelem maradéktalan megvalósítása. Az egész életem során nem aláztak meg annyiszor, mint a kiképzés ideje alatt. Így teltek-múltak a napjaim.

Édesapám aratásra hazakért. Egy hónap szabadságot kaptam, kimondhatatlanul boldog voltam a családi körben. Az egy hónap azonban gyorsan eltelt, s már utaztam is haza. Otthon felpakoltak minden földi jóval, édesapám ideadta féltve őrzött hegedűjét is. Ez a hegedű nagyon jó szolgálatokat tett, mert odabent szinte egyetlen dolgomná vált. Hegedülni pedig nagyon-nagyon szerettem. Csábítottak is: zupálgak be! Zenekart kellett volna szerveznem, lakást, jó fizetést, városi környezetet, gondtalan életet ígértek. Egy pillanatra meginogtam, de aztán eszembe jutottak a szüleim, testvéreim, na meg volt otthon egy kislány is. Végül is az otthont választottam.

Az első hősi halottak

1941. nyarán a mi falunk is megadta az első áldozatát a háború istenének. Allett Miklós honvéd hősi halált halt - kapták az értesítést öregedő szülei. Iratait hazaküldték, az élő rokonai még emlékeznek rá, hogy csupa vér volt. Bajtársai úgy állították, hogy dum-dum golyó végzett vele. Horodenka településen temették el, bajtársai ott adták meg a kegyeletet és a végtiszteességet. A szomorú hír érkezése után a leventeparancsnok, a község elöljárói meglátogatták a családot. Ígéretet tettek, hogy a megözvegyült feleségnek Juhász H. Etelkának és a kislányuknak Marikának segítenek egy családi ház létrehozásában. Ígéretüket teljesítették, de a kislány már nem élvezhette a házat, 1944. nyarának végén meghalt, az özvegy pedig később férjhez ment. Miklós szegény! - magasabb fajta, világosbarna hajú parasztyerek volt, bírta és szerette is a mezőgazdasági munkát. Pár esztendővel volt idősebb nálam. Nős ember volt már, kisparaszti gazdaságukban dolgozott testvéreivel együtt. Emellett napszámba is eljártak, a háború előtt summásnak is elszegődtek. Jó esztendőben egy vagon búzát is hazahoztak az "Afödrű" és még liszt, zsír, szalonna is került haza a bérből.

A második hősi halott Gyurkó J. József volt. Vele már kevesebbet foglalkozott a közvélemény...

A front és az összeomlás

9 hónapi itthonlét után Sas behívót kaptam, Cegléden a 7/3-asoknál kellett jelentkeznem, egy fakereskedői telepen találtam meg a zászlóaljmat. Ott már szigorú összetartás volt, senki sem hagyhatta el a körletet. Hat hét után egy szerdai hajnalon riadó, majd bevonulási parancs következett. Minden vagonba 61 katonát szállásoltak be. A padlóra szalmát hordtak, azon aludtunk. A szerelvény élén elől két személykocsi volt, abban a tisztok utaztak, utána jöttek a mi vagonjaink és a végén jó néhány tehervagonban a felszerelésük. Egyszer csak meglódult velünk a szerelvény, elindultunk a frontra. Kassára érkeztünk, majd rövid tartózkodás után elindultunk. Elmaradt a síkság, magasabbak lettek a hegyek, feltűntek a Kárpátok hegyláncai, gyönyörködtünk a tájban, az ősi magyar földön. Volóc volt a határállomás, majd orosz területre értünk, mindenütt csak pusztítást, romokat, elhagyott járműveket, kiégett házakat láttunk. Megérkeztünk Belgorodba. Óriási állomás, annyi sínpart, mint ott, előtte nem láttam! - Kiosztották a puskát, lőszert is kaptunk. Néhány napot ott töltöttünk gyakorlatozással.

Ágyúszó ébresztett. Egész nap hallottuk a dörgést, ami még inkább erősödött. Riadt csirkék voltunk, parancsnokunk eligazításon volt, megérkezével szánokra pakoltuk minden felszerelésünket, majd elindultunk nyugati irányba. Mi Korotoják faluban voltunk. 1943 februárjában megindult az orosz támadás. Sortüzet kaptunk, vaktában lövöldözött mindenki és fedezéket keresett. Hajnalra csendesedett el a harc, kihátráltunk a faluból. Megkezdődött a visszavonulás.

Másnap reggelre 40 fok alá süllyedt a hőmérséklet. Hó és hideg, mi pedig mentünk vagy inkább vonszoltuk magunkat. Napokon keresztül menetültünk. A parancsnok tartotta bennünk a lelket. *Nemsokára odaérünk már* - mondta. Hajnalodott és újra Belgorodba értünk! - Ott vagonírozunk be ősszel és most újra itt, de már megverve, lerongyolódva, éhesen és kiszolgáltatottan. És körös-körül háború, véres kegyetlen háború. Egy éjszakát azért pihentünk, majd tovább indultunk és megérkeztünk Kijevbe.

KIJEV - DEBRECEN - JÁSZDÓZSA

KIJEVBEN KÉT NAP UTÁN VONATRA RAKTAK, SZEMÉLYKOCSIBAN UTAZTUNK. ALIG TUDTAK FELFOGNI HELYZETÜNKET. NEM KELLETT GYALOGOLNI, RETTEGNI A RUSZKIK TÁMADÁSÁTÓL. AZ ELMARADÓ TÁJJAL NEM NAGYON TÖRŐDTÜNK, MINDANNYIUNK ESZE OTTHON JÁRT. HIHETETLEN, DE EGY HÉT MÚLVA DEBRECENBEN SZÁLLTUNK KI A SZERELVÉNYBŐL. A LAKTANYÁBA FERTŐTLENÍTÉS, FÜRDÉS, KARTONOZÁS, MÉREKEZÉS KÖVETKEZETT. ÉN 42 KG ÉS 173 CM MAGAS VOLTAM. HÁROM HÉT MULTÁVAL ÉS MEGFELELŐ PAPIRRAL ELLÁTVA ISMÉT ZOMBORBAN KELLETT JELENTKEZNEM, AHOL MÁRCIUS MÁSODIK FELÉBEN LESZERELTEK.

SAJNOS A FRONT ITTHON IS UTÓLÉRT, A RUSZKIK JÖTTEK UTÁNUNK. 1944. NOVEMBER 14-ÉN KÖZSÉGÜNK IS HADSZÍNTÉRRÉ VÁLT, 8 DB TANK MARADT A HATÁRBAN. MEGGYŐZŐDÉSEM, HOGY MI NEM KEGYETLENKEDTÜNK ANNYIT A CIVIL LAKOSSÁGGAL OROSZORSZÁGBAN, MINT AHOGY AZT NÁLUNK A RUSZKIK TETTÉK. KÖZSÉGÜNKBŐL IS ÖSSZEFOGDOSTAK 80 EMBERT ÉS A FELE SEM TÉRT VISSZA.

UTÓSZÓ

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN A KÖZSÉG 252 HŐSI HALOTTAT ADOTT, NEVÜK MA IS OLVASHATÓ A PROMONÁDBAN TALÁLHATÓ EMLÉKMŰVÖN. A KÖZVETLEN HOZZÁTARTOZÓK MÁR NEM ÉLNEK, A VÁZÁBAN EGÉSZ NYÁRON ÁT VAN VIRÁG ÉS HALOTTAK NAPJÁN GYERTYÁT IS SZOKTUNK GYÚJTANI. 1948-IG MINDEN KÖZSÉGI ÜNNEPÉLYT ENNÉL A SZOBORNÁL TARTOTT A KÖZSÉG VEZETÉSE. AZUTÁN MÁR CSAK A HOZZÁTARTOZÓK EMLÉKEZTEK HALLOTTAIKRA. MAJD HOSSZÚ ÉVEK MÚLVA 1989 SZEPTEMBERÉBEN A HELYISMERETI SZAKKÖR KEZDEMÉNYEZÉSÉRE A II. VILÁGHÁBORÚ HALLOTTAINAK IS LETT EMLÉKMŰVE, AMELYEN 166 NÉV SZEREPEL. 50 ESZTENDEJE, HOGY VÉGE A SZÖRNYŰ VILÁGÉGÉSNEK....

Gyurkó Miklósné:

EGY IGAZI LOKÁLPATRIÓTA

Németh Ferenc Pál emlékezete

Egy "furcsa pár" és egy gyermekkori emlék

A sok jeles helyi személyiségnek emléket állító Keresztény Nőegylet 50 éves jubileumi ünnepségének egyik eseménye az emléktáblák avatása volt. Mint negyedikes polgárlista az Érseki R.K. Leányiskola énekkarában én is ott énekelhettem. Nekünk kamaszlányoknak azonnal szemet szúrt egy "furcsa pár": Prusovszky Mariska az egylet ügyvezető elnöke és a egy fiatal ügyvéd, az egylet jegyzője. Az idős jótékonykodó tanítónő közismert jelenség volt a városban. Fekete, ódivatú bársonyvirág és túlldíszes kalapjával, régimódi elegáns ruhájában, hetyke, magasszárú cipőjében feszített. Bizony a púder, a pirosító sem hiányzott arcáról. Mellette a kisportolt alkatú, elegáns öltözetű ügyvéd asszisztált. A rejtély kulcsa pedig egyszerűen annyi volt, hogy Mariska néni csalahatatlan emberismerő, élesszemű és eszű nő volt. Megfigyelte, hogy a fiatalember nem az Úri Kaszinóban tölti idejét, nem vesz részt a hajnalig is eltartó kártyacsatákban, hanem hivatásának él. Neki pedig éppen ilyen munkatársra volt szüksége sokoldalú karitatív munkájához. Az ifjú ügyvéd elfogadta a felkérést, így kötöttek egy életre szóló barátságot, sőt komaságot is. Mariska néni lett az idősebbik Németh fiú vízretartó keresztanyja, házuk gyakori vendége. A front alatti napokban aztán döbbenetes esemény történt, 1944 karácsonyán holtan találták lakásán Mariska nénit. Temetéséről az ügyvéd családja gondoskodott.

A másik történet főhőse a század egyik legnagyobb magyar költője. Úgy esett, hogy a Koller család vendégei vasárnap hajnali kocsikázásra indultak. A Főtérre érve a két utas leszállt, almát vásárolt a piacon, majd szétosztotta templomba tartó gyerekek között. A különös esetet felidéző parádés kocsist faggatták az arra járók, hogy ki az a két bolond, aki korán reggel almát osztogat. Ezt követően a városban vendégeskedő Adyék - mert ők osztogatták az almát - betértek a Lehel kávéházba. Onnan szemlélték a nyüzsgő emberpiacot, ahol napszámos emberek ajánlgatták magukat. Ady meg is említette vendéglátóinak, hogy ez volt a legszomorúbb jászberényi élménye. A híres vendégek az esti vonattal utaztak vissza Pestre. A vonatra várva néhány percre betértek az állomásfőnöki irodába. Így látta meg a hatodik osztályos gimnazista Ady Endrét, akinek verseit tanára, Pintér Jenő ismertette és kedveletette meg vele.

Ki volt Németh Ferenc Pál?

Közösségi emberré válása sok tényező együttes következménye. Alapozója, elindítója a népes családi háttér. Hosszú éveken keresztül iskolásként a vasútállomástól a város közepéig vezető hosszú gyalogutat a többi vasutas gyerek társaságában tette meg nap mint nap. Barátokra lelt a gimnázium nyolc éve alatt, a világban tett utazásai során, a párizsi munkaévek alatt szerkesztői szobákban, irodalmi, kulturális egyesületekben, az ügyvédi irodában és családja meghitt körében is. Kapcsolatba került modern írókkal, tudósokkal, művészekkel, híres emberekkel, de baráti szál fűzte szűkebb pátriájában Jászberényben klienseihez, közeli szomszédaihoz, de még az utca egyszerű emberéhez is. Életében jól sáfárkodott tehetségével és lehetőségeivel.

Születési helye Jászberény, éve 1898. Édesapja állomásfőnöki tiszteletet töltött be. Ferenc a népes család legkisebb tagja, s a négy elemi elvégzése után a Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban folytatta tanulmányait. Eminens tanuló volt, s ezért vastagbetűsen

szerepel neve az évkönyvekben. Felsőbb osztályosként mindvégig boldog tulajdonosa a Pintér Mihály alapítvány évi 200 koronás ösztöndíjának. Kiváló tanárai közül különösen kettőt emlegetett: Pintér Jenőt, önképzőkori és történelemtanárát, aki megkedveltette vele Ady költészetét. A másik Banner Jánost történelem-földrajztanára volt, akivel kölcsönösen megkedvelték egymást. A tanár urat 1913-ban Jászberény múzeumőréné választották, a *Lehel kürt szolgálatában* című dolgozatában név szerint is megemlítette hősünk és Komáromy József kisdíjak nevét, akik segítették őt a múzeum átköltöztetési és átrendezési munkálataiban.

Gimnáziumi tanuló társaiból - bár különböző osztályokba jártak - lettek a jászberényi kulturális közélet és hagyományörzés apostolai. Velük, eszme- és munkatársaival: Komáromy József múzeumigazgatóval, Gecse Árpád festőművésszel, Székely Mihály operaénekesessel és Simon Ferenc festőművésszel egy életre szóló barátságot kötött.

"Édesapám állami ösztöndíjjal¹ a gimnáziumi tanulmányaival párhuzamosan a Mödling-i Katonai Műszaki Akadémia hallgatója volt. Az akadémiát végül is nem végezte el, mert súlyos vasúti szerencsétlenség következtében hosszú időre beteg lett. Édesapja korábbi kívánságának megfelelően 1919-ben Budapesten vasúti tisztképző tanfolyamot végzett. Jogi diplomát 1921-ben, mint "mezei jogász" szerezte meg vasúti tisztként. Ezt követően B-listázták a vasúttól. Még ugyanebben az évben külföldre ment és végül Franciaországban telepedett le. Egy textilgyár kereskedelmi irodájában dolgozott. A párizsi operában együtt stáztált Ábrahám Pállal, a későbbi világhírű zeneszerzővel. Ott ismerkedett meg Zsigány Ferenc matematikussal, aki később a budapesti Műegyetem legendás-hírű professzora lett.

Édesanyja betegsége miatt tér haza Magyarországra. 1926-ban egységes ügyvédi és bírói vizsgát tett, majd a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja lett. Ebben az évben költözött vissza Jászberénybe, ahol ügyvédi irodát nyitott a Szolnoki Ügyvédi Kamara tagjaként. A klientúra nehezen indult, bizony a kezdetekben még a szűkebb megélhetést is alig tudta biztosítani."

Jászberényi polgárok a harmincas-negyvenes években

A gazdasági válságot követően a városban sok fiatal állástalan diplomás és okleveles volt. Érdekvédelmüket az ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) szolgálta volna. Az állástalan fiatalok szerzett diplomájuk szerint a bíróságon, a városházán, az adóhivatalnál, a rendőrségen vagy éppen az iskolában keresték volna boldogulásukat, de sokaknak évekig csak ínségmunka jutott. A kivárás, a bejutás, az érvényesülés sokuknál évekig váratott magára. A fiatal ügyvéd viszont egyre kapósabb lett. Specialitása lett az örökösödési ügyek, a vagyonpercek és a családjogi bonyodalmak intézése. Híre ment a városban, hogy a "rázós" ügyek megoldásában különösen jeleskedik az éles eszű jogász. Karinty Frigyes: Drámák ecetben és olajban című könyvének neki szóló dedikálása is sokatmondó vélemény a jászberényi fiskálisról.

A körülötte gyülekező baráti társaság tagjai nemcsak a helyi kulturális élet fellendítésén fáradoztak, nemcsak ebben voltak együtt, hanem a kikapcsolódásban is. A nyári vízi élet középpontja az akkoriban még a városon átfolyó Zagyva volt. Elsőként a folyó partján hosszan húzódó Bathó kertet kell említenem, melynek gyümölcsöse, uszodája, majd strandja az értelmiség kedvelt találkozóhelye volt. A népes Bathó család-mindezt családi vállalkozásban működtette. Kiterjedt rokonságuk volt, Pestről és vidékről, neves barátok vendégeskedtek náluk nyaranta. A fiatal ügyvéd is mindennap megfordult itt, úszott, napozott vagy evezett. A Zagyván élénk volt a vízi élet, csónak csónak hátán úszott, gyerekekkel, fiatalokkal és idősebbekkel. A diákság szinte naphosszat itt vakációzott. Hányszor siklott el mellettük az ügyvéd Pán nevet viselő elegáns, könnyed szandolinján! - A szépen leburnult, napszemüveges "úrevező" hol kitaróan evezett, hol pedig csak lecsurgott a folyón, egy könyvbe vagy valamilyen magazinba mélyedve. Mi az öreg Noé-bárkákkal követtük. Néha a homokpados kiszögelyésnél, a

¹ Fia, Németh Pál visszaemlékezése alapján

Sárkányszögnél szállt ki, de legtöbbször a Szilvásnál, vagy a tisztviselő strandnál. Innen a közelben lakó Takátssy családhoz ment, akikhez baráti viszony fűzte. A család tagja volt Réz Kálmán, Blénessy János munkatársa is. Gyakran az egész társaság felkerekedett, a Vashidon túli Gondúzóba indult. A Gondúzó egy kis szigetre épült, nagyon közkedvelt nyári vendéglő volt.

A nyári Zagyván szinte mindenki ismert mindenkit. Megszokott látványnak számítottak: a ferences barátokkal sikló teli csónak, a kert alatti ketrecfürdők védett lubickolói: a "délők", a Szilvás szalonnacsurdító társaságai és az elszánt horgászok. Az egyszerűbb emberek a zöldséges délön, a tanítóság a Szilvásban, a jogászok, ügyvédek, művészek a Bathó kertben élvezték a nyarat egymás közelében.

A hosszú őszi és téli estéket rendezvények tarkították. Színi előadások, kultúrestek, teadélutánok, bálók követték egymást. Szinte valamennyit karitatív jelleggel szervezték, lett légyen az kaszinói, kereskedelmi, gazdaköri, vagy ipartestületi rendezvény. A közös cél a város szegény sorsú gyerekeinek karácsony esti megajándékozása volt. A farsangi karnevál sem hiányzott, a felvonulásra a baráti kör is beöltözött, volt aki még ma is emlegeti a fiskális úr elképesztő darabokból és színekből összehozott apacs jelmezét.

1934. februárjában megnősült, elvette a tápiósúlyi gyógyszerész zongorakonzervatóriumot végzett, a lányát. A férjénél jobban teniszező feleség - a kor szokásai szerint - nem vállalt munkát, a háztartás vezetése, a két fiúgyermek nevelése és az élénk társadalmi élet kötötte le idejét.

A jogász közíró

Visszaköltözése után 1929-ben iskolás barátja, Komáromy József szerkesztésében beindult a Jászság című folyóirat. A szerkesztőtársak között már ő is szerepel, a lap 1. számában érdekes témát dolgoz fel: *Szolnok fellendülése Jászberény rovására* címmel. Máskor a a trianoni békeokmányt választja témájául, majd két színes két útirajzban számol be németországi, csehországi és dániai élményeiről.

Ezidőtájt kapcsolódik be a Jászberényi Múzeum Baráti Körébe is, ahol Komáromy Józseffel, Réz Kálmánnal, Blénessy Jánossal, Prückler Józseffel együtt mentették meg az elkallódástól a jász múltunk emlékeit. A Jászság történetével foglalkozó kutatók lelkes csapata olyan múzeumi évkönyvet tudott szerkeszteni, amely a Jászság társadalmi, gazdasági, művelődési történetét szolgálta. Sőt a megjelentetés érdekében maguk is támogatták az évkönyvek megjelentetését. A kötetek a jász történelem számos fontos kérdésére irányították rá a közvélemény figyelmét. Az 1937-es első kötetben jelent *A jászkun privilégiumok - és ami belőlük ma is érvényben van* című tanulmánya, melyet a család emlékezete szerint egyik legjelentősebb munkájának tartotta a szerző. A tanulmányában világos áttekintését adott a privilégiumok keletkezéséről, jogi szakszerűséggel tárta fel a későbbi redempció jelentőségét. Elemezte a jászkun jog olyan specialitásait, mint a hitvestársi és özvegyi öröklés, a közszerzemény és a hitbér. Különösen sérelmesnek tartotta a régi jogrend a hitvestársi öröklésre vonatkozó passzusát, amely az özvegyet kizárta az öröklésből.

A második évkönyvben *Jászberény város társadalma egy vasárnap tükrében c.* dolgozatát közli, amelyben a város társadalmi tagozódását szinte képszerűen vetíti az olvasó elé. A bemutatást a Pálinkás-csengettyű a macskaköves Főtér végén kezdi az emberpiacnál, ahol többszáz fős pipázó, köpködő, beszélgető, munkafogadásra váró cselédember, munkásnép gyülekezik. A Redemptus Iroda előtt a módosabb gazdák gyülekeznek. Az Apponyi tér felső részén viszont már javában korzózik a szagos miséről ideérkező úri népség. A Lehel és a Pannónia előtti teraszon sörözgető, politizálgató városvezetőket, tisztviselőket, jómódú iparosokat, kereskedőket és a nagygazdákat sem hagyja ki. Színesen mutatja be a délutáni litánia után nyüzsgő családkorzót, utána pedig az Úri Kaszinóba látogató törzsvendégekről, s a körükben fellelhető Apponyi kultusról. Cikke végén kitér a jászberényi nép öntudatos,

önérvényes, saját földjét az ország más vidékeinél többre becsülő, a más vidékről valót egyenesen lenéző lokálpatriótizmusára.

A háború, a munkaszolgálat és a pékség

1944 őszén egyre nehezebb napokat élt át a város lakossága. Bizonytalanság, fenyegetettség, igazoltatások, embervadászat, kósz hírek... Menekültek jöttek, menekülők mentek, örökös légiriadók, tűzhelyen félbehagyott főzés, rohanás, rettegés jellemezte a mindennapokat. A front mindinkább közeledett, az a nap is elérkezett, amikor pincelakók lettünk. Némethék Szövetkezet úti tágas polgári otthona német főhadiszállás lett, de az utcában mindenütt volt beszállásolt német katona. Mint közeli szomszédok, mi egy légópincében húztuk meg magunkat Némethékkel. A befogadó Feczko-házból a családfőt behívója már régen elszólította, de az ügyvéd úr sem volt velünk. Az egy család számára tágas pince most szűknek bizonyult, hiszen 17 ember zsúfolódott össze, a fekvőhelyekről nem is beszélve. Nagyon nehéz volt lent az élet. Nyugtalan pólások, akiknek a napvilágon babakocsiban lett volna a helyük. Az iskolásgyerekek nem mehettek iskolába, a felnőttek hiába mentek volna munkába. Jóbarátok, családok, idegenből menekültek is éltek itt velünk. Az asszonyok csendesebb órákban felmerészkedtek főzni, mosni. A férfiak fát vágtak, vizet hordtak a közutakból. A gyerekek viselték el a legnehezebben a bezártságot és az összeszorultságot. A két Németh-fiúgyerek amikor csak tehetett a pince legfelső lépcsőjén kuporgott és a kulcslyukon vagy a hasadékon kémlelte a külvilágot. Várták édesapjuk látogatását.

A háború éveit alatt két veszély leselkedett rá: a munkaszolgálat és a krónikusan visszatérő betegsége. 1942-43-ban elhúzódó tüdő- és mellhártyagyulladás - a szinte menedékhelyként működő mátraházi MÁV üdülőben - kezelik, ahol megismerkedik Ortutay Gyulával, Radnóti Miklóssal és Karinthy Frigyes feleségével és édesanyjával. 1944 őszén a zsidótörvény azonban már nem ismer ilyen engedményt, mert ő, felmenő ágában zsidó vallású volt. A munkaszolgálat előtt kénytelen elrejtőzni, Jászberényi tanyákon talált menedéket. Segítő szándékú, nem kis kockázatot vállaló emberek bujtatták el, biztonsága érdekében búvóhelyét gyakran változta. Mások közben a házában székülő német parancsnokságnál jelentették fel. A front utolsó napjaiban a házuk közvetlen szomszédságában levő Pesti-pékségbe segítik a segítő baráti kezek. Pékmunkát végez, őrzik a pékmester szeme minden veszélytől. A sors furcsa fintora, hogy 1944. november 15-én reggel, pontosan akkor, amikor szovjet katonák ellenőrzik a házat, megjelenik az ügyvéd úr péköltözékben, de már frissen borotvált arccal. Hosszan vizsgálgatják, nézik a szovjet katonák, majd az egyik rámutatva kivágja: burzsuj. Az ellenőrzők gyanakodva lesték, de végül is a vizit befejeződött. Egy-két holmi gazdát cserélt, a férfiakat elhajtották a felrobbantott hidakhoz közmunkára, nekünk pedig ettől a naptól kezdve mindig pontosan megérkezett a nagy öl szennyes mosásra. Lassan megindult az élet, visszaköltöztünk otthonainkba, a túlélés volt a legnagyobb ajándék.

Újabb emléktáblák és egy alapítvány

A harcok elcsendesedésével újra részese lett a helyi közéletnek, 1944-ben már falinaptárt szerkeszt. Az 1945 áprilisától megjelenő Jászvári Szabad Népből állandó rovatot kap *Beszéljük erről is!* címmel, ahol a német hadsereg értelmetlen pusztításairól, a jászberényi gettóról, a munkaszolgálatról, saját személyes élményeiről közölt lelkiismeret-ébresztő, mély humanistást tükröző írásokat.

A továbbiakban természetesen folytatja ügyvédi praxisát, de a városáért továbbra is tenni kész ember. 1948. március 15-én Petőfi szobrot avat Jászberény, az ünnepi beszédet ő mondja: *Elsősorban a nagy költőnek kívánunk emléket állítani, de emellett hitvallás is akar lenni a Petőfi-eszmék, gondolatok, a most bimbózó új demokrácia és a demokratikus Magyarország mellett* - hangsúlyozta. Ugyanebben az évben december 10-én feleségével együtt az

Operaházba volt hivatalos. A város küldöttsége nevében akkor adták át gyerekkori barátjának, Székely Mihálynak a város díszpolgári oklevelét.

Még egy szobor megvalósítása tartozott dédelgetett álmai közé. Kossuth Lajosnak ugyan nem sikerült emlékművet állítani, de a Hazafias Népfrent titkárhelyetteseként ő kezdeményezte a bíróság falán ma is álló emléktábla elhelyezését. Sőt nemcsak kezdeményező volt, hanem az adatok felkutatásában is jeleskedett.

1967-ben ünnepelt a gimnázium. A 200 éves évforduló alkalmával rendezett ünnepségek keretében az öregdiákok és a jászberényi ügyvédi munkaközösség nevében köszöntőt mondott és ami akkor ritkaságnak számított, átadta az öregdiákok alapítványának ösztöndíját.

A búcsú

1969-ben nyugdíjba vonulása után feleségével együtt Budapestre költözött. Két felnőtt fia a fővárosban dolgozott, a közelükben akartak élni. A történethez azonban az is hozzátartozik, hogy megbántott emberként ment el a városból. A legutolsó pereinek egyikében sikeresen védett egy pártbizottság által meghurcolt, koncepció perbe fogott pedagógust. A hivatalos Jászberény ezért viszont annyira megorrolt rá, hogy kitüntetés helyett még egy kézfogás sem jutott neki.

Óriási elégtételt és örömet jelentett számára, hogy Pesten visszavonulása után is rendszeresen felkeresték. Az egykori ügyfelek most már inkább baráti tanácsokat kértek tőle, különböző családi problémákban és ügyes-bajos dolgaikban. A fővárosban régi és új barátokra lelt, többségük azonban egykor jászberényi volt. Velük együtt kezdeményezte a pesti Jász Kör megalakítását, akikkel gyakran összejöttek.

1981. január 12-én bekövetkezett haláláig volt e kör tagja.

Németh Ferenc gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányai

Jászberény város társadalma egy vasárnap tükrében. = A Jászberényi Múzeum évkönyve 1938-1943. Jászberény. 1943. 257-269.l.

A jászberényi szakszervezeti székház története. = Jubileumi évkönyv a Jász Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Jászberény 1974. 347-348.l.

Jáskun privilégiumok és ami belőlük még ma is érvényben van. = A Jászberényi Jászmúzeum évkönyve. Jászberény. 1937. 38-54.l.

Reiner Károly. = A munkásmozgalom mártírjai. Jászberény, 1974. 45-60.l.

150 éve született Petőfi Sándor. Dr.Németh Ferenc 1948. március 15-én a jászberényi Petőfi-szobor avatásán elmondott beszéde. = Könyvtár és művelődés. A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár értesítője. 1972. Jászberény, 1973. 77-83.l.

Jászsági lapokban megjelent cikkei

Jászság

Régi dicsőségünk... Jászberény-Szolnok. = 1929. július 2-3.l.

Új közigazgatási törvény. = 1929. július 5-6.l.

"Tíz fekete esztendő parancsa" = 1929. október 10-11.l.

Útban Berlin felé. = 1929. november 1-4.l.

Magyar karácsony. = 1929. december 1.l.

A Keleti-tenger tulsó partján. = 1929. december 5-7.l.

Tanya és falu. = 1930. április 1-3.l.

Jászsági Szabad Nép

Beszéljünk erről is... címmel közéleti gondolatok - több számban folytatólagosan. = 1945. július 8. 2.l., 1945. július 15. 4.l., 1945. július 22. 2.l., 1945. július 29. 2.l., 1945. augusztus 5. 3.l.

Ugar

Milyen lesz a szabályozott Zagyva? = 1941. december 1.

Harc a Zagyváért a halászos és a hatvani cukorgyár között. = 1942. január 1. 9.l.

Jászkun jogszokások. = 1942. március 1. 8-9.l.

A széttagolt Jászság. = 1942. június 15. 6-7.l.

A jászberényi városi könyvtár. 1942. december 15. 9.l.

Mit olvasnak Jászberényben. = 1943. augusztus 15. 10.l.

Felhasznált irodalom

Banner János: A Lehel kürt szolgálatában. Szolnok. 1966.

Blénassy János: Jászberény iskoláztatásának és közművelődésének története. Jászberény. 1967.

Blénassy János: Jászberény történelmi emlékei. Jászberény, 1933.

A Jászberényi Keresztény Nőegylet Jubileumi Emlékalbuma 1879-1929. Jászberény. 1929.

A Jászberényi Lehel Vezér Gimnázium és Ipari Szakközépiskola jubileumi évkönyve a 20. tanévről. Jászberény, 1966-1967.

A Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítője az 1908-1909. iskolai évtől az 1915-1916-os tanévig.

Kiállítások a Jászok világtalálkozója alkalmából*

Hölgyeim és Uraim !
Szeretve tisztelt vendégkoszorú !

A mindig önmaga, családja és közössége gyarapításán, gyarapodásán munkálkodó jászok törzsökös leszármazottai gyűltek ma össze itt. Jelen vannak a diaszpóra, s a szülőföld képviselői egyaránt. Van, aki az óceán túlsópartjáról, van, aki a Tarna mellékéről érkezett ide a Duna partjára. De mindannyian azért jöttünk, hogy e 21 otthonról kiszakadt jászatyánkfia művészete előtt tisztelgünk.

A rendezők; így a kiállító művészek, a Gellért Szálló és a Jászok Egyesülete nevében és megbízásából köszöntöm a megjelenteket. Értékeink számbavételére gyűltünk össze, kifejezni érdeklődésünket és szeretetünket a Jászföld szellemi gyermekei iránt. A kiállító képzőművészek nem a Jászságban élnek, 17-en Budapesten, hárman vidéken, egyikőjük külföldön talált otthonra. Korosztályuk három generációt fog át, több, mint fél évszázadnyi a legifjabb s a legidősebb kiállító születése közötti távolság. Néhány kivétellel a művészek a műsának csak kenyérkereső foglalkozásuk mellett áldozhattak és áldozhatnak. Művészi látásmódjuk sokféle: realisták, mint a fajtánk általában, de található körükben a konstruktívizmus és szürrealizmus híve, s felfedezhetők impresszionista jegyek is. Amiben egyesek: a bölcsőt ringató táj szeretete. A festmények, grafikák, kerámiák itt, karnyújtásnyira körülöttünk, istenadta tehetségükről beszélnek. Műveik befogadása előtt ismerkedjünk meg velük személyesen is.

A művészek után tekintsünk műveikre. A táj, amit láthatunk, a Zagyva-Tarna köze, a jászok ősi szállásterülete. A gyúródeszka simaságú végtelenből csak a templom tornya emelkedik ki, s hátul a kéklő Mátra. Ez az érintetlen természet több művésznél a képek központi témája. Mások a jászok legendás állatszeretetét örökítik meg: a ló s az ökör mint a paraszti munka segítői, a földműves társai jelennek meg. Ahol az emberi kéz alkotta építmények sorát látjuk, azok is a tájba, az egykori, mára jórészt eltűnt Jászságba illeszkednek. A portrék népcsoportunk hiteles ismeretéről, a karakteres figurák erőteljes megragadásáról szólnak.

Ez a kiállítás a Jászságból elszármazottak tisztelgése a felnevelő szülőföld előtt. Főhajtás az ősi jász szabadság visszaszerzésének negyed évezredes évfordulóján. Holnap megkezdődik Jászberényben az az ünnepségsorozat, mellyel a nagy tetre, őseink áldozatkészségére emlékezünk. Ma, az ünnep vigíliáján ez a kiállítás színpompás csokor a 750 éve Magyarországra jött, s mára visszavonhatatlanul magyarrá lett jászok tetteit megörökítő jelképes emlékmű talapzatán.

* Dobos László beszéde a budapesti Gellért Szállóban rendezett kiállítás megnyitóján (részlet)

Koós Judith:

EMBERSÉG ÉS EGYETEMESSÉG*

Kitüntetett, ritka esemény tanúi vagyunk: új múzeum nyílik hazánkban, a Hamza Múzeum Alapítvány által létrehozott Hamza Múzeum.

Mindazok, akik az alkotószellem értelmében és erejében, a művészet és tágabb értelemben a kultúra emberséget és egyetemességet jelentő nélkülözhetetlen folyamatában és folyamatosságában biztosak vagyunk, piros betűs, kiemelkedő ünnepnapnak érezzük 1995. július 15-ét, itt a Jászság fővárosában, Jászberényben.

Hamza D.Ákos festőművész, filmrendező (Hódmezővásárhely, 1903 - Jászberény 1993) alkotásai, festményei, plasztikai vesznek körül bennünket a teremben, abban az épületben, mely a művész utolsó idejének boldog otthona, csöndes birodalma, műterme volt. Itt élt mint az általa szeretve tisztelt Jászságnak, Jászberény városának díszpolgára.

A város tehát jól tudta, ki tért vissza földjére, s ki az a világhírű művész, világpolgár, aki művészi életútjának teljes eredményét e városra és a Jászságra hagyományozta. A város és az e célra létrehozott alapítvány méltó módon sáfárkodott e királyi adománnyal.

Képzőművészeti, festészeti pályaképeinek, életművének eredményéből, mintegy 200 kép és kilenc, egzotikus, dél-amerikai fából formált szoborból, illetve ezeknek válogatott remekeiből jött létre az új múzeum első, állandó jellegű képzőművészeti kiállítása.

E mellett az adományozott hagyaték számos más értékes dokumentumot is tartalmaz hazai, franciaországi, itáliai és dél-amerikai vonatkozásban.

Mi tudjuk ki volt Hamza D.Ákos, de vajon elmondhatja-e hazánkban - és annak határain kívül - mindenki ugyanezt, aki nevét hallja?

Vajon tudják-e általában, mit is jelentenek festészeti alkotásai a kortárs művészetben, és vajon hogyan illeszthetők be nemcsak az európai, hanem az egyetemes művészet áramába, történetébe?

A kérdés több, mint indokolt lehet, hiszen művészünk, rövidebb-hosszabb megszakításokkal az 1920-as évek második felétől, Jászberénybe való végleges hazatéréséig (1989. május), több mint fél évszázadot élt távol hazájától. S bár franciaországi, itáliai tartózkodása közben itthon is dolgozott filmrendezőként, mint festőművész, képzőművészeti munkássága az utolsó évekig szinte teljesen ismeretlen maradt a hazai közönség, de még a szakemberek előtt is.

Pedig diplomáját Budapesten a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán állították ki 1926. június 5-én - közel 70 éve - s mint elnök Glatz Oszkár írta alá. Professzorként, tanáraiként - többek között - Csók István, Réti István, Szablya Frischau Ferenc, Nádler Róbert, Edvi Illés Aladár, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Vaszary János, Lyka Károly, Baransky Job László, Rudnay Gyula nevei eredeti aláírásokban olvashatók oklevelén.

Hamza D.Ákos 1903-ban Hódmezővásárhelyen született. Elemi iskoláit részben Szolnokon végezte, a kecskeméti piarista gimnáziumban érettségizett. A nyári szünidőkben Erdélybe látogat, édesanyja erdélyi származású. Gyermekek és ifjúkora tehát az alföldi tájakon telt el, s a Képzőművészeti Főiskolán több későbbi neves alföldi festő volt évfolyamtársa és barátja. Sohasem felejtette el megemlíteni, hogy nagyapja Hamza Pál néptanító volt Jászberényben, s hogy családi kapcsolatai révén, milyen mélyen kötődik a jászsági tájakhoz, városokhoz.

Diplomája évében (1926) már Párizsban találjuk, ösztöndíjjal, önálló kiállítással itt mutatkozik be először képeivel, 1929-ben, 26 éves korában. Az ösztöndíjból hosszú, több éves franciaországi tartózkodás lett. Párizsban egyre erőteljesebben a tizedik múzsa, a születő filmművészet vonzáskörébe kerül, mint René Clair segítő munkatársa, és válik sok további munkakapcsolat és gyakorlati tapasztalat alapján világhírű filmrendezővé.

Franciaországban készített képei, festményei nem ismeretesek, minden jel arra mutat, hogy elvesztek, elkallódtak. Olaszországi képeiből azonban van alkotása e múzeum birtokában.

* Elhangzott a Hamza Múzeum ünnepélyes megnyitása alkalmából 1995. július 15-én

Filmrendezői pályája során közben hazatér, s itthon igen jelentős filmalkotások jelzik és jegyzik ezirányú munkásságát. Olaszországban két filmet készít az 1950-es években. Innen hívják Brazíliába, ugyancsak filmrendezőként. Különös fordulata a sorsnak, hogy itt is, csak két film rendezése fűződik nevéhez. Mint brazil állampolgár közel négy évtizedes Sao Paulo-i tartózkodása alatt, műtermében bontakozik ki igazán Hamza D.Ákos festői világa.

E képekben a festőművész Hamza D.Ákos művészi kifejezőképességének mélységei és magasságai, színei és fényei, megsejtései és absztrakciói, fegyelmezett geometriája és mozgalmas labirintusai, a különös és sajátos színek érintkezéseiben, találkozásában, átfedéseiben, harmóniákban és ellentétekben, gazdag kifejezésű végtelen belső világa tárul fel a külső világ számára. E kollekció nincs híján a figuralitásnak sem, de művésznél ez messze nem központi kérdés. Ragyogó festőisége bravúros realiztikus képeket is létrehoz. Ugyanakkor képei nem pusztán játékok a színekkel, formákkal, nem valamiféle mindenáron való újabb divatot felmutatható technikai biztonság. Festőművész személyiségében a művészetek több műfaja öltött testet, találkozott és egyesült - hiszen van olyan filmje pl., amelynek díszleteit, kosztümjeit ő tervezte, s ezekkel kapcsolatban mindig volt érdemi meglátása és véleménye.

Egyénisége - a történelmi sorsfordulók és sorsok, műfajok, emberek, országok és földrészek, nagyon is különböző kohójának tüzeiben érett humánummá és humánussá, művészete egyetemessé. Mindezek - tudva-tudatlanul - benne élnek képeiben, ezt sugározzák, közvetítik, immár múzeuma falain és termeiben.

Képei a világ számára 1935-ig szinte ismeretlenek maradtak, s csak az 1950-es római kiállítás után, az 1955 és 1971 között rendezett 7 nagyobb kiállítása tengerentúlon, majd az 1972-es bécsi-párizsi és más tárlatai mutathatták be igazi jelentőségét.

Itthon azonban hosszú évtizedek teltek el úgy, hogy a külföldön élő és alkotó magyar származású művészekről nem kaphattunk híreket. Az 1970-ben megrendezett első ilyen jellegű kiállítás után, az 1982-ben "Tisztelet a szülőföldnek", (Homage a la terre natale) Budapesti Műcsarnokbeli nagy tárlaton, bár több száz külföldön élő és alkotó művész munkáját sorakoztatták fel az épület összes termeiben, - a katalógus tanúsága szerint Hamza D.Ákos nevével nem találkozunk.

Érthető tehát, az 1987-es Jász Múzeumban, Jászberényben rendezett első hazai kiállítása nagy érdeklődést keltett, amikor még "Brazíliában élő magyar festőművész"-ként határozza meg a katalógus címlapja.

Ez után már gyorsan peregnek az események. Megérkeznek adományai és ajándékként a festmények első csoportja, a szobrok, majd a többi képek, végül a korábbi rövid látogatás után a végleges jászberényi hazatérés feleségével, Lehel Máriával, a neves, kitűnő tervező művésznővel, az ismert és elismert Lehel Ferenc író-esztéta lányával.

Alig telik el az itthon töltött rövid idő boldog visszatérése, Hamza D.Ákos végleg eltávozik közülünk. Festményeiben és szobraiban azonban most már itt él, itt fog élni múzeuma állandó kiállításán. Velünk van szelleme és művészete abban az alkotásban is, mely mint másműfajú munka, e most megnyíló Hamza Múzeum létrehozása és megalkotása jelent. Most már megállhatunk képei előtt, elmélyedhetünk, elcsöndesedhetünk egy-egy vászon előtt, hiszen ő is a Sao Paulo-i világváros szünet nélküli monoton zaja után, oly nagyra értékelte e város csöndjét és békességét.

Múzeuma a nagyszerű alkotások válogatásában és rendezésében, elénk tárja a művész személyiségének talán legfőbb vonásait: eredetiségét, emberségét és egyetemességét.

Azt a titkot, melyet most talán inkább csak megsejteni vagyunk képesek, - és nem megérteni -, hiszen mindeddig sem külföldön, sem itthon önálló kiadvány, könyv, monografikus feldolgozás nem elemezte, nem értékelte és nem mutatta be a világnak, a világ művészetében oly jelentőssé váló magyar származású festőművészt: Hamza D.Ákost.

Ezért, az állandó kiállítása és a Hamza Múzeum nagy kulturális tette után, köszönet és elismerés jár mindenkinek, aki bármilyen formában hozzájárult a múzeum megalkotásához és megnyitásához - szeretnék e névsorból most három nevet kiemelni: Tálás László, B.Jánosi Gyöngyi, Bartos Nándor. Legyen következő sürgető célkitűzésünk olyan önálló, könyv formájában megjelenő monográfia megjelentetése, mely Hamza D.Ákos festőművész életművét, pályaképét, az egyetemes művészettörténeti összefüggések és párhuzamok

kontextusában, megfelelően értékelve kívánja bemutatni az érdeklődőknek, hogy e hézagpótló munkával is hozzájárulhassunk Jászberény város világhírének gyarapításához.

Rédei István:

II. RÁKÓCZI FERENC ÉS A JÁSZKUNOK

Az országban a 150 éves török sanyargatást a törököt kiűző császári katonaság zsarnoki uralma váltja fel. A felszabadító háborúk és az örökösödési háború költségeit a Habsburg-ház a magyarságon akarja behajtani. A legkülönbözőbb adók, vámok, fegyveres és lelki erőszak nyomorgatják a szegénységet: jobbágyokat, elbocsájtott végvári vitézeket, kismaneseket, városi kispolgárságot. Az adószedők és a földesurak elől a szegény nép sokasága bujdosik el. Egy császári tiszt is úgy jellemezte a magyarországi helyzetet, hogy *"...oda jutott a magyarság a német katonaság alatt, ahová Tacitus szerint a frizek: előbb ökreiket, aztán földjeiket, s végül feleségüket és gyermekeik testét kénytelenek eladni barbár rabszolgaságba: hogy magukat a német rabságból kiválthassák, gyermekeiket a törököknek adják el, s a német katona nem kérdi, honnan a pénz, mert hiszen a kegyetlen töröknél is kegyetlenebb."* A török alól felszabadított országot "új szerzeménynek" tekintik, amellyel a "fegyveres hódítás jogán" szabadon rendelkezhetnek.

Kollonics Lipót bíbor érsek, az udvari kamara elnöke megszervezi az "új szerzeményi bizottságot", melynek feladata, hogy a korona rendelkezése alá vont birtokokat az érte legtöbbet ígérőknek eladják. Így kerül eladásra a Jászkunság és lakossága, amely pedig századokon át a magyar királyok és az ország fegyveres szolgálatáért különböző kiváltságokkal bírt: felszabadították a földesúri hatalom alól, felettük saját kapitányaikon kívül sem egyházi, sem világi bíróság nem ítélezhetett, mentesítve voltak vámfizetés alól, s adót csak a királynak tartoztak fizetni. Most mint rabszolgák kerültek eladásra.

A Jászság eladása

I.Lipót 1702. március 22-én az *"...ügynevezett Nagy-és Kis-kunsági, nem kevésbé a jászok vagy filiszteusok kerületeit, a hiteles alakban kiadott összeírás szerinti...tartozandóságaikkal, ugyanis városaikkal úgy lakott, mint elhagyott falvaikkal vagy pusztáikkal...ötszázezer rénes forintba és forintért...örök joggal, visszavonhatatlan tulajdonul..."* adta a Német Lovagrendnek. Az alkotmányellenes eladás ellen hiába élt óvással és ellentmondással a Jászkunság lakossága, az eladottság befejezett tényé vált. Az elkeseredett jászok bizakodva csatlakoztak Rákóczi függetlenségi harcához, mely ebben az időben bontogatta zászlaját. Rákóczi Emlékirataiban írja: *"A tiszántúli nép titkos követségi, a hajdúvárosok, jászok és kunok mind arra hívtak fel, hogy szálljak sikkra"* A lengyelországi Brezán várából elindulva, 1703. június 16-án lépi át a magyar határt, ahol puskák hiányában kardokkal, vasvillákkal és kaszákkal felfegyverzett felkelők várták, akik kijelentették, hogy vele akarnak élni-halni. Amint elindult a Tiszántúl síksága felé, a megyék nemessége felkelt ellene, mivel jobbágylázadásnak fogta fel a történeteket. Rákóczi Tiszabecsnél szétverte kurucaival a nemesi csapatokat, amelyek a kurucok nagy számának és erejének hírére hazaoszlottak megerősített udvarházaikba és váraikba. Rettegés fogta el őket a parasztfelkeléstől. Rákóczi azonban tudta, hogy a nemesség nélkül nem lehet eredményes a nemzet függetlenségéért folyó harc, és naményi táborából kelt kiáltványában parancsolja, hogy a nemesek jöjjenek táborába, fogjanak fegyvert. A nemesség lassan csatlakozik a felkeléshez és közben a kurucok egymás után aratják sikereiket. Sorra foglalják el Debrecent, Kállót, Nagybányát, a felvidéki bányavárosokat és szeptember 21-én Szolnokot. 1703. szeptember 29-én Tokajban kelt Rákóczi oltalomlevele a jászberényiek részére, amelyben parancsolja, hogy a város lakosait háborgatni a hadak ne merészeljék.

A kuruc hadak sikereinek ellensúlyozására a bécsi udvar a rác nemzetséget látítja fel a magyarok ellen, olyan ígérettel, hogy *"...ha valamely tartományt fegyver által megnyerhet, azt a maga nemzeteinek szabadon elfoglalhassa, a Jászságot is teljességgel eltörölve, örökösen birhassa"* Ezért október 11-én Tokajban kelt levelében mozgósítja a Jászság lakosságát: *"...Most, mikor a Jászság majdnem a németek s rácznak torkában vagy, hadaik közé jó fegyveresen, ki ki személy szerint a pápens levelünk vétele után halogatás*

nélkül magát bejelenteni el nem mulassa..."

A jászok már a mozgósító levél előtt is fegyverben álltak. Augusztus elején Szentmiklós János jászkapitány vezetésével mintegy 300 főnyi lovascsapatuk a Tiszánál portyázott, majd létszámuk az apáti önkéntesek csatlakozásával 5-600 főre szaporodott. Szűcs János, Borbély Balázs és Deák Márton ezredeivel együtt részt vettek Szolnok bevételében, ahol 18 Jászsági katona esett el, sok pedig megsebesült. Innen lefelé vonulva, Kiskunhalas és Szeged környékén harcoltak. Október elején a kurucok oldalára átállt gróf Károlyi Sándort Rákóczi a Duna-Tisza közén harcoló csapatok vezénylő tábornokává nevezi ki, és megbízza: *"...Kecskemét környékére, hogy a jászok, kunok és a Duna mellett már fegyverben álló nép vezényletét átvegye."*

VAY ÁDÁM A JÁSZKUNOK FŐKAPITÁNYA

RÁKÓCZI OKTÓBER 24-ÉN MEGBÍZZA TÖRÖK ANDRÁS NÓGRÁD MEGYEI ALISPÁNT, HOGY *"NEMES VITÉZLŐ SZENTMIKLÓSY JÁNOS TISZT HIVÓNKKEL EGYETÉRTVÉN, AZ EGÉSZ NEMES JÁSZSÁGOT MEGMUSTRÁLJA, SŐT KEGYELMES PARANCSOLATUNKBÓL A HAZA SZOLGÁLATÁBAN KÍVÁNTATÓ DISPOSITIÓKAT (RENDELKEZÉSEKET) TEGYEN."* EBBEN A RENDELKEZÉSBEN AZ EDDIGI NEM NEMESI JOGÚ SZENTMIKLÓSYT ÉS A JÁSZSÁGOT NEMESNEK NEVEZI, A JÁSZOK KIVÁLTSÁGOS VOLTÁT ISMERI EL, AZ ADDIG ÖNKÉNTESÉGEN ALAPULÓ FELKELÉST KÖTELEZŐVÉ TESZI. OKTÓBER 24-ÉN TOKAJBAN KELT RENDELTÉVEL TÖRVÉNYTELENÍTI A NÉMET LOVAGREND JÁSZKUN FÖLDESÚRI HATALMÁT, ÉS VAY ÁDÁM UDVARI FŐKAPITÁNYT *"...AZ EGÉSZ JÁSZ ÉS KUN NEMZET FŐKAPITÁNYÁVÁ"*, TÖRÖK ANDRÁST PEDIG ALKAPITÁNNYÁ NEVEZI KI. TÖRÖK ANDRÁS NOVEMBER 3-ÁN UTASÍTTJA KÁROLYIT, HOGY A JÁSZ LOVAS- ÉS GYALOGHADAKAT A KÁTÁK VIDÉKÉN (NAGYKÁTA, BOLDOGKÁTA, EGRESKÁTA, LŐRINCKÁTA) TÁBOROZTASSA, HOGY A PEST FELÉ VEZETŐ UTAKAT LEZÁRJÁK. KÁROLYINAK KÖZBEN A FELVIDÉKRE KELLETT MENNIE ÉS A FŐPARANCSNOKSÁGOT SZENTMIKLÓSYRA BÍZTA, AKI NEM TÉTLENKEDETT. LOVASREGIMENTJÉVEL VÁC KÖRNYÉKÉN PORTYÁZOTT, AHOL MINTEGY SZÁZ FŐBŐL ÁLLÓ ELLENSÉGET SZÓRT SZÉT. - A REGIMENT NÉHÁNY SZÁZADA PEDIG SZEGED ALATT, SZŐREGNÉL HADAKOZOTT UGYANEZEN IDŐBEN.

A felkelt Jászsági had létszámáról és felszereléséről Török András levele ad némi felvilágosítást: a területen 2000 katona van, *"...ezek olyan fegyvertelenek, és lovatlanok, hogyha ezeket próbára vinnék, éppen mészárszékre ejtenék... Ez a nép kész volna a Haza szabadsága mellett fegyverkezni, de fegyvertelen..."* A szabadságharc első évében a Jászkun Kerület, s köztük a jászok erőikhez képest maximálisan vették ki részüket a harcból, s irreguláris had lévén, magukat kellett ellátni fegyverrel és élelemmel, sebesültjeiket is hazahozták, itthon ápolták, lovaikat hazaküldték legelőre, ha abrak- vagy szénatakarmány hiány mutatkozott.

A katonai alakulatok ellátása megkövetelte az állatállomány, a gabonatermelés, a kaszáló és szénatermő területek növelését. Mindez fokozott terhet rótt az itt élő lakosságra.

RÁKÓCZI ELŐSZÖR JÁSZÁROKSZÁLLÁSON ÉS JÁSZBERÉNYBEN

AZ 1703-AS ÉV KOMOLY SIKEREKET JELENTETT A KURUC HADAKNAK. RÖVID IDŐ ALATT A TISZÁNTÚL, ERDÉLY ÉS A FELVIDÉK BIRTOKÁBA JUTOTTAK, ÉS EGÉSZ BÉCSIG KALANDOZTAK. JANUÁR 9-ÉN TOKAJ ELFOGLALÁSA UTÁN RÁKÓCZI TÉLI SZÁLLÁSRA MISKOLCRA MEGY. ITT KERESI FEL EGY LENGYEL KÜLDÖTTSEG, AMELY A LENGYEL KORONÁT AJÁNLI FEL NEKI. Ő AZONBAN ELŐBBRE TARTOTTA HAZÁJA ÜGYÉT ÉS AZT NEM FOGADTA EL. A FELKELŐK SIKEREINEK HATÁSÁRA AZ OSZTRÁK CSÁSZÁR PUHATOLÓZÓ LÉPÉSEKET TETT, HOGY MILYEN FELTÉTELEK MELLETT LEHETNE KIEGYEZNI A KURUCOKKAL. RÁKÓCZI GYÖNGYÖSÖN ADJA ÁT A KÜLDÖTTEKNEK A NEMZET 25 PONTBAN ÖSSZEFOGLALT

FELTÉTELEIT.

A JÁZSÁGI REGIMENT EBBEN AZ IDŐBEN KÁROLYI SIKERTELEN DUNÁNTÚLI HADJÁRATÁBAN VESZ RÉSZT, MAJD A DUNAMELLÉKI HARCOKBAN ÁPRILIS 3-ÁN LEBONTJA A RÁCKEVEI RÉVET ÉS CSEPEL SZIGETÉT ÜRÍTI KI. SZENTMIKLÓSY PEDIG "KALOCSA FELÉ HAT ZÁSZLÓ ALLYA JÁSZ LOVAS HADAKKAL" INDUL A RÁCOK (SZERBEK) ÁLTAL MEGSZÁLLOTT TERÜLETEK VISSZASZERZÉSÉRE. DE A JÁZSÁGI EZRED KATONÁI ERŐSÍTIK A SOLT-DUNAFÖLDVÁR KÖRÜLI SÁNCOKAT IS. AZ EZER FŐ KÖRÜLI KÖNNYEN MOZGÓ JÁSZ LOVASSÁGOT SIKERESEN ALKALMAZTÁK A PORTYÁZÓ HADMŰVELETEKNÉL.

RÁKÓCZI KÜLÖNÖS FIGYELMET SZENTELT A DUNÁNTÚL FELSZABADÍTÁSÁNAK, MERT IGY VÉLTE ELÉRNI A BAJOR VÁLASZTÓ FEJEDELEM ÉS XIV. LAJOS SEREGÉVEL VALÓ ALSÓ-AUSZTRIÁN KERESZTÜLI EGYESÜLÉST. E HADMŰVELET IRÁNYÍTÁSÁRA INDULT EL EGER ALÓL 1704. ÁPRILIS 7-ÉN A GYÖNGYÖS-HATVAN-NAGYKÁTA ÚTVONALON, ÉS ÁPRILIS 19-ÉN JÁSZÁROKSZÁLLÁSON, 20-ÁN PEDIG JÁSZBERÉNYBEN TARTÓZKODOTT. INNEN ÍRJA LEVELÉT BUDAY ISTVÁNNAK. (ARCHIVUM RÁKÓCZIÁNUM I. 84.P.) JÚNIUS 21-ÉN SOLTRÓL KÜLDI OLTALMAZÓ LEVELÉT A JÁSZBERÉNYIEK RÉSZÉRE. AUGUSZTUS KÖZEPÉN INDUL VISSZA GYÖNGYÖSRE, HOGY A BÉCSBŐL VISSZATÉRŐ KÖVETEKSEL TÁRGYALJON. HOGY A VISSZAVEZETŐ ÚTON ÚJBÓL KERESZTÜL MENT-E VÁROSUNKON, NEM BIZONYÍTHATÓ, DE ELKÉPZELHETŐ. ÚTKÖZBEN ÉRI A ROSSZ HÍR, HOGY A HÖCHSTADTI CSATÁBAN A FRANCIA-BAJOR SEREGEK VERESÉGET SZENVEDTEK. MINT EMLÉKIRATÁBAN ÍRJA: EZ A CSATAVESZTÉS "...MEGFOSZTOTT MÉG A REMÉNYÉTŐL IS ANNAK, HOGY EGYESÜLHESSEK A BAJOR VÁLASZTÓFEJEDELEMMEL". A CSÁSZÁRRAL VALÓ MEGEGYEZÉSBŐL NEM LETT SEMMI. DECEMBER 26-ÁN A KURUC HADAK NAGYSZOMBATNÁL VERESÉGET SZENVEDTEK AZ OSZTRÁKOKTÓL. A JÁSZ REGIMENT IS "MEGFUTOTT".

Az év elején a jász csapatok a Felvidéken táboroznak. Január 8-án Bercsényi Kérről írja a Fejedelemeink: *"Az jámbor jászok ellen való panaszomat tlehetetlen meg ne jelentsem Nagyságodnak... Azok bizony elterjedtek az falukra széltiben, maga Szent-Miklósi az feje alá tette az dobokat, dunyha alá fekütt szomszédomban, Verebél mellett való faluban: reá küldtem adjutantomat - egy részivel ma az hadának elgyütt, más része hullogva gyütt, nemcsak az tiszti, az közkatonája is mind részegen, ... az magam szekereére, az inasaimra ráütöttek... magamat is szidtak, hogy megmondták szolgálaim... jól megverték két inasomat,... Verebélre bérohantak, hogy ott voltam, az szolgálaim lovai (már indulófélben lévén, magam is misén voltam) az sövénnél kötve voltak - csak rajta, ilyen-amollyan atták! etc. Elviszik vala az lovakat, rivadás esék, - csak elkapdoztak köpönyeget mit: míg lóra kapdoztak katonáim - utyik! S oda van ... Beste vitiz szaladó kurafi: csak az pályinkátul vitiz az!"*

Azonban a jászok nemsokára bizonyították, hogy nemcsak a "pályinkátul vitizek". Január 14-én kelt levelében írja Bercsényi, hogy mintegy 300 német lovas Mocsonokról megfutamította Ilosvai és Szabó Máté 4-500 főnyi hadát, úgy, hogy még a zászlóikat is odahagyták, *"...Diák Ferenc jókor odaért...de semmiképpen rajta nem bocsátotta az hadat a németre - hanem valamely jász zászlók (zászlóalj) érkeztek, és más faluból Goda hada: megszaladt az német, nem tudom: ha üzték-é vagy késérték a Vágig, Sellyéig."* Március 28-án a Jázsági ezred csapatzászlójának megküldéséről intézkedik Rákóczi. - Április 4-e után az ezredet Jászsalsószentgyörgy és más jász községek területén találjuk elhelyezve. Ebben az időben a Jázság tizenegy településén 1541 családot irtak össze. A hadban lévők száma 1170 fő volt. A Titeltől Nagyszombatig terjedő területen lefolyt különböző csatákban kilencvenkilencen elesetek, 62 fő eltűnt, fogságba esett, 21 fő pedig súlyos sebekkel hazatérve, itthon halt meg.

A Jázság védelmét mind gazdasági, mind stratégiai szempontból fontosnak tartja Rákóczi, s mint Emlékirataiban a szolnoki várral kapcsolatban írja: *"...Ez egy igen kicsi földvár, mellyben helyőrséget tartottam, a Jázság lakóinak védelmére, a kik 5-6000-nyi elég jó*

katonával szaporíták hadaimat."

RÁKÓCZI FEJEDELEM MÁSODSZOR JÁSZÁROKSZÁLLÁSON

A DUNÁNTÚL VISSZAFOGLALÁSÁNAK TERVÉT KIDOLGOZVA, RÁKÓCZI JÚNIUS 20-ÁN EGERBŐL INDUL, HOGY ANNAK VÉGREHAJTÁSÁBAN MAGA IS RÉSZT VEGYEN. TARNADOBON KERESZTÜL 21-ÉN ÉRKEZEIK ÁROKSZÁLLÁSRA, AHOL EGY NAPOT TARTÓZKODIK, MAJD HATVANON ÁT TÁPIÓSÁG FELÉ VESZI ÚTJÁT. DUNÁNTÚL VISSZAFOGLALÁSÁBÓL AZONBAN NEM LESZ SEMMI, MERT ÉSZAKRÓL HERBEVILL TÁBORNÁK VEZETÉSÉVEL OSZTRÁK HADAK ÉRKEZNEK AZ ORSZÁGBA. A DUDVÁG MOCSARAINÁL MEGSEMISÍTHETÉK VOLNA EZT AZ ORSZÁGBA TÖRŐ HADSEREGET, AZONBAN A KEDVEZŐ ALKALMAT ELMULASZTVÁ, ÖT NAPPAL KÉSŐBB A VÖRÖSKŐI (PUDMERICI) CSATÁBAN MÁR A KURUC SEREG SZENVED VERESÉGET. HOGY ITT IS OTT VOLTAK A JÁSZOK, BIZONYÍTJA EGY JÁSZEZREDBELI, TÖMÖSVÁRY GYÖRGY FOLYAMODVÁNYA RÁKÓCZIHÓZ, MELYBEN SEGÍTSÉGÉT KÉRI: *"...AZ VERESKŐI HARCZON AZ ELLENSÉG MIATT SEBEKBE ESVÉN, ÖT HOLNAPOKIG KÍNLÓDTAM ÉS MAGAM KÖLCSÉGÉN GYÓGYÍTTATTAM MAGAMOT."* A FEJEDELEM 15 RAJNAI FORINTOT UTALT KI RÉSZÉRE. SZEPTEMBER 20-ÁN A SZÉCSÉNYI ORSZÁGGYŰLÉSEN A JÁSZOK IS CSATLAKOZNAK A SZÖVETKEZETT RENDEKHEZ S A SZÖVETSÉG OKLEVELÉT KÖVETEIK: KÁSZONYI TAMÁS JEGYZŐ ÉS VÁRKONYI ANDRÁS ÍRJÁK ALÁ. A kora tavaszi hónapokban a Jászsági ezred teljes hadi létszámmal - 479 lovas és 757 gyalogos - Egerben majd Miskolcon táborozik.

Bercsényi Jászberényben és a Jászságban

Rabutin, az erdélyi osztrák hadakkal északnak indul a Duna-Tisza közén. Rákóczi a védelem szervezésére Bercsényit küldi, aki augusztus 21-én Turáról szólítja fel a Jászság lakosságát: *"...önön magok oltalmára...minden szorgalmatossággal...mennél több fegyveres Gyalogsághot öszve szedjen, és azokat kocsikon Jász Berénhez sietségel hozzám a Táborra küldeni el ne mulassa."* Bercsényi augusztus 28-án érkezik Jászberénybe és szeptember 2-ig tartózkodik itt. Szeptember 1-én arról tájékoztatja a Fejedelmet, hogy *"...Már itt előttem, az ellenség felé senki sincs: ...Magam pedig négyezred magammal lévén csak, nincs módom, maradhassak."* 3-án Jászapátin tartózkodik, 4-én pedig Jászsalsószentgyörgyön találkozik Károlyival. 6-án Jákóhalmáról írja Rákóczinak: *"Jászság vagy katona, vagy jobbágy lész, nem szabados, mint eddig - mert annak gyermeke is fölkel: ...Most ugyan szegényeknek igazán felkelt az gyermeke is, mert egészen pusztia,...Az jászk kicsirem abbul, igaz kurucz, nem kell azt hajtani, sem késérnyi."*

A Jászság hadszíntérré vált, s az átvonuló német és rác hadak Jászsalsószentgyörgyöt és Jászdózsát felégetve, Eger felé vonulnak el. A hadak állandó itt-tartózkodása és az ellenség átvonulása óriási károkat okozott a jászkoknak. Ezért kérelemmel fordultak Rákóczihoz: *"...vagy hópénzzel (havi zsold) segíteni, vagy még egyszer ezerünket megmündéroztatni"* (egyenruhával ellátni) segítsen, és mivel a rácok elpusztították a vízimalmokat, és a romhányi erdőkből még *"pénzünkre sem akarnak fát elépítésükre adni"*, erre is parancsot adjon. A Fejedelem Március 13-án kelt válaszában ígéretet tesz az ezred felruházására és megengedi, hogy a kincstári erdőkből fát vág hassanak ki a vízimalmok újraépítéséhez. Ez az év is újabb erőfeszítésekre készítette a Jászság népét. Novemberben az eddigi hadiállomány mellett Szentmiklósynak újabb 800 főnyi katonát kellett mozgósítania, de mint Bercsényihez szóló levelében szerényen megjegyzi: *"mindent megteszünk, amit vékony erőnkkel véghez vihetünk édes Hazánk mellett"*.

Rákóczi az év első felét a hadseregépítésnek szentelte, abban a hitben, hogy egy morva-sziléziai hadjárattal felkelésre bírhatja a morva, cseh és sziléziai népet az osztrákokkal szemben. Mintegy tízezer főnyi sereget lát el új egyenruhával és felszereléssel. Így kerülhet

sor a "jász-ezer" új ruhával való ellátására is. - Március 27-én írja Vay Ádám a Jászkun főkapitánynak: "Az Jászság köpönyege kitelik, az midőn az Karán-Sebesben tőlünk megvett, s ottan letétezt aba (szőrposztó=a katonaruha anyaga) leérkezik..." 28-án Szerencsen kelt levelében pedig felszólítja a jászokat, hogy a "...hosszas és szüntelen esős időkből származott árvizek miatt.. az hadi készülétekben hátramaradás ne következék...hűségeteknek serio (kolúmolyan) parancsollyuk, mentül hamarabb mind az utakat, mind pedig az hidakat" helyrehozzák. Május 8-án Szentmiklósy arról tájékoztatja a Fejedelmet, hogy a Jászsági ezred teljes készülségben áll.

Rákóczi a morva-sziléziai hadjáratot csak 1708 telére tervezte, a főtisztek befolyásolására azonban már előbb hadba lépett, és augusztus 3-án a trencsényi vár alatt összecsapott a császári csapatokkal. És bár számbeli fölényben voltak a kuruc hadak, a csatát mégis elvesztették. Maga Rákóczi is megsebesült, apródai mentették ki a csata fergetegéből.

A TRENCSENYI CSATAVESZTÉS UTÁN A JÁSZSÁGI EZRED FELÉT BOTTYÁN PARANCSNOKSÁGA ALATT TALÁLJUK A FELVIDÉKEN ÉS A DUNA-TISZA KÖZÉN, MÍG A MÁSIK FELE KÁROLYI ERDÉLYI HADJÁRATÁBAN VESZ RÉSZT. 1708. SZEPTEMBERÉBEN A BÁCSKAI RÁCOK A SZEGEDI NÉMETEK VEZÉRLÉSÉVEL "MEGINDULNAK, HOGY A KŐRÖS (NAGYKŐRÖS) VÁROSÁVAL IS ÚGY BÁNJANAK, MINT KECSKEMÉTTTEL..." A KŐRÖSIEK HÍRT ADTAK AZONBAN ÓBESZTER SÖTÉR TAMÁSNAK, AKI JÁSZBERÉNY KÖRÜL LÉVÉN, AZONNAL 300 LOVAS KURUC KATONÁKKAL ELÉRKEZETT VIRRADTÁRA..." ÉS RAJTAMENVÉN AZ LOVAS RÁCZOKON, BÉHAJTOTTÁK ŐKET A BUDAI KAPUIG...OTT SZEMBEN SZÁLLVÁN EGYMÁST KERGETTÉK, ÖLTÉK, VÁGTÁK...IGEN MEGJEDT A RÁCZSÁG MINDEN FELŐL,...SOKAT TETT SÖTÉR TAMÁSNAK ITT LÉTE 300 LOVAS KATONÁKKAL..." - ÍRJA NAPLÓJÁBAN BENICZKY GÁSPÁR.

A trencsényi csatavesztés után minden eddiginél nehezebb idők következtek a kurucokra. Megkezdődtek a szökések, átállások, megadások. Ocskay egész ezredével a császáriak oldalára áll, Bezerédy is árulásra készül, azonban őt elfogják a kurucok és hóhér kézre kerül. 1708-1709 telén elképesztő szegénység uralkodik az országban. A katonák rongyos ruhákban, fizetetlenül, dideregve vészelik át a hideg kemény telet, s soraikat nem is a német, hanem a betegség, a pestis tizedeli.

A jászok a rájuk nehezedő egyre nagyobb terhek miatt panasszal fordulnak a Fejedelemhez: - Nyúzó Mihály óbester, a Jászságban lévő 300 főnyi hadával a "szegénységen" 558 Rajnai forintot hajtott be: Károlyi 4393 kila (egy kila=46,89 liter) búza szállítását rendelte el Érsekújvárra, pedig "azon búza sok éhező szegényeknek szájokbul méretett ki"- Az N.jász helységeken felessen a Lakosok közül annyira elszegénytettenek, hogy majd koldusnál is alább valókká lettenek, nem győzvén a mindennapi sokféle terhelést, szöktön szöknek, és oszolnak, a minthogy Alsó sz.györgy és Sz.György Ladáni (Jászladány) Lakosok egészen el is pusztultak."

A jászok többször is panaszkodhattak a Fejedelemnek - amin nem is csodálkozhatunk, hiszen állandóan a hadak járásába esett a Jászság - mert egyik Károlyinak szóló levelében írja: "éppen e napokban küldöttem el embereket, az kik panaszra gyűttenek volt: már így talán azoknak is béreked az torkok, és megszűnnek az panaszló kürt fujásátul."

A Jászsági ezred egységei a Felvidéken, Hatvanban, Isaszegen és a Káták vidékén vannak, amikor 1709 augusztus közepén délről érkezve, váratlanul támad Tekely rác ezredes a Jászság községeire néhány száz főnyi csapatával és 21-én Jászberényt is megtámadja és kirabolja, 22-én írja Bottyán tábornok Bercsényi Miklósnak: Más egyéb híreim nincsenek, hanem hogy Jász-Berint felverte volna az rác tegnap déltájban" és hogy a parancsoksága alatt lévő "Ezen Jászság, hogy híre jött, hogy a rác fölverte Berint, - mind hazament, elsőkött, mind lovasa, mind gyalogja." Bottyán szeptember 9-én kelt levelében engedélyt ad, hogy: "...Jász-Berinyiek az ellenségnek félelme miatt Berinyen alól megh maradtott marháikat lovaikat és egyéb apró barmaikat... föllyül, az hol bátorságosnak látták lennyi akármely falu vagy város, avagy puszták határin járathassák és pascuáltathassák" (legeltethessék).

Hogy ebben az időben már a jászok nézetei is megoszlottak a Rákóczi-szabadságharc kérdésében, Gróf Herberstein császári tábornok, szegedi várparancsnok Szeptember 9-i

oltalomlevele bizonyítja: *"Jászberény városa, mint a jászok területének főhelye a vele összekebelezett helyekkel nevezetesen, Fél Szaru (Fényszaru), Árokszállás, Dósa, Apáti, Késsér, (Jázkisér) Ladány Alsó Szent György, Mihálytelek (Jásztelek), Jákóhalma, valamint Felső Szentgyörgy a hűtlen lázadásnak ezen zavaros időszakában az ő szent felesége iránti hűség ösvényéről letévelyedtek, most azonban már fogadalmához visszatértek...kegyes kegyelemért könyörögvén..."*

Szeptember végén újabb csapás éri a kurucokat: a lőrincék táboraiban - valószínűleg pestisben - elvesztik a szabadságharc egyetlen veretlen tábornokát. Károlyi elszomorodva írja 27-én kelt levelében Rákóczinak: *"Most hozták a hírt, szegén Bottyán vak sógor tegnap 8 óra tájban béhunyt a másik szemét is."* Az 1709-es év a hanyatlást hozta a kurucok számára. A szorongató császári hadak, a súlyos gazdasági helyzet, a társadalmi osztályok érdekeinek ütközése, a külföldi segélyek elmaradása, és az európai erőviszonyok megváltozása, valamint az egyre nagyobb méreteket öltő pestisjárvány kritikussá tette a helyzetüket. Érsekújvárt császári seregek fogják ostromgyűrűbe, az ellenség Nógrád megye fele nyomul előre. Felmentésére szervezi Rákóczi utolsó támadó hadjáratát. A hadakat Kállóba gyülekezteti, s maga is táborba száll, s mint Emlékirataiban leírja, katonáihoz hasonlóan füstös kalyibában, a fagyos földön hál, örül, ha a szél ellen védekezni tud.

A Jászság állandóan a kuruc hadak tartózkodási és felvonulási helyévé válik. Jan. 8-án Eszterházy Antal hadai Jászberényben, Csáky Mihály csapatai pedig Jákóhalmán és Mihálytelken tartózkodnak. A jász-ért különböző helyeken találjuk. A Sötér vezette egységek Csáky Mihály parancsnoksága alatt, Szentmiklósy csapatai valószínűleg Eszterházy vezetésével "Félszaru"-nál (Fényszaru) megütközve az ellenséggel, "a vácsi sánczot felvén" Érsekújvárra vonulnak, a Kókai által vezetett egységek pedig részt vesznek a kállói hadiszemlén és a romhányi csatában, amelyet a kurucok ha nem is nyertek meg, de el se veszítettek. Az elszánt próbálkozás azonban mégis megteremtette az Érsekújvárral való összeköttetést.

A hadak fizetése és fenntartása egyre nagyobb gondot okoz. Január 31-én írja Rákóczi Bercsényinek: *"...pénzt kölcsönzök a jászoktól és az városoktól..."* Mint február 5-i levele bizonyítja, a jászok 4000 forintot adtak. Február 22-én Ceglédre írja, hogy *"Itt az éjjel csak meg nem fagyának, az kóros pislogó tűznél: melyre nézve nollevelle Jász-Birinybe kell mennem, ahová most actu congyeráltatam (összegyűjtetem) az Ujvárbán szállítandó élelmet..."*

Rákóczi Jászberényben

1710. február 23-án érkezett és itt maradt március 24-ig, közben azonban 22-én Gödöllőn, 23-án pedig Kókán tartózkodott. Ebben az időben innen bonyolította kül-és belpolitikáját, és irányította a hadvezetést. Jászberény megerősítése is foglalkoztatja. Március 2-án írja Bercsényinek: *"Itt könnyű munkával lehet oly erősséget csinálni, mint Szólnok, nagyon persuadealom (rábeszélem) az jász-kunok munkájának felvállalását és magok hajduival való őrzését."* Március 5-én Bercsényihez írja Szólnok megerősítésével kapcsolatban: *"...szaporábban remélhetjük megcsináltatását, ha ...az jászok közé adjuk azon helyet."* Március 18. *"...már innen magamat is elűz a pestis, az mely újonnan kezdődött..."* Március 22. Az Érsekújvárra történt élelemszállítást Rákóczi Emlékirataiban írja le: *"Károlyi...kivetette és beszédetni javasla a gabonában fizetendő adót, melyet mindenki a jászberényi templomban tartozott szállítani... Martius vége felé az élelmiszerek készen lévén az elszállításra...megrakattam gabonával az egész velem lévő hadakat, egész udvarom népét, és mindenkit, a ki csak lóra ülhetett, s azzal vittük Károlyi után, mihelyt megrakodott, elindult, s ...szerencsésen bevitte Ujvárra."* Március 24. A fejedelem újra visszatér Jászberénybe s innen írja Bercsényinek: *"...már itt takarmány nem lévén, - kintelenítették Kisirre (Jázkisérre) menni."*

Rákóczi Jázkiséren

Március 25-április 20-ig tartózkodott, de 4-től 8-ig Egerben volt. Rákóczi körül a jász hadak

egy része teljesít szolgálatot. Március 26.-án Bercsényinek írja: "...most ne is légyen magyar had körülöttem a Sötér, jász és karabélyos ezerekben kívül." A meglévő erősségeket is a Jászságból látja el élelemmel és ebben mindig vesznek az itt lévő jász-ezer egységei. Érdekes utasítása ebből az időből: "Jász-Berinyűl az hajók megindíttassanak és liszttel rakattassanak meg, úgy az czeplédi kenyér is hólnap szállíttassék Szólnokba." Május 11. Rákóczi Eszterházy Antalhoz: "...az ellenség is a maga erejét összegyűjtötte: szükséges, hogy a Kegyelmed is hasonlót kövessen és az feljebb említett hadakat (a jász Kókai, Sötér, Szentpéteri, Deák, Vajda és Rétei János ezreit) Alattyánhoz contraháltassa (összevonja)..." A jász-ezer másik része Szentmiklóssal Éresekújvárbán tartózkodik. Június 2. A fejedelem a Kókai és Sötér vezette jász-ezert Balogh Ádám parancsnoksága alá rendeli. Szeptember 4. A Jászságra nehezedő óriási terheket maga Rákóczi is elismeri. Erről így ír Károlynak: "Ezer embert, tízezer forintot, s minden gabonabéli inpositiót praestáltatni (adót szolgáltatni) a Jászsággal ne is fárassza Kegyelmed magát véle...ezután se emberünk, se pénzünk nem lesz...Ezt magam se hitettem volna el magammal: ha már az elmúlt télen Kisirre menetelem alkalmatosságával...nem hadtam volna Jász-Berint a sok nyomorúság miatt, - mert a nélkül is mennyi gazda ment Szegeden, Rác-Köviben, s máshová, s mennyi holt meg az pestisbe?" Szeptember 24-én árulás folytán az ellenség kezére kerül Érsekújvár. Október elejére a Jászság is hasonló sorsra jut Károlyi jóvoltából. Rákóczi ezzel kapcsolatban írja szemrehányó levelét Károlynak: "...oly contrarió oppiniót (ellentétes véleményt) ada vala Kegyelmed: hogy holdolásokat oly hamar megengedje: azt ugyan teljességgel nékik meg nem engedni nem lehetett volna, - de legalább nevezetes corpus (jász-ezer?) jöveteléig lehetett volna tartóztatni."

Jacobi Cusani császári generális csapatai szállják meg a jászsági községeket és okt.8-án innen indulnak Szolnok elfoglalására. 20-án Szolnok is harc nélkül kerül a császáriak kezébe. A Jászság elvesztése ellenére a jász-ezer továbbra is Rákóczi zászlaja alatt harcol. Pálffy császári főparancsnok nov.18-án a következőket írja Jászberénybe: "Csodálkozva értem, hogy számossan közületek nem hogy királyunk protectiója alá visszajönnének, sőt ellene, nyilván való pártosok, e mai napig is Rákóczi mellett fegyverkeznek..."

Károlyi már eddigi áruló magatartását fejezi ki Pálffyhoz küldött titkos üzenetében, melyben azt közli, hogyha a döntést tárgyalások helyett kardra bízna Pálffy, célhoz nem érhet, mert a fejedelem kész felvenni a küzdelmet híveivel együtt, védett állásokban. S Pálffy tudja, hogy ha a háború elhúzódik, az udvar nem tud gondoskodni a zsoldról, az élelemről és a felszerelésről, a pestis hatására a császári sereg felmorzsolódik. I.József királyi kegyelemről biztosítja Károlyit, minden javait és főispáni méltóságát visszakapja, ha mielőbb igazolja hűségét. S Károlyi bizonyítja. egymás után játssza a császáriak kezére a kurucok kezén lévő területeket, és 1711. május elsején az összevont császári hadak előtt a majtényi síkon tizenkétezer kuruccal letéteti a fegyvert és megköti a szatmári békét. A Legyelországban I.Péter orosz cárral tárgyaló és segítséget kérő Rákóczi csak utólag értesül a békekötésről, és azt soha nem fogadja el.

A jász hadak egy része is ott van Majténynél, a fegyverletételnél, és Kákay Márton a szatmári békeokmány aláírói között szerepel. A másik része azonban valószínűleg Szentmiklóssal vezetésével a Felvidéken portyázott és Zsolnáig és Trencsényig pusztította a németet. Ez volt a jászok utolsó ténykedése. A szabadságharc bukásával a jászok is újra a német lovagrend birtokába kerültek vissza, és csak 1745-ben sikerült megváltaniok saját maguk szabadságát.

NÉHÁNY ÚJ ADAT A JÁSZBERÉNYI NAGYBOLDOGASSZONY PLÉBÁNIA-TEMPLOM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉHEZ¹

A templom építéstörténetét Komáromy József igen nagy alaposággal foglalta össze a jászberényi Jászmúzeum 1937-es évkönyvében. E tanulmány alapján röviden összefoglalom az építéstörténetet. A templom keletkezésének ideje a XIV. századra nyúlik vissza. Az ekkor épült templom az 1772-es földrengés során súlyosan megrongálódott, s ezért Eszterházy Károly egri püspök elrendeli az újjáépítését. Több mester adott be a pályázaton tervrajzot, köztük Gföller Jakab kamarai építőmester, akinek a tervét ugyan nem fogadták el, de belőle megtudhatjuk, hogy milyen volt a középkori templom, mely több átalakítást is megért. (Komáromy közli a tervrajzot.) A török időkben leégett, és felújították. Majd új tornyot kapott, melyet egy Molnár Bálint nevű mesterember épített. 1691-ben ismét felújították a templomot, melynek északi és déli oldalán kilenc- kilenc támpillér állt, és a téglalap alaprajzú egyetlen hajóhoz illesztett szentéllyel, nyugati homlokzati falon lévő bejárattal bírt, melyen szintén volt három támpillér. A templom északi oldalához 1697-ben egy kápolna épült, majd 1722-ben a déli oldalra egy torony. 1735-ben az északi falat áttörték, s a falakat kijebbe helyezték, s így egy mellékhajót hoztak létre, mely félköríves mellékszentélyben végződött. Az így kapott templom szélessége 18 m, hosszúsága 43 m körüli volt.

A templom kőtornya leomlott és így 1759-ben a berényiek szerződést kötnek a pesti Mayerhoffer Jánossal egy új torony építésére, melyhez a kő-, és képfaragó munkákat a kor kiváló szobrásza, Leopold Anton Conti végezte. A konkáv alaprajzú torony ajtaja fölött egy ívmezőben a Lehel-kürt látható. A fülkékben Szt. Péter és Szt. Pál szobrát helyezték el, velük átellenben pedig Szt. Istvánét és Sz. Lászlóét. A koronázópárkányon kétoldalt térdelő angyalok láthatók.

A gótikus templom és a barokk torony közötti ellentétet érezték a város lakói, így mikor a templomot 1772-ben földrengés érte, elhatározták egy új templomhajó építését. Terveket Gföller mellett Jung József pesti építész is beadott. Mindkét építész megtartja terveien Mayerhoffer tornyát.

Komáromy ismerte Gföller terveit, s ismert Jungtól is, amit ugyan nem közöl, de leír. Beszél egy ötödik tervrajzról is, melyet nem ismer, de szerinte ez alapján történt a kivitelezés. Az építész személyét nem határozta meg, mivel csak a helyi iratokat tanulmányozta.

A szolnoki levéltárban a kerületi iratok között, azonban megtaláljuk Jung József szerződéseit a várossal és találunk két tervrajzot is², amik eldöntik a tervező kérdését.

Jung alkura lép a várossal a templom kőművesmunkáira, s ez valószínűsíti őt tervezőként is, hiszen a kor szokásainak megfelelően a tervező végezte a kivitelező munkákat is többnyire egy pallér segítségével, aki lehetőleg állandóan az építkezés színhelyén tartózkodott. Egy számadásból kiderül, hogy pallérja a gyöngyösi Rabl Károly volt. Az itt leközölt tervrajzok Rabl szignóját viselik, talán azért, mert a pallér példányai voltak, s az egyik tartalmazza a királynő jóváhagyását is (1. , 2. kép). A két kápolnás alaprajz hasonlóan jobban az elkészült templomra, de valószínűleg volt másik is, talán az, amelyen a helytartó módosításokat eszközölt.

1774-ben kezdték meg a régi templom elbontását, s a munkával 1782-re lettek készen. 1793-ban készítette Horning István jászberényi képíró Nep. Szt. János képét. A toronysisakot 1802-ben Karditter József ácsmester emelte, melyen a kereszt a Szent Koronán áll. A mennyezet képek festését 1805-ben határozták el, s ekkor fogadták el Pollack Mihály tabernákulum tervét is, melyet Bécsben kiviteleztek.

¹A tanulmány OTKA-támogatással készült.

²Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgylési iratok D. Capsa XVII. Fasciculus 1. No. 6.

Jung József szerződése³

Én alábbis meg írtt Jung Jósef, Szabad Királyi Pest Városnak Polgárja, s Kőműves, adom tuttára mindenkinek az kiknek illik ezen Contractuális Levelemnek erejével, hogy minek utánna Főlséges Királyi Helytartó Eő Herczegsége Jász Berényben Újjonnan föll építtendő Parochiális Templomnak Delineatióját némelly modifikációkkal helyben hadni, és meg erősíteni méltóztatott volna (sub. No. 3.) ezen templomnak föléppíttetéséért a N. Districtusoknak mai napon tartatott gyűlésekben meg jelenvén a Kőműves Mesterséghez tartozó munkákért az említett várossall meg alkuttam mind öszve , és átallyában Hat ezer kilencz száz harmincz kilenc rhénes forintokban oly condíciók alatt:

1. Az manualistákat, és manualisoknak szükségess szerszámokat, álláshoz való fákat a váross fogja adni, s fizetni. Mivel pedig
 2. A Fundamentumnak mélylsége in projecto sumptuum, tsak másfél ölekre volna kitéve, minden három schukhoz kvadrát ölnek meg rakását a számítván, hogy ha az épületnek jövődöbeli nagyobb állandóságára nézve mélyebb fundamentumot tenni a szükség kívánná, tehát ezen esetben is minden kavadrát öl Négy Rénes forintokkal fog különössen a város által bonificaltatni.
 3. Ezen Templomnak föll éppíttetésében kívántató állandóságért, vagy is Soliditásért, úgy abbanis, hogy a meg egyezett Summán felül többet kívánni nem fogok a Cautiot magamra és maradékaimra vállalom, melly cautionnak erejére akárhol találthatató ingó, s ingattlan javaimat Jász Berény Városnak le kötöm.
 4. Mostan elől pénzüil a várostul fölvettem Száz Rhénes forintokat, a töbi summa pedig a fundamentumnak be rakása után, az Templomnak tökéletess föll építtéséig hat Angáéiában minden Angáriára ezer száz harmincz kilencz forintokat számítván fog fizetödni. Ezeknek bizonságára attam ezen Cautionális Levelemet.
- Jász Berény dié 9 Junii Ad 1774.

N.N. Jász Berény Berény Várossa Bírája és Tanátsa

Josefus Jung

Hakker József ácsmester szerződése⁴

Alább is megírtak Privileg Jász Berény Várossa Bírája s Tanátsa. más részről pedig én Hakker Joseph Szabad Pesth királyi Várassa Polgár Lakossa s Ács Mester és ugyan elősször is mi Privileg Jász Berény Várassa Bírája és s Tanátsa, hogy minekutánna F. Locumtenens Herczeg által ujonand építendő Templomunknak delineatioja approbáltatván annak ács munkája is Sindel és Sindel Szögg, úgy Sindelezés munkáján kívöl mi három ezer hét száz Rh ratihabealtatott volna mai napon mondott Hakker Joseph Uram által ide rekesztett és feljegyzett delineatió, s matériáléknak Specifikatiója szerént az egész tetejének fel állítására úgy hogy mind az materialékat meg szerezni, mind pedigh a kötéseknek vagy nagyobb Szögeknek szükséges vasakat el készíteni, és így egészen Eő egyelmének egyedül maga kötelessége légyen ezen munkában történhető minden kárának általa meg térítendő evictio alatt meg egyeztünk és meg alkuttunk mi négy ezer három száz Rh forintokban. Melly illyetén egyességet Én is Hakker Joseph fel vállalván ebéli alkunknak és kötötünknek állandóságára mind két részről attuk ezen Contractualis Levelünköt.

Jász Berény dié 8 July 1775.

Jung József módosított szerződése⁵

Alább is meg írtak egy részről ugyan mi Priv J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa. más részről pedig én Jung Jóseff Szabad Királyi Pest Várossa Polgár Lakossa, és Kőműves Mester Adjuk emlékezetül e levelünk által mindenkinek akiknek illik, és ugyanis elősször mi J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa, hogy mivel az ujonand építendő Templomunknak Frontispiciuma F. Locumtenens eő Herczegségéhez fel küldetetett Delineatióban el volttt volna hagyva, nem különben eő Herczegsége

³Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D.Capsa IX. Fasciculus 4. No. 34.

⁴Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D. Capsa XII. Fasciculus 5. No. 15.

⁵Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D. Capsa XVII. Fasciculus 1. No. 6.

által kegyessen ratihabeáltatott contractusban is a Fundamentumhoz pro Soliditate, és Securitate Adificii szükséges magassabb épületnek föl emeltetése is egy három Scuknyi quadrat ölet a Fl. computálván meg volna engedve azonban (amint az Kótcsígnék mester által írásban jegyzett Lajstroma mutattya) a pártázatok is azon alkuttúl ki voltak volna hagyva, mai napon azok iránt mondott Jung Joseph Kőműves Mester Úrral meg egyeztünk ily formán: hogy Sub No. 4. általa leíratott Frontispiciumot a fnis (Rh. Ft.) Ött Száz a Toronyhoz úgy alkalmaztatni, hogy sem az Templom, sem pedig az Torony eő kigelme és Successorai által meg térítendő kárnak Evictiója alatt el készítettnei, úgy az pártázatoknak is ölet alól és felül a Delineátio szerént Sub No. 5. capitellákkal együtt fnis (Rh. Ft.) tizen egy el végeztetni, nem különben a két oldal Kápolna négy oszlopjait czirádákkal a fnis (Rh. Ft.) Három Száz fel vitetni köteles lészen, úgy hogy ha az Sindelezés alatt kívül lévő leg fölsőbb pártázat faragott kőből nem lészen asztat is hasonlóan a fellyebb írt mód szerént mértek szerént meg fizettyük az alatta lévő második pártázatot mind az által, és az oldal kápolna forma frontispiciumot a közép pártázatok nélkül amint delineáltatott Contractualis első alkuja mellett végeben vitetni hasonlóan köteles légyen.

Mely ezen alkut és egyességet én is Jung Joseph Kőműves Mester a meg írt Condióiok szerént magamra válalván Mi is J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa ezen fizetést amennyiben az 1774. dié 31 Febr Tanács Gyűlésében applacidáltatott a Templom Cassájából Resolvályuk és ezen Contractuális Levelünkkel eő kigyelmét kifizettyük.

J. Berény dié 8. July 1775.

A szerződésekből látjuk, hogy a királyi helytartó engedélyezése mennyire fontos az építkezéseknél. Ez rávilágít a kor építészeti rendszerére.

A jász települések templomainak tervei az adott település tanácsától indulnak ki. A tanácstól jut el a kerületi gyűlésre, ahonnan továbbítják a nádorhoz és a kamarához. Ebben az időben nádori helytartó volt, aki egyben közjogi ura is volt a privilegizált jászoknak. Korszakunkban Albert szász herceg viselte ezt a címet. A kamara építészeti igazgatósága pedig átfogta és engedélyezte a korszak összes építkezését. Ekkor már szakemberek bírálták el a tervrajzokat, s igyekeztek az igénytelen terveket kiszűrni, s lehetőleg a kor szintjének megfelelő épületeket építtetni. Többek között ellátta az első építész tisztét ebben az időben Francz Anton Hillebrandt, a kor legkiválóbb építésze is.

Egy másik engedélyeztetési útvonal az egri püspökhöz vezetett, aki szintén véleményezte a terveket. Mivel a jászok saját pénzen építenek, s közjogilag is függetlenek a püspöktől, az egri püspök szerepe itt jóval formálisabb, mint a Tisza menti részeken. Ritkán szól bele az építkezésbe Eszterházy. Ilyen eset volt, mikor a jászárokszállásiaknak nem engedte meg, hogy az ő pápai templomának mintájára kéttornyú templomot építsenek. A visszaérkezett engedélyek birtokában köti meg aztán a település tanácsa a szerződést az építésszel, s a kerület kijelöl egy építést felügyelő bizottságot is.

A szerződésekben szigorúan kikötik a megalkudott összeget, annak fizetési módját, rögzítik, hogy az építési anyagokból és szerszámokból ki mit biztosít. Pontosan rögzítik az épület adatait is, az alapok mélységét, és vastagságát, a falak hosszát, magasságát stb. S nagyon fontos a garancia vállalás is, melyben a vállalkozó teljes vagyonával felel a leendő épületért, s ezt utódaira nézve is kötelezőnek tartja. Mindezek fontosak a megrendelő és a mester szempontjából is az oly gyakori pereskedések miatt. Ezért volt fontos a második szerződés is, ahol bizonyos részletek módosítását rögzítették oly alapossággal, hogy még a cirádákat is belevették.

S hogy minderre szükség volt mutatja a következő irat is, melyben a város bírái panaszkodnak arról, hogy a mindég távollévő Junggal nem bírnak elszámolni:

Alább íratok alázatossan referállyuk, hogy mi több izben is kívánván az már Isten Segítcségével fel építetett Templomunkra tett Költséginket számba venni mellyt mind azértis, hogy az falban tétetett kőnek mennyiségit, mind pedig azért hogy a szimphnek magosságát s hoszaságát nem tudhattyuk végeben vinni nem lehetett melly véget a Kőműves Mester mind Levelünk által, mind Deputatusunk által több izben is requiraltuk, de eő Kigelme ez ideig meg nem jelent, melyrül teszünk ezen alázatos relationkat.

Szig. Jász Berény die 3. febr. 1782.

Mindezek után, mikor elkészült a templom, a kerületi geometra és a pallér Rábl Károly írásban és szóban hitet tett az elkészült templomról a város tanácsa előtt, melyet jegyzőkönyvbe foglaltak. A megválaszolandó kérdések a következők voltak:

- 1. Le tett hite után Vallya meg a tanu, ha úgy vannak é, s tökéletesen igazak é mind azok, valamelyeket a Tanu a J Berényi ujj Templomnak most fönn álló és Ő Fölsége által approbált Delineatióban foglalt állapotya iránt Districtualis Geometra Urral minap írásban foglalt?*
- 2. Tud é még azon kívül valami fogyatkozást vagy az épületben, vagy Jungh kőműves mester munkájában, mely miatt Berén Várossának kára esett. Ha tud mongya meg és agya elől.*
- 3. Hát amely Delineatiot, vagy Abriszt most fenn álló egész állapottyarul tett a tanu a Berényi ujj Templomnak fel tette é igazán és valamint tsak vagyon abban az Épület falainak mind külső, mind belső szélességét, magosságát, vastagságát, úgy nem különben fundamentumának mélységít, egy szóval nem hagyott e el valamit, avagy ellenben nem tett é többet hozzája?*⁷

Miután Rábl Károly nem sorolt elő hibákat a feltett kérdésekre, 1782. decemberében kőművesmunkáiban készen állt a templom.

⁶Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D, Capsa XV. Fasciculus XVIII. No. 9.

⁷Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D, Capsa XV. Fasciculus 18. No. 9.

JÁSZÁGÓ¹ 1994

Június

1. 28. Az Ágóiak Baráti Egyesülete látogatást tett az egyesület budapesti csoportjánál

Augusztus

2. 1-20. Folytatódott a középkori Ágó régészeti feltárása
3. 20. Az ÁBE harmadik országos találkozásán 160-an jelentek meg

November

4. 3. Az önkormányzat pályázatot írt ki a község gázellátásának megoldására
5. 11. Fogászati vetélkedőt rendeztek az alsótagozatos tanulók

December

6. 5. Az önkormányzat és a Falu-tv Mikulása családokhoz látogatott
7. 8. A gázellátás kivitelezésére az Innoterv Rt ajánlatát fogadta el az Képviselő-testület
8. 10. A Klubkönyvtár színjátszó csoportja sikeresen szerepelt a Jászkiséren rendezett hagyományőrző bemutatón
9. 11. A választásra jogosultak 65,8 % vett részt a választáson. Polgármesterré ismét Szabó Gyulát választották.
10. 19. Karácsonyi megemlékezést tartottak az idősek számára
11. 20. Alakuló ülést tartott az új képviselő-testület

1995

Január

12. 12. Emléktűz a II. világháborúban elesettek tiszteletére
13. 16. Megalakult a Jászágói Dalkör
14. 27. Az ÁBE kezdeményezésére, valamint a lakosság támogatásával II. világháborús emléktáblát helyeztek el az emlékművön

Február

15. 28. Közmeghallgatást tartott az önkormányzat

Március

16. 3. Farsangi összejövetel a Klubkönyvtárban. Műsort adtak az általános- és középiskolások és a felnőttek csoportjai

Április

17. 30. A fiatalok tábortűz mellett köszöntötték május elérézését. Éjfélkor a lányos házak kapujába májfákat állítottak

JÁSZAPÁTI² 1994

Június

18. 1. Sikerrel zárult az Új Redemptio Alapítvány kárpótlási riportpályázata, melynek ünnepélyes eredményhirdetése április 22-én volt Jászberényben a Déryné Művelődési Központban. Első helyen a Jászapáti Damjanich Úti Általános Iskola végzett. (B K.)
19. 1. A Regionális településfejlesztési alapból 1,1 milliót kap Jászkisér - Jászapáti a gázhálózat elkészítéséhez. (Jkr. 1994. VI. 1.)

20. 2. A képviselő-testület 34/1994/6. 02. / sz. alatt határozatot hozott a Jászdózsai gázátadó állomáshoz való csatlakozásról. (Öjkv)
21. 4. A Jászsági önkormányzatok Önkéntes Tűzoltó Egyesületei hagyományos versenyét Jásziványon rendezték. Csapatunk első helyezést ért el. (Öjkv)
22. 10. Ünnepeles keretek között adták át . Szekeres Imre országgyűlési képviselő megbízólevelét a városházán. Az új képviselő beiktatását díszvacsora követte. (Jkr. 1994. VI.11, M.)
23. 15. A képviselő-testület közmeghallgatást tartott, melyen 350 érdeklődő állampolgár vett részt, a Művelődési Házban, ahol a gázprogramot ismertették.(Öjkv. 1994. VI. 15. Ju. 1994. VI.)
24. 18. Mihály Béla keramikus és látványtervező állandó életműkiállítása nyílt meg a Vágó Pál Múzeumban. (Jkr. 94. VI. 20. Ju. 94. VI. VII.)
25. 18. A Vágó Pál Múzeumban megnyit Jobbágy Dezső festőművész kiállítása.(Ju. 1994. VII.)
26. 24. Díjátadás a gimnáziumban: alapítványi ösztöndíjakat, a Jászságért Alapítvány Posztumusz díját, . Mizsei Béla díját, Tálás Ernő díját, Hajdú Irén ösztöndíját és a Baráti Kör Alapítvány díját adták át (Ju, 1994 VII.)

Július

27. 1.Megalakult a NOC-CRISAN Kereskedelmi, Építészeti és Szolgáltató Bt. a Lados u. 36 alatt. (K.)
28. 9. Grafenstein - Jászapáti testvérvárosi okiratának aláírása. (Ju. 1994. VIII.)
29. 23. A Jászsági Újságíró Találkozó vendége volt Szekeres Imre országgyűlési képviselő.(Jkr. 1994. VII. 25., Ju. 1994. VIII.)

Augusztus

30. 12. A könyvtár Nyugdíjas Klubja a képviselő-testület tagjait látta vendégül.(Öjkv. M.)
31. 15. A Városvédő és Szépítő Egyesület felhívása a lakossághoz a temető ut megépítéséhez. (K)
32. 18. Képviselő-testület testület ünnepi ülése. A *Jászapáti Városért* kitüntető címet Szikszai Mária könyvtárigazgatónak adományozták. (Öjkv. , Ju. 1994. IX.)
33. 18. Megalakult a Kamillánus Család. (Ju. 1994 IX,)
34. 18. Olasz -görög -magyar néptáncműsor a Művelődési Házban. (Ju. 1994. VIII., Öjkv
35. 20. Kókény Richard táncos a Népművészet Ifjú Mestere kitüntetést kapta.(Ju. 1994. IX.)
36. 23. A Jászapáti Néptánc Együttes olaszországi vendégszereplésre indult. (Ju. 1994. X.)

Szeptember

37. 1.Hármasikrek születtek Nyitrai Istvánéknál. (Ju. 1994 .XI.)
38. 7.Megkezdődött a városi gázprogram kivitelezése. (Öjkv., Ju. 1994. X.)
39. Kossuth Lajos születésének évfordulóján katonafutók emlékfutásának állomása volt Jászapáti. (Ju. 1994. IX.)
40. 22. Falugyűlés a Művelődési Házban a gázellátással kapcsolatban. (Öjkv., Ju. 1994. IX.)

Október

41. 1. Megnyílt a TABAK diszkont a József A. úton. (K.)
42. 1. Megalakult a Tipegő Klub, 1,5 - 3 éves korú gyermekek számára. (Ju. 1994, IX.)
43. 13. Általános iskolások futó csapatbajnoksága Jászberényben. Jászapáti győztesek: 100 m. Sándor Orsolya, 800 m.: Jász Csaba Damjanich ú. Ált. Isk. (Jkr. 1994. X. 13.)
44. 13. Ismét működik a mozi a Művelődési Házban. (Jkr. 1994. X. II.)
45. 15. 250 000 Ft-ot ajándékozott a Szerencsejáték Rt. a városnak a 6-os lottó sorsolása alkalmával. (Öjkv., M., Ju. 1994. XI.)

46. 20. Vágó Pál emlékünnepség a temetőben, a múzeumi emléktáblánál majd a Művelődési Házban. Az ünnepség fővédnöke Skultéty Sándor köztársasági megbízott, védnökök : Keresztury Dezső, Gavlik István. (M., Ju. 1994 XI.)
47. 21-22-23. Az Ifjúsági Demokrata Fórum Jászapáti Szervezete történelmi megemlékezést, lovasnomád haditorna bemutatót és fáklyás felvonulást rendezett. (M., Ju. 1994, XI.)
48. 24. A határban 3431 ezüstérmét, ún. 1160-1200 között használt friesnachi dénárt találtak. Az érméket külföldön verték, valószínűleg 1241 tavaszán rejtették el őket. (N, 1994. X. 28.)
49. 30. A Kamilliánus család 17 tagját avatták, a misét . Varju Imre kanonok, az Országos Kamilliánus Egyesület elnöke cerebrálta. Este a Művelődési Házban jótékonyági est tartottak. (Jkr. 1994. X. 30., Ju, 1994. XII., M.)

November

50. 3. MSZP szakértői munkacsoport alakult, a kölcsönös tájékozódás, a helyi érdekek képviselése, és a törvénykezési munka elősegítése érdekében Szekeres Imre részvételével. (Jkr. 1994. XI. 4.)
51. 4. Képviselői irodát nyitott Szekeres Imre Jászapáti (Jkr. 1994. X. 4.)
52. 17. Lakos László földművelésügyi miniszter tájékoztató előadása a Művelődési Házban. (Ju. 1994. XII:)
53. 24. Megalakult a Nagycsaládosok Országos Egyesületének helyi csoportja. (Ju. 1994. XII:)
54. 25. Véraló ünnepség: László Péter ötvenszeres és további 43 véralót jutalmaztak meg. (Ju.94. 12.)
55. 25. A könyvtárban megalakult a Magyarországi Gyermekebarát Mozgalom Helyi Tagszervezete.(Ju. 1994. XII.)
56. 26. Gácsi Anna tüzzománc, és Gácsi Katalin batikfestő kiállítása a Vágó Pál Múzeumban. (N. 1994. XI. 28., Jkr. 1994. XII 27. Ju. 1994. XII.)
57. 30. MSZP lakossági fórum Szekeres Imre részvételével, ahol az MSZP helyi jelöltjei mutatkozta be. (Jkr. 1994. XI. 29., K., Ju. 1994. XII.)

December

58. 2. Az MSZP Alsó-Jászsági Szervezetének lakossági fóruma a Kristály étteremben. Vendég: Akar László pénzügyminisztériumi államtitkár. (Jkr. 1994. XI. 29., N. 1994. XII. 1.)
59. 2. Az "Év sportolója" címet Farkas Gabriella tájfutó és Jász Csaba birkózó, az "Év edzője" címet Kissné Kis Mária és ifj. Nyitrai István kapta. (Ju. 1994. XII.)
60. 7. Az SZDSZ képviselő jelöltjeinek bemutatkozása Kiss Zoltán és Szabó Rudolfné országgyűlési képviselők jelenlétében (N. 1994. XII. 6., Jkr. 1994. XII. 6, Ju. 1994. XII.)
61. 8. Megalakult a Jászsági önkormányzatok Érdekképviselői Szövetsége melyhez városunk is csatlakozott. (N. 1994. XII. 8.)
62. 10. Szakiskolások varróversenye és divatbemutatója. 2. helyezett Turucz Ildikó, B. kategória Tóth Elvira . (Jkr. 1994. XII. 10. , 1994. XII. 13., Ju. 1994. XI.)
63. 11. Három polgármesterjelölt (Balajti János független, Lóczi Miklós MSZP, Török Sándor független) és 42 képviselőjelölt indul a választásokon. (N. 1994. XII. 6., Jkr. 1994. XII. 6., XII. 8. , XII. 12. Ju. különsh.)
64. 11. A Megyei Közgyűlés képviselői lettek: Lóczi Miklós MSZP, Járvás István Fidesz és Bobák Zoltán SZDSZ. (Jkr. 1994. XII. 13.)
65. 11. A polgármester ismét Török Sándor lett, 2220 szavazattal.(Jkr. 1994. XII.12.)
66. 15. A16 óra "Könyvet a fenyőfa alá" címmel karácsonyi műsort rendez. A műsor végén ajándékkönyvet kapnak a jelenlevők. (M.)
67. 19. A Rejtvényfejtők Baráti Társaságának karácsonyi klubdélutánja (M.)
68. 22. A képviselő-testület alakuló ülése. (Öjkv. 2/95, Ju. 1995. I.)
69. 31. 358 lakosnak 1586 751 forint vízdíj hátraléka van. (Öjkv. 4/95)

1995

Január

70. 13-15. XII. Országos Szólótánc-fesztiválon Kökény Richard fesztiváldíjas, Kökény Szabolcs különdíjas. (Ju. 1994.XII. 1995 II.)

71. Mihály Béla keremikust, városunk szülöttét a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével tüntették ki. (N. 1995. II. 1. Öjkv. 4/95.)

Február

72. 7. A képviselő-testület döntésével Jászapáti csatlakozott a Kisvárosok Szövetségéhez. (N. 1995. II. 7.)

73. 10. Fodor Gábor kultuszminiszter látogatása a gimnáziumban és az Ipari Szakmunkásképző Iskolában. Tárgyalások új iskola és kollégium építése ügyében. (N1995 II. 11. Öjkv 4/1995. Jkr. 1995. II.11.)

74. 22. Öt éves fennállását ünnepelte az Idősek Otthona. (Jkr. 1995. II. 25. M.)

75. 26. Két vonat megszűnt Ujszász -Jászapáti és Vámosgyörk-Ujszász között. (N. 1995. II. 25. Jkr. 1995. II. 25.)

Március

76. 3. A megye egyik legeredményesebb gazdakörének vezetője : Rusvai József, a tagok száma 54, akik kicserélik tapasztalataikat, segítik egymás munkáját. (Jkr. 1995. III. 3.)

77. 9. A Jászapáti-Jászkiséri -Jásziványi körzetben 16,2 %-os a munkanélküliségi ráta. 1500 munkanélküliből 100 pályakezdő. (Jkr. 1995. III. 9.)

78. 10. Járvás István alpolgármester és Stuchlik Józsfené főtanácsos képviselte városunkat Túrkevéen a Jászkun Redemptio 250. éves évfordulóján rendezett zászlóavató ünnepségen. (Öjkv. 6/95.)

79. 15. Ünnepség a Művelődési Házban és koszorúzás a temetőben. Az Ipari Szakmunkásképző Iskola tanulói adtak műsort. (Ju. 1995.III.)

80. 28. Kereskedők háza épül a gyógyszertár mellett. (N. 1995. III. 28.)

81. 29. Az Ifjú Szálláskapitány cím elnyeréséért vetélkedtek a Damjanich Uti Általános Iskola tanulói. (N. 1995. III. 28.)

Április

82. 1.Országos rejtvényfejtő csapatverseny a Kristály étteremben. A versenyen 11 csapat 55 tagja vett részt. (M. Ju.1995.III.)

83. 3. Ifjú jászkapitányokat avattak. A legjobbaknak bizonyultak Nagy Gergely Damjanuch ú. Ált. Iskola és Kovács László István király Ált. Iskola (N. 1995. IV. 4)

84. 5. Szekeres Imre országgyűlési képviselő nagygyűlése és fogadóórája. (N. 1995. IV. 5.)

85. 13. A tájékoztató futók Velemben tartott versenyén Kóczián Ágnes 2., Tajti Anikó 4. helyezett (N. 1995 IV. 13.)

86. 13. Véradó nap 68 fő részvételével. (Ju 1995/5)

87. 16. Labdarúgó mérkőzés Jászapáti - Vegyiművek FC. 1-0. 300 néző (Jkr. 1995. IV. 15.)

88. 25. Jászapáti- Jászkisérrel társult a gázvezeték építésében, így a városnak egy fillér hitelt sem kellett felvennie a beruházáshoz. (N. 1995. IV. 25.)

89. 29. A Jászapáti Néptánc Együttese látta vendégül - teltház előtt - a megye néptánc együtteseit. (Jászberény, Jászapáti, Törökszentmiklós és Szolnok). (N. 1995. IV, 18. , Jkr. 1995. IV. 14.)

90. 30. Labdarúgó mérkőzés Jászapáti - Szászberek (N. 1995. II. 17. , IV. 29.)

JÁSZÁROKSZÁLLÁS³

1994

Augusztus

91. 20. Újszerű módon emlékezett városunk államalapító királyunk, Szent István ünnepére: több napon át termékbemutatóval és vásárral a Széchenyi Általános Iskola tantermeiben, tornatermében és sportudvarán. (Jászvidék, 1994. 9.sz. 1.p.)

Október

92. 29. Jász-ház ünnepélyes átadása. Létesítését az Árokszállásiak Baráti Köre kezdeményezte. (Jászvidék, 1994. 11.sz. 4.p.)

December

93. 11. Ismét választottak polgármestert és települési képviselőket a jászárokszállási választópolgárok. Szikra Ferenc újra bizalmat kapott: ismét polgármester lett. (Jászvidék, 1994.12.sz. 1.p.)

1995

Március

94. Francia cserkészvezetők Jászárokszálláson. (Jászvidék, 1995. 6.évf.4.sz.1.p.)

95. 11. Megyei néprajzi, nyelvjárási, története pályázatok díjainak kiosztása. A néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázat első díját Faragó Jánosné kapta. (Jk.Krónika, 1995. márc.13.)

JÁSZBERÉNY⁴ 1994

Június

96. 12. Az önkormányzat rendezésében ünnepi megemlékezést tartottak a II. világháború áldozatainak emlékére. = J. jún.18.

97. 14-15. Mária-ünnepség a Fatimai (Portugália) Mária szobor tiszteletére. = J. jún.9.

98. 15. A Választási Bizottság és a jászberényi pártok jelenlétében átadták Kis Zoltán országgyűlési képviselő megbízó levelét. = Ö.jkv. jún.29. (előzetes anyag)

99. 17. A Lehel-Electrolux jubileumi ünnepségei. (75 éves az Electrolux, 42 éves a Lehel.) = N. jún.18.

100. 17-19. Lovasnapok a Zagyvamenti Szövetkezet rendezésében. = N.jún.20.

101. 17-19. Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárás Gyűjtők XIV. Országos Találkozója a JTKF-en. = J. júl.9..

102. 22. 70 fős jászberényi delegáció utazott Vechtába. = J. júl.9.

103. 25. A JTKF ünnepi diplomaátadó tanácsulése. = J. júl.9.

Július

104. 2-3. A Gyakorló Ált. Iskola rendezésében I.Országos Görhoki bajnokság. = J.júl.9.

105. 3. A holocaust 50 évvel ezelőtt elhurcolt áldozataira emlékeztek az izraelita temetőben. = J.júl.9.

106. 15. Jászberény országgyűlési képviselőjét Kis Zoltánt kinevezték a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkárává. = Magyar Közlöny, júl. 18.

107. 15-17. Országos kamillánus találkozó volt Jászberényben. = Ö.jkv.aug.10-i ülés előzetes anyaga.

108. 18-aug.7. "Art camp 1994" az Alkotárs művészeti egyesület rendezésében nemzetközi képzőművészeti szimpóziumot tartottak. = J. júl.18.

109. 25-aug.10. Országos Zománcművészeti Alkotótelep a Jászsági Művésztelepen Sisa József vezetésével. = J. aug.13.

110. 28. Átadták az OTP Bank RT. Jászberényi Kirendeltségének átalakított épületét. = J. aug.13.

Augusztus

111. 1. Kiállítás nyílt a Jász Múzeumban a Jászsági Művésztelep alkotóinak munkáiból. = J. aug.13.
112. 1. Kinevezték Benedek Sándort a JTKF főigazgatójává. = Magyar Közlöny, szept.2.
113. 1-6. A Gyakorló Ált. Iskola művészeti tábort indított 6-16 éves gyerekeknek. = J. aug.27.
114. 5. Megnyílt a Déryné informatéka. = J. aug.13.
115. 5-7. Negyedik Csángó Fesztivál Európai Régiók Kisebbségi Folklórfesztiválja. = J. aug.13. (A Csángó Fesztivál kísérő rendezvényei: Hodorog Luca emlékverseny (IV), Jász Expó (II.)
116. 6. Renkízüli önkormányzati ülés, Magyar Levente aláírta a Sedalia és Jászberény közötti testvérvárosi szerződést. Az amerikai küldöttség vezetője: Don Brands. = J. aug.13.
117. 7. Az I. világháborúban elesettek emlékére rendeztek ünnepséget. = J. aug.13.
118. 13. Országos Mézvásár (VII) a Szatmári László Méhészegyesület és az Ifjúsági Ház rendezésében. Megnyitó: Kis Zoltán FM államtitkár. = J. aug.27.
119. 18. Bódi Tamás a Jászsági Népi Együttes táncosa a Népművészet Ifjú Mestere címet kapta. = J. szept.10.
120. 20. Szent István napi ünnepség. Ünnepi beszéd:Pálos Miklós és Kis Zoltán, Jászberény díszpolgára posztumusz címet kapta Darázs Árpád, Darázs Árpád emléktáblát lepleztek le az LVG falán. = J. aug.27.
121. 25-29. A Vasas Munkásénekkar Conselvében vendégszerepelt. = J. szept.10.
122. 29. Lakossági fórumot tartottak a hűtőgépgyári veszélyes hulladék mentésével kapcsolatban. = Ö.jkv.szept.21. (előzetes anyag)

Szeptember

123. szeptember eleje Az LVG diákjai a Vechtai Gymnasium Antoniaumban tettek látogatást. = Jk. szept.8.
124. 10. A Duna Kupa Nemzetközi Görkorcsolya verseny döntőjét Bécsben rendezték, a kupa Jászberénybe került. = J. szept.24.
125. 10. Seregély István egri érsek felszentelte a Szentkúti Egyházközség ifjúsági házát. = J. szept.24.
126. 22. Kátai Gábor emlékéremmel tüntették ki Gedei Lászlót, a polgármesteri hivatal főtanácsosát. = J. okt.8.
127. 24. A Jászberényi Cigányok Nyelv-és Hagyományőrző Egyesülete megrendezte a II. Jászsági Cigánynapot. = J. okt.8.
128. 26. A Gyakorló Ált. Iskola galériájában megnyílt az iskola képzőművészeti táborának alkotásaiból készült kiállítás. = J. okt.8.
129. 27. Átadták az ÁB AEGON Általános Biztosító Rt Jászberényi Egységének felújított helységeit. = J. okt.8.
130. 29. Ötödik alkalommal rendezte meg a Városvédő és Szépítő Egyesület, a Jász Múzeum és a DMK a Déryné emlékűnnepséget. Déryné-emlékplakettet kapott Molnár József táncpedagógus és Tímár Gábor a Palotásy János Zeneiskola igazgatója. = J. okt.8.
131. 30-okt.4. Az LVG vendégeként Jászberényben tartózkodott Goslar (Németország) diákkórusa. = J.okt.1.

Október

132. 6. "Vechtai képek" címmel előadást tartott Helmuth Gross professzor Jászberény testvérvárosáról. = J. okt.22.
133. 7. Megalakult a Magyarok Világszövetsége Jászsági Baráti Köre. = J. okt.22.
134. 11. Magyar Levente polgármester átadta az egészségnevelési pályázat díjait. = J. okt.22.
135. 20. A Jászberényi Gazdák és Polgárok Köre Szent Vendel napi ünnepséget rendezett. = J. okt.22.
136. 22. Megrendezték a Jászság Szépe választást az Ifjúsági Házban. = J. nov.5.

137. 23. Városi ünnepség az 1956-os forradalom évfordulóján. Az ünnepség szónokai Magyar Levente, Potemkin Károly és Járomi József. A Sáros András Alapítvány pályázatának eredményhirdetése. = J. nov.5.
138. 30. A Vechtai Madrigál Kórus és a Palotásy János vegyeskar hangversenyt adott a DMK-ban. = Ö.jkv. nov. 23-i ülés (előzetes anyag)
139. 30. Jászberénybe látogatott Conselve új polgármestere Giorgio Gradella. = J. nov.19.

November

140. 4. A Csemege Julius Meinl RT megnyitotta a Jééé Diszkont Áruházat. = N. nov.3.
141. 4. Megnyílt a Jász Múzeumban Györe Zoltán amatőr festő kiállítása. = J. nov.19.
142. 17. A Demokratikus Választási Szövetség (az FKgP a KDNP és az MDF helyi szervezeteiből alakult) önkormányzati választás előtti naggyűlést tartott. = J. dec.3.
143. 18. Az SZDSZ helyi szervezete bemutatta önkormányzati képviselő jelöltjeit. = J. dec.3.
144. 21. Megnyílt a Berényi Műhely alkotóinak kiállítása a DMK-ban. = J.dec.3.
145. 22. A JTKF vendége volt Kányádi Sándor erdélyi költő. = J. dec.3.
146. 25. Magyar Levente polgármester lakossági fórumot tartott. Téma: Az első önkormányzati ciklus munkájának értékelése. = J. dec.3.
147. 25. Ufo Klub alakult Jászberényben. = JK nov.28.
148. 29. Bemutatkoztak az MSZP Jászberényi Szervezetének önkormányzati képviselőjelöltjei. = J. dec.3.

December

149. Dec.eleje Megjelent a Redemptio c. lap első száma. = N. 95. jan.3.
150. 3. Alapításának 25. évfordulóját ünnepelte a Jászsági Áruház. = J. dec.17.
151. 3. Ünnepi gálaműsorral emlékezett 25 éves jubileumára a Lehel Táncklub. = J. dec.17.
152. 11. önkormányzati választások. = J. dec.17. (Magyar Levente második alkalommal lett Jászberény polgármestere.)
153. 16. Alapításának 120. évfordulóját ünnepelte a Jász Múzeum. = J. 95. jan.14.
154. 19. Megkezdődött a Rádió Jászberény kísérleti adása. = J. 95. jan.14.
155. 21.Megalakult Jászberény új képviselő-testülete. = J. 95. jan.14.
156. dec.27-95.jan.12. A Lehel HC utánpótlás csapata Kanadában vendégszerepelt. = J. 95.jan.28.

1995

Január

157. 4. Megtartotta alakuló ülését a cigány kisebbségi önkormányzat. = J. jan.14.
158. 5. A Francia-Magyar Kezdeményezések Szövetsége képviseletében francia küldöttség látogatott Jászberénybe. = J. jan.14.
159. 16. Megalakult a Magyar Közgazdasági Társaság Jászsági önálló csoportja. = J. jan.28.
160. 24. A Jászsági ÁFÉSZ, az ÁFÉSZ-ek Országos Szövetsége és az Electrolux együttműködése eredményeként megnyílt a COOP-Supermarket. = J. jan.28.
161. 25. A képviselő-testület elfogadta a Zagyvamenti Szövetkezet öt tagjának felajánlását, amelynek értelmében a Béke és Barátság Ligetet a városnak ajándékozza. = JK. jan.27.
162. 27. A Zagyvamenti Szövetkezet tisztújító közgyűlést tartott, Kis József személyében új elnököt választottak. = J. febr.11.

Február

163. 10. A Gyakorló Ált. Iskolában megnyílt Vuics István festőművész kiállítása. = J. febr.25.

164. 11. Jász Bál a Városvédő és Szépítő Egyesület és a Jászok Egyesülete rendezésében. = J. febr.11.
165. 18-19. A Kisvárosi önkormányzatok Országos Érdekszövetségének ülésén ismét Magyar Leventét választották elnöknek. = J. febr.25.
166. 20. A Jászok Egyesületének vendége volt Magyar Levente. = J. febr.25.
167. 24. Megalakult a Magyarországi Gyermekbarát Mozgalom Jászberényi Szervezete. = J. márc.11.
168. 28. Megtartotta első ülését a városban dolgozó külföldieket és a nyelveket tanuló jászberényieket összefogó Kommunikációs Klub. = J. márc.11.

Március

169. 1. A Jász-Tel RT. átvette a Matáv hálózat működtetését. = J. márc.11.
170. 8. Kiállítás nyílt Rajna Judit grafikáiból a Lehel Filmszínházban. = N. márc.8.
171. 13. A város legjobb sportolói az 1994-es eredmények alapján az Év Csapata, az Év Sportolója, az Év Utánpótlás Sportolója díjakat vehették át. = J. márc.25.
172. 14. Harangozó Gyula díjat kapott Mihályi Gábor az Állami Népi Együttes tagja, aki a Jászság Népi Együttesben táncol és ma is Jászberényben él. = J. márc.25.
173. 19. A 8-as számú választókerületben a megímélt szavazás eredményeként Szatmári Antalné egyéni képviselőként lett a képviselő-testület tagja. = J. márc.25.
174. 20. Városunk vendége volt a Világbank delegációja. = Ö.jkv. márc,29-i ülés. (előzetes anyag)
175. 23-24. Az Aprítógépgyár és a Klapka György Szakközép és Szakmunkásképző iskola megrendezte a Szakma Kiváló Tanulója országos versenyt. = J. ápr.8.
176. 24. Vechtai küldöttség érkezett a városba a Gimnasyum Antonianumból. = J. ápr.8.
177. 28. A Szolnok Megyei Agrárkamara tájértekezletét. = J. ápr.8.

Április

178. 1. A JTKF hallgatóinak egy csoportja a franciaországi Angers-ben járt tapasztalatcsere látogatáson. - J. máj. 6.
179. 3. A Város Napja Ünnepi köszöntő: Magyar Levente, ünnep beszéd: Pejach István történész. Az ünnepségsorozat részeként az Európai Unió Magyar Lovastagozatának tagegyesületei huszártornát mutattak be. Kihírdették a Pro Patria Szövetség országos pályázatának eredményeit. Átadták a Pro Urbe díjakat. Díjazottak: .Suba György orvos és a Székely Mihály Ált.Iskola Gyermekkórusa. = J. ápr.8.
180. 7. A Munkáspárt Jászberényi Szervezetének fóruma. Vendége volt államtitkári minőségben Kis Zoltán országgyűlési képviselő. = J. ápr.22.
181. 8. Országos gyermek és felnőtt kempo karate versenyt rendeztek a Bercsényi Ált.Iskola tornacsarnokában. = J. ápr.22.
182. 10. Első kihelyezett ülését tartotta a városban a Jászkun Regionális Tanács. = J. ápr.22.
183. 11. A Jász Múzeumban megnyílt Faragó László fotókiállítása. "Magyarországi Kálváriák" címmel. = J. ápr.22.
184. 15-25. Izmirben (Törökország) vendégszerepelt a Barkóca Gyermektáncgyüttes. = J. máj.20.
185. 21. Megnyílt a nagykátai úti Ipartelepen az új Hering Toyota Autószalon. = J. máj.6.
186. 21. Megnyílt a Gyakorló Általános Iskola iskolagalériájában B.Jánosi Gyöngyi kiállítása. = N. ápr.25.
187. 24. "Tánc rabjai" címmel műsoros estet rendezett a Jászság Népi Együttes. = J. máj.6.
188. 25. Megalakult a Jászsági Mezőgazdasági Értékesítő Szövetkezet. = J. máj.6.
189. 26. A képviselő-testület döntése értelmében a Jászberény Díszpolgári címet Habsburg Ottó és Varga Imre kapta. = N. ápr.28.

JÁSZFÉNYSZARU⁵ 1994

Május

190. 24. Aképviselő-testület dönt a Jászfényszaru-Boldog összekötő út megépítéséről. = Mf. jún. 1.p.
191. 29. A hagyományos horgászversenyen 75 fő vesz részt. = Mf. jún. 8.p.
192. 31. A Fortuna Együttes negyedik pódiumműsora. = Mf. jún. 6.p.
193. 31. A Béke tsz közgyűlésen számol be a szervezeti átalakulásról. = Mf. jún. 3.p.

Június

194. A "Jászságért" Alapítvány kuratóriuma 80.000 Ft támogatást juttat a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaságnak. = Mf. jún. 5.p., Jkr. jún.14.
195. A Kaszinó Étterem homlokzatának felújítása. = Mf. jún. 1.p.
196. Megjelenik a "Jászfényszaru a legrégebb időkől napjainkig" c. helytörténeti kiadvány. = Mf. jún. 1.p.
197. 7. Megtörtént a tanmedencét lefedő fóliasátor műszaki átadása. = Mf. jún. 1.p.
198. 17. "Szülőföldem - Jászfényszaru" honismereti vetélkedő általános iskolásoknak. = Mf. jún.4.p., júl.7.p., N. jún.18..
199. 19. A "Szülőföldem - Jászfényszaru" vetélkedő nyerteseinek jutalomkirándulása Kiskunfélegyházásra. = Mf. júl. 6.p.
200. 23. A Megyei Vöröskereszt rajzpályázatán Kiss Adrienn óvadás munkáját díjazzák. = Mf. szept. 6.p.
201. 25. A cigányszervezet vesz részt a gödöllői etnikai találkozón. = Mf. jún. 4.p.

Július

202. 4. Megnyílik a Szent Anna magánpatika. = Mf. júl.2.p. , N. nov.8.
203. 7. Megkezdődik a cserkészek tűzvédelmi szolgálata. = Mf. júl. 3.p.
204. 9. A Szolnokon megalakult Megyei Cigányszervezetek Érdekegyeztető Szervezetébe négy jászfényszarui tagot választanak. = Mf. júl. 5.p.
205. 18. Iskolások kerékpártújta a Balatonhoz. = Mf. aug. 6.p.
206. 18..Kis Zoltán országgyűlési képviselő az FM politikai államtitkára lesz. = Jászkürt, aug.13.
207. 21-aug.4. Berze Éva nyelvtáborban vesz részt Franciaországban. = Mf. szept. 7.p.
208. 22. Háromnapos amatőr zenekari találkozó Tiszavárkonyban, ahol nagy sikerrel szerepel a Golf együttes. = Mf. aug. 5.p.
209. 24. A jászberényi Főtemplom Ifjúsági Együttesének koncertje a templomban. = Mf. júl. 7.p.
210. 24-26. Fényszarui Képzőművészeti Napok a FBE szervezésében iskolás gyerekeknek. A foglalkozásokat neves művészek vezették, többek között Kádár Miklós, Gorbai Györgyi és Mitsui Sen japán szobrász. = Mf. júl. 4.p.
211. 31. Szilágyi Balázs eredményesen szerepel a Balaton-átúszó versenyen. = Mf. aug. 6.p.

Augusztus

212. Életmódtáborban vesznek részt cigánygyerekek a jászberényi Öregerdőben. = Mf. szept. 6.p.
213. I. Aképviselő-testület Kővágó Jánosnét bízza meg újabb öt évre az 1.sz. óvoda vezetésével. = Mf. aug. 5.p.
214. .Rozsi Gábor személyében új állatorvos kezd meg munkáját . = Mf. júl. 5.p. és aug.2.p.
215. 6. Mini-maratoni futóverseny Tatán. Maróti István 5. helyezést ér el. = Mf. aug. 5.p.
216. 11. A torontói egyetem építészmérnök hallgatói látogattak a városba. = Mf. szept.8.p. és Jkr. aug.13.

217. 14. Szuhafőre kirándulnak az egykori és mai Fortunások. = Mf. szept. 1. és 4.p.
 218. 18. "Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért" kitüntetést kap a Fortuna Együttes és a Napsugár Gyermekszínpad. = Mf. aug.1.p. és szept.2.p., N.aug.19., Jkr. aug.18. és aug.19.
 219. 19. Mészáros László jegyzőnek 20 éves közszolgálati munkájáért kitüntetést adományoznak a Belügyminisztériumban. = Mf. szept.2.p.
 220. 19. Jótékonyági estét rendez Farkas Bertalan etnikai szervező. = Mf. szept.3.p., Jkr. aug.18.
 221. 20. "Jászfényszaruért" kitüntető emlékérmeket adományoznak Harangozó Imrének. = Mf. aug.1.p. és szept.2.p.
 222. Színes helyi képeslapok jelentek meg. = Mf. aug.5.p.
 223. Jászsági cigányok sportnapja Jásztelken. Jászfényszaru csapata első helyezést ér el. = Mf. szept.5.p.
 224. 25. Megkezdődik a részarány-tulajdonú földek birtokba adása. = Mf. szept.5.p.

Szeptember

225. A határban megkezdik a telefonkábelek fektetését. = Mf. okt.5.p.
 226. Tusor Ferencné rajzeszközöket vásárol a 2.sz. óvodának. = Mf. szept.6.p.
 227. Új buszmegálló építése, aszfaltozás, útjavítás a ruházati bolt előtt. = Mf. szept.5.p. és dec.4.p.
 228. 2.A Megyei Bíróság bejegyzi a "Jászfényszaruért" Alapítványt. A kuratórium elnöke Mészáros László jegyző. = Mf. nov.6.p. és Redemptio dec.7.p.
 229. 2-13. Samsung Fesztivál Kóréában. Az európai társaság csapatkapitánya Kovács Gábor. = Mf. nov.5.p.
 230. 13. A Jászfényszaru és Vidéke Körzeti Takarékszövetkezet kollektívájának elismerő oklevelet adományoz a Megyei Szövetség. = Mf.okt.3.p. és N.nov.22.
 231. 18-25. Jászsági falugazdász-delegáció Vechtában, köztük Győri Ernő igazgató elnök és Török Imre falugazdász. = N.okt.18. és Jkr.okt.4.
 232. 22. Jászberényben a jászsági diákoknak rendezett atlétikai versenyen első helyezést ér el Jászfényszaru csapata. = Mf. okt.8.p.
 233. Az képviselő-testület beszámolója az 1991-1994. évi munkájáról. = Mf. okt. melléklet 1-4.p.
 234. 30. Falugyűlésen elhangzik az képviselő-testület beszámolója az elmúlt ciklusban végzett munkájáról, lakossági fórum Kis Zoltán államtitkárral, országgyűlési képviselővel. = Mf. okt. melléklet 1-4.p.

Október

235. 1-24. Mezőgazdasági összeírás. = Mf. szept.1.p.
 236. 8. Elhunyt Kuti György, Jászfényszaru volt megyei tanácstagja. = Mf. okt.1.p. Riport: Mf. 1992.márc.3.p.
 237. 8. Jászfényszaru helytörténeti gyűjteménye (Tájház) felveszi Kiss József helytörténész nevét. = Mf.szept.1.p. és okt.2.p., nov.2.p., N.okt.7., Jkr. okt.8.
 238. 23. A Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztje (polgári tagozat) kitüntetést adományozták Győriné Czeglédi Márta polgármesternek. = Mf.okt.1.p., Jkr.okt.25., N. nov.10.
 239. A Napsugár Gyermekszínpad bemutatja a "Virágok üzenete" c. improvizációs játékát. = Mf.nov.4.p.
 240. A "Virágos Magyarországért" mozgalom helyi eredményei, díjak átadása. = Mf.okt.5.p.
 241. 26. Jászsági védőnőankét. = Mf.nov.5.p.
 242. Megjelenik Jászfényszaru várostérképe (Polgármesteri Hivatal irattára)=Mf.1995.jan.7.

November

243. A ruházati bolt előtti új buszmegálló átadása. (Polgármesteri Hivatal)
 244. 15. Megalakul a Színjátszók Baráti Köre. = Mf.1994.jan.2.p.

245. 1819. Erzsébet-napi népművészeti kiállítást és vásárt rendez a Városi Könyvtár és Bekekovich Népfőiskolai Társaság. = Mf.okt.5.p., dec.4.p., N nov.17. és 19., Jkr.nov.19., Berényi Műsor nov.
246. 25. Váradók kitüntetése. = Mf. dec.8.p.

December

247. 1. Az Ágóiak Baráti Egyesületének vizontlátogatása. = Mf. dec.7.p.
248. 5. A Fortuna Mikulás szolgálata. = Mf.dec.5.p.
249. 10. Varróverseny és divatbemutató Jászapátiban, részt vesznek a jászfényszarui szakiskolások. Első helyezést ér el Horváth Mónika. = Mf. dec.7.p., N.dec.10 és 12., Jkr.dec.13.
250. 11. Önkormányzati választások. Győriné Czeglédi Márta polgármester és a képviselő-testület bemutatása. = Mf.dec.1-2-3.p., Jkr.dec.1. és dec.13.
251. 16. Vásár a szakiskola termékeiből. = Jkr.dec.16.
252. 18. A Nyugdíjas Klub karácsonyi ünnepe. = Mf. dec.6.p.
253. 21. Családi sport-délután az iskolában. = Mf. 1995.febr.5.p.
254. 22. A képviselő-testület megtartotta alakuló ülését. = Mf.1995.jan.1.p.

1995

Január

255. Épül a telefonközpont. = Mf. jan.1.p.
256. 5. Megalakul a cigány kisebbségi önkormányzat. Az öt főből álló testület elnöke Radics Félix. = Mf.jan.5.p.
257. 9. Kiss József hagyatéka a Tájházba kerül. = Mf. jan.1.p.
258. 12. A cserkészcsapat és a diákönkormányzat megemlékezése az urivi áttörés napjára, a 2. magyar hadsereg hőseire, áldozataira. = Mf. jan.2.p.
259. 14. A felnőtt labdarúgó-csapat új edzője Szabó László. = Mf. jan.8.
260. 31. Megalakulnak az önkormányzat bizottságai. = Mf. febr.1.p.
261. Nyilvános jutalomsorsolás a Mi újság Fényszarun? "Gyűjtse! Nyerhet!" pályázatának résztvevői között. = Mf.febr.6.p.
262. Aképviselő-testület ismét Győri János Bertalant választja meg alpolgármesternek. = Mf.febr.3.p. és márc.4.p.

Február

263. 4-12. Kempo világverseny Ausztráliában. Búzás Gyula ezüstérmet kapt. = Mf.ápr.8.p.
264. 13. A város belterületén megkezdődik a telefonhálózat kiképzése. = Mf.febr.1.p.
265. 16. A Bekekovich Népfőiskolai Társaság szervezésében Bálint György tart előadást gazdálkodóknak. = M
266. 17. Népzenei találkozó a művelődési házban. = Mf. márc.6.p.
267. 18. Lakossági kezdeményezésre hétvégén is közlekedik autóbusz Jászfényszaru és Hatvan között. = Mf.febr.8.p.
268. 24. Jótékonyági bál a FBE szervezésében. Fővédnök Dobák Miklós tanszékvezető egyetemi tanár. = Mf.márc.5.p., Jkr.febr.24., N.febr.28.

Március

269. 1.Közmeghallgatás az 1995.évi költségvetésről. = Mf. márc.1.p.
270. 3. Lakossági fórum Kis Zoltán országgyűlési képviselővel, politikai államtitkár. = Mf.márc.1.p. és ápr.3.p.
271. 9. Aképviselő-testület elfogadja az 1995.évi költségvetést. = Mf.márc.1.p. és 2.p.
272. 11-12. és 15. Budapesten a "Pilvax-Kupa" országos kempo karate bajnokságon első helyezést érnek el Búzás Gyula, Kovács János, Koczka Károly, Török Tamás. = Mf.márc.8.p.
273. 14. Megemlékezés, kulturális műsor, koszorúzás a Petőfi szobornál. = Mf.márc.1.p.

274. 23. Ingyenes ruhaakciót szervez a Városi Vöröskereszt. = Mf.ápr.3.p.
 275. 30. Ünnepeyes keretek között átadják a Samsung-Electronics Magyar Rt. Jászfényszarui Gyárának az ISO 9002 minőségbiztosítási tanúsítványt. = Mf.ápr.3.p., N.márc.31. és ápr.4., Jkr.ápr.6.
 276. A IV. Weöres Sándor Színház Találkozó megyei fordulóján a regionális döntőbe jut a Napsugár Gyermekszínpad. = Mf.ápr.1.p., Jkr.ápr.3.

Április

277. 8. Országos Zen Bu Kan karate verseny Jászberényben. Első helyezést érték el: Penczer Imre, Kovács János, Török Tamás. = Mf.ápr.10.p.
 278. 8. Országos kisebbségi önkormányzati választás Szolnokon. Radics Félixet a testület tagjává választják. = Mf. ápr. 1.p.
 279. 15. Tamus Jánosné anyakönyvvezetőnek nyugdíjba vonulása alkalmából Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet adományoznak. = F. ápr.7.p., N. ápr.4. és Jkr. ápr.6.
 280. 25. Jászberényben megalakul a Jászsági Mezőgazdasági Értékesítő Szövetkezet. Az izgatóság elnöke Török Imre jászfényszarui falugazda. = N. ápr.26., Jkr. ápr.27.
 281. Megemlékezés Bedekovich Lőrinc munkásságáról. A résztvevők megtekinthették a jeles térképész eredeti kéziratos térképeit is. = Mf.ápr.4.p., és Jkr. ápr.28.

JÁSZJÁKÓHALMA⁶ 1994

Június

281. 16. Határozat a Megyei Idegenforgalmi Társulásba történő belépésről. =Ö.jkv. jún.16.

Augusztus

282. 16. A József A.u.1.sz. alatti ingatlan - volt bölcsőde - épületének bérbeadása a Bieder Kft részére, ahol varroda létesül. = Ö.jkv. aug.16.
 283. 20. Gubicz András emléktáblájának avatása halálának 125. évfordulóján. Vendég Kis Zoltán FM államtitkára. = Saját feljegyzés, aug.20.
 283. 20. A Berényi Műhely tagjainak kiállítása = Saját feljegyzés, aug.20.

Szeptember

284. 5. A Jákó Kertbarát Szakkör hagyományos termékkiállítása = Saját feljegyzés, szept.5.
 285. Új utcanév adás: Szentlászlópuszta - a község hajdani pusztájának és jelenlegi testvérközségének tiszteletére. = Ö.jkv. szept.26.

Október

286. 15. Az ipartestület zászlószentelő ünnepe. = Saját feljegyzés, okt.15.
 287. 15. Újjáalakult a Jákóhalmi Iparoskör. = Új Néplap, okt.24.
 288. 16. Megkezdik a távbeszélő központ építését a Bercsényi és a Széchenyi u. kereszteződésében. = Ö.jkv. okt.16.

November

289. 6. Szentmisével tisztelegnek az I. és II. világháborús hősök emlékének. Díszvendég Czine Mihály és Czuh Ferenc (a II.világháborús szobor alkotója). = Új Néplap, nov.3.
 290. Megalakul az Agrárkamara Mezőgazdasági Bizottságának helyi szervezete. = Új Néplap, nov.9.

291. 28. (Végakaratot teljesítve) - A polgármester misét mondhat Gubicz András és neje, Poldermann Júlia emlékére. = Új Néplap, nov.28.

292. 29. 20 éves fennállását ünnepli az idősek klubja = Új Néplap, nov.28.

December

293. 7. Szekeres Imre országgyűlési képviselő lakossági fóruma = Saját feljegyzés, dec.7.

294. 11. Ismét Fodor István Ferenc lett a polgármester 9 jelölt közül. (41,1 %) A testületbe 11 + 1 kisebbségi nemzetiségi tag került be. Egy MSZP-s kivételével mindenki független. Az új testület december 19-én alakult meg. = Saját feljegyzés, dec.19.

295. 29. Wittrédi János vállalkozói háziorvost területi ellátási kötelezettséggel bízza meg a képviselő-testület = Ö.jkv. dec.29.

1995

Február

296. 6. Buschmann Ferenc jászberényi lepkegyűjtő kiállítása = Saját feljegyzés febr.6.

297. 12. A jászberényi Palotásy kórus hangversenye = Saját feljegyzés, febr.12.

298. 15. Világtalálkozóra készülnek a jászjákóhalmi honismereti szakkörösök. Vendégek: Hortiné Bathó Edit, Muhoray György. = Új Néplap, febr.27.

Április

299. 12. Kozma Sándor szentandrásai születésű festőművész kiállítása a Községi Házban. = Saját feljegyzés, ápr.12.

300. 28. Pusztay Sándor és Hargitai Károly UFO-kutatók előadása = Saját feljegyzés, ápr.28.

Május

301. 5. Jászok Napja - megemlékezés, a Jászjákóhalmáért kitüntetést Gyurkó László állatorvos és a Béke Vadásztársaság kapta meg. Az ünnepség vendége volt Kis Zoltán és Szekeres Imre. = Saját feljegyzés, máj.5.

302. 5. A községben dolgozó iparosok és vállalkozók munkáiból nyílt kiállítás a Községi Házban. = Saját feljegyzés, máj.5.

JÁSZKISÉR⁷

1994

303. 23-24. Megyei gyermek-néptáncfesztivál. A rendezvényt Szekeres Imre országgyűlési képviselő nyitotta meg, melyhez svájci ifjászok bemutatója, BMX-verseny, a Tisza Táncgyűttes fellépése kapcsolódott. A Művelődés Házában "Gyermekvilág a fotográfus és a néprajzkutató szemével" címmel nyílt kiállítás. = Új Néplap, júl.23.172.sz.6.p.

Augusztus

304. 1. A jászkiséri 3. körzet új háziorvosa Gulácsy Sándor. = Ö.jkv. 94/7.

Október

305. Falunap Jászkiséren. = Új Néplap, okt.1. 231.sz. 16.p.

306- Elkészült a Jászkisér és Pély közötti út. = Új Néplap, okt.29. 255.sz. 1.p.

307.- Szekeres Imre, az Alsó-Jászság országgyűlési képviselője átadta a Jász-Nagykun-Szolnok és Heves megyét összekötő új közutat.

December

308- 9-10. Apáról-fiúra. 700 gyermek, 32 fellépő csoport vett részt a hagyományos népijáték bemutatón. = Új Néplap. dec.10.291.sz.2.p.

309. Megalakult a képviselő-testület =Ö.jkv. 94/16. Polgármester: Bánlaki Zoltán.

Alpolgármester: Balog László

310- 21. Cigány önkormányzat megalakulása, elnök: Ajtai Ferenc, alelnök: Tóth Imre = cigány önkormányzat jkv. 94/1. dec.21.

1995

Március

311. 25. A Csete Balázs Honismereti Szakkör 25. fennállását ünnepelte, megkoszorúzták a névadó síremlékét. Győri János és Győri Jánosné, a szakkör alapító tagjai - vezetői díszpolgári címet kaptak, melyet Bánlaki Zoltán polgármester adott át. Vendégek: Halász Péter a Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvivője. A Művelődés Háza galériáján Varjú Róza szolnoki grafikus Csete Balázs rajzaiból rendezett kiállítást nyitott meg. = Új Néplap, ápr.25. 96.sz. 7.p.

312. Megalakult a Mozgáskorlátozottak Jászsági Egyesülete. = Kisér. márc.8.1.évf.1.sz.4.p.

JÁSZLADÁNY⁸

1994

Március

313. A Polgármesteri Hivatal helyi újságot jelentetett meg: "Ladányi Hírek" címmel. Havonta jelenik meg. Főszerkesztő: Sziráki Benedek polgármester. = Jkr. márc.1.

Augusztus

314. 18. Iskolaátadás: 11 új tanterem létesült. = Jkr. 94.aug.19. 194.sz.

315. Új rendőrőrsparancsnok: a 25 éves Bakó Károly rendőrfőhadnagy pályázat útján nyerte el ezt a tisztséget. = JK. 94. aug.5. 182.sz.

December

316. 11. Helyi választások. Polgármester: Sziráki Benedek. 42 jelöltreől 13 képviselőt választottak. A cigány kisebbség önkormányzata 5 tagú, melyet 6 jelöltreől választottak meg = Sajat feljegyzés.

1995

Január

317. 2 utcai rendőrrel gyarapodik az örs. Így 9 rendőr és 1 nyomozó teljesít szolgálatot Jászladányon. = Jk. 95. jan.5. 4.sz.

JÁSZTELEK⁹

1994

Június

318. 18. Kercsó és Társa Kft. Pástétom üzemet indított Pusztamizsén.

December

319. 9. A pusztamizsei természetvédelmi terület védetté nyilvánítása.

320. 11. Lezajlott a helyhatósági választás. A község polgármestere: Kisbakonyi Zoltánné maradt.

321. 22. A képviselő-testület alakuló ülése: a 11 tagú testület letette az esküjét. Első alkalommal választottak alpolgármestert, Fazekas Károly személyében.

1995

Január

322. 5. 5 tagú kisebbségi önkormányzat alakult. Az elnök: Banya Lajos, helyettese Illés Tibor.

Március

323. 15. A községi ünnepség keretében vette át a Községért díjat Szűcs István

Április

324. 16. A templomban a húsvéti szertartáson Kis Lajos plébános felszentelte a község zászlóját, amely a redemptio 250 éves évfordulójára készült.

T á r g y m u t a t ó

ÁB AEGON 129

Alkotárs 108

Apáról fiúra népijáték bemutató 308

Aprítógépgyár 175

Art camp 1994 108

Atlétika 38, 43

Ágóiak Baráti Egyesülete 1, 3, 14, 247

Árokszállásiak Baráti Köre 92

Barkóca Gyermekek Táncegyüttes 184

Bedekovich emlékműsor 281

Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság 194, 245, 265

Béke és Barátság liget 161

Béke tsz 193

Berény Műhely 144, 283

Bieder kft 282

Cigány kisebbségi önkormányzat 157, 256, 278, 310

Conselve 121, 139

Coop-supermarket 160

Csángó Fesztivál 115

Cserkész csapat 94

Csete Balázs Honismereti Szakkör 311

Damjanich úti Ált. Iskola 18, 81, 83

Darázs Árpád emléktábla 120

Déryné Művelődési Központ (ld. DMK)

Déryné-emlékünnepség 130

Demokratikus Választási Szövetség 142

DMK 144, 190

Elektrolux 99, 122, 160
Az Év Csapata 171
Az Év Edzője 59
Az Év Sportolója 59
Falunap 305
Farsang 16
Fatimai Mária szobor 97
Fényszarui Képzőművészeti Napok 210
Fényszaruiak Baráti Köre 268
FKgP 142
Fogászati vetélkedő 5
Fortuna Együttes 192, 217, 218, 248
Független Kisgazda-Földmunkás és Polgári Párt (ld. FKgP)
Gázellátás 4, 19, 20, 38, 40
Gazdakör 76, 135
Golf Együttes 208
Goslar 131
Grafenstein 28
Gubicz András emléktábla 283
Gyakorló Ált. Iskola 104, 119, 128, 163, 186
Gyűjtse ! Nyerhet ! pályázat 261
Hajdú Irén-ösztöndíj 16
Harangozó Gyula díj 172
Hármasikrek 37
Helyhatósági választások előkészületei 63
Hering-Toyota Autószalon 185
Hodorog Luca-emlékverseny 115
IDF 47
Idősek Klubja 292
Idősek Szociális Otthona 74
Ifjúsági Demokrata Fórum (ld. IDF)
Ifjúsági Ház 118, 196
Ipari Szakmunkásképző Iskola 62, 79
Izmir 184
Jákó kertbarát Szakkör 284
Jákóhalmi Sportkör 287
Jász-bál 164
Jász Expo 115
Jász-ház 92
"Jász libamáj"
Jász Múzeum 111, 130, 141, 153, 183
Jász-Tel Rt 169
Jászapáti Néptánc-együttes 89
"Jászapáti Városért"-kitüntetés 32
Jászágoi Dalkör 13
Jászberényi Cigányok Nyelv- és Hagyományörző Egyesülete 127
Jászberényi Diszpolgára 120, 189
Jászberényi Gazdák és Polgárok Köre ld. Gazdakör
Jászberényi Tanítóképző Főiskola (ld. JTKF)
Jászfényszaruért Alapítvány 228
Jászfényszaruért-díj 221
Jászkun Redemptio ld. Redemptio
Jászkun Regionális Tanács 182
Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért díj 218
Jászok Egyesülete 164, 166
Jászok Napja 301
Jászság szépe 136
Jászságért Alapítvány 26, 194

Jászsági Népi Együttes 119, 172, 187
Jászsági ÁFÉSZ 160
Jászsági Áruház 150
Jászsági Cigánynap 127
Jászsági Mezőgazdasági Értékesítő Szövetkezet 188, 280
Jászsági Művésztelep 109, 111
Jászsági Önkormányzatok Szövetsége 21, 61
JTKF 101, 103, 112, 145
Jééé Diszkont 140
Kamilliánus család 33, 49
Karácsony 6, 10, 66
Karate verseny 181, 263, 272, 277
Kátai Gábor emlékérem 126
Kaszinó étterem 195
KDNP 142
Kercsó és társa kft 318
Képviselő-testület alakuló ülése 11, 68
Keresztény Demokrata Néppárt (ld. KDNP)
Kiállítás 24, 25, 56, 111, 128, 141, 144, 163, 170, 083, 186, 283, 296, 299, 303, 311
Klapka György Szakközép és Szakmunkásképző 175
Kommunikációs Klub 168
Közmeghallgatás 15, 23, 269
Közösségi Ház (Jászjákóhalma) 299, 302
Községért-díj (Jásztelek) 323
Kristály Étterem 82
Labdarúgó mérkőzés 87, 90
Ladányi Hírek 313
Lakossági fórum 146, 270, 293
Lehel Társastáncklub 151
Lehel Vezér Gimnázium 120, 129, 131
Magyar Demokrata Fórum (ld. MDF)
Magyar Közgazdasági Társaság Jászsági Önálló Csoportja 159
Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt 279
Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje 71, 238
Magyar Szocialista Párt (ld. MSZP)
Magyarok Világszövetsége Jászsági Baráti Köre 133
Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma 55, 167
Majális 17
Március 15-i ünnepség 79, 273
MDF 142
Mária-ünnepség 97
Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiszkola 73
Miniszteri, államtitkári látogatás 52, 58, 73
Mizsei Béla-ösztöndíj 26
Mozgáskorlátozottak Jászsági Egyesülete 312
Mozi 13
MSZP 50, 57, 58, 148
Munkáspárt 180
Nagycsaládosok Egyesülete 53
Napsugár Gyermeszínpad 239, 276
Népművészet, néptánc 34, 35, 36
Október 23-i ünnepség 137
Országgyűlési képviselők 22, 50, 57, 98, 106, 234
Országos görhoki bajnokság 104
Országos Mézvásár 118
Országos rejtvényfejtő verseny 82
OrszágosSzólótánc Fesztivál 170
Országos zománcművészeti alkotótelep 109

önkormányzati választások 9, 64, 65, 93, 152, 155, 173, 250, 254, 260, 262, 294, 309, 316, 320, 321, 322
Pro Patria Szövetség 179
Pro Urbe díj 179
Pusztamizse Természetvédelmi Terület 319
Rádió Jászberény 154
Redemptio 78
Régészeti feltárás, lelet 2, 48
Rejtvényfejtők 67
Samsung Gyár-fesztivál 229, 275
Sedalia 116
Szabad Demokraták Szövetsége (ld. SZDSZ)
SZDSZ 60, 143
Szatmári László Méhészegyesület 118
Szent Antal magánpatika 202
Szent István napi ünnepség 91, 120
Szentkúti egyházközség 125
Szent Vendel napi ünnepség 135
Szerencsejáték Rt 45
Színjátszók Baráti Köre 144
TABAK díszkont 41
Tájház 237, 275
Tálas Ernő-ösztöndíj 26
Telefonfejlesztés 225, 255, 264, 288
Testvérvárosok 28, 102, 116
Tipegő klub 42
Tűzoltó verseny 21
Ufo Klub 147
Új Redemptio Alapítvány 18
Újságíró találkozó 29
Utcanév-változtatások 285
Vágó Pál-émlékünnepség 46
Város Napja 178, 179
Vasas Munkásénekkar 12
Városvédő és Szépítő Egyesület 31, 130, 164
Vechta 102, 123, 132, 138, 176, 231
Vízdíj-tartozás 69
Vöröskereszt 54, 86
Zagyvamenti Szövetkezet 100, 162
Zászlószentelés 324

Rövidítések

BK = Berényi Kármentő
J. = Jászkürt
Jkr. = Jászkun Krónika
Ju. = Jász Újság
K. = Krónika
Mf. = Mi újság Fényszarun ?
M. = Meghívó
MH. = Magyar Hírlap
N. = Új Néplap
Népsz. = Népszava
Öjkv. = önkormányzati ülés jegyzőkönyve

¹ Összeállította. Mozsár Lászlóné

² Összeállította. Szikszai Mária

-
- ³ Összeállította. Ádám Gáborné
⁴ Összeállította. Hasznos Rozália
⁵ Összeállította. Sugár Istvánné
⁶ Összeállította. Kiss Béláné
⁷ Összeállította. Major Judit
⁸ Összeállította. Bagi Gellértné
⁹ Összeállította. Fülöp Istvánné